Titel: Reis naar Rusland, de Kaukasus en Perzië, Mesopotamië, Koerdistan, Syrië, Palestina en Turkije: uitgevoerd in de jaren 1866, 1867 en 1868. Deel 1 / door TM, ridder Lycklama a Nijeholt

Auteur: Lycklama a Nijeholt, Tinco Martinus (1837-1900). Auteur van de tekst

Uitgever: Arthus Bertrand (Parijs)

Publicatiedatum: 1872-1875

Opmerking instellen: http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb30849318n

Type: tekst

Type: gedrukte monografie

Taal: frans

Taal: Frans

Formaat: 4 vol. (506, 524, 549, 712 p.): Portret, pl., Kleurenkaart. in-8

Formaat: Totaal aantal pagina's: 536

Beschrijving: bevat een inhoudsopgave

Beschrijving: met tekstmodus

Rechten: online beschikbaar

Rechten: publiek domein

Identificeer: ark: / 12148 / bpt6k6567617k

Bron: Nationale Bibliotheek van Frankrijk, Departement Wijsbegeerte, Geschiedenis, Humane Wetenschappen, G-6325

Herkomst: Nationale Bibliotheek van Frankrijk

Datum van online beschikbaarheid: 12/16/2013

De weergegeven tekst kan enkele fouten bevatten. De tekst van dit document is automatisch gegenereerd door een programma voor optische tekenherkenning (OCR). Het geschatte herkenningspercentage voor dit document is 100%.

BRUSSEL. - IMP. DOOR P. ROSSEL, RUE DE LA BOBINE, 5.

REIS

EX ORIËNT

DOOR

RUSLAND

Auteur eigendom

REIS

IN RUSLAND, IN CAUCASUS

EN

IN PERZIË

MESOPOTAMIË, KOERDISTAN, SYRIË,

UITGEVOERD

GEDURENDE DE JAREN 1866, 1867 en 1868

DOOR

TM - Ridder LYCKLAMA A NIJEHOLT

EERSTE VOLUME

PARIJS ARTHUS BERTRAND BIBLIOTHEEK - UITGEVER 21, rue Hautefeuille, 21

AMSTERDAM CL VAN LANGENHUYSEN BIBLIOTHEEK - UITGEVER

MDCCCLXXII

AAN MIJN MOEDER

Jij bent het, mijn moeder, mijn tweede voorzienigheid, die door je tedere zorg mijn jeugd leidde; jij bent het die met zoveel zorg mijn opleiding voorzag; U bent het opnieuw die mij heeft ingewijd in de kennis van vreemde talen, die u bezat, en mij zo de middelen gaf om die verre reizen te ondernemen waarvan uw verhalen mij hadden geïnspireerd om van te genieten.

Als de hemel je in mijn tederheid had bewaard, zou ik daarom aan jou, mijn moeder, dit boek hebben opgedragen als een terecht getuigenis van dankbaarheid, tederheid en respect. Het is uw naam die ik hier wil schrijven: moge uw geheugen mijn werk beschermen zoals het tot dusver mijn kracht en mijn troost was.

Ontvang dit eerbetoon van een zoon die zijn hele leven uw dierbare beeld in het diepst van zijn hart gegraveerd zal houden.

VOORWOORD

Aan het begin van 1865 verliet ik Parijs om in het oosten, langs Rusland, een lang overwogen reis te maken. Toen ik tegen het einde van 1868 terugkeerde naar Holland, mijn vaderland, moest ik me eerst bezighouden met het transcriberen en coördineren van mijn aantekeningen, die elke dag zorgvuldig werden gemaakt, vaker met potlood dan met pen, tijdens mijn lange en, ik kan zeggen, pijnlijke omzwervingen. Pas na dit voorbereidende werk mocht ik beginnen met het schrijven van het verhaal van mijn reis. Ik koos daarvoor een taal waarvan de universaliteit, hoewel benijd, niet wordt bereikt, en die ik leuk vind, hoewel die niet de mijne is; want onder degenen die mij sinds mijn kinderjaren zijn onderwezen, is het de

---

De Franse taal die me mijn grootste plezier deed, door de gebruikelijke en geprefereerde lezing van de grote schrijvers uit de zeventiende eeuw.

In dit boek heb ik maar één pretentie gehad: het is om te vertellen met eenvoud, met waarheid, mijn indrukken en mijn observaties. Toen ik zes jaar geleden op weg was naar het Oosten, het object van mijn studie en dromen, had ik geen plannen om een uitsluitend politieke, wetenschappelijke of historische excursie te ondernemen. Eenvoudige toerist, in het bezit van een fortuin die mij de smaak en de middelen om te reizen gaf, in het bijzonder te

popelen om mezelf te voeden, ik wilde zien voor mezelf en te vergelijken met de realiteit van de dingen, de reeds door de vele Europeanen die gepubliceerde rapporten, drie eeuwen lang dezelfde plaatsen hebben bezocht.

De lezer zal hier dus van alles een beetje vinden. Ik heb in feite zorgvuldig opgemerkt, en zoals een nieuwsgierige reiziger en vriend van de waarheid kan doen, wat betreft de geschiedenis, tradities, huidige situatie, organisatie, gewoonten en manieren van naties die door mij zijn bezocht. De topografie, oude en moderne monumenten, kunst, landbouw, handel hebben eveneens mijn aandacht getrokken. We zullen niet boos zijn als ik op deze verschillende onderwerpen inga op lange details, waar ik een interesse heb gevonden die ik graag zou willen delen.

De lezer zal het me ook vergeven dat ik hem heel vaak bezig heb gehouden

---

van mijn persoon. Het is zeker niet uit een ijdel verlangen om mezelf op de planken te brengen. Het zou nog minder bescheiden zijn geweest om te doen alsof je het publiek een methodisch werk aanbood dat de vorm van algemene studies beïnvloedt, volgens een systeem bijna altijd pretentieuzer dan solide. De persoonlijke vorm werd mij natuurlijk aangegeven. Ik zal daarom mijn reis vertellen zoals die werd volbracht, met zijn dagelijkse bijzonderheden, zijn incidenten in plaats van zijn avonturen, zijn goede dagen en zijn slechte dagen, dat wil zeggen zijn vermoeidheid, zijn vreugde en soms zijn teleurstellingen.

Het zou te lang duren om in dit voorwoord een analyse te geven van het werk dat ik, niet zonder angst, heb besloten openbaar te maken. De simpele verklaring van mijn reisroute is voldoende om de lezer bewust te maken van de materialen die de vier delen zullen vormen die bedoeld zijn om de verschillende delen van mijn verhaal te reproduceren. Hij zal erkennen dat deze reis misschien niet zonder belang is, en vanwege de afgelegde weg, en vanwege de bekendheid van de plaatsen waar ik voor langere of kortere tijd heb gewoond.

Toen ik in april 1865 vertrok, was ik vooral van plan om via Rusland naar Perzië te gaan. Ik nam mijn route door Berlijn, Koenigsberg, Riga en Sint-Petersburg. Na een bezoek aan deze moderne hoofdstad van het Russische rijk, kwam ik naar Moskou, zijn

---

oude heilige stad, en, van Moskou, naar Nizhny Novogorod.

Daar ging ik aan boord van de Wolga en stopte terwijl ik de rivier stroomde in Kazan, Simbirsk, Khvalinsk, Wolsk, Saratoff, Zarizyn en Jenotajeffsk, die tot de Kalmyks behoorden; en na zeven dagen zeilen landde ik in Astrachan, aan de monding van de Wolga in de Kaspische Zee. Een korte overtocht op deze binnenzee bracht me van de haven van Astrachan naar die van Bakoe, de belangrijkste haven van Kaukasisch Rusland.

Van Baku ging ik naar Tiflis, de oude hoofdstad van Georgië. Ik ondernam onmiddellijk een excursie in de Boven-Kaukasus, waarbij ik in het hoogste deel de keten van deze naam doorkruiste. Ik heb dit merkwaardige land in detail bezocht en, terug in Tiflis, bracht ik daar de hele winter van 1865-1866 door. Ik ben in maart vorig jaar vertrokken om naar Teheran te gaan, de huidige hoofdstad van Perzië.

Ik kwam daar aan via Erivan, Nagtchivan en Tauris (Tebris), en maakte een eerste verblijf van zes maanden. In oktober 1866 verliet ik Teheran voor Isfahan, de voormalige residentie van de koningen van Perzië. Ik verliet Isfahan om de ruïnes van Pasargadae en Persepolis in detail te bestuderen; toen kwam ik naar Schiras, en na een bezoek aan de overblijfselen van de oude stad Chahpoor, bereikte ik Bender-Bouschir, aan de Perzische Golf, waar ik inscheepte voor Basra,

met de bedoeling om in Bagdad te overwinteren. Tijdens mijn verblijf van bijna vijf maanden in deze stad van de Kaliphs, had ik tijd genoeg om de nabijgelegen ruïnes van Babylon te bestuderen en Kerbela te bezoeken, deze gerespecteerde heilige plaats van de sjiieten.

In mei 1867 verliet ik Bagdad en keerde terug naar Teheran via een andere weg, die me naar Samara, Kirmanchah en Hamadan (Ecbatane) bracht. In september verliet ik de Perzische hoofdstad voorgoed en vertrok naar Syrië, met de bedoeling een tijdje naar Aleppo te verhuizen. Mijn belangrijkste stations op deze reis waren: Hamadan, die ik al kende, Senné, hoofdstad van Perzisch Koerdistan, Souleimanieh, hoofdstad van Turks Koerdistan, Kerkouk, Mosul (Nineveh), aan de Tigris, Mardin, Diabekir en Orfa (het oude Edesse). Ik kwam in november 1867 van Orfa naar Aleppo en verbleef in de laatste stad tot de lente van het volgende jaar.

Eind maart 1868 verliet ik Aleppo en arriveerde op 1 mei, via Antiochië, in de Syrische haven van Alexandretta, vanwaar ik bijna onmiddellijk vertrok om over zee naar Palestina te gaan en achtereenvolgens Latakieh, Tripoli, Beiroet aan te raken. Saïda (Sidon), Sour (Tyre), Saint-Jean-d'Acre en Jaffa. Twee maanden lang reisde ik door het Heilige Land, van Caïfa tot de berg Karmel, van de Karmel tot Nazareth, van Nazareth tot het meer

---

van Tiberias, van Tiberias weer naar Nazareth, dan naar Djenin, dan naar Nablus (Sichem) en tenslotte naar Jeruzalem, waar ik een verblijf van drie weken verbleef, alleen onderbroken door een snelle race naar de Dode Zee en naar Jericho; waarna ik weer de zee op ging bij Jaffa om terug te keren naar Beiroet, met als doel het binnenland van Syrië te doorkruisen, waarvan ik was overgestoken, komend van Perzië naar Alexandretta, alleen het noordelijke deel.

Deze laatste reis, die me de maanden juli en augustus kostte, bracht me eerst naar Damascus, vervolgens naar Homs en vandaar naar de woestijn, naar de ruïnes van Palmyra, vandaag Tadmor. Terug in Homs bereikte ik Hama door de bergen van Nosairis of Ansariehs en het land van de Ismailis, de voormalige Assassijnen van de Oude Berg. Ik keerde toen terug van Hama naar Homs, en, via Coel-Syrië (de Bekâa), ging ik op bezoek bij de oude en niet te ontcijferen Balbeck. Ik vertrok om naar de ceders van Libanon te gaan, en terwijl ik mijn weg door de bergen nam, keerde ik terug naar Beiroet, vanwaar ik nog een excursie maakte, die de laatste zou zijn, in het zuiden van Libanon en het land van de Druzen.

Begin september verliet ik Beiroet voorgoed om terug te keren naar Europa. Ik ging over zee naar Constantinopel, deed het eiland Rhodos en Smyrna aan en herkende, in al hun lengte, de kusten van Klein-Azië. Na vijftien

---

dagen gegeven aan de hoofdstad van het Ottomaanse rijk, ging ik naar de Zwarte Zee voor Varna, en daar nam ik de landroute en tenslotte die van de Donau, die me door Ruchouk en Pesth naar Wenen bracht, van 'waar ik terugkeerde naar Holland in oktober 1868.

Dat is, in enkele woorden, de geschiedenis van deze reis van drie en een half jaar en meer dan tweeduizend mijlen, die me, naast de emoties en herinneringen die ik aan hem te danken heb, in staat stelde om onderweg een hoeveelheid antieke voorwerpen, curiosa uit de oostelijke middeleeuwen en modernere tijden, waarvan ik in mijn landhuis in Friesland een galerie heb kunnen vormen die men een museum wil noemen, en die elke dag nieuwe bezoekers trekt, liefhebbers van merkwaardige dingen van verre. Het succes van deze collectie is een eerste beloning voor mijn vermoeidheid en mijn opofferingen. De beloning zou vol zijn en voor mij

een onschatbare prijs als, vanwege zijn oprechtheid, zonder enige andere verdienste, het publiek de relatie die ik besluit aan te bieden, zonder ongunstig zou verwelkomen.

Parijs, 2 november 1871.

TM LYCKLAMA A NIJEHOLT.

BOEK EEN

RUSLAND

EERSTE HOOFDSTUK

Livonia en Koerland. - Riga.

Mittau.

Ik behoor tot een natie die wordt geïllustreerd door zijn reizen, zijn maritieme prestaties, zijn buitenlandse handel en zijn verre vestigingen. Dus vanaf jonge leeftijd voelde ik me aangetrokken tot afgelegen streken, niet uit liefde voor avonturen, maar uit een sterk verlangen om hun aspecten, inwoners en gewoonten te leren kennen. Afgezien van de verslagen van de Nederlandse reizigers, en dankzij een opleiding waarvoor ik niet al te dankbaar kan zijn, kon ik vroeg in de oorspronkelijke taal de belangrijkste Franse, Duitse en Engelse verslagen lezen, gepubliceerd op de verschillende congressen.

---

uit Europa, Afrika en Azië; want ik geef toe, en ik verwijt mezelf dat de nieuwe wereld mijn nieuwsgierigheid niet in dezelfde mate heeft opgewekt. Vooral het westelijke deel van Azië trok mijn aandacht.

Mijn ideeën kwamen eindelijk tot rust, terwijl ik las, concentreerde ik mijn studie meer specifiek op Perzië, Mesopotamië, Syrië en Palestina, en het is naar dit oude land, de bakermat van de mensheid, dat mijn projecten leidde. Ik woonde meerdere jaren vaker in Parijs dan in mijn geboorteland Friesland, nog steeds geliefd om zijn schoonheid en familieherinneringen, en ik bereidde me daar begin 1865 voor om de reis te ondernemen waarvan ik het plan had besloten. jaar.

Ik was van plan om naar Perzië te gaan, maar niet via de Middellandse Zee en Syrië, zoals zoveel andere toeristen. Ik had in de te verwaarloosde verslagen van een beroemde reiziger gelezen dat Frankrijk het recht heeft om, ook al werd hij geboren in Antwerpen, Jean-Baptiste Tavernier, te claimen dat hij verschillende keren tijdens de zes reizen die hij op zijn weg door Perzië maakte naar India kwam hij in de verleiding om, hetzij op de terugweg, hetzij op de terugweg, de route te nemen van wat toen Muscovy heette. Dit is wat hij uiteindelijk besloot uit te voeren in 1686. Hij reisde door Holland, Hamburg, Polen, Moskou en ging aan boord van de Wolga om de Kaspische Zee en Perzië te bereiken; maar hij stierf terwijl hij de rivier afdaalde, zonder zijn laatste bedoeling te hebben gerealiseerd. Deze route lachte me toe.

Het was om mij de gelegenheid te geven om de Baltische provincies, een opmerkelijk deel van Rusland, de weinig beschreven oevers van een van zijn grootste rivieren, te zien op een

---

lengte van meer dan driehonderd mijlen, Circassia, Georgië en Armenië, tenslotte de hele Kaukasische provincie waarvan de verovering zojuist was voltooid.

Daarom verliet ik Parijs in het voorjaar van 1865, voorzien van de kaarten, boeken, aantekeningen en instructies die nodig waren voor een excursie die waarschijnlijk lang zou duren, en stuurde me naar Berlijn, met de bedoeling om van daaruit naar Livonia te gaan. , in Koerland, St. Petersburg en Moskou. Deze hele reis wordt nu per wagen afgelegd en ik moet recht doen aan de planning en administratie van de Duitse en Russische spoorwegen; ze geven het niet af aan een ander bedrijf van dezelfde soort voor de veiligheid, het comfort en de attenties. We kunnen geen gebruik maken van de spoorwegen die tegenwoordig kriskras door Duitsland rijden zonder te denken aan deze ongelukkige en onvermoeibare Frédéric List, deze zoon van de hergebruik van Reutlingen, die door zijn talent professor in politieke economie werd aan de universiteit van Tubingue, die als eerste zwanger werd, de Zollverein, bedoeld om de eenheid van Duitsland voor te bereiden, en het project van een netwerk van spoorwegen, een krachtig middel om dit te vergemakkelijken.

Al in 1817 stelde Frédéric List de handelsvereniging voor van het grote Duitse vaderland, het woord is van hem, door de afschaffing van alle interne gebruiken. Hij sprak voor het uur. Hij werd noch begrepen, noch ondersteund; integendeel, hij zag zichzelf vervolgd, gevangengezet, verbannen, het gewone lot van het patriottisme dat zijn tijd ver vooruit was. In 1832 stelde hij zijn project voor voor een compleet spoorwegnet. In Hamburg werd zijn idee als hersenschim afgewezen. Leipzig heette hem aanvankelijk evenzo welkom; maar beetje bij beetje luisterden ze naar hem. Hij publiceerde zijn

---

Duits systeem, waar alle belangrijke routes die sindsdien zijn aangelegd meesterlijk zijn aangegeven.

Dankzij zijn impuls, zijn inspanningen, zijn geschriften en, je zou kunnen zeggen, zijn prediking, ging zijn land eindelijk op tijd aan het werk om, bij de uitvoering van de snelwegen, de andere naties van de wereld vooraf te gaan. ”Continentaal Europa.

In 1859 richtte de stad Reutlingen een welverdiend monument op voor deze apostel van de Duitse handel en spoorwegvrijheid.

Ik verliet Parijs 's avonds, via het North Line-station, en kwam' s morgens vroeg aan in Keulen, waar ik slechts twee uur bleef, wetende dat deze stad er al meerdere keren was geweest. Ik zal niets zeggen over zijn uiterlijk, zijn monumenten of zijn geschiedenis. Als ze uitstappen bij het station van Keulen, worden de aankomsten overvallen door een menigte kooplieden die hen naar believen de producten van de industrie van het land aanbieden.

In 1865 kregen we, met evenveel en evenveel aandringen, natuurlijk cologne-flessen en pamfletten van alle kleuren tegen Napoleon III. Ik wil hier een detail noemen voor mensen die vrienden zijn van reinheid en comfort: het is dat ze op het station zelf, koket geïnstalleerd, een compleet toilet zullen vinden, echt geluk voor vermoeide en bedekte reizigers. Uit het stof van de weg. In dit opzicht, en aan het begin van mijn verhaal, moet ik de lezer waarschuwen, aangezien dit geen ceremoniële relatie is, zal ik er bij gelegenheid geen enkele moeite mee hebben om op details in te gaan, zelfs de dunste, wanneer ze mij lijken bieden wat interesse en enig nut aan degenen die zullen moeten reizen

---

in de landen die ik heb gereisd. Het is tijdens een lange reis dat we het belang erkennen van deze vragen over vervoermiddelen, onderdak en voedsel, te verwaarloosd in bepaalde

relaties, die een plechtige vorm aannemen, waaraan ik de voorkeur gaf aan dit vertrouwde verhaal, een exacte reproductie van alles wat ik heb gezien.

Ik verliet Keulen om naar Francfortsur-le-Mein te gaan. De spoorlijn naar Frankfurt loopt langs de linkeroever van de Rijn, de koning van de rivieren van West-Europa. Al rennend, meegesleept door de stoom, kon ik in de stralen van de mooiste ochtendzon het prachtige panorama bewonderen dat de rechteroever bood, nadat we de stad Bonn hadden verlaten: het Siebengebirge, de Lorelei, si poëtisch gezongen door Henri Heine, het Niederwald, de prachtige wijngaarden van Rudesheim, de Mâusenthurm (Muistoren), Bingen en de Johannisberg van de Prins van Metternich, daarna is Mainz. Daar steken we de Rijn over op een brug van buitengewone lengte, en in twee uur arriveren we in Frankfurt.

In april 1865 was Frankfurt am Main nog maar voor korte tijd een vrije stad. Sadova zou zich pas het volgende jaar over haar lot uitspreken.

De oude republiek, met haar serieuze senaat, behield al haar illusies en deed geen afbreuk aan haar traditionele trots, en bovendien, zoals altijd, gastvrij en hartelijk voor reizigers. Ik had Frankfurt eerder bezocht, maar wilde het nog een keer zien. Ik bracht daar drie dagen door in een charmant, klein hotel omgeven door groen, en vlakbij het treinstation, aan een boulevard die wordt begrensd door de mooie villa's die daar zijn gebouwd door de

---

de eerste kooplieden van de stad, voornamelijk joodse bankiers, wier rijkdom Frankfurt tot een van de belangrijkste handelsplaatsen van Europa maakte. Na een excursie naar Homburg, het beroemde kuuroord, dat zijn schitterende seizoen nog niet had geopend, nam ik een van de avondtreinen naar Berlijn, waar ik de volgende ochtend vroeg aankwam, en ik was daar. Vestig je in het Hôtel du Nord , aan de hoofdstraat of liever aan de koninklijke boulevard des Tilleuls.

Berlijn is bekend; Ik hoef het niet te beschrijven. Bovendien was de hoofdstad van Pruisen op deze reis althans voor mij slechts een passerende stad, al een prachtige stad, om nog maar te zwijgen van wat de toekomst ervoor in petto heeft, maar met een ietwat kil uiterlijk, net als het karakter van haar inwoners. We waren net na de oorlog in Sleeswijk en aan de vooravond van de strijd met Oostenrijk.

Berlijn scheen volledig toegewijd te zijn aan politieke en militaire bezigheden, de groeikoorts van een volk dat, hoewel het reeds zeer hoge terreinen bereikte, niet geloofde - zijn recente fortuin bewees het - de volledige ontwikkeling van zijn bestemming te hebben bereikt.

Na een paar dagen besteed te hebben aan de Pruisische hoofdstad, nam ik de noordelijke spoorlijn terug naar Rusland via Koenigsberg en Riga. Ik zal elke observatie achterwege laten op de weg, die langs de hele Oostzee loopt door bewonderenswaardig gecultiveerde vlaktes, de moeizame verovering van deze harde populaties van het noorden op het zand van de zee en de moerassen gevormd door de verschillende zijrivieren die zichzelf erin. Gedurende de dag, toen ik naar Riga rende, kon ik de oude Koenigsberg aanschouwen, die afstak tegen een hemel van grote zuiverheid.

---

voor het seizoen, het silhouet van zijn muren en zijn zware en massieve monumenten, een waar pantser van steen voor de Duitse Orde, die het in de dertiende eeuw oprichtte, na het primitieve Pruisen te hebben overwonnen van de heidense barbarij.

Terwijl ik door het theater van zijn werkelijk fantastische heldendaden liep, was mijn hoofd vol van de geschiedenis van deze beroemde orde, zo goed samengevat in de vorige eeuw door

een van haar leden, de geleerde Baron de Wal. Maar ik praat er liever maar één keer over, over Riga en Livonia, wiens verleden versmelt met dat van de Duitse Orde.

Ik arriveerde op 15 juni 1865 in Riga, de hoofdstad van Livonia, via een tak van de spoorlijn die in Dunaburg scheidt van de hoofdlijn die van Berlijn naar Sint-Petersburg leidt. Tijdens het passeren van Eydtkuhnen, waar men de Russische grens ontmoet, moest ik van de kant van de douane, zelfs meer politiek dan commercieel, een nauwgezet bezoek ondergaan, waarbij al mijn bagage, die nogal omvangrijk was, werd geopend, gepalpeerd, doorzocht op een onnodig uitdagende manier, die ik toen tot mijn ergernis beschuldigde van een belachelijke en dwaze voorzorgsmaatregel, en die mij zelfs vandaag nog buitengewoon kinderachtig lijkt. Het volgende detail is hiervan het bewijs. Ik had een paar wapens voor persoonlijk gebruik. Het hoofd van de douane vertelde me dat ik met deze wapens Rusland niet kon binnenkomen. Tevergeefs heb ik hem erop gewezen dat hun bezit een heel natuurlijke voorzorgsmaatregel was van een reiziger die naar landen ging waar zulke dragers van respect verre van nutteloos waren. Hij zou niets horen; hij hield mijn revolvers in, maar gaf me een bonnetje, en waarschuwde me dat ze niet aan mij zouden worden teruggegeven.

---

dan in Sint-Petersburg, waar ik inderdaad moet zeggen dat ze trouw aan mij werden teruggestuurd, maar niet zonder vermoeiende formaliteiten, door de politie van die stad.

Riga lijkt heel erg op een noordelijke stad. Het mooie seizoen was al laat toen ik daar aankwam; het was er echter nog steeds erg koud, veel erger dan ik me in april in Parijs had gevoeld. Riga is gebouwd op de rechteroever van de Duna, vlakbij de monding in de Golf van Livonia, die deel uitmaakt van de Baltische Zee; het wordt bereikt via een van de mooiste bootbruggen die je kunt zien. Livonia werd aan het begin van de achttiende eeuw door Peter de Grote aan het Russische rijk gehecht. Zijn geschiedenis, die vooral die van zijn hoofdstad is, verdient het om ons even te stoppen.

Deze provincie was lange tijd heidens en werd pas in het midden van de twaalfde eeuw geroepen om van de voordelen van het christendom te genieten. In die tijd naderden kooplieden, volgens sommigen uit Bremen en anderen uit Lübeck, behorend tot de Hanze, die al in volle bloei waren, de monding van de Duna naderden, vestigden daar betrekkingen met de inwoners en begonnen al snel daar een vestiging te vormen. Deze commerciële successen namen een heilige Holsteiner monnik, Mainard, van de Augustijner orde, in dienst om de Duitse kooplieden te vergezellen, met als doel het geloof te brengen aan de Livoniërs, die in een soort van onafhankelijkheid leefden, onder de soevereiniteit van de Russische Wladimir, prins of heer van Polotsk. Na talloze bekeringen te hebben uitgevoerd, verkreeg Mainard van hem de toestemming om een kerk te bouwen op de rechteroever van de Duna.

Rondom deze eerste christelijke tempel vormde zich al snel een dorp dat de naam Ykeskole kreeg, tegenwoordig Uxkul. De apostel van Lijfland keerde vervolgens terug naar Duitsland, en de provincie die door hem was omgevormd nadat hij was opgericht in een nieuw bisdom, werd hij tot bisschop gewijd door Hartwic, aartsbisschop van Bremen. Terug in Livonia stichtte Mainard daar twee andere steden, Dalen en Holm, het huidige Kirchholm. Deze eerste bisschop stierf in Ykeskole; maar vervolgens werd zijn lichaam naar Riga vervoerd en begraven in de kathedraal, waar een mausoleum voor hem werd opgericht.

Aan zijn tweede opvolger, Albert I, dankt deze laatste stad haar oorsprong. De onbekeerde Livoniërs waren tegen hem in opstand gekomen en hielden hem lange tijd belegerd in Holm Castle. Nadat hij in het jaar 1200 had kunnen ontsnappen, stichtte Albert de stad Riga in een betere positie, en een paar jaar later liet hij haar volledig omgeven door muren. Tegelijkertijd,

en om de kerk in wording te verdedigen, stelde hij de Orde van de Ridders van Christus in, beter bekend als de Ridders Porte Glaives van Livonia, en in 1206 stond hij hun een derde van de provincie af met de rechten waartoe hij behoorde. de keizer van Duitsland, wiens pretenties, in tegenstelling tot die van Rusland, geen andere grenzen erkende dan de Oostzee. Door gezamenlijke inspanningen zou heel Livonia niet lang op weg zijn om christen te worden. Vanaf dat moment verwierf de Kerk van Riga een echt overwicht in deze afgelegen streken.

Nog steeds in strijd met de omringende heidense bevolking, had de Orde van Christus in minder dan veertig jaar uitgestrekte domeinen veroverd. Maar de gevaren zijn

---

Zich vermenigvuldigend met zijn successen, en zich niet sterk genoeg voelen om te behouden en vooral om zijn veroveringen te vergroten, vroeg hij om opgenomen te worden in de Orde van de Teutoonse Ridders, die onlangs vanuit Palestina naar Europa was geroepen en daar met echte genialiteit werd aangekondigd.

Rond 1128 had een rijke Duitse particulier, wiens naam niet bewaard is gebleven, in Jeruzalem voor de zieke of gewonde kruisvaarders van zijn natie een ziekenhuis opgericht dat werd bediend door andere Duitsers die zich aan deze vrome zorg wijdden. Omdat hun aantal snel was toegenomen, besloten zij en anderen om zich onder hen te verenigen door een link die tegelijkertijd militair en religieus was, in navolging van de Tempeliers en de Hospitaalridders van Sint-Jan, sinds de Ridders van Rhodos en vervolgens van Malta.

De nieuwe orde had zich niet lang ontwikkeld en in een halve eeuw was het, dankzij zijn moed en standvastigheid, erin geslaagd om in het Heilige Land zijn oudsten en rivalen te evenaren. Frederick, hertog van Schwaben, zoon van keizer Frederik Barbarossa, die in 1190 in Palestina was, en gezien de diensten die deze vereniging had bewezen en kon verlenen, wilde deze een regelmatige en stabiele vorm geven; hij richtte het plechtig op in volgorde van ridderlijkheid en schreef het als fundament het Duitse of Duitse ziekenhuis van de Heilige Maagd van Jeruzalem toe. Keizer Hendrik VI bevestigde deze definitieve grondwet, die een paar jaar later ook de bevestiging kreeg van paus Celestinus III, die de Orde van de Duitse Orde onder de heerschappij van Sint-Augustinus plaatste en haar dezelfde privileges verleende die al waren toegekend aan de hospitaalridders van Saint-Jean en de Tempeliers. Het was, net als zijn voorgangers, samengesteld uit drie klassen: de

---

ridders, die alleen heren konden zijn, priesters, die niet aan enig bewijs gebonden waren, en bedienden, bestaande uit mensen van alle rangen en standen; maar deze laatste categorie werd later afgeschaft.

De Duitse kruisvaarders, die achtereenvolgens terugkeerden uit Palestina, Syrië en Egypte, hadden een grote reputatie opgebouwd voor de Duitse Orde, geïllustreerd door honderd jaar min of meer succesvolle strijd tegen de mohammedanen. Ze hadden het idee hen te hulp te roepen bij het christendom dat in het noorden van Europa opkwam en bedreigd werd door een ander soort ongelovigen. Het was Conrad, hertog van Mazovië, en destijds regent van Polen, die de eerste was, rond het jaar 1230, die de Meester van de Orde, Salza, vroeg om met zijn ridders te komen om dit koninkrijk te helpen, voor een lange tijd christen, tegen de Borussen of Pruisen, nog steeds heidenen en barbaren, die het met ongehoorde wreedheid verwoestten. Salza was het daarmee eens. Conrad schonk aan de Duitse Orde van de provincie Culm, die de Pruisen waren binnengevallen; hij erkende bovendien het bezit van alles wat de ridders in Pruisen konden veroveren, en sloot zich toen op (wat een contrast met zijn huidige grootsheid) tussen de Vistula en de Niemen, langs de Oostzee. De keizer

bevestigde deze schenkingen; de paus bekrachtigde ze op zijn beurt en had een kruistocht tegen de Pruisen gepredikt. De meester van de Duitse Orde, die zijn troepen voldoende achtte om de aangegeven verovering uit te voeren, zonder de verdediging van het Heilige Land op te geven, vertrouwde broeder Herman de Balck de zorg voor de expeditie toe, onder de titel van opdrachtgever of leermeester van Pruisen. Balck reageerde op zijn verwachting. In minder dan negen jaar was heel Pruisen veroverd en naar toe gebracht

---

Christelijk geloof. Het hoofd van de Orde, die de nieuwe verovering in bezit had genomen, gaf Pruisen zijn eerste wetten en liet daar de eerste munten slaan.

Het was onder deze omstandigheden, en in aanwezigheid van deze verbazingwekkende successen, dat de Ridders van Christus, PorteGlaives, van Livonia, vroegen om opgenomen te worden in de Duitse Orde. Salza stemde toe, met de goedkeuring van de paus, en de ontmoeting vond plaats in 1237. De veroveraar van Pruisen, Herman de Balck, werd aangesteld om Livonia te regeren, als leermeester of opdrachtgever, en als hoofd van de Orde. Salza ontving de titel. van Grootmeester of Meester-Generaal, om zijn superioriteit aan te geven ten opzichte van de leermeesters van Pruisen, Lijfland en Duitsland, die de titel van Meester begonnen aan te nemen en de naam van hun provincie toevoegden.

Dit is niet de plek om de lezer, zelfs niet in korte vorm, de geschiedenis van de Duitse Orde in Lijfland, Koerland en Pruisen aan te bieden. Ik kan een serieus reisverslag alleen begrijpen door heel goed rekening te houden met het verleden van de landen die ik heb gereisd; maar ik ben me er niet van bewust dat dit retrospectieve aspect met discretie moet worden aangeraakt. Ik zal hier daarom alleen de essentiële kenmerken toevoegen om de historische fysionomie van deze Baltische provincies bekend te maken, waarover tot nu toe weinig is gezegd en die waarschijnlijk voorbestemd zijn om Europa te bezetten.

Het is echter een zeer merkwaardige situatie, die het verdient om bestudeerd te worden, die van Livonia vanaf het midden van de dertiende eeuw, gedeeld door drie politieke krachten die daar strijden om de suprematie, de Duitse Orde, de macht, de bisschop en de bourgeoisie. van de steden,

---

vooral dat van Riga, dat al snel macht kreeg door commerciële welvaart vanwege zijn bewonderenswaardige positie aan een grote rivier, vlakbij de zee, op het snijpunt van West- en Oost-Europa.

Het zou vooral een geweldig beeld zijn, want het is een verhaal dat verwant is aan het wonder dat deze voortdurende ontwikkeling, gedurende meer dan driehonderd jaar, van een eenvoudige vereniging van christelijke ridders die, in Pruisen, onder leiding van hun grootmeester en, in Livonia, onder het bevel van particuliere meesters, de bevolking van het christendom en de beschaving lange tijd terughoudend en soms rebels veroverd; aan de andere kant verwikkeld in onophoudelijke strijd met machtige buren, om hun verovering te beschermen en te versterken; het opzetten van echte legers; kastelen bouwen, steden stichten; rijk, wordt machtig, jaloers maar gevreesd, en belandt in de diëten van het rijk, dat hen erkent als vorsten onder eerbetoon, net als de andere prinsen of kiezers van Duitsland.

De grote strijd van de Duitse Ridders van Pruisen vond plaats met het katholieke Polen en het heidense Litouwen, beiden jaloers op deze moedige en machtige buren. De Germanen van Lijfland, door Litouwen gescheiden van hun Pruisische broeders, moesten ook lange gevechten voeren tegen deze eeuwige vijand van de christelijke naam, terwijl ze aan hun andere grenzen de steeds hernieuwde aanvallen van de Russen van Pleskoff en Novogorod

moesten afweren. . De taak van de Livonische Ridders was ongetwijfeld de moeilijkste en daarom de meest glorieuze.

De dertiende, veertiende en vijftiende eeuw doen dat niet

---

zijn dat er een oorlog voortduurt met de Russen en de Litouwers, alleen of samen. De Russen zijn het meest vastbesloten om Lijfland terug te nemen, waarvan ze beweren dat het hun eigendom is, terwijl keizer Frederik II, die ook claimt in naam van Duitsland, vanaf 1245 aan de Duitse Orde schenkt, niet alleen aan deze provincie, maar ook van Koerland en Samogitia.

Als resultaat van een bredere rekrutering en door het opzetten van hun vazallen en de inwoners van de steden, merken de Ridders van Livonia dat ze echte legers hebben, waarmee ze meestal veroveraars zijn, soms verslagen, maar altijd vuriger in wraak nemen. . In 1270, met al 25.000 strijders, versloeg ze de Russen en doodden ze 5.000 man, terwijl ze 1.300 verloren. In 1346 sloegen ze de Litouwers, die al hun strijdkrachten tegen hen hadden verzameld, en zetten bijna 20.000 mensen buiten spel. De vijftiende eeuw biedt dergelijke veldslagen niet; maar vanaf het begin van de volgende eeuw werd de seculiere strijd met Rusland nog bitterder hervat.

In 1501 viel Ivan III, de grootvorst van Moskou, Livonia binnen aan het hoofd van 40.000 man. De Germanen zorgen ervoor dat hij een complete nederlaag ervaart. Het jaar daarop keerde de vijand terug naar de aanval, met een werkelijk formidabel leger, bestaande uit 90.000 Russen en 30.000 Tataren. Het Duitse leger, onder bevel van een van hun meest illustere leiders, Walther van Plettenberg, was de helft van het aantal. We sluiten ons aan bij Pleskoff en Ivan's troepen zijn volledig verslagen, met een verlies dat historici die voor gematigd doorgaan, brengen op het enorme aantal van 40.000 man.

Dit succes, dat fantastisch lijkt, bracht tussen de twee partijen het Verdrag van Pleskoff met zich mee, waarin een wapenstilstand van vijftig jaar werd overeengekomen.

Tijdens deze lange en gedenkwaardige strijd tegen hun vijanden van buitenaf kregen de Ridders van Livonia ook te maken met een echte burgeroorlog, die hen in de greep bracht van de geestelijkheid en een deel van de inwoners van de provincie.

Het bisdom Riga was vanaf 1245 door Innocentius IV omgevormd tot aartsbisdom en gevestigd als metropoliet van alle bisdommen Lijfland, Estland, Koerland en Pruisen. Dankzij een reeks opmerkelijke prelaten, en vooral dankzij de heldendaden en het prestige van de Duitse Orde, kan men zeggen dat de Kerk van Riga, geplaatst voor een heidendom dat lang zou verdwijnen, in het noorden de ware metropool was van Katholicisme. Maar de verdeeldheid stelde zich niet lang tussen de Livonische geestelijkheid en hun beschermers, wat betreft het bezit van steden en dorpen die betwist werden. De stad Riga was vooral het doelwit van het conflict. Zijn maritieme handel, de industrie van zijn inwoners, zijn vereniging met de Hanzesteden in Duitsland en zijn gemakkelijk groeiende bevolking hadden het een groot en snel belang gegeven. De aartsbisschop en de Duitse Orde beweerden alleen soevereine jurisdictie uit te oefenen, en de bevolking van Riga, onder bevel van de gemeentelijke corporatie en georganiseerd in milities, ervoer grote verlegenheid te midden van deze onophoudelijke wedstrijden. Vaker echter koos ze de kant van de aartsbisschoppen, wier heerschappij milder was dan dat van de harde en trotse ridders. Het kwam verschillende keren tot klappen, voor een

---

ruimte van meer dan twee eeuwen; er waren bloedige gevechten, moedig gesteund door de inwoners van Riga, en het gewapende conflict eindigde pas in 1452, toen er een plechtig verdrag werd gesloten in Kirchholm, waarin werd erkend en besloten dat de stad Riga gemeen zou zijn met de aartsbisschop en de Duitse Orde, en dat ze daar op voet van gelijkheid de rechten van soevereiniteit zouden uitoefenen; maar het bevel van de legers en de macht om de milities op te roepen was exclusief voorbehouden aan de ridders, die daardoor almachtig bleven. De aartsbisschop behield niettemin een zeer hoge positie in Duitsland; hij was de prins van het Heilige Rijk en had als zodanig voor de niet-soevereine vorsten aan de Rijksdag gezeten.

Het einde van de geschiedenis van Riga en Livonia kan in een paar woorden worden gezegd. In het jaar 1561 stond de provinciale meester van de Duitse Orde, die overging op het lutheranisme, zoals de grootmeester al in Pruisen had gedaan, Lijfland af aan de koning van Polen, met behoud van Koerland, dat werd opgericht als een erfelijk hertogdom. Zweden en Rusland, die even jaloers waren op deze overname, lieten geen middel onbeproefd gelaten om het op hun beurt te grijpen. Bij het verdrag van 26 januari 1616 wordt Livonia voor het eerst toegeschreven aan de koning van Zweden, Gustave-Adolphe; maar later, door het verdrag van 1721, werd het teruggegeven aan Rusland, dat het na een herhaling van vier eeuwen definitief bezat vanaf die datum. Het aartsbisdom Riga, dat door de protestantse hervorming was binnengevallen, werd in 1566 gesecularisseerd onder William, van het huis van Brandenburg, zijn laatste aartsbisschop.

Maar het is de hoogste tijd, ik verberg het niet voor mezelf, om terug te keren naar Riga, wat de oorzaak was van deze uitweiding.

---

historische sion. Riga is verre van een mooie stad. Het biedt alle kenmerken van een stad uit de Middeleeuwen, en, om de oude wallen, de torens, de torenspitsen van de kerken en de koepels van sommige gebouwen te zien, allemaal aangevuld met zijn oude bakstenen huizen met hun meerdere verdiepingen gevels en onevenredig hoge daken langs de kronkelende straatjes, we herleven de geschiedenis volledig. Het is inderdaad de stad van een hardvochtige en hooghartige ridderlijkheid, van een machtige geestelijkheid, van een rijke bourgeoisie en in zekere zin onafhankelijk, hoewel onderworpen aan verschillende meesters.

De Duna, waarop de stad is gebouwd, is het centrum en zijn leven. Je voelt dat de zee dichtbij is, en op sommige plaatsen is de rivier meer dan een kilometer breed.

Het vormt een ware haven, in de zomer gevuld met schepen van over de hele wereld en allerlei soorten vaartuigen, die een grote hoeveelheid koopwaar komen brengen en laden. In de winter sluit het ijs de rivier af en is de import- en exporthandel gedwongen enkele maanden werkloos te zijn. Een ding dat me het meest opviel, in juni 1865, was de bizarre constructie van een groot aantal boten die de Duna afdaalden. Ze zijn gemaakt van boomstammen die met planken zijn verbonden en worden bekroond door hutten bedekt met een rieten dak, waardoor deze boten een vrij grote afmeting hebben en die men aanduidt onder de naam struzzo, de fysionomie van echte drijvende woningen. Langs de kades liggen de verschillende bazaars of markten, waar voornamelijk allerlei etenswaren en benodigdheden worden verkocht, maar ook gebruiksvoorwerpen en andere zeer grove huishoudelijke artikelen.

Onder de monumenten van het oude Riga, waar sinds de Russische overheersing veel voorsteden zijn verrezen, moeten we eerst de oude kathedraal noemen, die een lutherse tempel is geworden, en de kerk van St. Peter.

Gebouwd door de derde bisschop van Livonia, Albert I, aan het begin van de dertiende eeuw, biedt de kathedraal van Riga niets opmerkelijks. Bovendien werden alle voorwerpen van heiligheid die het ten tijde van zijn katholieke pracht versierden, teruggetrokken of vernietigd door de ijver van de Reformatie, die er bezit van nam. Het enige dat herinnert aan een verleden dat niet zonder glorie was, zijn de graven van de belangrijkste prelaten waaraan de Livonische kerk wordt geëerd, en die daar werden begraven: Albert I, in 1229; Albert II, eerste aartsbisschop, in 1272; John I, in 1286; John II, in 1294; John VI, in 1424; Michel, in 1509; Thomas, Qn 1539 en tenslotte in 1560 Willem van Brandenburg, de laatste aartsbisschop van Riga. De Reformatie respecteerde deze graven, die een bijzonder historisch cachet geven aan de oude metropool Livonia.

De kerk gebouwd onder de aanroeping van Sint-Pieter, eveneens in gotische stijl, is veel superieur aan de vorige en biedt een nogal grandioze uitstraling. Er is een prachtige mozaiek marmeren preekstoel van verschillende kleuren met veel kunst. De bank, bedoeld voor het Schwartzhâupterhaus, een burgerlijke corporatie waarover ik later zal spreken, is ongetwijfeld wat de Sint-Pieterskerk het meest merkwaardig bevat.

Het is in gebeeldhouwd hout en presenteert zich tussen deuren die toegang geven tot het interieur, een bizar systeem

---

neger hoofden; de versiering van deze deuren is in zilver, en de bank wordt bekroond door immense kandelaars, waarvan er één in koper, met de datum 1596, tweemaal zo hoog is als een man, met werkelijk gigantische takken.

Het voormalige kasteel van de Duitse Orde doet dienst als residentie van de huidige gouverneur van Livonia, graaf Schouvaloff. Het is erg fris, met zijn gotische stijl, maar presenteert niets bijzonders. Op het plein, voor het kasteel, staat een zuil met daarop een standbeeld dat de overwinning voorstelt, en die werd opgericht in 1817 ter nagedachtenis aan het pact waarmee Lijfland in de zeventiende eeuw verklaarde de soevereiniteit van Rusland te erkennen. . Op dit plein bevinden zich ook de belangrijkste hotels voor reizigers; de manier waarop ze worden vastgehouden, staat mij niet toe ze te prijzen.

Een gebouw dat in Riga alle aandacht van de reiziger verdient, het is het Schwartzhâupterhaus, behorend tot de oude burgerlijke gemeente van deze stad, waarvan de oprichting in de vroege dagen van de stichting is vastgelegd en dat tot doel had de vereniging van de inwoners tegen de aantasting van de bisschoppen enerzijds en de Ridders van de Duitse Orde anderzijds, terwijl ze zich moesten verdedigen tegen de onophoudelijke aanvallen van het deel van de bevolking, hetzij vanuit Livonia, hetzij vanuit Pruisen, dat weigerde zich tot het christendom te bekeren.

De gevel van het Schwartzhâupterhaus is heel bizar, zoals hij is met in alle kleuren beschilderde figuren, afgewisseld met inscripties in de oud-Duitse taal. Het interieur komt niet overeen met dit exterieur, dat zo volledig origineel is. Het bestaat uit meerdere kamers

---

in een zwaar gotische stijl, en versierd met olieverfportretten die doen denken aan de moderne geschiedenis, zoals die van Peter de Grote, Karel XII en Gustaaf Adolf, koningen van Zweden, en Catharina II, afgebeeld in twee houdingen, te paard, in mannenkleren, en staand met de kleren van zijn vrouw. Ernaast zien we een ouder schilderij met een weergave van Lübeck, die tijdens de Hanze-periode met Riga verbonden was door nauwe banden van commerciële broederschap. In hetzelfde etablissement moet men dan de Schatkamer bezoeken, die een meest complete collectie zilverwerk en kristallen vazen met zilveren

montuur en ornamenten biedt, een kostbaar exemplaar van oude kunst en die getuigt van de rijkdom van het oude Riga.

De meest merkwaardige herinneringen aan deze noordelijke handelsmetropool betreffen haar burgerlijke verleden. Tot deze categorie behoort nog steeds het etablissement dat het House of Industrial Corporations wordt genoemd, een prachtig gebouw in gotische stijl, maar dat werd gebouwd op een afschuwelijke locatie, ingesloten tussen smalle en slecht gebouwde straten. Het bestaat uit twee delen, het ene heel oud en het andere modern. In het oude gedeelte bevindt zich een eetkamer, bedoeld voor grote banketten, met het grootste effect met zijn collectie portretten die de hoofden van verschillende bedrijven op verschillende tijdstippen vertegenwoordigen. De grote vergaderruimte, die nieuw is, toont zeer smaakvolle fresco's langs de muren.

Riga heeft ook een zeer fraaie effectenbeurs, een relatief modern monument, bijna net zo slecht gelegen als het vorige, wat bijzonder nadelig is voor het perspectief ervan.

Het bestaat uit een begane grond, die de eigenlijke beurs is, bestaande uit een grote hal met marmeren platen, versierd met hoge kolommen ook in donker marmer. Grote glazen deuren verlichten deze kamer, die echt prachtig is. Op de eerste verdieping zijn verschillende rijkelijk ingerichte lounges, evenals een grote balzaal, waar de kooplieden van Riga feesten geven, hetzij voor het vermaak van hun families, hetzij ter gelegenheid van de passage binnen hun muren van een lid van de keizerlijke familie. .

Rondom de oude stad, te smal om een bevolking te bevatten die tegenwoordig bijna honderdduizend inwoners telt, werden achtereenvolgens verschillende voorsteden gebouwd, waarvan de twee belangrijkste de namen dragen van de voorstad Sint-Petersburg en de voorstad Moskou. De straten zijn recht en voldoende ruim, in tegenstelling tot die van het oude Riga. Ze zijn omzoomd met houten huizen, maar waar ornamenten, zuilengalerijen en frontons niet zijn gespaard, vooral in de buitenwijk van Sint-Petersburg, beter onderhouden en bewoond door de belangrijkste Russische functionarissen en kooplieden. Het gebouw in Moskou, het eerste dat wordt gebouwd, is de echte Russische wijk; het is daar dat de kleine kooplieden, de ambachtslieden, de arbeiders, de dienstmensen wonen; in sommige straten is er het schouwspel van echte ellende, maar ook dat van extreme viezigheid, zijn onafscheidelijke metgezel.

De bevolking van Riga biedt een unieke mix van rassen, wat wordt verklaard door haar geschiedenis en door haar ligging op de grenzen van Duitsland, Rusland en Scandinavië. Het zijn in de eerste plaats de Duitsers, van de

---

oude adellijke en burgerlijke families die het land domineerden in de middeleeuwen: trots op hun verleden, en zich, wat over het algemeen waar is, ver boven de Russen plaatsen, bewaren ze zorgvuldig hun taal en gewoonten. Dan komen de Letten of Letes, de oorspronkelijke eigenaars van het land, veroverd of liever tot slaaf gemaakt door de Teutoonse ridders, en vormen vandaag de dag de lagere bevolking van de steden en bijna alle boeren, die bijzonder gehecht zijn aan hun oude gewoonten en die ook hun oude taal hebben behouden. en hun traditionele klederdracht. Op deze twee lagen was het Russische element aangebracht, dat eerst bestond uit ambtenaren en werknemers van alle rangen, en vervolgens uit een menigte individuen die verschillende beroepen uitoefenen, zoals timmerlieden, gravers, slotenmakers, bedienden, koetsiers, enz. , kortom alle kleine industrieën. Buiten, en als gedegradeerde wezens die ten prooi vallen aan een religieuze haat die de ideeën van deze tijd weerstaat, leven een groot aantal ongelukkige Joden, nog meer veracht dan gehaat, en op een bepaalde

manier geparkeerd in een stad waar ze zeker hun standpunt hebben ingenomen. die hun geloofsgenoten dankzij hun rijkdom in verschillende steden van Duitsland hebben verkregen.

Naast deze indeling in rassen is de bevolking van Riga nog steeds verdeeld in klassen die trouw de oude afstanden onderling bewaren. Ten eerste de adel, van Duitse afkomst, zoals de bourgeoisie die trots is op haar geschiedenis en haar privileges, die haar in het bijzonder toelaten om bijeen te komen in vergaderingen van orde en haar het recht geven om zelf adellijke titels te verlenen. Ten tweede, de bourgeoisie, com-

---

het nemen van de kooplieden, reders, bankiers, kooplieden, fabrikanten, industriëlen en belangrijkste ambachtslieden; deze klasse heeft ook enkele van haar privileges behouden die haar commerciële vrijheid garanderen; de Russen sparen het, wetende dat het het verlies van zijn vroegere onafhankelijkheid moeilijk te verduren heeft. Eindelijk het volk, een verzameling Letes, Esten, Neder-Duitsers en Russen.

Ik moet een paar details toevoegen over de bourgeoisie van Riga, een klasse die echt nieuwsgierig is naar haar gezicht en haar geest uit het verleden. Het spijt me, maar vooral de waarheid. Wat in haar overheerst, is trots of liever gezegd eigenbelang, iets curmudgeon, pedant, ik heb het woord gezegd; wat het echter niet belet solide eigenschappen te bezitten waaraan ik graag recht doe. Ze zeggen dat de bourgeois van Riga eerlijk, zeker, gastvrij, desnoods weelderig is, van sociale relaties houdt, zich overdag bescheiden beperkt tot de achterkant van zijn toonbank, in een of andere obscure straat, wat hij ook bezit, in de stad of op het platteland, een huis voorzien van alle wenselijke gemakken en zelfs alle luxe. Maar dit is slechts een valse bescheidenheid. Een aangeboren trots, een manie voor belangrijkheid bederft dit alles. De burgerij van Riga leeft minder in het heden dan in hun gotische verleden. Het behoud van hun privileges, die Rusland als haar plicht heeft beschouwd, draagt verder bij aan de hoge dunk van zichzelf. Deze toereikendheid heeft iets buitengewoon onaangenaams voor de vreemdeling, wat tegelijkertijd de hooghartige minachting doet schrikken die de leden van de bourgeoisie tonen voor het volk en de boeren.

Livonian, en die ontmoet men niet in de adel van het land, dat weet hoe hij minzaam moet blijven zonder iets van zijn waardigheid te verliezen.

Ik heb mezelf geamuseerd om deze pretentieuze personages ernstig, in afzonderlijke groepen, door de steegjes en de zandpaden van het park van Wohrmann te zien lopen, hun favoriete promenade, saai etablissement waarin men een restaurant vindt waar men overigens heel slecht dineert. Ze leken het over de belangrijkste zaken te hebben. Het zag eruit als een bijeenkomst van staatslieden die de politiek en de toekomst van Europa bespraken en beraadslaagden, geïnteresseerd in de goedkeuring van de bourgeoisie van Riga. Maar ik ben eerder geneigd te denken dat mijn onvermoeibare wandelaars, minder ambitieus en praktischer, in plaats van de moeilijke oplossing van het probleem van het Europese evenwicht na te streven, op dat moment al erg gecompliceerd, de kwestie van hun saaie bestaan, en om een manier te vinden om niet door verveling om te komen, wat mij onvermijdelijk zou zijn overkomen als ik mijn verblijf in deze zeer illustere maar erg saaie stad Riga had verlengd.

Het is natuurlijk niet zo dat er uitzonderingen gemaakt kunnen worden, en ikzelf moest mezelf enorm prijzen voor een aantal prettige relaties die me met name in contact brachten met MM. Witte, wiens vader in de Kaspische Zee, op een eilandje bij Bakoe, een zeer belangrijke naftamijn en -fabriek bezit, en vooral met de heer Kymmell, boekverkoper, die,

wetende dat ik van plan was om de Kaukasus te bezoeken, Echt een genoegen om mij of om mij de meest interessante informatie over dit land te geven en

---

nuttiger. Ik wil niet vergeten hier op dezelfde manier mijn volmaakte dankbaarheid op te schrijven voor het genadige welkom dat ik bij Baron de Meyendorff vond, en voor al zijn vriendelijkheid jegens mij.

Ik was blij een dag in Riga te stelen om een excursie te maken naar het charmante land dat terecht Livonisch Zwitserland wordt genoemd. Ik ging daarheen in een van die handige poststoelen die je altijd klaar voor gebruik kunt vinden. We volgen de weg naar Winden, een uitstekende weg die, door de meest frisse landschappen, afgewisseld met dennenbossen, je leidt naar de vallei van de Aa, een mooie rivier die de Duna ontvangt, in de buurt van Riga. Het is aan deze vallei en aan de heuvels in plaats van aan de bergen eromheen dat men de naam Lijflands Zwitserland heeft gegeven. Niets is pittoresker, frisser en charmanter. Het is groen, bossig, voldoende ruig. We ontmoeten de grootsheid van de hoge delen van Zwitserland niet, maar we geloven dat we deze heerlijke locaties, die we niet vergeten, Lausanne en Interlaken, met misschien nog wat krachtiger, opnieuw zullen zien, om ons te vergissen.

De rijk beboste heuvels van de Aa-vallei bieden op de best gekozen posities uitzicht op talrijke villa's waar de inwoners van Riga tijdens de zomermaanden naartoe gaan. Verschillende zijn echte kastelen. Ik heb er twee bezocht die het verdient om hier een plek te vinden. Het eerste is het kasteel van Cremon, behorend tot de prins van Liéven, en gebouwd in de buurt van de ruïnes van het oude herenhuis met die naam. Deze ruïnes zijn een klein overblijfsel van een oude grandeur die nog steeds blijkt uit de dikte en grootte van de muren. De rest met rest

---

geplaatst de Cremon van de Middeleeuwen is een statige residentie die een hoog beeld geeft van zijn eigenaren. Alles is eenvoudig, maar met goede smaak. Keizer Alexander, die dol is op Cremon, is er de afgelopen jaren verschillende keren geweest. Tegenover, aan de andere kant van de rivier, zijn ook de prachtige overblijfselen van het oude kasteel van Segewold, completer dan de ruïnes van Cremon. Ernaast is een nieuw kasteel gebouwd dat er goed uitziet, hoewel het niet overeenkomt met de verhoudingen van Cremon's. Na een werkelijk heerlijke dag doorgebracht te hebben in deze noordelijke Helvetia, keerde ik terug naar Riga, met plannen om een langere excursie te maken naar de naburige provincie Koerland.

In feite vertrok ik twee dagen later met een voortreffelijke ijver, die mij, via een nogal eentonige en zeer gladde weg, in minder dan drie uur naar Mittau leidde. Het verleden van Koerland, zoals dat van Livonia, versmelt met de geschiedenis van de Duitse Orde. Ik heb er te veel over gesproken om erop terug te komen. Het moet echter gezegd worden hoe, door de medeweten van de laatste Livonische meester, deze provincie verloren ging voor de Orde.

Reeds in 1525 had de grootmeester, Albert van Brandenburg, in Pruisen het voorbeeld gegeven van afvalligheid en verraad. Afkomstig van Frederik van Hohenzollern, die, van Burgrave van Neurenberg, slechts een eeuw eerder markgraaf van Brandenburg was geworden, was Albert al vroeg gewonnen voor de leerstellingen van de Reformatie. Het grootste deel van de bezittingen van de geestelijkheid was in Duitsland geseculariseerd ten behoeve van de vorsten en heren, minstens evenzeer door ambitie verleid als door het nieuwe geloof. De grootmeester

---

van de Duitse Orde was een van de eersten die het lutheranisme omarmde, en hij kreeg daar de erectie, in zijn voordeel gemaakt door Sigismund, de koning van Polen, tegelijkertijd zijn suzerein en zijn oom, van Pruisen in het erfelijke hertogdom. Nadat hij aldus zijn geloof en zijn geloften had gebroken, trouwde hij het jaar daarop met een dochter van de koning van Denemarken, en het duurde tot 1618 voordat de keurvorst van Brandenburg, John Sigismond, na zijn dood zonder mannelijke erfgenamen van Albert II Hertog van Pruisen, wiens dochter hij was getrouwd, voegde zich bij deze provincie bij het keurvorstendom, dat een eeuw later zijn naam gaf aan het keurvorstendom dat een koninkrijk was geworden.

De Reformatie had snelle vorderingen gemaakt in Riga, dat het zag als een middel om zijn onafhankelijkheid van zijn twee meesters, de aartsbisschop en de Duitse Orde, veilig te stellen.

Vanaf het jaar 1530 had de stad zich aangesloten bij de door de Duitse vorsten in Smalkalde gevormde bond voor de verdediging van de nieuwe religie. Het momentum werd gegeven.

In 1547 was aartsbisschop William verplicht de gewetensvrijheid van de inwoners te erkennen. Het is waar dat hij tegelijkertijd het familielid was van Albert-de-Duitse, die in 1525 in het kamp van Luther was gepasseerd om hertog van Pruisen te worden, en van de keurvorst Joachim II, die in 1539, om de Reformatie in haar staten te implanteren.

Ook de orthodoxie van Willem van Brandenburg werd in zijn tijd sterk verdacht, niet alleen vanwege zijn aandacht, maar vanwege zijn verzoek meerdere keren vernieuwd in de buurt van de koning van Polen, heerschappij van Lijfland geworden, en met het oogmerk om te zien, geen twijfel voor zijn voordeel, seculariseer het aartsbisdom Riga, dat pas plaatsvond na zijn dood, die arriveerde in 1563.

Maar twee jaar eerder was er een evenement volbracht.

---

van direct belang voor Koerland, en het is om het gemakkelijker te maken om te begrijpen dat ik op deze details moest ingaan. De provinciale meester van de Duitse Orde voor Lijfland en aangrenzende landen was Gothard Kettler in die tijd, die een grote rol had gespeeld in de recente oorlog tussen Rusland en Polen, die het grondgebied van Lijfland betwisten. Jarenlang heeft hij met echte heldenmoed gezocht om in dit formidabele conflict de goederen van zijn Orde te redden; maar toen hij Estland zag verloren gaan, Livonia op de vooravond van zijn verdwijning, verwaarloosde hij zijn belangen niet. Hij omarmde openlijk het lutheranisme, in navolging van zijn grootmeester, en op 28 november 1561 stond hij aan Polen, dat toen sterker was dan de Russen, alle bezittingen van de Orde, waarover hij de regering had, toe aan de reserve van Koerland en Semigalle, die koning Sigismund Augustus in zijn voordeel oprichtte in het erfelijke hertogdom, onder de heerschappij van Polen. Droevig einde van een beroemde orde die, na aldus haar twee grote provincies snel achter elkaar te hebben verloren door het overlopen van haar leiders, niettemin tot op de dag van vandaag heeft bestaan, maar als een eenvoudige instelling van ridderlijkheid, ontdaan van alle soevereiniteit en zelfs van enige politiek belang.

De hoofdstad van Koerland was Goldingen en Mittau die van Semigalle. De twee provincies zijn tegenwoordig slechts één, de regering van Koerland genoemd, waarvan Mittau de hoofdstad is. Het is ook in deze laatste stad dat de eerste hertog van Koerland zijn woonplaats had ingericht. De bevolking is vandaag teruggebracht tot tweeëntwintigduizend zielen. Mittau heeft niets van het commerciële belang van Riga, maar is het oneindig

---

beter gebouwd. De straten zijn breed en goed ingedeeld. De stad kan een bevolking bevatten die het dubbele is van de bevolking. Slechts één ding verdient het om gezien te worden: het is het kasteel of paleis van de voormalige regerende hertogen, prachtige constructie van de laatste drie eeuwen, waar een echte rechtbank werd gehouden, dat was het leven van deze bescheiden hoofdstad, vandaag. Hij was dood en ongekroond als een klein Versailles.

Het is in de kroniek van dit paleis dat de hele geschiedenis van Koerland vanaf het midden van de zestiende eeuw wordt samengevat, een zeer intieme geschiedenis, die eerder die van een familie is dan die van het land. Gothard Kettler en zijn vijf opvolgers regeerden daar, en regeerden vaderlijk, en niet zonder eer, hun kleine staatje van een half miljoen mensen. Hoewel hun verhevenheid tot de rang van prinsen recent en algemeen bekend was, waren de Kettlers, hoewel ze afkomstig waren uit een van de grote huizen van het hertogdom Berg, van meet af aan opgenomen in de familie van de vorsten van het Noorden en een hoge positie verworven. allianties daar.

Gothard Kettler, die zijn Orde en de gelofte van het celibaat had afgezworen, was getrouwd met de dochter van Albert, hertog van Mecklenburg-Schwerin; zijn zoon kreeg de dochter van de hertog van Pommeren-Wolgast, en zijn kleinzoon die van Albert-Frédéric, hertog van Pruisen. Aspirant en hoger verwelkomd, kon de vierde van de Kettlers trouwen met de dochter van de keurvorst van Brandenburg, de vijfde die van de keurvorst, vader van de eerste koning van Pruisen, en ten slotte, in 1710, Frederik Willem, de laatste hertog van Koerland. van dit huis, werd de hand verleend van Anne Ivanowna, dochter van Ivan Alexeiowich, die zeven jaar deelde met zijn broer, Peter de Grote, de troon van Rusland, waar

---

was om op zijn beurt de hertogin van Koerland te zitten.

Ik heb geen zin om de debatten van Polen, Zweden en Rusland te vertellen, die al meer dan een eeuw de heerschappij van deze provincie betwisten; maar er moeten enkele details worden gegeven over Koerland en Mittau, in de tijd van hertogin Anne. Dit kleine land en deze kleine stad krijgen dan een belang dat hun geschiedenis tot een heel interessant hoofdstuk maakt, dat ik zo veel mogelijk zal bekorten.

De jonge hertog Frédéric-Guillaume, die op zijn achttiende net getrouwd was met de groothertogin Anne, een jaar jonger op 13 november 1710, leefde amper drie maanden sinds deze verbintenis. Zijn weduwe bleef in het paleis van Mittau wonen, met de hoedanigheid van Hertogin-weduwe. Ferdinand Kettler, broer van de voorlaatste hertog, wilde na de dood van zijn neef Koerland in bezit nemen; maar Peter de Grote, onder het voorwendsel van het veiligstellen van de bruidsschat van zijn nicht, had Mittau bezet. De pretendent verzocht tevergeefs Polen, tot dan toe suzerein, om de inhuldiging van het hertogdom. Deze laatste weigerde vijftien jaar lang partij te kiezen en liet de hertogin Anne met rust in Mittau, en om de kwestie te vereenvoudigen, kondigde ze in 1725 het voornemen aan om Koerland te herenigen met de rest van het koninkrijk. La noblesse et les États de la province, jaloux de leur autonomie, s'empressèrent d'élire un nouveau duc, qui ne fut pas le dernier des Kettler, mais un personnage destiné à jouer un grand rôle dans les guerres et la politique de son tijd.

Het was graaf Maurice de Saxe, natuurlijke zoon van Frederik Augustus, toen koning van Polen, en van de gravin van Koenigsmark, de toekomstige maarschalk in dienst van de

---

Frankrijk en de toekomstige winnaar van Fontenoy. Maurice de Saxe was nog maar een veldmaarschalk in de Franse legers; maar zijn vroegrijpe reputatie was al gevestigd, en zijn

hoedanigheid van natuurlijke zoon van de koning van Polen was een titel bij de keurvorsten van Koerland, die daarin de middelen zagen om de gunst van Frederick Augustus veilig te stellen. De graaf van Saksen had beslissende steun gevonden in de speciale genegenheid die de hertogin Anne, een zeer jonge weduwe van tweeëndertig, voor hem had. Anne Ivanowna had ongetwijfeld gehoopt hem tot haar echtgenoot te maken door een sterke voorstander te zijn van de verkiezing van Maurice de Saxe, toen pas dertig jaar oud; maar toen ze zich realiseerde dat haar te dappere beschermeling ontrouw was, keerde ze zich onmiddellijk tegen hem en deed ze er alles aan om te voorkomen dat haar verkiezing werd bevestigd. Ze had er geen moeite mee om de keizerin Catharina I, die zojuist Peter de Grote, haar echtgenoot was opgevolgd, te beslissen om in naam van de Russische belangen het hertogdom Koerland op te eisen voor Mentschikoff, haar favoriet. Deze, na de kortstondige regering van Catherine, kreeg ook de steun van de tsaar Pierre II, waardoor hij enkele troepen kon hebben om, in zijn persoonlijke naam, Koerland op de graaf van Saksen te veroveren, besliste. hem. Het was in zekere zin slechts een duel tussen twee vrijers. Rusland en Polen kwamen niet in de rij. Mentschikoff verscheen zelf niet in het land. Het kleine Russische korps dat hij tot zijn beschikking had, was echter veel beter dan het handjevol partizanen rond Maurits van Saksen, de bevolking van het land aarzelde om partij te kiezen in deze wedstrijd. Opgesloten in het paleis van Mittau, met slechts zestig man, Maurice y

---

steunt een echt beleg tegen 800 Russen en verdedigt zich daar zodanig dat het hen dwingt zich terug te trekken. Nadat hij driehonderd man had kunnen verzamelen, zocht hij zijn toevlucht op het eiland U smeitz en verdedigde hij deze retraite zegevierend tegen een lichaam van vierduizend aanvallers. Wanhopig om hem te dwingen, trekt de vijandelijke leider hem naar een conferentie, met de bedoeling hem te verrassen, hem gevangen te nemen en daarmee de ruzie te beëindigen. Maurice, gewaarschuwd, gaat niettemin naar het rendez-vous; hij verwijt de Russische generaal zijn lafheid, vluchtte naar het eiland Memmel en wachtte daar op hulp die de Koerlanders hem weigerden. Gedwongen om toe te geven aan geweld, verliet hij in augustus 1727 eindelijk deze regio, die net was begonnen met zijn illustratie, om terug te keren naar Frankrijk, waar de lauweren van Fontenoy en Lanfeld op hem wachtten en de reputatie die hij verdiende. De eerste krijger van zijn tijd .

Rusland leek vooral te hebben willen voorkomen dat een man als deze dit begeerde Koerland zou bezitten. De schande, daarna de dood van Mentschikoff, volgde op de voet het vertrek van Maurits uit Saksen. Anne Ivanowna bleef in zekere zin meer regeren dan regeren in Mittau, samen met de staten van de provincie, terwijl Ferdinand Kettler in de aangrenzende landen de puur nominale titel van hertog van Koerland droeg.

Het paleis van Mittau heeft nog steeds de herinnering aan de groothertogin Anne, een herinnering aan vriendelijkheid, aan een elegant hof, maar ook aan galant. Daar ontstond de verbazingwekkende gunst van een van de meest invloedrijke en bijzondere karakters in de Russische geschiedenis, Jean-Ernest Biren, kleinzoon, naar men zegt, van de eerste bruidegom of liever gezegd

---

schildknaap van Jacques Kettler, vierde hertog van Koerland.

Zijn vader was gehecht aan de zoon van de hertog, eerst als schildknaap, met de rang van luitenant, daarna als kapitein van de jacht. Een van zijn broers, toegelaten tot de dienst van Polen, onderscheidde zich daar en wist de rang van generaal te bereiken. Ernest Biren was voorbestemd voor een heel ander fortuin. Zijn begin wordt dus verteld door een tijdgenoot, de Russische generaal Hermann de Manstein, in zijn merkwaardige memoires: “Hij was enige

tijd op de Academie van Koenigsberg, in Pruisen, waar hij, na slechte zaken te hebben gehad, moest blijven. , uit angst gearresteerd te worden. Terug in Koerland zag hij dat hij daar niet kon bestaan zonder te dienen: in 1714 ging hij daarom naar Petersburg en vroeg hij een plaats aan als heer van de kamer van de prinsessenvrouw van de Czarewitz. Men vond het onbeschoft dat een man van zo'n lage geboorte het aandurfde om voor een soortgelijke functie in de gelederen te komen. Hij werd met minachting ontslagen en hem werd zelfs aangeraden zich zo snel mogelijk uit Petersburg terug te trekken. Bij zijn terugkeer naar Mittau ontmoette hij M. de Bestuchef, vader van de Grand Chancellor, die toen Grootmeester van het Hof van de Hertogin van Koerland was. Hij slaagde erin haar goede genade te vangen en werd als heer van de kamer in deze rechtbank geplaatst. Zodra hij voet aan de grond had gekregen, werkte hij aan de ondergang van zijn weldoener. Hij slaagde zo goed dat de hertogin hem niet alleen uit haar hof stuurde, maar hem zelfs fel vervolgde.

'Meneer Biren was erg goed van zichzelf gemaakt. Hij slaagde er al snel in de gunst van de hertogin te winnen, die zoveel smaak in haar bedrijf vond dat ze het haar eigen maakte.

---

vertrouweling. De adel van Koerland was erg jaloers op deze nieuwe favoriet. Er waren mensen die haar zo ver duwden dat ze zaken opriepen en ruzie met haar maakten. Omdat hij steun nodig had onder de adel, zocht hij de alliantie van een oude familie. Hij had verschillende weigeringen; ten slotte slaagde hij erin juffrouw de Treiden te winnen, het bruidsmeisje van de hertogin, die met hem trouwde.

Na dit huwelijk hoopte hij goederen te verkrijgen en goedgekeurd te worden in het lichaam van de adel. Hij vroeg erom, maar het werd koppig geweigerd. Het Russische ministerie hield niet meer van hem dan de adel van Koerland. De truc die hij met M. de Bestuchef had uitgehaald, had iedereen tegen hem in opstand gebracht en hem gehaat doen worden. In Moskou ging het zelfs zo ver dat, toen M. de Korf kort voor de dood van Peter II een verhoging van het pensioen voor de hertogin Anne vroeg, de ministers van de Soevereine Raad hem, zonder omweg, verklaarden dat we dat zouden doen. doe alles voor Zijne Doorluchtigheid, maar we wilden niet dat Biren erover zou beschikken (i).

De Russische generaal legt zichzelf voldoende uit over de aard van Birens betrekkingen met de hertogin van Koerland.

Zelfverzekerd, favoriet en de kroniek van het paleis van Mittau voegt nog iets toe, Biren, die even bang was voor de formidabele rivaliteit van Maurice de Saxe, zag zijn fortuin toenemen tot het hoogtepunt toen in 1730 Anne Ivanowna werd geroepen om haar te vervangen. Peter II op de Russische troon. Het is in de

(1) Historische, politieke en militaire memoires over Rusland van het jaar 1727 tot 1744, door generaal de Manstein. Nieuwe editie.

Parijs, 1860. Boekwinkel A. Franck. T. I, p. 66.

Mittau Palace, waar alles haar deed geloven dat ze haar leven vreedzaam moest beëindigen, dat de nicht van Peter de Grote de deputatie ontving die haar verkiezing tot keizerin kwam aankondigen door de Soevereine Raad, bij voorkeur aan Catherine, haar oudere zus, en aan de jonge hertog van Holstein, geboren Anne, dochter van Peter de Grote. De afgevaardigden waren Prins Wasili Loukitz Dolgorouky voor de Soevereine Raad, Prins Michaël Gallitzin voor de Senaat en luitenant-generaal Leontew voor de adel. Als voorwaarde voor zijn troonsbestijging moesten ze hem verschillende artikelen laten ondertekenen die zijn macht beperkten tot de winst van de hoge raad, en een laatste artikel waaraan men bijzonder belang

hechtte: het was de toezegging om Biren in Koerland te verlaten, met de belofte om hem nooit in Rusland te bellen. De nieuwe tsarina beloofde en tekende onder inspiratie van haar lieveling alles wat nodig was; maar zodra ze in Moskou aankwam, ook volgens zijn advies, kreeg ze alle voorrechten terug die haar waren opgelegd. Nadat haar macht was hersteld, riep de keizerin Biren voor de rechtbank en gaf haar op de dag van haar kroning het cordon bleu en het belangrijke en zeer intieme ambt van Grand Chamberlain, waarvan ze prins Ivan Dolgorouky uitdeed, die in ballingschap was gestuurd. . Al snel werd Biren machtiger aan het hof van Sint-Petersburg dan aan dat van Mittau. De eerste twee jaar gebruikte hij echter voorzichtigheid en bescheidenheid. Door een singulariteit die nooit goed is verklaard, handhaafde Biren, die altijd een adellijke afkomst had gehad, eenmaal geïmplanteerd in Rusland, door zichzelf een gelijkenis van naam toe te staan, waar hij vandaan kwam

---

Biron uit Frankrijk. Hij werd geloofd of deed alsof hij hem geloofde, en vanaf dat moment werd hij alleen de graaf de Biron genoemd, een naam die hij in de geschiedenis heeft bewaard.

Zijn schijnbare gematigdheid was slechts een masker dat de meest vurige ambitie bedekte. Weldra was Biron, wiens gunst bij de tsarina, vastbesloten om voor altijd weduwe te blijven, grenzeloos, en deed hij afstand van de hele regering van het rijk. Niet tevreden met het zijn van premier en almachtige favoriet, hij wilde soevereine prins worden, en dat is gelukt. Dit is waar de geschiedenis ons terugbrengt naar die van Koerland.

Ferdinand Kettler, de laatste erfgenaam van zijn huis, en die een obstakel leek voor de komst van een nieuwe dynastie in het hertogdom Koerland, stierf in 1737 in Danzig. annexeer zelf, indien nodig, deze provincie, beval ter plaatse de commandant van Riga, de generaal Bismark (het is de eerste keer dat deze naam in de geschiedenis voorkomt) om binnen te komen, met de troepen onder zijn bevel in het hertogdom ter ondersteuning van de verkiezing van een nieuwe hertog. De voormalige hertogin van Koerland had aan de adel van het land beloofd haar dit kiesrecht te behouden, en in naam van haar persoonlijke aanspraken op Koerland, vanwege haar bruidsschat, stelde ze haar favoriet haar favoriet voor, de graaf van Biron. De aanbeveling die van zo hoog kwam en bovendien zeer effectief werd ondersteund, kon niet worden vermeden. 'De adel van Koerland', zei M. de Manstein, die zich in Mittau had verzameld, 'ging naar de kathedraal, waar Ernest-Jean de Biron, na de Schepper van Veni te hebben gezongen, werd verkozen tot hertog van Koerland aan de

---

veelvoud van stemmen. Opgemerkt moet worden dat generaal Bismark verschillende compagnieën cavalerie op de begraafplaats en in de stad had geplaatst, zodat de verkiezing in ieder geval niet kon mislukken (i). De adel had al snel berouw van deze min of meer vrije keuze, bevestigd door de koning van Polen. Op het hoogtepunt van zijn wensen voelde de nieuwe hertog niet langer de behoefte om zijn karakter in te perken, volgens tijdgenoten achterdochtig, hooghartig, hard en woest. Zonder medelijden, vooral vanwege de spot met zijn nobele aanspraken, regeerde hij drie jaar lang zijn kleine koninkrijk als een echte Tiberius. 'De adel van Koerland', voegt generaal De Manstein eraan toe, zo kostbaar aan deze hele zaak, die erg geagiteerd was en die grote vrijheid had genoten onder de regering van de hertogen van zijn voorgangers, plotseling teruggebracht tot een ongelukkige situatie. niemand durfde zijn mond open te doen zonder het risico te lopen gearresteerd en naar Siberië gebracht te worden. De nieuwe hertog had een heel speciale manier om toespraken te stoppen. Degene die ervan verdacht werd een beetje luid te spreken, werd, toen hij dacht dat

hij het veiligst was, gearresteerd door gemaskerde mensen, die hem in een overdekte auto gooiden en hem naar de meest afgelegen provincies van Rusland brachten (2).

De regering van Biron in Koerland duurde slechts drie jaar en eindigde met dezelfde zaak die de immense macht vernietigde waarvan hij een nog wreedder misbruik maakte in Rusland: ik bedoel de dood van de keizer

(1) Memoires, t. Ik p. 302.

(2) Ibidem, p. 313

---

trice Anne, arriveerde op 28 oktober 1740. Ze wilde dat haar favoriet de macht zou behouden nadat ze weg was. De Russische wet stond hem toe zijn opvolger aan te wijzen. Ze koos de zoon van de hertogin van Mecklenburg, haar nicht, Ivan genaamd, een kind van twee maanden, aan wie ze als regent de graaf van Biron schonk, in de overtuiging hem de almacht tijdens deze lange minderheid te verzekeren. Maar de hoogten en het despotisme van Biron, die toen dacht dat hij alles zou mogen, veroorzaakten binnen drie maanden de val van dit werkelijk ongelooflijke fortuin. Maarschalk München, de meest geduchte van zijn vijanden, die van de moeder van de jonge Ivan een bevel had gekregen om hem te arresteren, liet hem 's nachts in zijn bed ontvoeren door generaal de Manstein, dezelfde die ons dit gaf, liet dit merkwaardig verhaal. Biron werd berecht. Overtuigd van geweld en gruwelijke wreedheden tijdens zijn bediening en zijn korte regentschap, werd hij veroordeeld tot de doodstraf, omgezet in ballingschap in Siberië. Hij bleef daar maar een jaar. Keizerin Elisabeth, de tweede dochter van Peter de Grote, die zojuist deze belachelijke regering van een kind had omvergeworpen voor haar eigen bestwil, gaf de graaf de Biron toestemming om met zijn gezin in Jeroslaw te wonen, waar hij tweeëntwintig jaar oud was, rustig en vergeten, met behoud van de titel van hertog van Koerland, hoewel de staten van het land zich vanaf de dag na zijn val haastten om hem van de lijst van hun hertogen te schrappen. Ze vervingen hem eerst door prins Louis-Ernest van Brunswijk en later door Charles-Christian, de derde zoon van de koning van Polen. Maar Rusland, toen geregeerd door het genie van Catharina II, weigerde deze laatste keuze te erkennen, namelijk om in dit begeerde Koerland te veel autoriteit te geven aan een

---

rivaliserende macht. Deze overweging maakte de zaken van de Comte de Biron. Catherine beweerde dat hij nooit was opgehouden hertog van Koerland te zijn en dat het verkeerd was om vervangen te zijn. Ze deelde hem het bevel in, aanvaardde met dankbaarheid, om het bezit van zijn hertogdom terug te krijgen, en gaf hem wat troepen met het oog op de moeilijkheden die hem zouden kunnen tegenwerken. Biron vertrok begin 1763 en op 22 januari deed hij zijn plechtige intocht in de stad Mittau. Charles-Christian, verschanst in het hertogelijke kasteel, weigerde voor hem te wijken en, gesteund door een deel van de adel, bleef hij daar tot 17 april tegen alle inspanningen van de Russische troepen onder bevel van zijn concurrent, beter politiek dan algemeen. Prins Charles wachtte niet op enige hulp van zijn vader, zelf verdreven van de troon van Polen, verliet het spel en trok zich terug in Saksen. Biron verkreeg toen eindelijk zijn inhuldiging van de Poolse Rijksdag, omdat hij geen ruzie met Rusland wilde maken, en hij ontving de eed van loyaliteit van de inwoners, die tot die datum hadden geweigerd het aan hem uit te lenen.

Al deze details, ontleend aan de twee kleine delen van generaal de Manstein, die ik uit voorzorg aan de boekhandelaar Franck had gegeven toen ik Parijs verliet, gaven me een groot verlangen om het paleis van Mittau te bezoeken, waar de briljante en machtige favoriet van de tsarina Anne, toen in de zeventig, had de laatste tien jaar van zo'n buitengewoon en

hectisch bestaan doorgebracht. Het is, zei ik, een prachtig gebouwd bouwwerk, zowel kasteel als paleis, en dat alle verschijningsvormen heeft van een prinselijke residentie die lang onbewoond was.

Toen ik me daar aanmeldde, werd ik ontvangen door een oude consulent.

---

kaars, bijna volledig doof en met een zeer sombere benadering, de zoon, zeker, van een voormalige bediende van de familie de Biron. Ik had er grote moeite mee hem mijn verlangen en de redenen voor mijn nieuwsgierigheid duidelijk te maken; maar toen hij zag dat hij te maken had met een vreemdeling die zo volledig op de hoogte was van het leven van de illustere graaf de Biron (ik aarzelde niet om hem zo te kwalificeren), nam hij me in genegenheid en vertelde me dat hij me zou laten zien wat hij de onwetenden niet graag liet zien. Hij opende voor mij de gereserveerde vertrekken van de oude hertog, voor wiens herinneringen hij een ware sekte had behouden. Om deze uitgestrekte kamers en deze prachtige salons te zien, geheel ongemeubileerd en kaal, met hun gebeeldhouwde houten plafonds die allegorische schilderijen omlijsten, heeft men het gevoel, dat niet zonder droefheid is, van een verdwenen grootsheid; het ziet eruit als een lege scène die is binnengedrongen door stof en verval, waar de acteurs die het beroemd hebben gemaakt, al een eeuw lang niet meer van zich laten horen. Terwijl ik van de ene kamer naar de andere liep, mijn cicerone, werd saai spraakzaam, overdadig me, in slecht Duits, met irrelevante details, waardoor ik het gevoel kreeg dat ik het beter wist dan hij, zonder het recht te hebben om van hen te leren. IJdelheid, het verhaal van de voormalige gasten van het paleis. Daar, temidden van de herinneringen aan zijn dappere jeugd, stierf in 1772 de oude Biron, tweeëntachtig jaar oud, en liet het hertogdom Koerland over aan zijn zoon Pierre, die het alleen bewaarde tot 'in 1795. Op deze datum, de keizerin van Rusland, die nog steeds Catharina II was, die zojuist de opdeling van Polen met Pruisen had voltooid, verenigde tegelijkertijd met haar uitgestrekte rijk de Koerland, Semigalle en de cirkel van Pilten, dat wil zeggen

---

dwz het hele hertogdom. Pierre de Biron ontving in ruil het prinsdom Sagan, in Pruisisch Silezië, waar zijn familie werd bestendigd, verbonden met de eerste huizen van Duitsland en, in Frankrijk, met dat van Talleyrand-Périgord.

Maar het paleis van Mittau heeft ook de herinnering aan een personage dat veel hoger is dan de romantische Biron en de Kettlers, zijn voorgangers. Het was daar in feite dat de vertegenwoordiger en het hoofd van het illustere huis van Bourbon, Lodewijk XVIII, zijn ballingschap vervoerde toen hij, na de militaire successen van de Franse Revolutie, gedwongen werd zijn asiel in Verona te verlaten. Keizer Paul I, van wie hij besloot om gastvrijheid te vragen, schonk hem die eerst met vrij broederlijke gretigheid en stelde hem het hertogelijk kasteel van Mittau ter beschikking.

Deze prins was in Dillingen, een kleine stad in Beieren, toen de ambassadeur van Saksen hem dit asiel kwam aanbieden namens de tsaar, die voorbestemd scheen om hem blijvende rust te verzekeren. Paul I stuurde hem een van zijn assistenten-de-camp, graaf Schouvaloff, die hem vergezelde en installeerde in Mittau. Lodewijk XVIII arriveerde daar op 23 maart 1798. De bevolking, in overeenstemming met de gevoelens van de regering, gaf hem een ontvangst die een vorst waardig was. Baron de Fersen, een van de eerste heren van de provincie, waarvan hij de gouverneur was, bood hem het korps van officieren aan, gaf hem een brief van de keizer die de koning van Frankrijk verwelkomde in zijn landgoederen en hem aankondigde dat hij stelde hem het paleis van Mittau ter beschikking, evenals een bewaker van vijftig

Russische soldaten, en smeekte hem voor zijn onderhoud een jaarlijkse subsidie van zeshonderdduizend frank te aanvaarden.

Lodewijk XVIII werd al snel vergezeld door kardinaal de Montmorency, zijn grootkapelaan, en door verschillende heren van de eerste huizen van Frankrijk, die moeten worden genoemd om hun loyaliteit te eren. Het waren de hertogen van Guiche, Fleury en Villequier, de markies de Sourdis en Jaucourt, de graven van Avaray, Cossé-Brissac en La Chapelle, de Vicomte d'Agoult, de ridders van Boisheuil en Montaignac, en ongetwijfeld anderen wier namen het zou te lang duren om in de herinneringen aan die tijd te zoeken. Honderd lijfwachten van de ongelukkige Lodewijk XVI, verspreid in Duitsland, haastten zich om hun dienst te hervatten, zoals ze deden in Versailles en de Tuileries. Koningin Marie-Joséphine van Savoye kwam bij haar man wonen. Ten slotte kwam de dochter van Lodewijk XVI en Marie-Antoinette, bevrijd uit haar tempelgevangenis, nadat ze haar vader, moeder en broer zo wreed had zien omkomen, ook in Mittau aan om te trouwen met haar neef, de hertog van Angoulême. Deze unie, die beide partijen al waren overeengekomen en gretig verlangd, vond acht dagen later plaats in een kapel die in het kasteel was geplaatst en die werd bediend door de abbé de Firmont, de trooster van de laatste momenten van Lodewijk XVI.

Lodewijk XVIII leefde bijna drie jaar in de hoofdstad van Koerland, rustig en geëerd, in het midden van dit kleine hof dat meer uit vrienden dan uit bedienden bestond, jaloers op het delen van het lot van een koning zonder kroon maar sterk in zijn legitimiteit, en te allen tijde ondersteund door een onoverwinnelijke hoop. In januari 1801 maakte een zeer onvoorziene gebeurtenis een einde aan het relatieve geluk dat de koning van Frankrijk genoot in het paleis van Mittau. Paul 1st, wie

---

was met al het enthousiasme van zijn karakter toegetreden tot de coalitie van Europa tegen de Franse Revolutie, ontevreden over zijn bondgenoten en verleid door het genie en de glorie van generaal Bonaparte, had door een plotselinge ommekeer een alliantie gesloten met de nieuwe eerste consul, voor wie hij een echte passie had aangenomen. In alles buitensporig, met een gril die werd beschuldigd van waanzin, betekende de tsaar, om zijn nieuwe vriend een plezier te doen, degene die hij vroeger zijn broer noemde, dat hij Koerland moest verlaten, en liet hem niet de tijd om te voorzien zichzelf met de dingen die het meest nodig zijn voor zijn reis, verre van hem de minste hulp te bieden bij het vinden van asiel elders.

Lodewijk XVIII, die al aan jicht leed, oud voor zijn leeftijd, werd gedwongen om abrupt te vertrekken, met zijn gezin en een paar zeldzame bedienden, nadat hij in zijn armoede zijn hofje had moeten ontslaan en het gezelschap van zijn bewakers aan de vrijgevigheid van de gouverneur van Mittau, die, ongetwijfeld om te voldoen aan de bedoelingen van zijn meester, na het vertrek van de koning, hen wegjoeg als een troep misdadigers. Het was toen midden in de winter, midden januari. Na de zwaarste en gevaarlijkste reis over een land bedekt met tien centimeter sneeuw, vaak gedwongen om te voet te lopen, kwamen de verheven reizigers aan in Memel, in de Staten van de koning van Pruisen. Daar, aan het einde van haar middelen, zag de hertogin van Angoulême zich verplicht haar diamanten te verpanden, waarop de Joden de afstammeling van Henri IV en Lodewijk XIV tweeduizend dukaten leenden. Ten slotte bood de koning van Pruisen het hoofd van het Huis van Bourbon een retraite aan in Warschau, dat hij toen bezat, en Lodewijk XVIII en zijn gezin konden er een paar

---

rustige jaren, totdat de overwinningen van Napoleon, nu keizer, hen dwongen hun toevlucht te zoeken in Engeland, waar de herstelling hen vond.

Er zijn maar weinig paleizen, zoals we kunnen zien, bieden meer interessante herinneringen dan die van Mittau. Ik kwam uit het verleden dat ik zojuist voor de ogen van de lezer had gelegd, en vervolgde de weg naar Riga, waarbij ik de reis gebruikte om, los van mijzelf, te filosoferen over het spel van menselijke grootsheid en de bizarre grillen van fortuin. In de buurt van Mittau zag ik een prachtige villa, ingekaderd in een cluster van prachtige bomen en door een greppel van de weg gescheiden.

Het is de Villa Medem, eigendom van de familie met die naam, waarvan een dochter was getrouwd met de laatste regerende hertog van Koerland.

Terug in Riga bereidde ik me voor om de volgende dag te vertrekken, naar Sint-Petersburg, de hoofdstad van de Russische Baltische provincies, Lijfland, Koerland en Estland. De officiële statistieken, die ik heb kunnen verkrijgen voor het jaar voorafgaand aan mijn reis, geven dus het aantal inwoners aan: Livonia, 925.273 inwoners; Koerland, 573.855; Estland, 313.119. Samen vormen deze drie provincies het derde militaire district en een van de negen algemene regeringen van het rijk.

Elk van hen vormt bovendien een afzonderlijke burgerlijke regering, met aan het hoofd een staatsraad. We weten dat Riga de vijfde stad van Rusland is; maar ter wille van ergernis geef ik het zonder aarzelen de eerste rang.

HOOFDSTUK II

Siiiivt-I? Étei \ sT> oï ii * fç i @ e l) i s Ik verliet Riga op 20 juni 1865 en hervatte de tak van de spoorweg die me terug zou brengen naar Dunabourg, gelegen zoals ik Ik zei, op de hoofdlijn van Berlijn naar de hoofdstad van het Russische rijk. Toen ik terugkeerde naar het station van Dunabourg, dat op korte afstand van de stad ligt, die wordt omringd door de Duna, wilde ik net zo min als bij mijn eerste bezoek de wens om te stoppen in deze hoofdplaats van het voormalige Poolse Livonia. Tegenwoordig telt de bevolking niet meer dan zevenduizend inwoners, meestal gehuisvest in houten hutten die grenzen aan lange onverharde straten, dat wil zeggen vol geiten en riolen gedurende twee derde van het jaar. Ik stelde me tevreden met de blik die de stad vanaf het station biedt, en ik kan zeggen dat ik tijdens mijn hele reis niets treuriger of lelijkers heb gezien. Ter vergelijking: Riga en Mittau zijn ofwel Londen of Parijs. Ik probeerde mezelf te troosten in het uur dat zou verstrijken tot de aankomst van de trein uit Berlijn. Het Dunabourg-buffet maakte me vast met dit schandelijke station, en ik

---

aanbevelen aan reizigers die, zoals ik, daar tijdens het avondeten zullen stoppen. We stapten bij het vallen van de avond in de auto. Dankzij de perfecte regeling van de Russische spoorwegen, waar op bewonderenswaardige wijze van alle gemakken en gemakken is voorzien, bracht ik een uitstekende nacht door, en de volgende ochtend reed ik het station van Sint-Petersburg binnen. Ik merkte dat ik daarheen werd vervoerd als bij toverslag; Aan de andere kant had ik niets van een weg gezien waarvan de voormalige reizigers in poststoelen interessante beschrijvingen geven.

Ik werd in de stad Pierre-le-Grand begroet door een zeer scherpe verkoudheid, die me verraste en zelfs een beetje raakte, omdat ik sinds eind maart gewend was aan een uitzonderlijk milde temperatuur. Toch begonnen de bomen met bladeren bedekt te worden en de nadering van de zomer deed zich voor. Het aankomststation is verre van mooi en komt

niet overeen met de grootsheid van zo'n hoofdstad. Evenzo was ik verbaasd over het erbarmelijke uiterlijk van de voertuigen die bedoeld waren om reizigers en hun bagage te vervoeren. Deze voertuigen zijn van twee soorten: de cabines, de echte cabines, zoals ze vroeger in Frankrijk werden gezien, en de droschka, kleine rijtuigen met één paard, van Russische uitvinding, gemonteerd op vier wielen en niet geschikt voor, afgezien van de bestuurder, slechts twee mensen, en nog steeds met grote moeite. De twee armen van de brancard zijn aan elk uiteinde verbonden door een cirkelboog die is voorzien van een bel, die het hoofd van het paard oversteekt en omlijst en de teugels omhoog houdt. Russische koetsiers rijden met grote vaardigheid en auto-ongelukken, zowel tijdens het mooie seizoen als tijdens het sneeuw- en ijsseizoen, zijn zeldzaam in Petersburg.

---

stad. Ze hebben een uniformkostuum dat hun beroep aangeeft. Het bestaat uit een lange kap in blauwe stof, die een overjas vormt die tot aan hun voeten doorloopt; dit ruime kledingstuk, met een wollen riem om de taille vastgemaakt, vormt van achteren talrijke plooien en onthult op de borst het zware rode flanellen hemd dat gewoonlijk door de mensen wordt gedragen. Het kapsel van de koetsiers is hoogst onooglijk: het is een baret met zeer brede randen en een rode band om het hoofd.

Omdat ik, op het station van het station, alleen kon kiezen tussen een droschka, waarvan ik de beste vond, en een van die taxi's in de buurt waarvan die van Parijs luxewagens zijn, besloot ik de taxi te nemen, die me een soort van van keizerlijk voor mijn bagage, en het was met dit soort koekoek dat ik mijn intrede deed in de prachtige hoofdstad van alle Russen. Ik vroeg om naar een goed hotel te worden gebracht. Ongetwijfeld zijn voor de koetsiers van de plaats, zowel in Rusland als in vele andere landen, de beste hotels die, voor elke meegebrachte reiziger, hen de grootste fooi geven.

Ik was heel erg gevallen. Degene waar ik naartoe werd gebracht, zoals de meeste Russische hotels, werd betreurenswaardig onderhouden en ellendig geïnstalleerd; Ik geloof dat ik genereus ben door zijn naam hier niet te noemen. De bedienden waren verschrikkelijk onrein, en hoewel ze erg slecht werden bediend, werd alles tegen belachelijk overdreven prijzen betaald. Ik bleef daar niet lang. Er was mij verteld over een Fransman die een gemeubileerd huis had aan de promenade genaamd Newski-Prospect, tegenover de Grand Bazaar; Ik nam een appartement mee, niet erg luxe, maar wel schoon

---

en fatsoenlijk, en ik had reden om mezelf te feliciteren met de middelen die ik in mijn gastheer aantrof, een man van volledige bereidheid en bovendien zeer goed bekend met het leven en de gewoonten van Sint-Petersburg. De volgende dag begon ik deze immense stad te verkennen, die ik had voorgesteld om tot in de kleinste details te bezoeken.

De indruk die Sint-Petersburg of, zoals we vaker zeggen, Petersburg, wekt bij degenen die het voor het eerst zien, is een gevoel van bewondering dat tegelijkertijd wordt opgewekt door de pracht van het panorama dat men voor zich heeft en door de weerspiegeling die tot je komt dat je op dezelfde plek, aan het begin van de vorige eeuw, alleen nog een verlaten strand aantrof, doorsneden door onbegaanbare moerassen. De wil van een enkele man, ten koste van ongelooflijk werk en ongelooflijke kosten, bracht in een paar jaar tijd deze stad uit de aarde die het waard was de hoofdstad van een groot rijk te zijn. De oprichting van Petersburg is vaak verteld; reizigers uit alle landen hebben in dit opzicht hun eerbetoon gebracht aan de nagedachtenis en het genie van Peter de Grote. Ik wil dit bekende verhaal niet herhalen, dat vooral met evenveel elegantie als interesse is samengevat door een Franse reiziger, de heer Xavier Marmier, in zijn Letters on Russia, een waar vademecum voor toeristen in het

noorden. . uit Europa (1). Maar ik wil op mijn beurt een heel kort woord over dit onderwerp zeggen, dat essentieel is; Ik zal proberen herhalingen en ijdele details te vermijden.

Peter I was amper eenendertig toen hij

(1) Brieven over Rusland, Finland en Polen, door X. Marmier.

Parijs, 1843; Boekhandel Garnier frères.

---

legde op de oevers van de Neva de fundamenten van de gigantische stad waarvan hij het hele plan in zijn hoofd had voordat het in de ogen van zijn verbaasde en ongelovige mensen verscheen. Hij regeerde al sinds 1682, zeven jaar samen met zijn oudere broer Ivan, die hem in 1689 de troon gaf, en veertien jaar alleen, vereerd en gevreesd door een volk dat beide in de tsaar ziet. zijn heerser en het hoofd van zijn religie. Vanaf dat moment had Peter I zijn politieke, bestuurlijke en oorlogszuchtige genialiteit getoond.

Hij was een moedige en vasthoudend hervormer en beweerde een natie te maken, aangezien hij een hoofdstad zou maken, en daarvoor had hij, voordat hij zijn volk instructies gaf, door Europa willen reizen, om verlichting en vroege ervaring te vragen van de naties die marcheerden. vooruit. van haar.

Toen ik het kolossale werk van Peter de Grote zag, dat Petersburg, dat minstens evenzeer een grote handelshaven en een groot industrieel centrum is als een imperiumhoofdstad, herinnerde ik me, niet zonder trots, dat het in mijn land, Nederland, was dat dit alles - machtige soeverein van vierentwintig jaar kwam bij voorkeur om lessen te vragen in de kunst van maritieme constructies en de wetenschap van commerciële instellingen. Ik moet zo'n herinnering kunnen reproduceren.

Een vaststaand idee van Peter I, een vroeg geboren idee, was om een marine te hebben die tegelijkertijd militair en koopman was, met het oog op het lot waarvan hij droomde voor Rusland. Hij had verschillende pogingen ondernomen om zijn land uit te rusten met oorlogsschepen, maar mislukte pogingen die hem de behoefte deden ver weg te gaan om de kennis op te doen die voor dergelijk werk nodig was. Na een reis in augustus 1697 in Nederland aangekomen

---

Duitsland, de tsaar, die zijn gevolg had ontslagen, presenteerde zich in het dorp Saardam, gelegen twee mijlen van Amsterdam, waar de belangrijkste werven en opslagplaatsen van een toen bekende marine waren gevestigd, en die in gezelschap van timmerlieden werd ingelijfd onder de naam van Baas Peter Mikhaïlof, dat wil zeggen Maître Pierre, zoon van Michel. Hij woonde daar enkele maanden, aanvankelijk onbekend, en verwierp vervolgens alle eerbetoon toen, ondanks zijn voorzorgsmaatregelen, zijn incognito was verraden, gekleed en levend als een eenvoudige vakman, vurig in het werk, en al snel een van de meest bekwame arbeiders werd. en de beste piloten. Tegelijkertijd volgde hij lessen in anatomie en experimentele fysica. Nadat hij naar Arkhangel, de enige zeer ontoereikende haven van Rusland, aan de Witte Zee, een schip had gestuurd waarop hij had gewerkt en dat de naam Saint-Pierre kreeg, verliet de tsaar in februari 1698 Holland.om naar Engeland te gaan. , waar hij zijn zeevaartopleiding voltooide. Van Londen ging hij naar Wenen; maar daar zag hij zichzelf gedwongen zijn reis te onderbreken, plotseling herinnerd door de Strelitz-opstand, die net in Moskou was uitgebroken.

Peter smoorde al snel deze opstand van een lichaam van Russische janitsaren in bloed. Rustig aan deze kant, en vol van de gedachte die hem bezighield om van Rusland een maritieme macht te maken, verklaarde hij de oorlog aan Zweden, dat de havens van Lijfland, Estland en

Finland bezat, en dat toen regeerde over de jonge Karel XII, waardig erfgenaam van Gustave-Adolphe. Deze oorlog, of liever deze ononderbroken vierjarige campagne, is een glorieus voorwoord bij de oprichting van Sint-Petersburg. In november 1700 begon de tsaar met het

---

verbonden door het hoofdkantoor van Narva, aan de Finse Golf.

Charles XII rende naar hem toe en bezorgde de Russen een complete nederlaag. Het jaar daarop nemen ze wraak en in september 1701 verslaat Pierre de Zweden in Livonia, nabij de stad Derpt. Hetzelfde succes bij Pernof in de loop van 1702. Deze overwinning werd gevolgd door de verovering van Marienbourg, aan de grens van Lijfland. Het was daar dat de mooie Catherine werd gevangengenomen, geboren uit arme ouders en de vrouw van een eenvoudige Zweedse soldaat, die Peter I eerst voor minnares nam, daarna als vrouw, en van wie hij uiteindelijk een genaamd keizerin maakte, naar hem, om over Rusland te regeren. De verovering van Marienbourg was doorslaggevend in het beleid van Pierrele-Grand. Op 14 oktober leidde dit tot de verovering van Notenbourg, een stad gelegen op een eiland in het midden van de Neva. Meester, door daar, van de loop van deze rivier en van de Ladoga-rivier, versterkte de tsaar deze plaats en veranderde de naam in die van Schlusselbourg of Sleutel van de Oostzee. Winter onderbrak het verloop van zijn succes. Maar in het voorjaar van 1703 keerde hij terug naar de veldtocht en op 1 mei nam hij Nientchantz of Kantzi in beslag. Zijn vurigste wens ging in vervulling. Hij had eindelijk een haven aan de Oostzee, de maritieme toekomst van Rusland was beslist; Pierre zou over zee kunnen communiceren met de grote handelsmachten van Europa, en bij het Kanaal stond de oceaan open voor zijn vloten.

Zestien dagen later legde hij de eerste steen van Sint-Petersburg en gaf die zijn naam, waardoor hij de as van zijn rijk veranderde en het gezicht van Rusland naar het Westen wendde, waaruit de beschaving zou komen.

Ik kan hier het plezier van het transcriberen van een

---

pagina van de brief die de heer Marmier aan Petersburg heeft gewijd, want ik kon alleen maar de omstandigheden van de stichting van die stad herhalen, in slechtere bewoordingen. Ik bewonder meer dan ooit de waarzeggende geest van deze grote man, het idee van de toekomst dat hem een nobele durf gaf, en de onwankelbare energie waarmee hij zijn meest roekeloze projecten uitvoerde. Stel je voor, aan een van de uiteinden van Rusland, aan de punt van de Finse Golf, een uitgestrekte kale en koude vlakte, omringd door een rivier die hoge gebouwen niet kunnen beklimmen. Toen Peter I deze vlakte koos om de fundering van zijn toekomstige woonplaats te leggen, was het nog maar een modderig moeras en voortdurend blootgesteld aan de overstromingen van de Neva; maar hij had in Holland geleerd hoe de natste grond opdroogt en hoe hij wordt beschermd tegen de verwoestingen van een onstuimige golf. Wat anderen vreselijk leek, was slechts een gemakkelijk te overwinnen obstakel, en hij ging aan het werk. Hij begon met het bouwen van een fort om de loop van de Neva te verdedigen tegen de invasie van de Zweden.

Voordat met deze constructie werd begonnen, was het noodzakelijk om de grond te versterken en op te hogen. De arbeiders die uit alle delen van het rijk naar dit nieuwe werk werden geroepen, hadden niet eens genoeg schoffels en karren; ze droegen de aarde in de rokken van hun kleren of in matten van stro. Een ziekte veroorzaakt door de verandering van

---

klimaat, door vermoeidheid en vochtigheid gedecimeerd; maar niets deed de onbuigzame wil van de tsaar schudden. Het fort was binnen vijf maanden voltooid. De Zweden, ongerust over deze voorbereidingen, vorderden met een jaar van twaalfduizend man; Pierre liep naar hen toe, trotseerde hen en keerde terug naar zijn werk. Enige tijd later had hij zich aangesloten bij het fort, ingehuldigd door een overwinning, een dubbele rij kleine houten huisjes, een kerk, een arsenaal, een wachthuis, een kanselarij, een apotheek. Hij miste nog steeds de marine. Pierre, die beurtelings soldaat, ingenieur, architect en zeeman was, die zijn land door zijn voorbeeld leerde wat hij moest durven, ging naar de oevers van het Ladogameer om daar een terrein op te richten en daar vijftien gebouwen op te richten; hij daalde af naar de monding van de Neva en bepaalde de positie of moest het fort van Kronstadt worden gebouwd.

In hetzelfde jaar waarin hij zoveel werk had ondernomen en voltooid, bereikte een Nederlands gebouw de ontluikende stad; hij werd met acclamatie ontvangen en zijn officieren keerden terug met cadeautjes (1).

Kind van Holland, ik was trots, ik heb het recht om het nog eens te zeggen, op deze voorliefde van de Grote Tsaar voor mijn land. In zijn imiterende passie lijkt hij, in plaats van zijn kapitaal op de naburige hoogten te vestigen, vooral denkend aan de commerciële toekomst van Petersburg, voorgesteld te hebben om Amsterdam te modelleren, met zijn vele grachten, die zoveel levendige winkelstraten vormen.

Het zou nieuwsgierig en natuurlijk interessant zijn om te volgen,

(1) Marinier. Brieven uit Rusland, Finland en Polen, t. Ik p. 243.

---

gedurende de rest van de regering van Peter I, dat wil zeggen gedurende tweeëntwintig jaar, de voortgang van zijn schepping, die op dit gekozen punt zijn missie als soevereine initiator samenvat; maar je moet weten hoe je jezelf kunt beperken. Bovendien zal ik, terwijl ik een tijdje geleden door de monumenten van Sint-Petersburg blader, vaak in mijn voetsporen de herinnering vinden aan deze grote man, de grootste die Rusland heeft voortgebracht.

Het moeilijkste obstakel was niet om de natuur te overwinnen bij de materiële realisatie van haar uitgestrekte plan, maar om haar nieuwe kapitaal en haar nieuwe instellingen te laten aanvaarden door de oude Russische partij, vijand van haar hervormingen en gepassioneerd door de oude manieren. Pierre wist alle weerstand te overwinnen; hij trok, gewillig of met geweld, een heel volk naar de oevers van de Neva, dat er huizen bouwde, op hetzelfde moment dat ze paleizen oprichtten, waar hij niet woonde, en nuttige vestigingen, waaraan hij al zijn zorg besteedde.

De dag na mijn aankomst begon ik Petersburg te bezoeken, en twaalf dagen lang trok ik in alle richtingen deze grote stad, die vandaag de dag meer dan 500.000 inwoners telt, waarvan de tiende van Duitse of Duitse afkomst is. Ik had mezelf voorzien van een soort rijtuig, als de naam niet al te ambitieus is, dat voor vijfentwintig roebel per week wordt verhuurd; we weten dat de roebel vier frank twintig centiem waard is. Zittend op de twee oevers van de Neva, die het met majesteit doorkruist, als een zeearm van een halve kilometer breed, biedt Sint-Petersburg een kolossaal aspect. Elke soeverein voegde eraan toe. Tegenwoordig is het inderdaad de hoofdstad van een van de eerste rijken ter wereld; de droom van de oprichter wordt gerealiseerd. De stad wordt door velen doorkruist

---

Verschillende kanalen, begrensd door granieten kades, gebouwd door Catherine II, waarop de groten van het rijk achtereenvolgens hotels hebben opgetrokken die echte paleizen zijn.

Als we van het geheel, dat grandioos en pompeus is, tot details komen, moeten we erkennen dat Russische kunst niet bestaat. De luxe van materialen is overdadig; graniet, jaspis, marmer in alle kleuren zijn overal, zowel buiten als binnen monumenten; zuilen, standbeelden, sculpturen, vooral vergulding trekken van alle kanten de aandacht; maar originaliteit en smaak ontbreken te vaak. Het is een mengeling van alle stijlen: Grieks, Romeins, Byzantijns, Renaissance, Louis XIV, Louis XV; soms zien we zelfs scholen en tijdperken samenkomen in hetzelfde monument. Ten slotte ontmoeten we alles, behalve een Russische kunst, een Russische smaak, die nog moet worden gevormd, voornamelijk in Sint-Petersburg, omdat we in Moskou verplicht zullen zijn te erkennen dat Rusland ten minste één nationale architectuur heeft, namelijk niet zonder originaliteit en vooral zonder grandeur.

Ik heb maar twee weken in Petersburg doorgebracht. Het is te weinig om zijn gewoonten, innerlijk leven en sociale gewoonten te kennen. Ik kwam daar trouwens midden in het laagseizoen aan. Het is de winter, die Siberische winter die de verbeelding beangstigt, en dat is, aan de oevers van de Neva, het seizoen van recepties, avonden, feesten, waar de Russische adel, om nog maar te zwijgen van het hof, haar buitenlanders graag haar weelderige maar openhartige gastvrijheid. In de zomer is de grote wereld geëmigreerd, en het is bij voorkeur op de eilanden van de Neva dat ze zich terugtrekken om daar te wachten op de maand oktober, die de salons moet heropenen. Omdat ik niets wil zeggen dat ik niet weet en niet heb gezien

---

Ik zal zelf niet praten over het leven van de wereld in Sint-Petersburg. Evenmin ben ik bevoegd om de gewoonten en gebruiken van andere klassen van de samenleving te beschrijven, waarin ik me niet heb kunnen mengen. Omdat ik slechts een paar dagen te besteden had aan de hoofdstad van Rusland, kon ik, voor mijn genoegen en mijn instructie, geen ander programma hebben dan een volledig en diepgaand overzicht te geven van de monumenten, de verschillende vestigingen en zijn curiosa. , en de aantrekkelijkste voor mij waren natuurlijk die welke verband houden met de herinnering aan de schepper van het moderne Rusland, van wie mijn land eervolle kenmerken van voorliefde en achting heeft ontvangen. Dit is daarom een puur materiële beschrijving, een extern beeld, als dat woord kan worden gebruikt, van Sint-Petersburg; de lezer zal de details excuseren ten gunste van hun juistheid.

Om de hele stad goed te kunnen beoordelen, is het noodzakelijk, zoals alle speciale boeken terecht aanbevelen, om de Admiraliteitstoren te beklimmen. Van daaruit, terwijl je de Neva de rug toekeert, heb je voor je het meest complete panorama van het hele deel op de linkeroever van de rivier, dat het meest bewoond, het geanimeerd en het rijkst is. De drie hoofdstraten vertrekken vanaf het Admiralty hotel en verdwijnen geleidelijk: het Perspective Newski (Newski-Prospect), de rue aux Pois (Gorochowa- Oulitza). en rue de la Résurrection (Wosnessenski-Prospect). Deze drie lange slagaders worden op verschillende punten doorsneden door drie kanalen, het Moikakanaal, het Catharinakanaal en het Fontankakanaal, evenals door een groot aantal straten, waarvan ik niet zal proberen ze op te noemen. Als we ons nu omdraaien, met zijn uiterlijk

---

op de rechteroever van de Neva hebben we een ander uiterlijk, niet minder grandioos, maar zonder twijfel meer pittoresk. Dit deel van Sint-Petersburg wordt gevormd door de talrijke eilanden die worden getrokken door de verschillende armen van de monding van de rivier; het is in de dichterbij gelegen delen dat de eerste constructies werden opgetrokken. Vanaf het observatorium van de Admiraliteitstoren is het spektakel magnifiek. Alleen Parijs en Londen

kunnen een indrukwekkender aanblik bieden, en nogmaals, in deze twee steden is niets gelijk aan het beeld dat wordt gevormd door alle eilanden van de Neva, van het centrum van de stad tot aan de zee.

Laten we nu door Sint-Petersburg gaan en beginnen met het Perspective Newski, de Italiaanse boulevard in de Russische hoofdstad. Deze grote en lange straat, die begint vanaf het Admiraliteitsplein, loopt aan de uiteinden van de stad door naar het Alexander Newski-klooster, waaraan het zijn naam ontleent. Het is een aaneenschakeling van hotels, grote en mooie huizen, rijke winkels; we zien de Grand Bazaar (Gostinoï-Dvor), het stadhuis en het Alexandra Theater. De Newski Prospect is, net als sommige van de andere hoofdstraten in Petersburg, geplaveid met hout, volgens een systeem van blokken die naast elkaar in de grond zijn gestoken, wat in het begin goed en nuttig is. ; maar al snel verdwijnt het niveau en hoeven voetgangers, paarden en auto's deze ruwe en gladde oppervlakken niet te huren.

Deze straat, of liever deze boulevard, is de gebruikelijke promenade van de elegante wereld, en 's avonds, in het licht van het gas dat daar is verspreid, en dat in veel delen van de stad ontbreekt, zou je er eentje willen lopen.

---

van de meest en best bezochte wijken van Parijs.

Ik heb geen zin om de andere straten van Petersburg te beschrijven, zelfs niet de belangrijkste.

Er zijn een groot aantal die niet wijken voor Perspective Newski voor breedte en lengte. Wat moet worden opgemerkt, ik heb er al een woord over gezegd, is de schoonheid van de kades die niet alleen grenzen aan de majestueuze loop van de Neva, maar ook aan de belangrijkste kanalen waarmee de stad is gegroefd en die haar in sommige gebieden geven. , een aspect dat doet denken aan Venetië. De bruggen werden vermenigvuldigd op deze kanalen en op de verschillende takken van de rivier. Ik heb ze niet geteld, maar de statistieken brengen hun aantal op honderdvijftig, ongetwijfeld inclusief de eenvoudige duikers of loopbruggen die het mogelijk maken om de kanalen over te steken. De arm van de Neva, die de stad in tweeën deelt, wordt doorkruist door vier bruggen: de Admiraliteitsbrug of Isaacbrug, de Zomer- of Troïzki-brug, de Liteinaia-brug en degene die de naam draagt van keizer Nicolaas, onder wiens bewind het was gebouwd. De eerste drie zijn gevestigd op boten of liever pontons, in afwachting van training en vooral het breken van het ijs. Als de winter nadert, worden ze losgemaakt van een van de oevers, zonder ze op te splitsen, en de stroom strekt ze langs de tegenoverliggende oever, vanwaar ze bij mooi weer naar hun oorspronkelijke positie worden teruggebracht. De Nicolaï (Nicolas) brug, ingehuldigd in 1850, werd gebouwd in ijzer; de bogen rusten op granieten stapels van grote kracht, die tot nu toe alle inspanningen van het jaarlijkse debacle van de Neva hebben doorstaan.

Laten we terugkeren naar het Hôtel de l'Amirauté, dat op de linkeroever het centrale punt is van waaruit de stralen van de immense waaier tevoorschijn komen, waarvan dit deel van de stad de exacte configuratie biedt. De Admiraliteit kijkt uit op de Neva en is er alleen van gescheiden door een brede kade. Van de gebouwen die aan dezelfde bestemming zijn toegewezen, is het zonder twijfel de meest monumentale, de meest grandioze. Het heeft twee gevels, een met twee vleugels, aan de kant van de Neva, de andere op het uitgestrekte plein dat van dit monument de naam Admiraliteitsplein kreeg. De laatste is over de hele lengte versierd met zuilen, standbeelden en symbolische figuren, waaronder kolossale goden, die de zee en de Neva voorstellen, met een krachtig effect. Dit is waar het Ministerie van de Marine zit, evenals alle administraties die ervan afhankelijk zijn. Het bracht ook een kostbare

verzameling objecten, modellen, curiosa, instrumenten van nautische kunst en verschillende wetenschappen samen die nuttig zijn voor de zeeman. De Admiraliteit van Sint-Petersburg is als het zegel dat is aangebracht op de politieke, maritieme en commerciële creatie van Peter de Grote. Rondom dit karakteristieke monument staan ook de meeste grote gebouwen van de Russische hoofdstad gegroepeerd, en allereerst het prachtige Winterpaleis.

Het Winterpaleis is de keizerlijke residentie, waar de tsaar en het hof tweederde van het jaar doorbrengen.

Het geheel is echt indrukwekkend. Alleen Versailles is er superieur aan. Het vormt een immense vierhoek en biedt aan de Neva, waar de ingang is, een gevel van zevenhonderd voet lang. Het zou een heel hoofdstuk kosten om alles te noemen wat het interieur te bieden heeft

---

van opmerkelijk, en ik zou, zonder er een volledige beschrijving van te geven, de woordenschat die men in dergelijke omstandigheden gebruikt, uitputten. Het volstaat te zeggen dat het Winterpaleis de almachtige meester waardig is die het bewoont, deze formidabele tsaar die, zonder enige weerstand en enige controle, zijn lot naar believen wegdoet: tachtig miljoen mannen. De enorme kamers bieden het uitzicht een werkelijk ongelooflijke overdaad aan marmer, jaspis, malachiet en verguldsel. De inrichting speelt in op dit prachtige raamwerk. Decoratieve schilderkunst en beeldhouwkunst zijn er overdadig geweest, en het is niet de schuld van de tsaren dat meesterwerken er niet in overvloed zijn. In feite van oude schilderijen, ziet men daar enkele mooie Murillo en de beroemde Aanbidding van Berghem. In deze prachtige appartementen zal ik mij tevreden stellen met de Salle Saint-Georges te noemen, waar de keizer bij aankomst de vertegenwoordigers van buitenlandse mogendheden ontvangt; de zaal van feesten en jaarlijkse recepties, geheel wit en goud, waaraan het de naam van de Witte Kamer gaf, en waarvan de muren zijn versierd met de symbolische wapenschilden van alle provincies van het rijk; de Hall of Marshals, versierd naar het model van dat van de Tuileries, met portretten van de meest illustere mannen van Rusland; de Diamond Room, waar de keizerlijke juwelen worden bewaard, de kroon versierd met een eiken slinger in briljanten en de scepter bekroond door de diamant die is verworven door Catherine II, een van de grootste die we kennen; het appartement van de keizerin, inclusief een kas gevuld met de mooiste exotische bloemen, een sprookjesachtige tuin te midden van de verlatenheid van Russische winters; en tenslotte het appartement Pierre-le-Grand, in fluweel

---

rood en goud. We weten van de verschrikkelijke brand die in 1837 het grootste deel van het Winterpaleis verslond; Tegen 1839 had keizer Nicolaas deze ramp volledig gerepareerd, die de bevolking van Petersburg, die gewend was deze pompeuze zetel van Russische macht, als heiligdom te vereren, in ontsteltenis en verdriet bracht.

Naast deze belangrijkste keizerlijke residentie, de Neva opgaand, ligt de Hermitage, dit paleis waar Catharina II bij voorkeur haar briljante, dappere en geletterde hof verenigde. Overdekte galerijen verbinden de Hermitage met het Winterpaleis. Zonder in pracht de huidige keizerlijke residentie te evenaren, vertoont de voormalige residentie van Catherine alle kenmerken van een soevereine woning. De gevel van de ingang, gelegen aan de overkant van de rivier, is groot en nobel.

De belangrijkste appartementen zijn zeer weelderig gedecoreerd; maar hun grootste rijkdom bestaat uit de talrijke wetenschappelijke en artistieke collecties die de Hermitage tot een waar museum maken. Dit is het Louvre in Sint-Petersburg. Er is een galerie met schilderijen, een antiekmuseum, een collectie prenten en originele tekeningen van de meesters, een curiosa -

en een bibliotheek met honderdduizend boeken. De bijna tweeduizend schilderijen beslaan vijftig kamers; de grootste namen zijn er vertegenwoordigd, en alle scholen zijn er. Als ik een keuze zou moeten maken uit de monumenten van Petersburg, zou ik de voorkeur geven aan de Hermitage; nergens anders is zoveel rijkdom en schaarste opgebouwd.

Dat blijkt uit de verlenging van de kade, stroomopwaarts van de rivier

---

nog steeds het paleis van de groothertog Michael, de jongste van de broers van de huidige keizer, en de residentie van de groothertog Constantijn Nicolaëwitch, genaamd het paleis van marmer.

Dit lange onafgemaakte gebouw, dat eerst bedoeld was voor Catherine's favoriet, Grégoire Orloff, is nu voltooid. Het neemt de vorm aan van een kasteel en verdient zijn naam door de overvloed aan knikkers die in de constructie gaan, versterkt door metalen ornamenten, die het een zeer uniek aspect geven. Niet ver daarvandaan strekt zich de Champ de Mars uit, een enorm manoeuvreergebied dat voldoende kan zijn voor beoordelingen van honderdduizend man.

Daar werd de bronzen zuil opgericht die het standbeeld van Souvaroff ondersteunt, met het meest onooglijke effect.

Dichtbij is het kleine Zomerpaleis, ooit de ceremoniële residentie van Peter de Grote, sindsdien bewoond door de hertogin van Koerland, de keizerin Anne. Het toont nog enkele meubels die toebehoorden aan de stichter van Sint-Petersburg. De Zomertuin, die ervan afhankelijk was, is een van de favoriete wandelingen van de bevolking.

Het is een soort klein Bois de Boulogne, waarvan de plantages lijken te dateren uit de tijd van de oprichting.

Veel standbeelden versieren de prachtige steegjes, gehouden, wat niet alledaags is, met een zeer bijzondere zorg.

Maar we moeten terug naar de Place de l'Amirauté, die ook als vertrekpunt zal dienen voor het bezoek aan wat er nog te zien is op de linkeroever van de Neva.

Tegenover het Winterpaleis, werd het hotel van de generale staf gebouwd. Zoals de naam doet vermoeden, is dit enorme gebouw de zetel van hoge militaire administraties.

---

stil; maar ook het ministerie van Buitenlandse Zaken en een deel van de kantoren van de administratie van financiën, handel en openbare werken waren er gehuisvest. De generale staf is gebouwd op een halfrond plan, in het midden waarvan, ondersteund door bogen, de strijdwagen van de overwinning oprijst, getrokken door vier paarden. De ruimte tussen dit hotel en het Winterpaleis werd gekozen voor de oprichting van het monument ter nagedachtenis van keizer Alexander I. Dit monument, het werk van dezelfde architect, M. Montferrand, waaraan we de grote kerk van Isaac te danken hebben, bestaat uit een vat van rood Fins graniet, vierentachtig voet hoog, met daarboven het standbeeld van een engel. En een kruis samen meer dan zes meter lang en rustend op een vijfentwintig voet voetstuk van hetzelfde rode graniet. De hoofdstad, in brons, evenals de bas-reliëfs die het voetstuk sieren, zijn afkomstig van kanonnen die van de Turken zijn genomen en voor dit doel zijn gegoten. Bij de inhuldiging van het monument, in 1832, plaatsten we daar, voor elke inscriptie, deze enige woorden: Aan Alexander I, Dankbaar Rusland. Ze zeggen het allemaal, en de diensten van Alexander en de gevoelens van zijn natie voor hem.

Hoewel deze monoliet vrij uitzonderlijk groot is, gaat hij verloren in de uitgestrekte ruimte die hij domineert.

Bij verscherpt toezicht zou het ongetwijfeld een veel groter effect hebben.

Heel anders is de indruk die wordt veroorzaakt door het monument van Peter I, dat we zien ten westen van de Admiraliteit, tussen dit gebouw en de Senaat, ten opzichte van de kerk van Isaac. De tsaar wordt voorgesteld op een vurig paard, dat het bevat als aan de rand van een afgrond, voorgesteld door een enorm blok

---

van rots die dient als voetstuk voor het ruiterstandbeeld.

Het idee is zowel gedurfd als poëtisch. Het is eigendom van een Franse beeldhouwer, Étienne-Maurice Falconet, die Catherine II in 1766 riep om ter nagedachtenis van Pierre-le-Grand een monument op te richten dat hem waardig is. Falconet, toen vijftig jaar oud, bezat al zijn roem en werd terecht gepasseerd, in Europa, voor een van de eersten, zo niet voor de eerste beeldhouwer van zijn tijd. Als leerling van Lemoine hadden we al zijn Milon van Crotone bewonderd, die hem had ontvangen aan de Academie voor Schone Kunsten, zijn standbeelden van Pygmalion, de zwemmer en de bedreigende liefde, zijn Mozes en zijn David, bestemd in de kerk van Saint-Roch , maar vooral het prachtige standbeeld van Sint Ambrosius die de toegang tot de kathedraal van Milaan weigert aan keizer Theodosius, dat de kerk van de Invalides siert. Het was op basis van het lawaai van dit laatste werk, dat haar reputatie bezegelde, dat keizerin Catherine aan Falconet vroeg om een schets van het monument dat ze voorstelde ter ere van haar illustere voorganger op te richten. De kunstenaar maakte deze schets in Parijs en vertrok meteen naar St. Petersburg. Catherine werd volledig verleid door de gedurfde kant van het idee van de Franse beeldhouwer en ging meteen aan de slag.

Om zijn gedachte te realiseren, die niets van kunstzinnigheid erkende, was het nodig om een blok graniet te kopen met zo'n gewicht dat het niet mogelijk zou zijn geweest om het te ver te brengen. Na veel onderzoek kwam het toeval Falconet te hulp. In de buurt van de stad, midden in een moeras, werd een enorme rots gevonden van vijfenveertig voet lang en vijfentwintig voet lang.

---

breed en dertig hoog, met een gewicht van bijna drie miljoen pond. Hij werd vervoerd naar St. Petersburg met middelen die een tijdperk in de wetenschap maakten. De beeldhouwer was genoodzaakt om iets van deze enorme massa te verminderen, om het de voor zijn ontwerp benodigde opstijgende lucht te geven. Het kostte veel tijd om eerst het model van het ruiterstandbeeld waarvan de keizerin de schets had goedgekeurd, uit te voeren. De leiding van de schone kunsten was toen in handen van staatsraadslid Betski, wiens beweringen voor Falconet een bron van ergernis, problemen en, bijgevolg, vertraging waren. Hij geloofde dat hij alles wist en alles wilde leiden; vandaar, voor de keizerin, de verplichting om eeuwigdurende debatten te beoordelen, die ze bijna altijd beslecht, men kan zich voorstellen, ten gunste van de kunstenaar. Maar het was zo veel tijdverspilling, en deze geschillen over de plaats van het monument en de afmetingen van de sokkel werden hernieuwd door de samenstelling van het personage en de beweging van zijn rijdier. Falconet moest nog vechten voor de processen, de voorbereidingen en het beslissende uur van het smelten van zijn standbeeld. We wilden dat alles in Rusland zou gebeuren, waar dergelijk werk nog niet was gedaan. De Franse kunstenaar had het liefdesverdriet om slechts de helft te slagen in deze laatste en delicate operatie. Omdat het gesmolten materiaal door een scheur was ontsnapt, kon het geheel niet in dezelfde worp worden verkregen, zoals gehoopt. De minister

zegevierde. De beeldhouwer herstelde dit ongeval snel; hij zag het bovenste deel van het beeld, dat niet gelukt was, en boorde gaten in de vorm van een waaier in het onderste deel; een tweede gietstuk voegde de twee delen zo goed samen dat er geen spoor van laswerk zichtbaar was. De con

---

Seiller Betski, zo denken wij, heeft Catherine op dit falen gewezen, en deze beschermvrouwe van wetenschappers en kunstenaars, die Falconet tot dan toe met de meest vleiende vertrouwdheid had behandeld, werd plotseling koud voor hem; In plaats van hem te belonen, werd hij alleen strikt betaald voor wat was afgesproken, en hij merkte dat hij Rusland moest verlaten zonder zelfs maar afscheid te hebben kunnen nemen van de keizerin. Pas vier jaar na haar vertrek, in 1782, huldigde Catherine het meesterwerk van de Franse beeldhouwer in, misschien wel het meest artistieke monument in de Russische hoofdstad.

De beweging van dit ruiterstandbeeld is fantastisch. Het paard gaat op zijn achterpoten staan, alsof het opstaat bij het zien van de open afgrond voor de top die het net in galop heeft bereikt. Pierre kijkt naar de Neva en lijkt met uitgestrekte hand naar de andere oever, de bakermat van Sint-Petersburg, zijn nieuwe stad te bevelen om uit de boezem van het water te komen. Zijn koerier vertrapte een slang aan zijn voeten, een symbool van de obstakels die de groottsaar moest overwinnen om zijn missie te volbrengen, en die zijn eigen passies niet in het minst moeilijk te temmen waren. Het hoofd van de keizer is opmerkelijk mooi. Als we de traditie mogen geloven, zou het het werk zijn van een van de zeldzame studenten die Falconet had willen opleiden, en deze student zou een vrouw zijn, Marie Collot, aan wie haar meester, die zeker een goede rechter was, de taak had toevertrouwd. uitvoering van dit moeilijke deel van zijn werk; zelfs later dwong hij haar met zijn zoon te trouwen, en Marie Collot was de trooster en de steun van de grote kunstenaar die worstelde met de zwakheden die de laatste jaren van zijn leven te lijden hadden. Op de voet van het monument hebben we deze woorden alleen voldoende gegraveerd

---

welsprekend, herhaald in het Russisch en Latijn: aan Peter I, Catherine II.

Petersburg heeft nog steeds andere herdenkingsmonumenten van minder belang, maar die getuigen van de cultus van het Russische volk vanwege hun allerlei soorten illustraties. Om erover te praten, moeten we op onze schreden terugkomen.

Ik mag in feite een tweede kolossaal standbeeld van Peter de Grote te paard niet overslaan, dat voor het paleis van keizer Paul I, tegenover de Zomertuin, was geplaatst. Dit beeld, het werk van de Italiaanse beeldhouwer Martelli, is niet gelukkig. De tsaar is gekleed in het kostuum van een Romeinse keizer, met een lauwerkrans op zijn hoofd en een commandostaf in zijn hand. Het paard ziet eruit als een draf. Er is daar niets van de beweging, het vuur, het leven dat het hele werk van Falconet bezielt. De nabijheid van het paleis, of liever het kasteel van Paul I, versterkt dit koude monument niet. De Château-Paul is een van de excentriciteiten van de bizarre keizer. We weten dat hij was benoemd tot Grootmeester in de Orde van Malta. Hij wilde dat zijn huis een oorlogszuchtig en ridderlijk karakter had. Het werd onder zijn leiding gemaakt tot een volledig feodaal gebouw, met greppels, ophaalbruggen, borstweringen, bastions en schietgaten, bewapend met twintig kanonnen. Deze keizerlijke residentie, waar marmer niet werd gespaard, werd in 1801, na de dood van Paul l (r, verlaten voor het Winterpaleis.

In een van de massieven van de Zomertuin werd een ontroerend eerbetoon gebracht aan de populaire Russische fabeldichter Kriloff, geboren in Moskou in 1768 en stierf in 1844:.

Vooral onderscheiden door keizer Nicolaas, en vriend van de belangrijkste schrijvers van zijn tijd, Poesjkin,

---

Karamsine, Joukofsky, Derzavine, enz., Kriloff deed niet onder voor een van hen door zijn bekoorlijke kwaliteiten, zijn voortreffelijke natuurlijkheid en zijn geestige goedmoedigheid, waardoor hij hem de Russische Fontein noemde. Zijn standbeeld, opgericht in 1851, stelt hem voor zittend, gekleed in een lange geklede jas, zijn hoofd licht gebogen en met een boek in zijn hand; deze meditatieve houding, die niet zonder gratie is, past bij het karakter van het personage. We zien graag een volk, waarvan we geloven dat het alleen verliefd is op zijn militaire glorie, zo de nagedachtenis toewijdt aan de mannen die, door hun genialiteit, hen opvoeden en amuseren.

Een soortgelijk eerbetoon werd betaald aan een buitenlander, aan de Schotse arts Wylie, president van de Imperial Academy of Medicine tijdens het bewind van Alexander I en Nicholas, ter nagedachtenis aan de diensten die hij aan de Russische jeugd verleende, en als uitdrukking van de dankbaarheid van het etablissement dat hij met zoveel onderscheiding had geleid, en waaraan hij bij zijn dood al zijn fortuin naliet, ten bedrage van meer dan vijf miljoen frank. Wylie wordt op dezelfde manier zittend afgebeeld, in uniform en met het statuut van de Academie voor Geneeskunde in haar hand.

Dit monument had zijn natuurlijke plaats op de grote binnenplaats van de Academie. Het leest deze inscriptie, die daar tijdens de inauguratie werd geplaatst: Aan de Hoofdarts, Raad van State, Baronet Wylie; 9 december 1859.

Maar militaire herinneringen mochten niet worden vergeten in een stad als Sint-Petersburg, gesticht door een van de meest glorieuze veroveraars van Rusland. Ik heb al gesproken over het Souvaroff-beeld, gelegen nabij de Zomertuin, en voelde me gegrepen door een middelmatige bewondering voor de oude held wiens kunstenaar het bijzondere idee had.

---

om een Romeins theater te maken, met zijn zwaard in zijn rechterhand en in zijn linkerhand zichzelf bedekkend met een schild; het lijkt op een personage dat is losgekoppeld van de verkrachting van de Sabijnse vrouwen door de schilder David. Minder pretentieus en beter geschikt voor de personages die ze vertegenwoordigen, zijn de standbeelden, hoe zwaar ook, van maarschalks Koutousoff en Barclay de Tolly, beide opgericht in 1836, voor de Kazankathedraal, volgens het Newski-perspectief. Beide zijn het werk van beeldhouwer Orlofsky, professor aan de Petersburgse Academie voor Schone Kunsten; de personages zijn in hun jassen gewikkeld en houden de staf van hun maarschalk in hun handen, in de houding van bevel. Op het voetstuk dat het standbeeld van Koutousoff draagt, is met zijn naam deze enige datum gegraveerd: 1812, dat herinnert aan zijn beslissende deelname aan de Russische campagne tegen Napoleon I, die hem de naam van Redder van het vaderland opleverde. Aan de voeten van Barclay de Tolly herinnerden we ons de data van 1812, 1813, 1814 en 1815, ter herdenking van het aandeel van de maarschalk in de gigantische strijd van deze vier jaar tegen Frankrijk en zijn grote kapitein. Deze militaire monumenten worden aangevuld door de obelisk die in 1799 op de Champ de Mars werd opgericht en sindsdien naar Vasili-Ostroff werd vervoerd om de herinnering aan de successen van maarschalk Rumiantzoff op de Turken tijdens het bewind van Catharina II te bestendigen. Het valt op door het tegelijkertijd elegante en strenge uiterlijk van deze bruine granieten piramide, ondersteund door een sokkel van rood marmer, die men uit Tiflis heeft meegenomen en die rust op een sokkel van zwart graniet. Witmarmeren trofeeën sieren de vier zijden van het voetstuk.

De inscriptie, zoals die we op alle monumenten lezen

delen van Petersburg, is eenvoudig en beknopt, misschien een beetje ambitieus; het bestaat uit deze drie woorden: Victoires de Rumiantzoff.

Maar onder de monumenten die bedoeld zijn om de oorlogszuchtige glorie van Rusland te vieren, kan ik de twee deuren niet vergeten die toegang geven, vanaf de kant van het platteland, tot het zuidelijke deel van de stad, dat ik nog niet heb verlaten. weg naar Narva, de andere op die van Moskou, die hun naam gaven aan deze opmerkelijke constructies, echte triomfbogen waarvan de afmetingen niet de kolossale afmetingen van de Arc de l'Etoile in Parijs bereiken, maar die van de deuren Saint- Martin en Saint-Denis, uit dezelfde stad. De Narva-poort is in Grieks-Romeinse stijl. Aan elke kant van de opening, die een zeer hoge boog vormt, zijn kolommen die een majestueus hoofdgestel ondersteunen, waarop een triomfwagen rust die wordt getrokken door zes paarden onder leiding van Victory. Vier geesten, met lauwerkransen en palmen, sieren de hoeken van de zolder.

Tussen de kolommen, aan weerszijden van de ingang, staan Slavische krijgers in de allure van triomf.

Het hele sculpturale deel van het monument verdient niets dan lof. Boven de boog staat deze inscriptie in het Latijn en Russisch: Aan de zegevierende Russische legioenen, het Dankbare Vaderland. De relatief modernere triomfboog van Moskou (daterend uit 1838) is in puur Griekse stijl. De verhoudingen zijn aanzienlijker en het ontwerp is zowel groot als eenvoudig. Stel je twaalf kolommen voor van ongeveer zeventig voet hoog en zeven voet in diameter, die een zolder ondersteunen waarop twaalf engelen sterk opvallen

---

projecteren. Vier ingenieus geordende oorlogstrofeeën sieren elke zijde van het monument, dat doorboord is met vijf openingen, waarvan er drie, die in het midden, doorgang geven aan auto's; de andere twee zijn voor voetgangers. Op de voorkant van de Arc-de-Triomphe lees je deze woorden, in het Latijn aan de stadszijde en in de nationale taal op het platteland: Aan de zegevierende Russische legers, ter nagedachtenis aan hun heldendaden in Perzië, Turkije, en voor de verzoening van de problemen in Polen in de jaren 1826, 1827, 1828, 1829, 1830, 1831.

We zouden graag zien dat, zelfs met de correctie van dit beknopte eufemisme, niet zo luid verkondigd wordt dat een natie tot slaaf wordt gemaakt die door haar anarchistische problemen waarschijnlijk haar tegenslagen heeft verdiend, maar die diensten heeft bewezen aan de christelijke beschaving die 'we niet kunnen vergeten'. .

Terugkerend naar het monument van Peter de Grote, dat de aanleiding was van deze uitweiding, zullen we de beschrijving van dit deel van Sint-Petersburg, dat de linkeroever van de Neva bezet, hervatten en dat, ik herhaal, verreweg het belangrijkste is. Hier wonen het hof en de adel, en het grootste aantal paleizen, grote hotels, monumenten en openbare gebouwen zijn gegroepeerd.

Ik zei dat het Falconet-beeld voor de senaat en in de buurt van de kerk van Isaac stond. De regerende senaat, ingesteld door Peter de Grote in 1711, neemt als politiek orgaan de tweede plaats in de grondwet van de Russische regering in (de eerste behoort tot de Raad van het Rijk); maar als rechterlijke instantie is het de eerste van de staat, die verantwoordelijk is voor oordelen in laatste instantie

---

burgerlijke en strafzaken die worden bepaald door hun belang. Acht van de twaalf secties van de Senaat zitten in Petersburg en de andere vier in Moskou, om deze koningin van het oude Rusland niet alle overblijfselen van haar soevereine bevoegdheden te ontnemen. Het Senaatspaleis is alleen opmerkelijk vanwege de afmetingen. Er valt ook niets te zeggen over het Paleis van de Synode, dat hem raakt.

De Heilige Synode is de hogere raad van de Griekse religie, samengesteld uit bisschoppen en priesters onder voorzitterschap van twee aartsbisschoppen; hij rapporteert alleen aan de keizer, opperste hoofd met betrekking tot de eredienst als met betrekking tot de staat, en heeft soevereine kennis van alle kerkelijke of gemengde zaken.

Aan de rechterkant van de synode, en tegenover het monument van Peter de Grote, staat de grote kerk gewijd aan Sint Isaac de Dalmatiër, de belangrijkste kathedraal van Sint-Petersburg, gebouwd op de plaats van wat Catharina II had gebouwd ter vervanging van een kleine houten kerk gebouwd door Pierre-le-Grand. Begonnen in 1819 en pas voltooid in 1858, is de Izaäkkathedraal een compleet exemplaar van de bronnen van de Russische kunst in zijn laatste periode, hoewel de Franse naam van zijn architect, M. Montferrand, ons aangeeft dat Rusland, voor dit monument, voor vele anderen, toevlucht in het buitenland. Het plan is heel eenvoudig, maar we kunnen foutieve gegevens vinden.

De kerk, gebouwd in de vorm van een Grieks kruis, heeft vier gevels en evenveel ingangen, een gevel en een ingang aan het einde van elke tak van het kruis. Deze regeling lijkt mij schadelijk voor het geheel; men is dus verplicht om het gebouw van vier verschillende kanten te bekijken om dit te doen

---

een compleet idee krijgen; het algemene effect verliest noodzakelijkerwijs. Maar als dit plan eenmaal is aanvaard, is het noodzakelijk om recht te doen aan de versiering van de enorme basiliek en vooral om de rijkdom aan materialen te bewonderen die zijn gebruikt voor de constructie en de decoratie, zowel exterieur als interieur.

De vier gevels, die men bereikt via een grote trap, zijn versierd met een zuilengalerij die, voor de twee belangrijkste ingangen, uit zestien kolommen bestaat, en voor de twee andere uit twaalf. Het zijn prachtige granieten vaten uit Finland, eindigend in bronzen kapitelen van de Korinthische orde, en ondersteunen een enorme fries die de gevels een imposante uitstraling geeft. Twee van de frontons die deze peristyles bekronen, zijn bijzonder opmerkelijk, enerzijds te danken aan een Russische kunstenaar van een land en anderzijds aan een terecht beroemde Franse beeldhouwer, de heer Lemaire. De eerste biedt vooral het hoofd van een Maagd van ideale schoonheid. Het fronton van M. Lemaire is een puur meesterwerk. Het stelt de engel voor bij het graf van de Heiland; aan de ene kant staan de heilige vrouwen gegroepeerd en aan de andere kant de soldaten, wachters van het graf, doodsbang voor de hemelse verschijning. De houding, de uitdrukking, alles is opvallend in deze prachtige compositie, waarvan de figuren, gegoten in brons, bijna 2,4 meter hoog zijn.

Het interieur van deze tempel, waarvan de bouw meer dan twintig jaar heeft geduurd en de enorme som van honderd miljoen frank heeft gekost, biedt voor het oog een opeenstapeling van fabelachtige rijkdommen. De kerk heeft drie altaren, de grootste gewijd aan de heilige Izaäk, de rechter aan de heilige Catharina en de linker aan de heilige Alexander Newski, een van de beschermheren van Rusland. Ze zijn gevormd uit een breed

---

witmarmeren tafel, bevestigd aan een cipressenhouten tafel, ondersteund door vijf witmarmeren zuilen uit Italië. In Griekse kerken is het heiligdom, in plaats van simpelweg

gescheiden te zijn van de gelovigen door de balustrade van de Heilige Tafel, geïsoleerd van de rest van het schip door een scheidingswand van een bepaalde hoogte, die de naam iconostase heeft gekregen., En waarvan deuren zijn gesloten op bepaalde tijden van goddelijke dienst. De iconostase van het grote altaar van Sint Isaac is versierd met alles wat architectuur, beeldhouwkunst en schilderkunst zich maar kunnen voorstellen. Het is drie graden verhoogd met zwarte leistenen basis en wordt gepresenteerd in een donkerrood marmeren frame, aan de bovenkant waarvan over de hele lengte een rode porfier kroonlijst regeert. Tussen de deuren, waarvan er één, de koninklijke deur, in brons is met zeer mooie ontwerpen, zijn acht kolommen verdeeld, zes in malachiet negen meter hoog, en twee aan elke kant van de hoofdingang, in lapis lazuli, veertien voeten hoog. De extractie van deze zeldzame materialen geeft dergelijke verhoudingen niet. We moesten de natuur te hulp komen en perfect op elkaar aansluitende platen van malachiet en lapis lazuli werden op holle ijzeren kolommen aangebracht; de kunstgreep van het proces neemt niets weg van de schoonheid van het effect. Boven de deuren van de iconostase, tussen de kolommen en langs de friezen, hebben de beitel, het penseel, het mozaïek een overvloed aan onderwerpen, portretten en ornamenten gecreëerd waarvan ik de beschrijving niet eens kan aanraken. Maar ik wil niet nalaten de beelden te vermelden die ook op sokkels zijn geplaatst in malachiet en lapis lazuli, die de decoratie van de belangrijkste iconostase van de kerk van Saint Isaac completeren.

Het marmer dat het gebouw aan de buitenkant siert, is geweest

---

denk van wel, overdadig van binnen in alle vormen en in al zijn nuances. De borstel heeft alle vrij gelaten onderdelen in beslag genomen. De muren, bogen, de onderkant van de gewelven en koepels, de zolder, de plafonds zijn bedekt met schilderijen, hetzij in fresco's of in olie, die onderwerpen uit het Oude en Nieuwe Testament voorstellen, evenals uit het leven van de heiligen geëerd door Rusland. Bijna al deze schilderijen zijn van Russische kunstenaars en getuigen van sterke studies, bij gebrek aan een genie die zichzelf zoekt. Ik zal echter het grote onderwerp, behandeld in kolossale figuren door een van de eerste nationale schilders, Charles Bruloff, behalve voor de interieurdecoratie van de grote koepel. Dit onderwerp vertegenwoordigt de Heilige Maagd in gebed, tussen Johannes de Doper en Johannes de Evangelist, en dan overal de heiligen die als beschermers dienen van de zeer talrijke leden van de keizerlijke familie. De hoofdgroep, gevormd door de Maagd en haar twee acolieten, verkondigt een prachtig talent dat de zeer bijzondere moeilijkheden moest overwinnen die een schilderij op een concaaf oppervlak bood en dat van grote hoogte moet worden gezien.

In de exterieurbeschrijving van het gebouw noemde ik 'deze grote koepel, die het uiterlijk van de Izaäkkathedraal voltooit en verbetert' niet. Het is bedekt met verguld koper en bekroond met een sprankelend gouden kruis, dat vanuit alle delen van de stad te zien is. Ik zal alleen herhalen wat al is gezegd, met spijt van het ongelukkige idee om op de vier hoeken van het gebouw vier andere kleine koepels te hebben geplaatst die even verguld zijn: ze bederven, zonder winst voor het geheel, het effect van de grote centrale koepel, wat er veel baat bij zou hebben om geïsoleerd te zijn. ik mezelf

---

Ik ben gestopt om, misschien met te veel details, deze belangrijkste kerk van Sint-Petersburg te beschrijven: het is de kerk waaraan de Russen de meeste ijdelheid ontlenen, en de lezer zal herkennen dat, vooral aan de details, dit monument van hun geloof en hun kunst is gemaakt om hun trots te vleien.

Achter de Izaäkkathedraal, tussen de tuin met die naam en de residentie van de groothertogin Marie de Leuchtenberg, staat het derde ruiterstandbeeld dat de stad Petersburg siert. Het is die van keizer Nicolaas, aan wie de kerk van Isaac grotendeels haar prachtige bouw te danken heeft; de compositie is correct, maar koud en niet origineel. De kunstenaar heeft de tsaar afgebeeld in het uniform van de bereden wacht en heeft hem neergestreken op een immens voetstuk dat geen proportie heeft, maar valt op door de verdienste van de bas-reliëfs die drie van zijn zijden sieren en episodes uit het leven van Nicolas weergeven, afgewisseld met trofeeën van wapens. De vierde zijde draagt de naam van de keizer, evenals het jaar 1859, de datum van de oprichting van het monument. Op de vier hoeken van het voetstuk zijn figuren geplaatst die geloof, wijsheid, gerechtigheid en kracht symboliseren. De fatale afloop van de Krimoorlog, waaraan de dood van keizer Nicolaas is gekoppeld, leek mij deze personificatie van wijsheid enigszins van streek te maken, wat niet onvoorzichtig is.

Hoewel het paleis van de Groothertogin Marie eruitziet als een prinselijke residentie, biedt het echter niets van de grootsheid van de andere residenties waarover ik al heb gesproken. Het wordt ook wel het Palais-Leuchtenberg genoemd, genoemd naar de eerste echtgenoot van de hertogin, de zoon van de prins

---

Eugène de Beauharnais en prinses Auguste Amélie van Beieren. We weten dat de hertogin Marie, weduwe na dertien jaar huwelijk, in 1856 hertrouwde met graaf Strogonoff. Door de vereniging van zijn oudste dochter met de zoon van prins Eugene, die in Europa net zo populair is als in zijn land, goed te keuren, was keizer Nicholas bewogen door een gevoel van vrijgevigheid en de wens om een teken van herinnering en achting te geven aan de moed en loyaliteit. van de geadopteerde zoon van Ruslands grootste vijand, wiens twee dochters al op de tronen van Zweden en Brazilië hadden gezeten, en wiens tweede zoon was getrouwd met de koningin van Portugal. De hertog van Leuchtenberg, echtgenoot van de groothertogin Marie, was een groot liefhebber van schilderkunst en kunstwerken en had de rijke schilderijengalerij die hij in München bezat naar Rusland gehaald. Het werd gerespecteerd door zijn weduwe, die er zelfs enkele zeer dure schilderijen aan toevoegde. De zestiende-eeuwse Venetiaanse school en de zeventiende-eeuwse Nederlandse school domineren deze collectie. De groothertogin, die de smaak van haar echtgenoot erfde en, door haar zorg voor de kunsten en kunstenaars, de benoeming verdiende tot president van de Academie voor Schone Kunsten van Sint-Petersburg, heeft in haar privécollectie verschillende Greuze naar keuze bij waarmee ze haar boudoir versierde. En in dit opzicht moet ik niet vergeten te zeggen dat de Russische hoofdstad naast de keizerlijke musea veel artistieke rijkdommen heeft die de aandacht van de reiziger verdienen. Dat zijn de privécollecties van graaf Schouvaloff, prins Nariskin, graven Orloff-Davidoff, Nesselrode en Paul Strogonoff, prins Gortchakoff, maar vooral de galerijen gevormd

---

door M. de Lazareff en senator Smirnoff, en die van de hotels Youssoupoff, Galitzin en Bieloselsky.

Laten we, voordat we de rechteroever van de Neva passeren, snel de vermelding uitputten in plaats van de beschrijving van wat de stad nog steeds opmerkelijk presenteert ten zuiden van de rivier.

De Neva wordt aan weerszijden begrensd door prachtige granieten kades van dat onuitputtelijke Finland dat voor bijna de hele bouw van Petersburg werd gebruikt.

Het is vooral aan keizerin Catharina II dat we degenen op de linkeroever verschuldigd waren, die de talrijke overstromingen van de achttiende eeuw hadden kunnen weerstaan, maar die

van 1824 niet konden beheersen, ook de districten van de Admiraliteit worden altijd met terreur herinnerd . De verschillende takken van de rivier en de grote grachten hebben meer dan dertig kades van werkelijk monumentaal belang, waarlangs de mooiste huizen, de grootste hotels en de meeste openbare gebouwen zijn gebouwd. Ze dienen als de gebruikelijke plek om te wandelen en, in het binnenland van de stad, worden ze verlevendigd door de aanblik van het grote aantal boten dat op de grachten komt en gaat, waardoor bepaalde wijken het Venetiaanse aspect krijgen waarover ik heb gesproken. Er is weinig te melden over de linkeroever van de Neva naar de zee; ministeries, een paar grote administraties, de oude admiraliteit en, helemaal aan het einde, de bouwplaatsen van de marine.

Maar het blijft aan ons om te spreken van een paar andere monumenten, die niet mogen worden weggelaten, en van een paar vestigingen die tot de eersten in Sint-Petersburg behoren. Er zijn maar weinig steden in de wereld die rijker zijn

---

dan de Russische hoofdstad in allerlei soorten kerken en tempels. Alle religies, alle religies zijn daar vertegenwoordigd. Als we de statistieken van de speciale gidsen mogen geloven, zou men voor de Griekse religie vijftig parochiekerken, honderd privékerken en honderdvijfenzestig kapellen en vijftien kerken voor de andere communies tellen. Tolerantie is volledig, terwijl het overwicht van de nationale eredienst gehandhaafd blijft. Een treffend voorbeeld hiervan is te vinden in het Newski Perspective, waar men een Grieks-Russische kerk, een katholieke kerk, een Armeense kerk en drie protestantse kerken ziet, de ene lutherse, de andere gereformeerde en de laatste Nederlandse. De Russische Kerk, Onze Lieve Vrouw van Kazan, is de tweede kathedraal in Petersburg. Net als de metropool Izaäk is het een constructie van deze eeuw, begonnen in 1802 en voltooid in 1811, tijdens het bewind van Alexander I. De architect had het idee, zowel gedurfd als slaafs, om het plan van de basiliek van Sint-Pieter in Rome te willen reproduceren; maar hij heeft maar al te goed laten zien dat hij geen Michelangelo was, en zijn grote halfronde colonnade is slechts een onhandige pastiche van het grandioze werk van de Toscaanse kunstenaar. Het interieur presenteert een versiering van zesenvijftig granieten zuilen, met bronzen sokkel en kapitelen, wat een vrij groot effect oplevert. De iconostase, de deuren en de balustrade zijn van massief zilver. Een inscriptie vertelt de bezoeker dat deze verdeling, van ongeëvenaarde rijkdom, het product is van offergaven van de Kozakken van de Don, na de veldtochten van 1812, 1813 en 1814, waar ze niet waren vergeten. Op de voordeur schijnt de naam van de Schepper, geschreven in edelstenen.

Maar een meer eigenaardig en kostbaarder ornament is te zien op de iconostase: het is een schilderij dat de Heilige Maagd voorstelt, meegebracht uit Kazan in 1579, na de verovering van deze stad door de Russen, en bewaard in Moskou tot 1821. Dit schilderij, zonder verdienste, was bedekt met goud en kostbare stenen; een kroon van diamanten was bevestigd aan het hoofd van de Madonna, een voorwerp van bijzondere toewijding, dat zijn naam gaf aan de kathedraal. Bovendien werd de Kerk van Kazan gekozen om daar enkele van de trofeeën te verzamelen die Rusland in zijn oorlogen tegen Frankrijk, Turkije en Perzië had gewonnen. Er zijn daar veel vlaggen, evenals de sleutels van verschillende steden die op de Fransen zijn veroverd, waaronder die van Leipzig, Dresden, Hamburg, Utrecht, Reims, enz., En vele andere voorwerpen die uit Frankrijk zijn meegenomen. 'Vijand; van dit aantal is de staf van maarschalk Davoust, Prins van Eckmühl.

Laten we in één keer naar het einde van het Perspective Newski gaan, en daar, aan de uiteinden van de stad, bijna op het platteland, zullen we het enorme klooster van St. Alexander Newski ontmoeten, waarvan de omheining drie van de oudste kerken bevat. Petersburg. Dit klooster dateert van Peter I, een groot bewonderaar van de soeverein die Rusland nog meer heiligde vanwege zijn patriottisme dan vanwege zijn christelijke deugden, en aan wie een overwinning aangekondigd tegen de Zweden, aan de oevers van de Neva, zijn glorieuze bijnaam had verdiend. M. le comte de Ségur omschreef in een paar regels de nationale rol van deze Russische prins: "Tegelijkertijd," zei hij, "dat de Tataren de verovering van Rusland (1250) voltooiden, zou het geluk hebben dat Alexander Newski , l 'een van de zonen van de grote prins van Vladimir en

---

bijgevolg was de prins van Novogorod een groot man van oorlog en politiek. Hij heeft een groot aantal Russische steden grootgebracht en opnieuw bevolkt; hij wist hoe hij zijn vijanden in Europa, de Duitse Orde en de Litouwers als helden moest verslaan, de Neva op de Zweden kon heroveren en de Tataren moest veroveren, die hij te sterk achtte om te worden bestreden.

Maar de Russen wilden zich niet onderwerpen aan de khan van de Tataren of aan de scepter van de grote prins; zodat Alexanders hele leven werd besteed aan het temmen van zijn onderdanen, het straffen of vergeven van hun opstanden, en rennen om hun genade af te smeken aan de voeten van de khan, die ze voortdurend beledigden. Hij stierf nauwelijks, maar bleef onsterfelijk in de harten van zijn onderdanen, die hem heilig maakten; zijn deugden herstelden de heerschappij van Vladimir naar de mening van de Russen (1).

Het lichaam van Sint Alexander Newski was bij zijn dood begraven in een klooster in Vladimir, zijn hoofdstad.

Peter de Grote wilde dat hij naar Sint-Petersburg werd vervoerd, dat hij aldus onder de bescherming van een held en een nationale heilige plaatste. In 1704 legde hij de fundamenten van het klooster dat hij voorstelde ter ere van hem op te richten, en in 1713 huldigde hij de eerste van de zes kerken in die dit klooster herbergt. In de omheining, die een immense vierhoek vormt, ziet men, naast de accommodatie van de monniken, het huis van de metropoliet, de kerkenraad, een school, een seminarie, een bibliotheek en de kerkelijke academie; de omheining bevat nog steeds een grote tuin en een begraafplaats: het is een hele wereld waarvan

(1) Geschiedenis van Rusland en Pierre-le-Grand, door M. le Comte de Ségur, lid van de Franse Academie. Parijs, 1835, p. 107.

Petersburg metropolitaans is de leider. De drie belangrijkste kerken van het klooster van Saint-Alexandre Newski danken hun stichting aan Peter de Grote: ze zijn de Kathedraal van de Drie-eenheid, de Kerk van de Aankondiging en die van de Verrijzenis van Sint-Lazarus. In de eerste is het reliekschrijn, in massief zilver, met de relikwieën van de Russische heilige, die het hele jaar door een grote menigte fervente bezoekers trekt. Ik zal me niet bezighouden met de beschrijving van de sieraden en kostbare voorwerpen die de toewijding in deze kerken heeft opgestapeld; ze zijn van een rijkdom die getuigt van een levendig geloof onder alle klassen van de bevolking. De grootste personages wilden daar begraven worden. In de Kerk van de Aankondiging rusten keizerin Catherine, de vrouw van Peter I, zijn zoon, de groothertog Alexis, zijn zus, de tsarina Nathalie, en de keizerin Prascovia, de vrouw van zijn broer Ivan, evenals een grote een aantal beroemdheden, zoals de Dolgoroukys, de Galitzins,

de graven Tchernicheff, Schouvaloff, Koutousoff en de meest illustere van allemaal, maarschalk Souvaroff.

In de kerk van Saint-Lazare zijn de graven te zien van de families Troubetskoi, Kotchoubei, Schérémétieff, enz.

Op de linkeroever van de Neva wil ik het nog hebben over twee kerken, die mij vooral de aandacht van de reiziger lijken te verdienen. De eerste is de Drie-eenheidskerk van het Ismailofsky-regiment, gelegen nabij de kazerne met die naam, voorbij het Fontankakanaal. Er was aanvankelijk een kleine houten kapel, waaraan een interessante herinnering aan het leven van Pierre-leGrand is gehecht. Volledig gefascineerd door de charmes en de geest van de mooie Catherine, het enige deel dat hij had willen doen

---

in de buit van Marienbourg, vijf jaar eerder van de Zweden afgenomen, had de tsaar besloten met haar te trouwen, maar hij wilde dat in het geheim doen. Het was november 1707. Op een avond, in mistig weer, waardoor het onmogelijk was om te worden herkend, stopte een bescheiden slee, nadat hij de Neva was overgestoken, van de ene naar de andere kant genomen, voor de deur van de kapel van Fontanka, dan midden in een bos gelegen. Drie mensen stapten uit, Pierre, Catherine en een discrete bediende. De tsaar liet de priester halen en vroeg hem een verbintenis te zegenen die alleen de dienaar had die hij had meegebracht en de predikant die haar had toegewijd als getuigen. Op 6 maart 1711 liet Peter I, op weg naar zijn veldtocht tegen Turkije, Catherine erkennen als Tsarina, en de laatste, die hem vergezeld had, betaalde hem vier maanden later nobel zijn schuld door hem te redden, door een bekwame onderhandeling, hij en zijn leger dreigden met zeker verlies aan de oevers van de Pruth. 'Catherine, ' zei de tsaar hierover , ' handelde niet als vrouw, maar als man.

Pierre erkende op zijn beurt en schonk na de dood van zijn zoon zijn kroon aan degene die, zo voegde hij eraan toe, ' het rijk aan de Pruth had gered en ongetwijfeld zou weten hoe' al zijn nuttige vestigingen in stand te houden (1). . In plaats van de kapel die het huwelijk van Pierre-leGrand en Catherine had zien plaatsvinden, werd een houten kerk gebouwd,

(1) M. de Ségur, blz. 515 en 517.

---

dat de vrouw van Paul I, de keizerin Marie, op haar beurt voorstelde om de kerk te vervangen door de stenen kerk die vandaag de dag bestaat. De bouw verliep traag en het duurde tot 1835 voordat het werd ingewijd. Ik zal niets zeggen over het interieur, versierd met alle luxe die men opmerkt in Russische tempels. De buitenkant biedt een eigenaardigheid van een origineel karakter: dit zijn de vijf blauw geverfde koepels die boven het gebouw uitkomen; die in het midden, half zo hoog als de mensen eromheen, geeft de groep de vorm van een kruis.

De tweede kerk waarover ik nog moet spreken, is de Kerk van de Transfiguratie, ook wel Preobrazhensky genoemd, die te zien is nabij de hoofdstraat van Liteinaia en in de buurt van de grote zomertuin, op het bezette plein, van de in de tijd van keizerin Elisabeth, door het Preobrazhensky-regiment, wiens leiders en soldaten haar op de troon plaatsten. Als blijk van dankbaarheid aan de hemel wilde de keizerin dat daar een kerk zou verrijzen. Voltooid in 1754, verwoest door brand in 1825 en herbouwd in 1829, is de Kerk van de Transfiguratie voor de hoofdstad van Rusland wat die van het Hôtel des Invalides is voor Parijs. Het is vooral daar dat men de trofeeën van alle soorten opstapelde die door de Russische moed werden veroverd, voornamelijk in de seculiere oorlogen tegen de Turken en de Perzen. De pilaren zijn bedekt met vlaggen, halve manen, speren en andere wapens, rijke harnassen,

stadssleutels, enz. De begraafplaats, grenzend aan de kerk, was omgeven door een palissade gevormd door driehonderd Turkse en Franse kanonnen, met elkaar verbonden met kettingen; rond de kerk, die de rang van kathedraal heeft, zien we er nog twaalf

---

artilleriestukken, ook afkomstig van de Turken. Het is een exclusief militaire tempel; zijn uiterlijk, hoewel merkwaardig en opvallend, heeft echter niet hetzelfde effect op de vreemdeling als op het plaatselijke patriottisme.

Niet ver daarvandaan is het Arsenaal, ook gevuld met historische herinneringen, waarvan sommige zoveel relikwieën zijn voor Russisch patriottisme en op dezelfde manier echte interesse voor de reiziger bieden. Het is het oude Arsenaal dat in het geding is, gebouwd door graaf Orloff, die het op eigen kosten liet bouwen om het aan Catherine II aan te bieden. Er is nog een immens grotere, bijna tegenover gelegen, op de rechteroever van de Neva, die werd gebouwd door de huidige keizer, die een gieterij van kanonnen voor het leger toevoegde. De onderdelen die bestemd zijn voor de dienst van de marine zijn afkomstig van twee vestigingen opgericht door Peter de Grote, Petrosavodsk en Colpino. De meest complete collecties oude en moderne wapens, zowel nationaal als buitenlands, werden samengebracht in deze arsenalen, vooral op de linkeroever. We zien een galerij van buitensporige lengte, volledig gevuld met deze militaire curiositeiten van alle tijden en plaatsen. Maar wat het meest merkwaardig is aan het oude arsenaal, is een reeks kamers gewijd aan de herinneringen van elke soeverein van Rusland, van Pierrele-Grand tot Alexander I. Ik wil even iets zeggen over degene die vernoemd is naar de oprichter van Petersburg. De voorwerpen die het bevat, vertellen het verhaal van deze buitengewone man, die we alleen goed begrijpen in dit theater van zijn wil en zijn genialiteit. Als voorbeeld voor zijn onderwerpen in alles, had hij alleen generaal willen worden door rang voor rang de hele hiërarchie te doorlopen.

---

geheel, en keizer alleen door de nederigste maar meest nuttige beroepen. Dit wordt bevestigd door de combinatie van zijn verschillende uniformen van vrijwilliger, sergeant, kapitein, kolonel, waarnaast we de snoek van zijn soldaat, zijn leren timmermanshemd en zijn wiskundige instrumenten en operaties plaatsten. Eén ding trekt vooral de aandacht: het is een kleine auto, in de vorm van een cabriolet, met in de doos achter een apparaat dat we de afgelopen tijd wilden bereiken om de race van openbare auto's te berekenen. Peter I gebruikte deze afgemeten cabriolet om de lengte van de hoofdwegen van zijn rijk te schatten door middel van het aantal omwentelingen dat door de wielen wordt aangedreven. Het deksel van de kist is versierd met een schilderij dat uit de tijd lijkt, waarin de kunstenaar de vernieuwende tsaar zelf heeft afgebeeld die in zijn bescheiden voertuig rijdt, getrokken door een enkel paard; hij duwt hem stoutmoedig richting een bos en een woestijn, die zich uitstrekken onder een donkere hemel vol zware wolken, terwijl we achter hem een glimlachend landschap zien, gevormd door groepen nieuw gebouwde huizen en omgeven door frisse tuinen. Het beeld is naïef, maar het zegt goed wat het werk was van deze maker van het moderne Rusland.

Voordat we de bruggen oversteken, een laatste blik op het Newski-perspectief, waarlangs nog steeds het paleis staat van de groothertog Michael, broer van keizer Nicolaas, dat ik niet heb mogen bezoeken, een prachtig geschenk van keizer Alexander I, de bizarre hotel van graaf Strogonoff, de Gostinoi-Dvor of Grand Bazaar, de keizerlijke bibliotheek, het Theater-Alexandra,

---

het Antichkoff-paleis en, aan het Fontankakanaal, de gelijknamige brug. Het Palais-Michel is zonder twijfel het meest elegante moderne gebouw in Sint-Petersburg; het is vooral opmerkelijk vanwege zijn prachtige stallen en vanwege zijn draaimolen, zo is mij verteld, volledig versierd met spiegels. De grote keizerlijke bibliotheek is openbaar en wordt, tot eer van de leergierige jeugd, ijverig bezocht. Het aantal lezers daar overschrijdt, naar men zegt, elk jaar het aantal van zeventigduizend. Wat betreft de rijkdom van het establishment, deze wordt berekend op basis van bijna een miljoen gedrukte delen, vierenzeventigduizend gravures en meer dan dertigduizend manuscripten in verschillende talen, vooral oosterse talen; dit zijn de meest merkwaardige en de zeldzaamste. Van dit aantal zijn de honderdzesenzestig delen die in 1827 door generaal Souchtelen zijn verwijderd in het graf van de Séfys (Sophis) in Ardibil, en de manuscripten die door maarschalk Paskéwitch zijn teruggebracht na de verovering van Erzeroum. De openbare bibliotheek van Petersburg bevat ook een even rijke als gevarieerde collectie van stukken die tot de geschiedenis van Frankrijk behoren, stukken die grotendeels zijn verzameld door een Russische diplomaat, Doubrowsky, die ten tijde van de revolutie in Parijs had kunnen verwerven tegen lage prijzen echte paleografische schatten, dan in de wind gegooid. Het Théâtre-Alexandra staat naast de keizerlijke bibliotheek. Ik kan niets van binnenuit zeggen, aangezien het dramatische seizoen werd afgesloten toen ik in Petersburg was.

De Russische hoofdstad heeft vier grote theaters, allemaal gelegen in het zuidelijke deel: dit is het Grand Theatre, het oudste, gebouwd tijdens het bewind van

---

Catherine II en bedoeld voor de grote opera en balletten, die te zien zijn in de omgeving van het paleis van de Groothertogin Marie de Leuchtenberg; het Circustheater, ook wel Théâtre-Marie genoemd, vanwege dezelfde buurt, en waar Russische opera en Duits drama worden gespeeld; het theater gebouwd nabij de bibliotheek, tijdens het bewind van keizer Nicolaas, die wilde dat het de naam draagt van zijn vrouw, keizerin Alexandra, gewijd aan dramatische werken van Russische auteurs; tenslotte het Théâtre-Michel, op het gelijknamige paleisplein, waar vooral stukken uit het Franse repertoire worden vertoond.

Alleen al het Grand-Théâtre en het Théâtre-Alexandra vallen op door de imposante allure van hun architectuur. Drieduizend mensen kunnen zich op hun gemak voelen in de eerste.

De gevel van de tweede, met zijn kolommen afgewisseld met bronzen beelden, heeft een zeer fraai effect.

Naast het Théâtre-Alexandra, en grenzend aan het Perspective Newski over een lengte van meer dan tweehonderd meter, strekt zich de Grand-Bazaar of de belangrijkste markt van Petersburg uit, de Gostinoi-Dvor, constructie van de keizerin Elisabeth, verslonden door de vlammen in 1780 en onmiddellijk herbouwd, in grotere proporties, door Catherine II. Het is een enorm gebouw van twee verdiepingen dat een onregelmatig vierkant vormt, met in het midden een grote binnenplaats. De begane grond wordt ingenomen door een oneindig aantal winkels, waar alle producten van de binnen- en buitenlandse industrie worden opgestapeld. De bovenste winkels zijn meer speciaal toegewezen aan de groothandelsverkoop; op bepaalde uren van de dag is een ware mierenhoop van kopers en leeglopers in beroering, komt en gaat, duwt zichzelf in deze handelsstad,

---

waar je alles tegenkomt, van de eenvoudigste voorwerpen tot de meest kostbare en rijke dingen.

Laten we tot slot het Newski-perspectief verlaten en richting de Troïzki-brug gaan, die ons naar de rechteroever van de Néva zal leiden, waarover ik tot nu toe bijna niets heb gezegd. Eén blik echter nog steeds op de vier grote bronzen paarden die de Antichkoff-brug versieren, op het Fontankakanaal, dat het perspectief doorkruist: het is onmogelijk om meer prachtige beesten te zien, meer kracht, meer beheerst momentum en meer leven onder de druk van de temmer. Deze vier groepen hebben de naam van Baron Klodt, hun auteur, erg hoog geplaatst.

Als men, voordat men de rechteroever van de rivier passeert, vanaf een hoog punt, bijvoorbeeld vanaf de top van de Admiraliteit, deze tweede helft van Sint-Petersburg overweegt, die zich uitstrekt naar het noorden, westen en men is verbaasd over de geboden blik door de verschillende eilanden gevormd door de verwarde armen van de Neva, en de dichtstbijzijnde delen zijn ook bedekt met prachtige constructies. Ik weet niet of ik de lezer een voldoende duidelijk beeld zal geven van deze bizarre topografie, ik zal het in ieder geval proberen, hoewel ik moet toegeven dat de kleinste geografische kaart meer zou zeggen dan de beste beschrijving.

Het hoofdgerecht, de Grote Neva genaamd, omringt als een boog van twee mijlen lang, gaande van oost naar zuidwest, het hele deel van de stad dat ik zojuist heb beschreven. Ter hoogte van de Champ-de-Mars valt hij op, loopt naar het noorden en kantelt vervolgens naar het westen om de zee te vinden, de langste arm, de Grote genaamd.

Newka, dat de uiterste grens vormt van het afhankelijke grondgebied van Sint-Petersburg en de breedste opening markeert van een delta tussen zijn monding en die van de Grote Neva. Deze immense waaier wordt door andere stromingen in verschillende eilanden gesneden. Voor het Winterpaleis komt een andere tak uit de GrandeNéva, die directer naar het westen naar de zee gaat: de Petite-Néva; hij tekent het grootste eiland, dat van Vasili-Ostroff (Ile Basile). In het noorden, de ovale ruimte omsloten door de Petite-Néva en de GrandeNewka, bijna in twee gelijke delen gesneden door een arm die loskomt van de zuidelijke oever van de GrandeNewka en overgaat, onder de naam PetiteNewka, met de monding van de Petite - Néva, is verdeeld in verschillende eilanden gescheiden door secundaire rivieren; dit zijn het eiland Petersburg, het dichtst bij de hoofdstroom van de rivier, en het eiland Petroffsky links ervan, en daarboven het eiland van de apothekers, zo genoemd naar de tuin van geneeskrachtige planten die 'het bevat, en nog steeds boven en ten westen ervan, de eilanden Kamennoi, Krestofsky en Elagin. Ik heb het al gezegd en ik zal het herhalen, het is onmogelijk om iets pittoresker en grandiozer te zien dan deze eilanden bedekt met huizen, paleizen en villa's, in de zomer omgeven door massa's groen die in zo'n klimaat verbazen.

Dit is de echt originele kant van de Russische hoofdstad.

Als men nu, bij het oversteken van de Grande-Néva, even stopt op de Troïzki-brug, kan men genieten van een beeld dat alleen toegeeft aan dat van de koningin van de Bosporus. Door de brede rivier tot aan de monding te volgen, kunnen we zover het uitzicht kan zien

---

uitgespreid, een woud van masten waardoor de kleuren van alle naties in de zon zweven; hier en daar de rookkolommen van de stoomboten die aankomen of vertrekken, van ver of van de eilanden komen of daarheen gaan; op beide oevers een drievoudige rij lange boten die haastig zijn enorme voorraad hout voor de winter naar Petersburg brachten; en, in het midden, de rivier een buitengewone bezieling geven, een onophoudelijk komen en gaan van kleine boten die vrolijk op de been zijn en snel rijden; links de rij monumenten die ik al heb beschreven, en rechts die waarover ik zal spreken: de citadel met de gouden torenspits van zijn kerk, de prachtige colonnade van de beurs, het douanekantoor, de majestueuze Academie van Schone

Kunsten, de Universiteit, de Academie van Wetenschappen, de Militaire Cadet School en ten slotte, in het noorden en oosten, het postkantoor, de belangrijkste kazernes, bouwplaatsen en fabrieken. Zo'n panorama vormt een van die spektakels waarvan de herinnering nooit uitgewist wordt.

Sint-Petersburg is verdeeld in dertien districten of districten, waarvan er negen op de linkeroever van de Neva liggen en slechts vier op de rechteroever; hoewel minder gebouwd en minder bevolkt, overtreffen deze laatste veel het deel van de stad dat we al kennen. De eerste constructies, uit 1703 en 1704, werden ten noorden van de rivier opgetrokken, op het eiland Sint-Petersburg dat nog steeds de naam draagt van het oude Petersburg. Deze primitieve constructies waren gemaakt van hout. Bondskanselier Golofkin was de eerste die in 1710 een bakstenen huis bouwde; de meeste edelen vervingen, in navolging van zijn voorbeeld, hun tijdelijke woningen door huizen en hotels van baksteen en steen. De vriend van de tsaar,

---

Mentchikoff was de eerste die op het grote naburige eiland Vasili-Ostroff een echt paleis bouwde. Vlakbij werd in een reeks kleine huizen waarvan geen spoor meer is, een kolonie buitenlandse arbeiders gesticht, vooral Fransen, die Pierre-le-Grand had binnengehaald om zijn onderdanen te leiden en te helpen bij het kolossale bouwwerk van zijn kapitaal.

Zijn eerste zorg was, zo wordt aangenomen, ervoor te zorgen dat de Zweden niet het bezit van het eiland en het fort van Nientchantz, dat hij zojuist van hen had afgenomen, zouden voorkomen. Hij repareerde het, vergroot het en veranderde het in een nieuw fort, onder leiding van een Italiaanse architect genaamd Tressini. Het kleine eiland Nientchantz, of het eiland van de Citadel, ligt ongeveer voor het grote Winterpaleis; het wordt getrokken door de loop van de Grande-Né va en een tak van dunne breedte die zich losmaakt van de rivier ter hoogte van de Troyzky-brug, en daar terugkeert door op het grote eiland Petersburg een inkeping te maken die de vorm van 'een ei. De Citadel beslaat bijna al deze ruimte; het wordt zorgvuldig onderhouden en constant bewapend. Maar Petersburg, in geval van oorlog, heeft gelijk om voor zijn verdediging vooral te vertrouwen op de formidabele werken van Kronstadt, aan de monding van de Neva. Het Hôtel des Monnaies bevindt zich in het fort, dat ook dienst doet als staatsgevangenis; het is daar ook dat men de graven van de tsaren ziet, in de kathedraal van Saint-Pierre en Saint-Paul, de stichting van Pierre-le-Grand, vergroot en versierd door zijn opvolgers. Wat deze kerk uiterlijk onderscheidt van andere kerken in Petersburg, de stad van koepels en koepels, is de klokkentoren, bekroond door een vergulde koperen torenspits met een hoogte

---

ongebruikelijk en van grote finesse, het geheel stijgt tot driehonderd zevenentachtig voet boven de grond, wat hoger is dan de kerk van Saint-Paul in Londen. Ik heb niet zonder ijdelheid vernomen dat deze gedurfde constructie te danken was aan een Nederlander genaamd Balles, die in het midden van de vorige eeuw werd uitgekozen om hem te bouwen in plaats van de oorspronkelijke klokkentoren, verwoest door de bliksem.

Deze necropolis van de tsaren is niet te vergelijken met Westminster of Saint-Denis; er heerst echter een majesteit, die het ontleent aan de herinnering aan de uitgestorven grootheden die daar onder de steen en onder het marmer slapen. De voorgangers van Peter I rusten in Moskou; pas sinds hem zijn de vorsten van Rusland begraven in de kathedraal van Sint Peter en Sint Paulus. Ze zijn er allemaal, met uitzondering van Peter II, die van Moskou hield en daar begraven wilde worden. Er is niets bijzonders aan de keizerlijke graven; die van Pierrele-Grand is buitengewoon eenvoudig. Tegenover, aan de andere kant van het schip, is

het graf van keizer Nicolaas. Er was net een gloednieuw mausoleum opgericht, het was dat van de erfelijke groothertog die onlangs stierf in Nice, waar hij tevergeefs was gegaan om gezondheid te zoeken voor een lange tijd geschokt. De kerk is rijkelijk versierd met memorabilia en militaire trofeeën. We zien Zweedse en Pruisische vlaggen, Turkse en Perzische insignes en vaandels, adelaars van Franse vlaggen, wapenbijlen, schilden, de sleutels van verschillende bolwerken, die van onder meer de stad Parijs. Enkele merkwaardige voorwerpen herinneren ons meer in het bijzonder aan de stichter van Sint-Petersburg. Van dit aantal zijn een ivoren kandelaar, gesneden, zo wordt gezegd, door

---

Peter zelf, een kroonluchter en een kruis waarvan wordt gezegd dat ze ook door hem zijn gemaakt. De meeste schilderijen die de kathedraal sieren, zijn in de tijd van deze prins gemaakt door Russische kunstenaars die hij in zijn bezorgdheid voor de kunsten naar Italië, Frankrijk en Nederland had gestuurd om te studeren.

De kerken op de rechteroever van de Neva zijn talrijk zoals op de linkeroever. Ik wil er nog maar één noemen, die heel eenvoudig is, maar die wordt benadrukt door de herinnering aan de basis ervan. Het is de Kerk van de Drie-eenheid, die voor de Citadel staat, vlakbij de Troïzki-brug, waaraan het zijn naam heeft gegeven.

Het was begonnen door Peter de Grote, op de Dag van de Drie-eenheid in het jaar 1703, om de oprichting van zijn grote stad in te luiden. De keizerin Elisabeth liet het voltooien, met inachtneming van alle bepalingen die door de stichter waren aangegeven. De kerk wordt bediend door een bel meegebracht uit de stad Abo, die in 1713 uit de Zweden is gehaald. Onder de zeldzame voorwerpen die de kerk versieren, is er nog steeds een gouden kandelaar op de manier van Peter I.

Waar reizigers naar op zoek zijn en waar ik van mijn kant gretig naar nieuwsgierig was in dit primitieve district van Petersburg, zijn deze herinneringen aan de grootste heerser die ooit over Rusland heeft geregeerd. Ze zijn er in overvloed.

Het ding dat we met de meeste belangstelling bezoeken, is het kleine huis of huisje bewoond door de almachtige tsaar terwijl hij de immense werken van zijn hoofdstad leidde.

Niets zo bescheideners: twee kamers van vijfentwintig voet lang en twintig breed, met een kleine keuken.

Een van de slaapkamers, die Pierre tegelijkertijd als eetkamer en slaapkamer gebruikte, was

---

opgesteld in een kapel, waarin we een beeld zien (de traditie zegt dat het wonderbaarlijk is) gedragen door de tsaar in al zijn veldslagen en dat het Russische volk omgeeft met hun verering. Om het kleine huis van Pierre-le-Grand te behouden, was het alsof het omhuld was in een ruimer gebouw dat het beschermt tegen het slechte weer van de seizoenen. Er zijn verschillende voorwerpen verzameld die toebehoorden aan de tsaar en die we beschouwen als echte relikwieën, waaronder de kleine boot die volledig door de arbeider van Saardam is gebouwd, de zeilen die hij naaide, de kleine houten bank waarop hij zat bij de deur van zijn huisje en dat hij een van de eerste tronen van de wereld maakte. Toen hij naar een of andere ceremoniële receptie moest gaan, nam hij het paleis van Mentchikoff, in Vasili-Ostroff, in. Daar was hij de keizer; in zijn huisje was hij de leider van een leger van arbeiders die druk bezig waren een immense stad uit de modder van de Neva te halen.

Wanneer je naar de rechterkant van de Neva gaat, langs de Paleisbrug, gelegen voor het Winterpaleis, onder de Troïzki-brug, kom je aan op het puntje van het grote eiland Vasili-Ostroff, waar de beurs omhoog gaat. en enkele van de meest opmerkelijke etablissementen in

Sint-Petersburg. Opgericht in 1783 door Catherine-la-Grande, maar volledig herbouwd in de eerste twintig jaar van deze eeuw, heeft de beurs, met zijn zuilengalerij, zijn arcades en zijn prachtige trap die naar de rivier leidt, een indrukwekkend effect. Aan de voorkant staan twee rostrale zuilen of liever twee enorme lantaarnpalen van dertig meter hoog, versierd met maritieme emblemen en met daarboven grote verlichtingsarmaturen,

---

die wordt bereikt door middel van een interne trap. Niet ver daarvandaan bevinden zich de enorme douanegebouwen, die dienen als opslagplaats voor goederen van over de hele wereld. De droom van Peter de Grote gaat in vervulling en Petersburg is tegelijkertijd een prachtige hoofdstad en een eersteklas handelsstad.

In dezelfde wijk zijn de belangrijkste instellingen gegroepeerd waar de Russische jongeren naar toe gaan om hoger onderwijs te volgen en waar ze hun smaak voor wetenschap en kunstcultuur perfectioneren. De opvolgers van Peter I hoefden alleen de zaden te ontwikkelen die door hem op dit dubbel maagdelijke land waren geïmplanteerd. Inderdaad, hij moest onwetendheid en barbarij geweld aandoen terwijl hij de natuur schond. Alles moest worden gecreëerd. Pierre vroeg om meesters uit Frankrijk, Duitsland, Engeland, Italië. Hij stuurde jonge mensen naar deze verschillende landen die voorbestemd waren om te leren en op hun beurt leraren te worden.

In de belangrijkste steden van het rijk werden scholen geopend, waar Latijn, Grieks, moderne talen, wiskunde, natuurkunde, bouwkunde, navigatie- en handelsprincipes werden onderwezen. Het was hetzelfde, zoals ik al zei, voor de schone kunsten. Er moet recht worden gedaan aan zijn opvolgers, en de lof gaat vooral uit naar Catherine II en Alexander I, zij hebben grotendeels het pad gevolgd van hun pad dat is getraceerd door de vurige hervormer, en dankzij gemeenschappelijke inspanningen is Rusland met grote sprongen vooruitgegaan in een periode van beschaving waar het elke dag nieuwe vooruitgang boekt.

Een van de grootste instrumenten van deze intellectuele ontwikkeling was de Academie van Wetenschappen, opgericht door Pierre-le-Grand in 1724, naar het model van die van Parijs,

---

die hij had kunnen studeren tijdens zijn tweede reis naar Europa, zeven jaar eerder gemaakt. Hij wilde dat de illustere Leibnitz zijn statuten zou opstellen en deze zou vestigen in Vasili-Ostron, in het paleis gebouwd door Tsarina Pascovia, de vrouw van zijn broer Ivan. Maar hij stierf het jaar daarop, en het was Catherine I, zijn weduwe, die de uiteindelijke organisatie van deze instelling op zich nam, die dankzij opeenvolgende verhogingen nu 76 leden en 200 correspondenten telt, verdeeld in drie afdelingen, een voor de wetenschappen eigenlijk zo genoemd, de andere voor de Russische taal en literatuur, en de derde voor geschiedenis en filologie. Aan de Academie van Wetenschappen vinden tal van opleidingen plaats, waaraan de overheid jaarlijks een subsidie van meer dan een miljoen frank toekent. Dit etablissement bevat een bibliotheek die bijna honderdvijftigduizend banden telt, waaronder een groot aantal manuscripten, waaronder de kroniek van Nestor, uit de twaalfde eeuw, een onschatbare en unieke schat aan nationale geschiedenis tot die datum. Er is ook een Aziatische collectie die rijk is aan documenten van verschillende oosterse volkeren, voornamelijk in Chinese manuscripten; een zoölogische galerij, die de overblijfselen bevat van de grootste bekende mammoet, ontdekt in het ijs van Siberië; een etnografisch museum dat bestaat uit voorwerpen die betrekking hebben op de kleding, manieren, gewoonten en gebruiken van de zeer diverse inwoners van Rusland en van de Aziatische naties die het omringen; een mineralogiekabinet en een numismatisch kabinet.

De Academie van Wetenschappen wordt voltooid door een ander etablissement aan het einde van Vasili-Ostroff, i

---

Ik bedoel de Academie of School of Mines, waarvan de eerste instelling op dezelfde manier teruggaat tot de regering van Peter I. Het is een gebouw met een imposante uitstraling, versierd met een zuilengalerij, die bereikbaar is via een brede trap die aan elke kant is versierd met een kolossaal beeld. De Academie van Mijnen, waar de staat driehonderd studenten heeft, is een rijk waardig dat even populair is als Rusland op het gebied van geologische en metallurgische rijkdom. Alle provincies, van Kamtsjatka tot de Zwarte Zee, van de oevers van de Vistula tot de grenzen van China, zijn vertegenwoordigd in het mineralogisch museum, een van de meest complete dat er bestaat, en dat elke dag groeit. We zien een onschatbare verzameling stenen die min of meer kostbaar zijn in grootte of waarde, en prachtige exemplaren van malachiet, porfier en lapis lazuli.

Het is vanuit deze school dat elk jaar de mijnbouwingenieurs vertrekken, die de regering heinde en verre stuurt om het werk te leiden, waarvan sommige op de meest aanzienlijke schaal doorgaan.

Ongeacht de wetenschapscultuur had de stichter van Petersburg zijn volk ook een voorliefde voor kunst willen bijbrengen. Catherine II was vooral verantwoordelijk voor de uitvoering van dit deel van het programma van haar illustere voorganger. Aan haar hebben we de oprichting van de Academie voor Schone Kunsten te danken, die nog steeds in dezelfde universiteitswijk is gevestigd. Dit enorme monument, dat een perfect vierkant tekent, is sober versierd; het uiterlijk is niet minder grandioos met zijn koepel met daarboven een kolossale Minerva. Het bevat binnenin een verzameling van de meest complete kopieën van meesterwerken uit de vroege beeldhouwkunst, de renaissance en de eeuw die het tot leven heeft gebracht.

---

gevolgd, zonder afbreuk te doen aan originele stukken van de eerste beeldhouwers van onze laatste drie eeuwen.

De school bevat ook een galerij met schilderijen die als studieobjecten dienen. De Academie voor Schone Kunsten van Sint-Petersburg heeft honderd jaar lang diensten verleend die niet zouden worden genegeerd. Vooral het schilderen, onder zijn leiding, boekte vooruitgang, zoals blijkt uit de paleizen en kerken waar ik de lezer mee naartoe nam. Hetzelfde kan niet gezegd worden van architectuur en beeldhouwkunst, beide in een staat van minderwaardigheid die Rusland nog lange tijd zal dwingen de hulp van buitenlandse architecten en kunstenaars in te lenen.

Bij het verlaten van de Academie voor Schone Kunsten, bewonder je de twee prachtige sfinxen die in 1832 uit het Egyptische Thebe zijn meegebracht en waarvan het museum beweert dat ze uit de Antiek afkomstig zijn. Ernaast strekt zich de grote Rumiantzoff-tuin uit, waar de gelijknamige obelisk staat, waarover ik al heb gesproken; het scheidt de School voor Schone Kunsten van de Militaire Kadettenschool, gesticht door keizerin Anne in 1731. Met dit immense etablissement, bijna een kilometer in ontwikkeling, zal ik deze lange beschrijving van de Russische hoofdstad beëindigen. De Cadet School kreeg een completere organisatie van keizer Paul I, dus het draagt de naam van Paul's First Military School. Het is rijk aan verzamelingen oorlogsinstrumenten, kaarten, plannen en modellen van bolwerken, die worden gebruikt voor de instructie van de driehonderd studenten die daar komen om zich voor te bereiden om officier te worden. Deze instelling wordt aangevuld door andere

instellingen die sindsdien zijn opgericht, zoals de Academie voor techniek en artillerie, het militaire gymnasium van het eerste en tweede cadettencorps, de School of

---

uithangborden, die van de pagina's, de Militaire Academie en de School van de cadetten van de marine, deze opgericht door Pierre-le-Grand, maar sindsdien gereorganiseerd. Wat dus domineert in Sint-Petersburg zijn de militaire instellingen en de kerken: een dubbel kenmerkend teken van een rijk waarvan het hoofd, tegelijkertijd patriarch en soeverein, het kruis en het zwaard in dezelfde hand houdt.

De reiziger kan Petersburg niet verlaten zonder een bezoek te brengen aan de eilanden, waarvan ik de configuratie al heb aangegeven door de belangrijkste armen te beschrijven die de monding van de Neva vormen tot aan de Finse Golf. Ik heb alles gezegd over de eilanden Petersburg en Vasili-Ostroff, die het dichtst bij de hoofdstroom van de rivier liggen, dat wil zeggen tot de Grote Neva, en die de stad zelf in haar geheel vormen, zich uitstrekkend van noord naar west. Om bij de anderen te komen, volgen we de wegen, of liever de wandelingen die daarheen leiden en, via vele bruggen, laten we ze met elkaar communiceren. Maar het is oneindig veel aangenamer om voor uw excursie een van de vele kleine stoomboten te nemen die elk uur van de dag vertrekken, maar vooral 's avonds, en waarvan het hoofdstation zich in de buurt van de Zomertuin bevindt. Dit is wat ik had gedaan vanaf de eerste dag van mijn aankomst, gretig om te genieten van een heel mooie look die je in geen enkele andere stad tegenkomt. Pierre-le-Grand, na de eerste dijkwerken, bedoeld om een beetje orde te scheppen in de onlosmakelijke kanalen van de rivier waarvan het water tumultueus naar de zee stroomt, liet de eilanden aanplanten, eerst beter afgebakend en spoedig schoongemaakt, met voornamelijk bomen van verschillende soorten

---

dennenbomen, die nu twee eeuwen oud zijn, hebben een schitterend effect. Deze achtergrond wordt verlevendigd door de talloze constructies die blijven stijgen op de eilanden van de Neva, paleizen, prachtige of minder weelderige villa's, bescheiden landhuizen of eenvoudige huisjes, naargelang het lot en de omstandigheden; en overal tuinen, bloembedden, gazons, bloembedden omlijst door water waarvan de transparantie alleen wordt geëvenaard door die van de atmosfeer en de lucht van Rusland in de maand juni. Ik heb deze charmante wandeling meer dan eens gemaakt en ben altijd met hetzelfde plezier en dezelfde spijt teruggekeerd.

Laten we onze excursie beginnen met het eiland dat het dichtst bij het kleine eiland van de Citadel ligt en dat de naam Petroffski draagt, van de kleine residentie die Pierre-leGrand daar had gebouwd. Het was zijn zomerpaleis, vóór de bouw van dat van Péterhof, opgetrokken buiten de eilanden, dichter bij de zee, en dat we binnenkort zullen bezoeken. Petroffsky is de favoriete promenade van het Duitse deel, zeer talrijk, van de bevolking van Petersburg, die er cafés en restaurants vindt die worden gerund door landgenoten.

Ten noorden van het eiland Petersburg ligt het eiland van de apothekers, zo genoemd, zei ik, vanwege de tuin voor apothekers die daar werd aangelegd door de oprichtende tsaar.

Tegenwoordig is het de Botanische Tuin, een van de meest curieuze van heel Europa, en waarin we door middel van prachtig aangelegde kassen ondanks de strengste winters alle planten en struiken van de tropen in stand houden.

Hierboven is het eiland Kamennoi-Ostroff (eiland

Stones), met een Zomertheater, gewijd aan verschillende soorten amusement, en bedekt met villa's van de handels- en administratieve medewerkers van de hoofdstad.

Links van Kamennoi strekt zich het grootste eiland uit, dat van Krestofsky, of het eiland van het kruis, waar prinses Belosersky een kasteel liet bouwen. Men ontmoet daar, zoals in Petroffski, cafés en tavernes, traktirs, vooral bezocht door de mensen, die tijdens het hele mooie seizoen in Krestofsky de spelen en kermisvoorstellingen aantrekt die daar een geweldige animatie en een grote opgewektheid verspreiden, waaraan de populaire lessen in Rusland zijn heel gemakkelijk te trekken.

Ten noorden van Krestofsky komt tenslotte het laatste eiland waar ik het over wil hebben, de andere die niet interessant zijn, dat van Yelagin. Dit is de meest voordelige locatie om te genieten van het uitzicht op zee, dus er is gekozen voor de bouw van een paleis waar de rechtbank in het voorjaar zal wonen. Palace zegt veel; het is eerder een mooie woning, toch een vorst waardig, met grote en mooie tuinen, heerlijke wandelingen en vooral een uitzicht dat op zichzelf een voortdurende afleiding is. Het eiland Yelagin is de bestemming van de Russische aristocratie, die er 's middags met de auto naartoe gaat, zoals in Londen, Hyde-Park en Parijs, in het Bois de Boulogne. Op deze momenten maakt de hoofdweg die, via de eilanden Petersburg, Apothekers en Kamennoi, met elkaar verbonden door bruggen, naar het uiterste punt van Yelagin geen plaats voor enige weg in Europa voor de schoonheid van de bemanning., De luxe van auto's, toiletten en livreien.

Buiten de eilanden, ten zuidwesten van Sint-Petersburg,

Er zijn nog vier keizerlijke residenties waarvan iets moet worden gezegd, anders zou deze beschrijving van de stad Peter de Grote onvolledig zijn.

De eerste is Péterhof, gelegen nabij de golf, waar u met de boot of met de trein naartoe kunt. We komen er ook met de auto, via een prachtige weg die onder de Arc-de-Triomphe de Narva doorloopt die ik hierboven beschreef, en die constant vol villa's staat voor een reis van meer dan twee mijlen. Péterhof is, zoals de naam al doet vermoeden, nog steeds een stichting van Peter I. Het is vanaf dit punt, dat zowel de zee als Sint-Petersburg domineert, dat deze schepper van de Russische marine, na te hebben overwogen dat zijn hoofdstad elke dag meer uitvergroot uit de wateren van de Neva tevoorschijn kwam, graag de evoluties van zijn schepen in deze Baltic die hij had veroverd. Van daaruit was het ook dat zijn voorlaatste opvolger, minder fortuinlijk, maar Petersburg redde terwijl hij Sevastopol verloor, het verzet van Kronstadt gadesloeg en aanmoedigde, wiens formidabele positie de Engels-Franse vloot niet toestond om de Nooit-wil binnen te gaan. Het Peterhof-paleis, sober gebouwd zoals alles dat dateert uit de regering van Peter de Grote, kreeg toevoegingen van zijn opvolgers die het geheel niet ontsierden. Het interieur bevat een groot aantal kostbare voorwerpen, werken in marmer, malachiet, porselein. We zien daar schilderijen die de overwinningen van de generaals van Catherine II voorstellen; men merkt vooral een verzameling van meer dan driehonderd portretten op, die de vrouwelijke types van de vijftig provincies van het rijk weergeven, werk uitgevoerd door de schilder Rosali na de reis van Catherine door Rusland. Een terrasvormige tuin stamt uit

---

paleis naar de zee; elk is versierd met beelden, fonteinen, fonteinen en watervallen in de stijl van Versailles. Tijdens zijn verblijf in Frankrijk had Pierre net de schitterende creaties bewonderd van Lodewijk XIV, deze vorst die zo hoog stond tegenover Europa, de Franse natie en de koninklijke macht, en die de andere vorsten onder elkaar de koning noemden. In de tuinen van Le Nôtre de Péterhof wilde de tsaar zijn Marly hebben, en naast het kleine

gebouw dat hij met deze naam versierde, richtte hij een tweede, meer bescheiden gebouw op, wat getuigt van de gewoonten van eenvoud van de oude man. timmerman uit Saardam. Een bijzondere eer voor deze favoriete kamer, die de vorm aanneemt van een Hollandse cottage! het is daar dat de hervormer van Rusland, de schepper van Sint-Petersburg, zijn laatste adem uitblies, 28 januari 1725. Andere constructies, dankzij zijn opvolgers, zijn nog steeds te zien in dit historische domein dat ze allemaal aanhankelijk hebben; maar ik moet me beperken tot de enige herinneringen aan zijn glorieuze stichter. Evenzo zal ik mezelf tevreden stellen met het noemen van het kasteel van Oranienbaum, gebouwd in 1724 door Mentchikoff, voorbij Péterhof, en dat tijdens zijn schande werd ontvoerd door keizer Peter II. Oranienbaum werd de favoriete residentie van Peter III en wordt tegenwoordig toegeschreven aan de groothertogin Hélène, schoonzus van keizer Nicolaas.

Ten zuiden van Petersburg liggen de twee andere keizerlijke residenties, Tsarskoe-Selo en Pawlowski. De weg die ernaartoe leidt, komt uit bij de Moskou-poort, maar men gaat er ook heen via een speciale spoorweg die in Rusland de eerste spoorwegtest was, zoals in Frankrijk de kleine wegen van Saint-Germain en Versailles.

Tsarskoe-Sélo (het dorp van de tsaar), gelegen op tweeëntwintig werelden van de hoofdstad, was onder tsaar Peter I slechts een landgoed dat hij schonk aan zijn vrouw, de mooie Catherine. Ze liet daar alleen een groep houten huizen bouwen, waar ze een kleine kerk aan toevoegde.

Keizerin Elisabeth werd verliefd op deze ondankbare site, waar alles moest gebeuren. In 1744 begon ze met de bouw van het paleis, waaraan Catherine II uitbreidingen en verfraaiingen toevoegde die het maakten tot wat het is geworden, dat wil zeggen de belangrijkste zomerresidentie van Russische vorsten. De gevel van twee verdiepingen presenteert een ontwikkeling die minstens gelijk is aan die van het Palais d'Hiver. De ornamenten zijn daar met evenveel overvloed als met slechte smaak vermenigvuldigd. Het is een te theatrale versiering; je zou zeggen dat we maar één angst hadden, die om het niet genoeg te overbelasten. Oorspronkelijk waren de beelden, de sokkels en de kapitelen van de zuilen, de vazen en tenslotte alle sculpturen op deze gevel zorgvuldig verguld. Maar het klimaat was niet gunstig voor deze zinloze luxe, die enkele miljoenen had gekost. Vandaag is het vergulding verdwenen en niet vervangen, behalve op de koepel en op de koepels van de kerk. Aan de zijkant van het park verrijst een tweede gevel met het meest bijzondere aspect, met delen in groen geverfd, andere in geel, nog andere in wit.

Het interieur is op dezelfde manier versierd met oneindige en bizarre rijkdom. Luxe heeft daar onderzoek en innovaties nagestreefd die nergens anders te zien zijn. De architect die de gevel vergulde, zorgde ervoor dat hij zichzelf de versiering van de appartementen niet vergulde. De muren van de eetkamer, op een hoogte van drie meter, zijn volledig

---

diep gouden; de andere stukken zijn wit en goud of zijn opgehangen met de rijkste zijden weefsels, ook omlijst met goud, en goud schittert op alle kroonlijsten en bedekt de plafonds. Maar hier zijn veel andere fantasieën, nog weelderiger. Het is allereerst de slaapkamer van de galante Catherine, met zijn porseleinen muren en zijn kolommen van groen glas met purpurine reflecties; de Lapislazuli-kamer, zo genoemd omdat de muren grotendeels bedekt zijn met deze gewilde steen, en de kamer (Amber, waar we hele panelen zien gemaakt van deze zeldzame stof, vooral in fragmenten ter grootte van die welke werden gebruikt bij Tsarskoe- Selo. De parketvloeren komen overeen met de luxe van de appartementen; ze onderscheiden zich door een rijkdom aan de meest uiteenlopende ontwerpen en kleuren. Ze

worden allemaal gewist door die van de Lapis-lazuli-kamer, die in ivoor is met uitsnijdingen in moeder- Het Zomerpaleis van Catherine II heeft nog steeds een Chinese kamer, ingericht en gemeubileerd zoals het in China zelf zou zijn, en twee balzalen versierd met een prachtige collectie van vergelijkbare Chinese vazen. laten we de kapel niet vergeten, allemaal waarvan de binnenmuren zijn bedekt, evenals de lambrisering, met zwarte houten panelen versterkt door een overvloed aan werkelijk ongelooflijke vergulding. In dit paleis, waar alles doet denken aan de weelderige Catherine, haar opvolgers hebben een kleiner aandeel verdiend. Verblinde ogen rusten gemakkelijk op de uiterst eenvoudige voorwerpen die de kleine woonkamer en de slaapkamer van Alexander I sieren, evenals op het kleine paviljoen dat is geadopteerd door keizer Nicolaas,

buiten het paleis, om er zijn gebruikelijke thuis van te maken.

Dit paviljoen werd in het park opgetrokken, wat een wonder is

---

goed onderhouden, maar waar dezelfde valse smaak heerst die heerste over de creatie van deze prachtige residentie. Een reiziger die ik graag citeer, heeft het goed beoordeeld: “ Een deel van het park van Tsarskoe-Sélo, zegt M. Marmier, werd getekend volgens de symmetrische regels van de mooie dagen van Le Nôtre, een ander in de vorm van een Engelse tuinen. Er is alles aan gedaan om het de meest pittoreske uitstraling te geven; waar vroeger alleen dor en modderig land was, zijn bossen geplant, kronkelende wegen uitgetekend, grasvelden ingezaaid en vijvers gegraven. Door geduld en werk hebben we steegjes gevormd met bijna dikke bomen en uitkijkpunten die beweren indrukwekkend en wild te lijken.

Onnodig te zeggen dat de wandelaar daar alles vindt wat nodig is voor het fabricageproces van een goed georganiseerd Engels park, overdekte bruggen, kunstmatige bronnen, Zwitserse boerderijen, gotische torens. Bovendien heeft men het genoegen om, door heen en weer te dwalen, Turkse moskeeën, Egyptische obelisken, een Chinees dorp, een zuil opgericht ter nagedachtenis aan de overwinning van Orloff en niet ver van deze historische zuil een monument van rouw en rouw te ontdekken. spijt, het graf van Catherine's favoriete honden en hun funeraire marmer, waarop drie hovelingen van de keizerin, M. de Ségur aan het hoofd, een lang grafschrift hadden laten graveren om hen aan te bevelen bij de liefde van het nageslacht. Als de nimfen van water en bos, de sobere godheden van de natuur in het noorden niet tevreden zijn met al deze versieringen, moet worden toegegeven dat ze erg moeilijk zijn (1).

(1) Brieven over Rusland, enz. Parijs, 1843, t. 1e, blz. 299.

De constructies die oprijzen in het park van Tsarskoe-Sélo verdienen echter speciale aandacht en onvoorwaardelijke goedkeuring: een ervan is een heerlijke boerderij, die doet denken aan zowel Nederland als Zwitserland, en waarvan het interieur is versierd met prachtige schilderijen van Berghem, Paul Potter en Dujardin; het andere is een klein arsenaal, in de vorm van een gotisch herenhuis, dat een collectie wapens bevat die uniek is in Europa. Keizer Nicolas was vooral druk bezig om in dit echte museum alles samen te brengen wat de middeleeuwen en modernere tijden, alles wat Europa en Azië produceerden, nieuwsgieriger, rijker en zeldzamer in een genre waarvoor hij een hartstochtelijke smaak had.

Een competitie van Tsarskoe-Selo is Pawlowski, gebouwd op de plaats van een bepaald dorp in 1775 door keizerin Catherine II aan haar zoon Paul. Nadat het door hem gebouwde plezierhuis in 1803 door een brand was verwoest, liet de weduwe van Paul, de keizerin

Marie, het herbouwen volgens een meer ontwikkeld plan en gaf het aan het nieuwe kasteel, dat ze graag bewoonde en verfraaide, de naam van haar man. Het gebouw onderscheidt zich, van buiten en van binnen, door een smaakvolle eenvoud die dit cachet van grootsheid dat we graag aantreffen in prinselijke woningen niet uitsluit. Het park is onvergelijkbaar superieur aan dat van Tsarskoe-Sélo, Behalve dat het groter is, ontleent het bijna al zijn ornamenten aan een ruige en vruchtbare grond, aan een natuur, als ik het mag zeggen, natuurlijker, wat het het voorrecht geeft van grote schaduw, van stromend water, van heuvels en valleien die niet door mensenhanden zijn gemaakt, en zelfs van een echte rivier. Deze site, zo blij in een land

---

flat, trekt gedurende het hele mooie seizoen, in Pawlowski, een groot aantal families van Petersburg, die er charmante woningen bouwden. Het park is voor iedereen toegankelijk. Ze bouwden zelfs een concertzaal, een ruime Wauxhall, waar de muziek van Strauss speelt en waar elke reiziger met zijn treinkaartje recht op heeft.

Het was met dit dubbele bezoek aan Tsarskoe-Sélo en aan Pawlowski dat ik mijn excursies rond Sint-Petersburg beëindigde; Ik verliet hem de volgende dag om naar Moskou te gaan. Had ik het mis om zulke lange uitbreidingen te geven aan deze beschrijving van de hoofdstad van Rusland? Alleen de lezer kon het me vertellen, en als hij me voorleest, zal er geen tijd zijn om iets uit mijn verhaal te halen.

Ik blijf daarom bij mijn goede bedoelingen, die met meer precisie en duidelijkheid zouden bekendmaken dan ik tot nu toe schijnt te hebben gedaan, als geheel en in de details, een stad die zeer nieuwsgierig is door haar gedurfde ligging, haar monumenten en haar instellingen, maar ook erg interessant omdat het de intrede van Rusland in de huidige moderne beschaving symboliseert, evenals zijn vooruitgang op deze manier en in die van zijn grootheid, waar het mij niet lijkt. eeuw, voordat het eindigt, zal misschien horen.

HOOFDSTUK III

Moskou. - Troïzki. - Nizhny Novogorod.

Ik vertrok 's avonds vanuit St. Petersburg met een trein van de Moskou-spoorweg die de volgende ochtend in laatstgenoemde stad aankomt. Vóór de aanleg van de spoorweg kwam men daar via een weg die door Novogorod-la-Grande loopt, deze oudste van de vijf opeenvolgende hoofdsteden van Rusland, al een verbazingwekkende mate van welvaart bereikte, toen het in de negende eeuw werd de verovering van Rurik en het verblijf van de eerste Russische dynastie. Het leek me, in de nacht, een glimp op te vangen aan mijn rechterkant, als grote schaduwen, een paar vluchtige koepels waarvan mij is verteld dat ze Novogorod zijn. Ik kon Twer nauwelijks beter zien, gelegen op mijn route, noch de Wolga, die daar vlakbij de bron ligt, en het was zonder overgang, mijn ogen troffen nog steeds met de uitstraling van de stad Peter de Grote, dan ik aankwam in het oude Moskou . Ik wilde meteen genieten van het spektakel en het contrast dat mij te wachten stond. Ik ging eerst naar het hotel dat mij in Petersburg was aangewezen, en waarvan ik

---

vond de omnibus op het station met vele anderen die daar wachtten en reizigers opriepen. Nadat ik mijn bagage had neergelegd, nam ik een droschka, en zonder tijd te verspillen, zonder zelfs maar te veel rond te kijken om mijn plezier niet te bederven, werd ik naar het Kremlin gereden en naar de top van de toren van Ivan-le geklommen.

Voor iemand die zo met een toverstokje van Petersburg naar Moskou wordt getransporteerd, is de indruk dat het zicht in het theater verandert. We denken dat we in een ander land zijn, met een heel ander volk.

Dit is inderdaad het oude Rusland, met zijn geloof, zijn tradities, zijn mannelijke deugden, zijn hardheid, zijn zowel glorieuze als verschrikkelijke geschiedenis. Niets fictiefs: woningen, tempels, monumenten vertellen de annalen en onthullen de gebruiken van een natie waarvan we de krachtige originaliteit alleen goed begrijpen in Moskou. De slaafse imitatie van de oudheid en de renaissance, die stijlen die gemakkelijk zijn voor mensen die er geen hebben, domineert hier niet zoals in Petersburg.

Het is Russische kunst in al zijn puurheid, als er al Russische kunst is. Inderdaad, je ziet alles in het aspect van Moskou. Het is een mengeling van gotische, Byzantijnse, Perzische, Mongoolse vormen; maar juist deze mengeling, waarin het Oosten de handen ineen slaat met het Westen, vormt de nationale kunst. Het is het beeld van de vorming van het vaderland, vanaf het begin tot de eerste jaren van de achttiende eeuw. Het is vooral de geschiedenis van Moskou, gereproduceerd door baksteen en steen in plaats van door marmer.

Het panorama van de oude hoofdstad is schitterend vanaf de top van het Kremlin. We kunnen raden dat de verschillende districten, in concentrische cirkels, zich in de gevaarlijke tijden van de

---

stichting van de stad, gegroepeerd onder de bescherming van dit Kremlin, verblijfplaats van macht en geloof. Ook wat de primitieve stad vormt, beïnvloedt een geheel ronde figuur, waarvan het paleis van de tsaren en de kerken eromheen het centrum innemen. Met inbegrip van de nieuwere delen en de buitenwijken vormt Moskou een immense diamant, met een van zijn punten in het noordoosten en de andere in het zuidwesten, volledig omgeven door een muur die door talloze barrières is doorboord. Deze enorme ruimte, eerst verdeeld in vier zeer verschillende delen, het Kremlin, de stad van de aarde, de Witte stad en de Chinese stad, kreeg een bestuurlijke indeling in zeventien districten van ongelijke omvang; maar ze hebben allemaal hun aandeel in gebouwen, monumenten en tempels, die het oog in alle richtingen ziet. Moskou is de stad van gelijkheid; alles is verward met betrekking tot het Kremlin, de tsaar. Rondom dit gevreesde huis hebben de aristocratie, de bourgeoisie en de mensen respectvol hun huizen met elkaar vermengd. Naast hotels en paleizen in alle stijlen en leeftijden, zijn er de meest bescheiden huizen en zelfs eenvoudige hutten. En dit alles: paleizen, huizen en huisjes met rieten daken, omgeven door tuinen, bomen, groen en bloemen. De straten bieden niets van die symmetrie die men in Sint-Petersburg opmerkt; we ontdekken ook niets dat lijkt op het Newski Perspective. De magere loop van de Moskowa herinnert ook verre van de majesteit van deze grote Neva, die niet zozeer een rivier is als een zeearm, maar zijn wikkelingen zijn een lust voor het oog. We zien het, als een golvende slang, de stad naderen met omwegen die vergelijkbaar zijn met die van de Seine bij het verlaten van Parijs; zij daar

---

dringt vanuit het westen binnen en komt bijna onmiddellijk naar buiten rennend naar het zuidwesten, vanwaar het, terugkerend naar het noorden, de muren van het Kremlin zal baden, waarna het weer naar het zuiden trekt om de stad te verlaten, die het omsluit, in deze laatste ring gevormd door zijn dwalende loop, de drie zuidelijke districten. De overige veertien, dat wil zeggen meer dan driekwart van Moskou, bevinden zich op de linkeroever van de rivier. Twee andere rivieren kronkelen ook door de stad om te verdwalen in de Moskva, terwijl vele

kanalen alle kanten op gaan, maar die noch de omvang noch de bezieling hebben van die van Sint-PETERSBOURG.

In het algemeen, als indruk, is de aanblik van Moskou niettemin veel superieur. Welke kant je ook rondkijkt, je ziet alleen een immense cluster van gebouwen in alle soorten en maten, met daken die bijna allemaal groen zijn geverfd; cà en 1c1, verspreid over de vele kloosters die de stad bevat, en haar vierhonderd kerken met duizend koepels, groen, blauw, verguld, met sterren bedekt, met daarboven een woud van kruisen die in de zon schijnen; en, het vullen van de leegtes, een zee van groen die al deze gebouwen doet uitkomen. Aan mijn voeten had ik het Kremlin met zijn kerken, zijn paleizen, zijn torenspitsen, zijn koepels, een vereniging van alle helderste kleuren, vermengd met goud en zilver. Dat is het aspect van Moskou, waarvan men terecht zegt dat het meer een provincie dan een stad is; een echte caleidoscoop voor degenen die het bekijken vanaf de top van Ivan's grote toren of, beter nog, vanaf de berg Mussen, die buiten de muren is gelegen.

Nadat ik genoeg had gehad van dit ongeëvenaarde spektakel, heb ik

---

begon te bladeren door de belangrijkste wijken, de pleinen, de kades. Ik nam bezit van de stad voordat ik de vele details ervan bestudeerde. Ik dwaalde op avontuur door zijn kronkelende straatjes, op zo'n oneffen niveau, vol ongelukken en verrassingen, die je, na prachtige paleizen, groepen houten woningen laten zien zoals we ze in een dorp zien. Het lijkt erop dat we door een labyrint lopen zonder uitgang; dan, vlakbij een kerk, voor een openbaar monument, opent zich een ontsnapping die je op een rechter en breder pad leidt, zover het oog reikt begrensd door dezelfde ongelijke constructies, maar allemaal rijk aan kleur en reliëf. Wat echter opvalt wanneer we door Moskou reizen, vooral wanneer we Sint-Petersburg verlaten, is de afwezigheid van water of in ieder geval de disproportionaliteit van wat we zien met de behoeften van een immense agglomeratie van bijna vierhonderdduizend inwoners. De Moskowa is slechts een rivier van de derde orde, die de Seine in Parijs niet nadert, en de twee rivieren die erin uitmonden, zijn eenvoudige stromen. Aan dit tekort werd voldaan door middel van aquaducten die reservoirs en stortbakken bevoorraden, waaruit de bevolking komt om te putten voor de behoeften aan huiselijk leven en hygiëne, in het bijzonder voor het gebruik van baden, die alle klassen gemeen hebben.

Voordat u begint met de beschrijving van de belangrijkste monumenten van Moskou, is het de moeite waard om de geschiedenis te bekijken en eraan te herinneren hoe deze stad de hoofdstad van Rusland werd.

Toen dit gebeurde, pas aan het begin van de veertiende eeuw, was Moskou al meer dan twee eeuwen oud. Het was eerst een

---

dorp waarvan Yuri, dat wil zeggen George, de eerste van de naam, prins van Kieff, rond 1147 een stad maakte, wat de reden is dat het wordt gegeven voor de stichter. Het is mogelijk, en het is noodzakelijk, om in een paar regels samen te vatten wat Rusland tot op het moment dat het politieke leiderschap overging naar Moskou. Het is niet nodig daarvoor erg ver terug te gaan, want pas in het midden van de negende eeuw verschijnt de Russische geschiedenis met zekerheid, vooral dankzij de werken van de grote nationale historicus Karamsine, die zal dienen als mijn gids.

De oorspronkelijke kroniek van Nestor, deze monnik van Percherski de Kieff, die in de elfde eeuw leefde, deed ons vóór hem de oorsprong kennen van deze Slaven die de immense gebieden bewoonden die Rusland werden en heetten. Eerst verdeeld in stammen die

onafhankelijk van elkaar leefden, pastoors en vervolgens handelaars, hadden ze steden gesticht, waarvan sommige al snel aan belang wonnen. De machtigste en rijkste van allemaal, in deze vroege historische tijden, was Novogorod, waarover ik al heb gesproken, en die nog steeds bestaat, koningin ongekroond, honderdvijftig mijl ten noordwesten van Moskou en slechts veertig naar het zuiden. Van Petersburg . De ligging binnen het bereik van de Oostzee, de nabijheid van de Wolga, waardoor het in verbinding stond met de regio's die aan de Kaspische Zee liggen, en de betrekkingen met de karavanen van Azië hadden het al heel vroeg tot de eerste handelsstad van het noorden gemaakt. .

Daar regeerden de onafhankelijke Slaven, sterk in hun rijkdom, zichzelf als een republiek; ze hadden een leger en brachten hulde aan de landen en steden die

---

omringd. Novogorod werd zo machtig en zo bang dat er werd gezegd: "Wie zou God durven aanvallen en " in Novogorod-la-Grande!

Maar deze overheersing eindigde in opstand tegen de volkeren die het moesten verduren, terwijl hun buitensporige vrijheid fataal werd voor de Slaven van Novogorod. De tot slaaf gemaakte provincies profiteerden van hun onenigheid en drukten, nadat ze zichzelf hadden bevrijd, stevig op hun onderdrukkers. Het is onder deze omstandigheden dat de Novogorodians zich in 862 tot de prins van de Varangians, Rurik, wendden om tegelijkertijd te komen om hen te regeren en te verdedigen. Deze Varègues of Varaigues, ook wel Russians-Varègues genoemd, van gotische afkomst, bewoonden de kusten van de Oostzee en Finland. Nestor zegt dat ze Zweden, Angelen, Noormannen zijn. Ze lijken in feite de waardige broers van. die dappere piraten die hun plunderingen naar de uiteinden van Frankrijk hadden gedragen. Rurik had hen gedisciplineerd en kon van alles verwachten. Hij versloeg de vijanden van de Novogorodians; maar daarna viel hij zijn cliënten aan, hun privileges, en de Novogorodians, die van plan waren zichzelf een beschermer te geven en geen meester, kwamen snel in opstand. Ze werden verpletterd door Rurik en zijn woeste Varangians. De privileges, rechten, persoon en eigendom van de Slaven van Novogorod bleven ter beoordeling van de overwinnaar. De vergelding van de belangrijkste bewoners beangstigde de rest. 'De inzending was voltooid. Rurik verdeelde tussen zijn belangrijkste metgezellen de landen en de naburige steden, zoals de Duitse leiders deden met hun leudes.

Wat hem betreft, hij vestigde zijn woonplaats in Novogorod, omringd door de stad met een wal van aarde ondersteund door een dikke kar.

---

helling en leefde daar zeventien jaar, almachtig, gevreesd en al snel geliefd vanwege zijn wijze regering en zijn rechtvaardige wetten, onder de naam van de grootvorst die hij nam of aan hem werd gegeven. Dit is hoe de leider van de Russen-Varègues de stichter werd van de eerste dynastie in dit rijk dat zijn opvolgers zeven eeuwen lang regeerden. Vanaf zijn regering verloren degenen die hij had veroverd hun naam Slaven en staan niet langer bekend als die van de Russen, en het land heette Rusland, zoals Gallië Frankrijk werd na de algemene verovering van de Franken. Maar Rurik kon bij de verdeling van de beloningen niet al zijn metgezellen tevreden stellen. Een groep verliet het en, op weg naar het zuiden, arriveerde na een mars van tweehonderdzestig mijlen in Kieff, een belangrijke stad, gebouwd in de vijfde eeuw, en vervolgens onder het juk van de Khazaren, deze oude en eerste Tataren. van de lagere Wolga en de Kaspische regio's, die heel Zuid-Rusland waren binnengevallen, in afwachting van de grote Tataarse invasie van de dertiende eeuw. Deze Russen-Varègues grepen Kieff met gemak en breidden hun heerschappij snel uit over de omringende landen.

De opvolger van Rurik was een kind, Igor; maar zijn voogd en regent, Oleg, was toevallig een geniaal man, een held, met alle grote kwaliteiten en grote ondeugden die de held barbaars maken. Aangetrokken door de nabijheid van het Griekse rijk, wilde hij de zetel van de macht naar het zuiden verplaatsen. Slim en moedig, greep hij Kieff door bedrog in 883, en, vervoerd van bewondering voor zijn verovering, riep hij uit: "Moge Kieff de moeder van alle Russische steden zijn!"

---

bijna driehonderd jaar lang, onder de titel van Grand Princes, die hen onderscheidde van andere Russische prinsen. Grote Novogorod, die slechts korte tijd als hoofdstad van het ontluikende rijk had gediend, verloor op deze afstand niets; integendeel, de vorsten van Kieff hebben, om zijn steun te behouden, zijn oude privileges nieuw leven ingeblazen en hem nieuwe verleend. Het kreeg al snel nieuwe kracht en herwon al zijn onafhankelijkheid. De herstelde republiek regeerde over dat deel van Rusland dat in het noorden werd begrensd door de Golf van Arkangel en in het zuiden door de vorstendommen Twer en Moskou. Beschouwd als een staat binnen een staat, had Novogorod veel prinsen bij zijn naam, maar hun gezag, beheerst en beperkt, maakte ze tot eenvoudige gouverneurs. Deze vrijheid, vaak verworden tot een licentie, duurde vier eeuwen, dankzij de verre macht van de grootvorsten van Kieff; maar toen de laatste zich in Vladimir en vooral in Moskou vestigde, zag de trotse republiek het belang ervan niet lang in en al snel werd haar onafhankelijkheid bedreigd.

In de loop van de twaalfde eeuw had zich een belangrijke gebeurtenis voor het lot van Rusland afgespeeld. De grootvorsten van Kieff hadden, om hun talrijke kinderen tevreden te stellen, de verschillende provincies en de belangrijkste steden als apanage aan hen uitgedeeld; vandaar een grote verzwakking van hun macht, en onophoudelijke burgeroorlogen tussen deze veroordeelde vorsten, al het bloed van Rurik, altijd in verering onder het Russische volk, zelfs onder hun ergste nakomelingen. Een van de beste heersers van Rusland in deze tijd van onrust en anarchie, Vladimir-Monomaque, had

---

apanage aan zijn zoon Yuri of George, die ik al heb genoemd, het belangrijke vorstendom Suxdal. Dit vorstendom omvatte de huidige regeringen van Vladimir, Moskou, Kostroma, Jeroslaf en een deel van die van Novogorod de Grote, Twer, Nizhny Novogorod, Tula en Kaluga, d.w.z. het hele centrale deel van Rusland. Word Grand Prince of Kieff in 1149, zoals zijn vader was geweest, Yuri bouwde nieuwe steden en breidde de oude uit. Aan hem schrijven we de stichting van de twee naburige steden toe, die op hun beurt de suprematie over dit betreurenswaardig gefragmenteerde rijk, eerst Vladimir en vervolgens Moskou, zullen overgaan. Het was de zoon van Yuri, André I, opvolger van zijn vader in de hoogste waardigheid van grootprins, die de zetel van het rijk terugbracht naar het noorden.

hij vergrootte ook Moskou en stierf, en liet aan zijn opvolgers de titel van Grand Prince over die gedurende twee eeuwen door hen werd gedragen in deze Vladimir, gecreëerd door hun auteur. Vóór zijn dood, in 1168, had André, om de eenvoudig opgejaagde prins van Kieff, die met hem in discussie was gegaan over het Grootvorstendom, zijn zoon te straffen tegen deze stad, die door een aanval werd geplunderd en geplunderd gedurende drie dagen. en was

(1) Karamsine, Geschiedenis van Rusland.

---

langzaam opstaan uit zijn ruïnes. Novogorod was toen op het hoogtepunt van zijn macht gelukkiger geweest.

Aangevallen door alle troepen van André, had ze weerstand kunnen bieden, dankzij de talenten van een van de zonen van prins de Kieff, die ze had uitgekozen voor haar bijzondere prins of beter gezegd voor de commandant van zijn troepen, onder voorbehoud van zijn rechten. en volledige onafhankelijkheid.

Vijftig jaar gingen voorbij tot de grote Tataarse invasie die Rusland twee en een halve eeuw tot slavernij bracht. Gedurende deze vijftig jaar bleef de rampzalige fragmentatiepolitiek, door de oprichting van prinselijke appanages, de overhand krijgen. Het moedervorstendom Suxdal zelf is opgesplitst in secundaire vorstendommen, zoals die van Rostof, Twer, Kostroma, Moskou en niet te vergeten Novogorod, dat ook een apanage is geworden, zonder op te houden als republiek te worden bestuurd, en dit verzwakt d 'evenveel de macht van de grote prins van Vladimir, nominale suzerein en hoofd weinig gehoorzaamd van al deze leden van dezelfde stam. Hij zou echter al zijn macht hebben moeten behouden om de formidabele agressie af te weren die op het punt stond tegen Rusland te vallen.

Ten oosten van de Wolga en de Kaspische Zee verzamelden zich de immense hordes Genghis-Khan. Na, aan het hoofd van zijn Mongolen, de Tartaren of Tataren te hebben overwonnen, vormden van deze twee volkeren, onder de laatste naam, slechts één volk en één leger; na het onderwerpen van een deel van China en India, heel Centraal-Azië, bijna heel Perzië, voelde de grote barbaar zich aangetrokken tot Byzantium en het oostelijke rijk, zoals de barbaren van het noorden in de vijfde eeuw door luxe waren

---

van Rome en de rijkdom van het westerse rijk. Met het oog op zijn plannen, het jaar 1223, wierp hij op Zuid-Rusland een van zijn luitenants, die via de Kaukasus binnenkwam. De Russische vorsten van het land proberen tevergeefs weerstand te bieden; ze worden geslagen uit de mond van de Don en een leger van honderdduizend man kan amper tienduizend redden. De Tataren verwoesten straffeloos alle provincies die aan de Zwarte Zee grenzen. Het was maar een vluchtige invasie. De hordes Genghis, die zeven jaar in de race waren, klaagden dat ze tot dusverre geleid waren.

Hij riep ze terug en bracht ze terug naar waar ze vandaan kwamen, hij ging met een deel van zijn leger om de verovering van China te voltooien. Rusland ademde; maar het duurde maar even. Ze had geloofd dat de dood van Genghis-Khan, die plaatsvond in 1227 en gevolgd door het uiteenvallen van zijn uitgestrekte rijk, een belemmering zou zijn voor elke verdere invasie. Tien jaar later bracht een meer formidabele uitbarsting de Tataren naar het centrum van dit ongelukkige land, dat ze twee lange eeuwen in slavernij moesten houden.

Toen hij stierf, had Genghis zijn immense veroveringen gedeeld met vier van zijn kinderen. BatouKhan had soevereiniteit over de Kaptchak, gelegen ten oosten van de Wolga, ook wel de Kaptchak Horde, de Grote Horde of de Gouden Horde genoemd. In 1237 stak hij de Wolga over, aan het hoofd van zeshonderdduizend man, droeg eerst Riasan en stormde naar het westen, bestormde ook Kolomna en Moskou, en dan, het is waar, nog steeds weinig versterkt. Batou belegert vervolgens de hoofdstad, Vladimir, verlaten door grootprins Yuri, de tweede in de naam, en neemt het na weinig weerstand in beslag. De Tataren slachten de weerloze inwoners af en zetten ze neer

---

brand in de huizen, evenals in de kathedraal, waar de prinsen, prinsessen, de aartsbisschop en de eersten van de stad hun toevlucht hadden gezocht, die allemaal in de vlammen omkwamen. Bij het verlaten van Vladimir worden de overwinnaars aangevallen door Yuri, aan wie de wanhoop de moed had hersteld; maar de laatste wordt geslagen en gedood, en de Tataren, verzadigd met bloed en beladen met buit, hervatten hun reis naar het oude Bulgarije,

dat ze hebben uitgekozen als hun huis aan de andere kant van de Wolga. Twee jaar later keerde Batou-Khan terug naar Zuid-Rusland en liet Kieff het lot van Vladimir voelen. Vanaf dat moment was bijna het hele land tot slaaf gemaakt aan het Tataarse juk, en het was van de directe opvolger van Genghis-Khan dat de Russische vorsten, die vazallen waren geworden, hun inhuldiging moesten zoeken. Het was toen dat Alexander Newski, wiens grote rol ik heb genoemd toen ik sprak over het klooster van zijn naam in Petersburg, de soevereiniteit van Rusland verkreeg, voor een moment herenigd onder zijn bevel, maar al snel gefragmenteerd door nieuwe familieverdelingen.

Ongeveer veertig jaar lang moesten de grootvorsten gaan om hulde te brengen aan de hoofdstad van Genghis, aan Karakorum, in de diepten van Mongolië, wat een reis van bijna een jaar was. Al snel moesten ze minder ver gaan. De opvolgers van Batu, die aan de Russische grenzen het rijk van Kaptchak of van de Gouden Horde (de machtigste en de rijkste) hadden gevestigd, waren niet lang bezig zichzelf onafhankelijk te maken van de grootkhan van Karakorum, en dat was het ook. van degenen, in hun hoofdstad Sarai, aan de lagere Wolga, die de feodale vorsten van Rusland vroegen om bevestiging van hun macht

---

en droegen hun eerbetoon (1). Het Tataarse opperhoofd maakte zijn keuze uit de vaak zeer talrijke vrijers van het Grote Prinsdom, waarbij hij geen rekening hield met erfelijke rechten, maar ervoor zorgde dat hij alleen prinsen van het bloed van Rurik koos. Een eeuw na de verovering was de concurrentie uiteindelijk beperkt gebleven in twee even sterke rivaliserende takken, die van Twer en die van Moskou, twee nabijgelegen steden. In 1304 had Mikhaïl, prins van Twer, het bij de khan van Kaptchak, Tokhtagou, gedragen; maar nadat deze in 1313 was vervangen door zijn zoon Usbeck, kwam Yuri III, prins van Moskou, naar Sarai en, die koste wat kost voor zichzelf de nieuwe gunstige khan wilde maken, vroeg hij om de hand van zijn zuster, die werd verleend, en hij had geen moeite om van zijn zwager, ten koste van Michail, de inhuldiging van het Groot Prinsdom te verkrijgen. De Prins van Twer liet zich niet gemakkelijk plunderen. Nadat hij zijn concurrent heeft verslagen, neemt hij zijn vrouw, de zuster van de khan, gevangen. Deze sterft enige tijd later; Yuri geeft zich over aan de Horde en laat Usbeck geloven dat Mikhail zijn zus heeft vergiftigd. Mikhail wordt naar Sarai geroepen en verschijnt alleen, vergezeld van zijn zoon, om afgeslacht te worden. Yuri, die daar op zijn beurt is aangekomen, wordt vermoord door de zoon van Mikhail, en het Grootvorstendom keert terug naar de tak van Twer, in de persoon van Prins Alexander. Deze laatste behield de macht slechts vier jaar. Vooruitlopend op het uur,

(1) Volgens Levesque bevond de Franse historicus van Rusland zich de Kanaat, genaamd de Kaptchak of de Gouden Horde, tussen de Wolga, de Iaïk en de Don. De geleerde M. de Guignes breidt het veel meer uit naar het noordoosten van de Kaspische Zee; misschien was de Sir, de oude Jaxarte, zijn limiet.

---

en om Rusland te bevrijden, liet hij het Tataarse lichaam nog meer naast zich afslachten om over hem te waken dan om hem te helpen. Yuri's broer, Ivan I, biedt zichzelf aan aan de khan om dit verraad te wreken. Usbeck vertrouwde hem een leger toe waarmee Ivan in 1328 Twer greep; hij neemt ook bezit van Vladimir en Novogorod en vestigt het Grote Prinsdom voor altijd in zijn bijkantoor. Zo ging de soevereiniteit over op de vorsten van Moskou, en vanaf deze datum wordt de stad met deze naam op haar beurt de hoofdstad van Rusland. Het leek mij dat er belangstelling bestond om de omstandigheden te herinneren die, door hun volgorde, dit beslissende en belangrijke resultaat teweegbrachten.

De geschiedenis van Rusland is nu geconcentreerd in die van Moskou, en die van deze stad kan worden samengevat in de kroniek van het Kremlin.

De oorsprong van deze naam, die niet specifiek is voor Moskou, omdat andere Russische steden ook hun Kremlin hebben, wordt slecht verklaard door archeologen en historici.

We zeiden eerst Kremnik, een woord gevormd, zo wordt gedacht, uit kremen, vuursteen; het Kremlin van Moskou bevindt zich in feite op een zeer rotsachtige hoogte, ongeveer dertig meter boven het niveau van de Moskowa (1). Maar deze naam duidt op uniforme wijze aan, in de belangrijkste oude steden, een fort met een prinselijke of vorstelijke residentie, een of meer kerken, soms een klooster, openbare instellingen, een arsenaal, militaire gebouwen, enz.

(1) Zie Karamsine uit de Chronicle of Troïzki.

Het Kremlin, vooral in Moskou, vormt een binnenstad in de stad, die in zijn geheel een volledige regering vormde. De fundering van deze vesting versmelt met die van de stad zelf. In de twaalfde eeuw was het slechts een houten constructie, omgeven en verdedigd door een sterke palissade van eikenhouten stukken. Door het Groot Prinsdom in zijn familie te vestigen, voegde Ivan I toe aan de verdedigingswerken en constructies van Moskou en zijn Kremlin; hij trok daarheen, van Vladimir, de metropoliet of het hoofd van de Griekse religie, en men zag in het Kremlin die elke dag intiemere hereniging van religie en politiek, wat een van de grootste sterke punten is van de Russische regering.

Het was Dimitri III die in 1367 de basis legde voor de stenen vestingwerken van het Kremlin en Moskou. In eerste instantie had hij geen tijd om dit geweldige werk te voltooien.

Voor het eerst aangevallen door de Tataren van het Zuiden, verbonden met Litouwen en een paar Russische prinsen die jaloers waren op zijn huis, had hij hen nabij de Don een duidelijke overwinning bezorgd die hem de bijnaam Donskoy gaf. Maar nadat hij in 1380 te maken had gehad met de Gouden Horde van Sarai verenigd met de Tataren van de Wolga, die een onafhankelijk khanaat hadden gevormd in Kazan, dacht hij niet dat hij in Moskou op hen hoefde te wachten, in de hoop op meer kansen. door de campagne vast te houden. Ondanks zijn inspanningen presenteerde het immense Tataarse leger zich al snel aan de poorten van de hoofdstad, onder leiding van zijn felle leider, Toktamouich. De stad, slecht verdedigd en behalve in de greep van anarchie, moet zich overgeven, en de Tataren, gealarmeerd door de snelle vooruitgang van Moskou, vullen haar met ruïnes en overspoelen haar met het bloed van haar inwoners. Geretourneerd

---

in zijn verwoeste hoofdstad, na het vertrek van de indringers, gebruikte Dimitri-Donskoy de laatste jaren van zijn leven, tot 1389, om het uit zijn ruïnes op te halen; hij voltooide de stenen vestingwerken, waarmee hij was begonnen, en bouwde andere gebouwen in het Kremlin.

Zestig jaar vrede was gunstig voor nieuwe uitbreidingswerken. Deze vrede was de vrucht van de nauwkeurigheid van de grootvorsten bij het vervullen van hun vazalistische plichten jegens de Tataarse khans; maar men kan denken dat het juk op hen drukte, en ze voelden het moment naderen waarop de onenigheden van de Kaptchak, nu verdeeld in drie belangrijke khanaten, die van Sarai, Kazan en Astrakan, hen in staat zouden stellen hun emancipatie op zich te nemen. De kleinzoon van Dimitri Donskoy, Vasili III, die dit ontwerp van zijn ras te haastig heeft ontmaskerd, komt de khan Oulou-Mâhmet opnieuw om Moskou te belegeren, hij grijpt het, verbrandt het en neemt het gevangen, voorbij de Wolga, een groot aantal van de belangrijkste bewoners. Het vuur had het Kremlin verslonden; de taak om het op te richten,

het weer te versterken en te verfraaien viel toe aan Vasili's zoon en kleinzoon, Ivan III, genaamd de Dreiger, en Ivan IV, beter bekend als de Verschrikkelijke.

Het is uit deze periode dat de belangrijkste gebouwen van het Kremlin dateren, die toen de vorm en algemene uitstraling kregen die het tot op de dag van vandaag heeft behouden, hoewel elke regering nieuwe constructies en nieuwe verfraaiingen heeft toegevoegd.

Ivan-the-Menacing zou beter de politicus kunnen worden genoemd.

Hij is de Lodewijk XI van de Russische geschiedenis. Hij versterkte en vergrootte de centrale macht, onderdrukte alle interne weerstand en bevrijdde zijn land van het juk van Azië.

---

meer hulpeloze dag. In 1469 versloeg hij de Tataren van Kazan, zes jaar later die van Sarai, en hun khans werden zijrivieren van Rusland, dat ze gedurende meer dan twee eeuwen tot slaaf hadden gehouden. De grote Novogorod verloor van zijn kant zijn machtige autonomie. Omdat ze zich bedreigd voelt, wil ze zich overgeven aan Polen en komt ze in opstand. Ivan rent naar voren, verrast de republiek en laat de rebellie verdrinken in een vloed van bloed. De Slavische stad verliest haar privileges en wordt teruggebracht tot het niveau van de andere steden. Een deel van de bevolking wordt overgeplaatst naar Moskou en vervangen door evenveel Moskovieten, die het gezag van de grootvorst verzekeren. Ivan verwijderde en plaatste in een van de torens van het Kremlin de Vetchevoïkolokol, deze vereerde klok die het Novogorodiaanse volk naar de algemene vergaderingen van het openbare plein (in Vetché) riep, ' stem van de hoogste nationale macht', zegt Karamsine, vaak opruiend en altijd dierbaar voor de Slaven

Ivan's reputatie had zich wijd en zijd verspreid. Thomas, prins van Achaia, broer van de laatste Griekse keizer van Constantinopel, Constantijn Paleologus, liet hem zijn zus Sophie ten huwelijk voorstellen. Ivan trouwde met haar in 1472, waarschijnlijk in de hoop voor zichzelf of voor zijn opvolgers het recht te verwerven om, in aanwezigheid van Rusland, dit rijk van het Oosten, dat Mahomet II zojuist in handen van de afstammelingen van Othman was overgegaan, nieuw leven in te blazen.

Als bruidsschat bracht Sophie haar echtgenoot de ivoren troon van de laatste Paleologus, die in het Kremlinpaleis werd geplaatst, waar het nog steeds wordt gezien, meer als een hoop dan als een historische herinnering. Het is ter gelegenheid van zijn huwelijk met de nicht van de laatste keizer van

---

Byzantium dat Ivan III, in het wapen van Russische vorsten, het beeld van Sint-Joris te paard verving door de zwarte dubbelkoppige adelaar die daar vandaag verschijnt.

Met de troon van haar voorouders bracht Sophie Paleologus iets van de kunsten en verlichting van Griekenland naar Moskou. Onder zijn leiding bracht Ivan buitenlandse kunstenaars en arbeiders naar Rusland, die hij gebruikte bij de uitbreiding en decoratie van Moskou. Hij was vooral bezig met de zorg om het te versterken. De introductie van artillerie vereiste krachtigere verdedigingsmiddelen; Italiaanse architecten kregen de opdracht om de stadsmuur te versterken, die aanzienlijk werd vergroot. Maar de grootste veranderingen werden aangebracht in het Kremlin. Van 1485 tot 1495 zag men aan de vergrote periferie dit systeem van vestingwerken verrijzen, waarvan het geheel overblijft en dat alle aanvallen leek te trotseren. Een Italiaanse architect kreeg ook de opdracht om de houten residentie van de grootvorsten van Moskou te vervangen door een stenen paleis; het is de Granovitaia Palata, waar de opvolgers van Ivan III, deze gelukkige en machiavellistische stichter van de Russische autocratie, elke dag machtiger en gevreesder waren. Hij was het die de bewoners

van het platteland, tot dan toe vrij, onderwierp aan de slavernij van de grond, waarvan het prijzenswaardige maar gewaagde beleid van de huidige soeverein van Rusland hen zojuist heeft bevrijd. De adel zelf, getemd en bevend, werd onderworpen aan de meest vernederende lijfstraffen. Autocraat van binnen, onafhankelijk van buiten, dat was het dubbele doel dat Ivan III nastreefde en bereikte. Alles herkende zijn kracht; het feodalisme verdween; prinsen en edelen gebracht

---

benijd hun eerbetoon en gehoorzaamheid in dit gevreesde Kremlin. Hoofd van de kerk, soeverein door goddelijk recht, het Russische volk geloofde dat ze in deze prins hun aardse god zagen.

Zijn onderdanen noemden hem Ivan de Dreigende, buitenlanders gaven hem de naam Ivan de Grote. Het is inderdaad van hem dat de toetreding van Rusland tot de Europese samenleving dateert.

Deze politieke resultaten werden nog versterkt door het geweld, de razernij van zijn kleinzoon, Ivan IV, de Verschrikkelijke, bloeddorstige en soms krankzinnige despoot. Als kind op de troon was hij pas veertien jaar oud en verkondigde hij zijn meerderheid door het hoofd van Chouiski te laten afhakken, een van de voogden die zijn moeder aanstelde toen hij stierf. Twee jaar later, in 1545, vond hij zijn titel van grootvorst hem onwaardig en was hij de eerste die in de kathedraal van het Kremlin werd gekroond door de metropoliet van Moskou en nam de naam van tsaar of tsaar aan, sinds hij werd gedragen en geïllustreerd door de heersers van Rusland. Maar haar huwelijk met de zachtaardige en deugdzame Anastasie Youriewitch kwam een tijdlang haar felle instincten temperen, en dankzij het advies van deze eerste tsarina kwam Rusland een periode van dertien jaar van vrede tegen, die niet zonder glorie was door de laatste onderwerping van de Volga Tataren, die van Ivan's jeugd hadden willen profiteren om het juk af te werpen. De jonge tsaar gebruikt deze tijd om hervormingen door te voeren, die zowel zijn macht en de ontluikende beschaving als de macht van zijn natie ten goede komen. Hij bereidt en verkondigt een code die ontbrak, geeft Rusland een militaire organisatie en richt, onder de naam strélitz, dit lichaam op dat de kracht en het gevaar van zijn opvolgers zal zijn; vraagt hij Karel V honderdtwintig

---

kunstenaars om zijn monumenten te versieren en zijn mensen op te leiden. De eerste drukpers is gevestigd in Moskou; de haven van Arkhangel wordt gesticht en het noorden van Rusland opent zich voor Europese handel.

Maar in 1563 verloor Ivan IV zijn onvergelijkbare vrouw, en zijn onbedwingbare karakter, tegengehouden door deze zachte en krachtige rem, werd meegesleept door de meest gruwelijke excessen, die duurden tot het einde van zijn regering, dat wil zeggen voor twintig jaar. In 1569, toen in oorlog met Polen, vermoedde hij de ongelukkige Novogorod van medeplichtigheid met zijn vijanden, ging hij daarheen, vergezeld van zijn strélitz, van wie hij zijn trouwe bewaker vormde en bereid om alles te doen; hij slaat willekeurig alles wat hij tegenkomt, en, gedurende meer dan een maand, verbrandt hij tot zijn woede bijna zeshonderd slachtoffers per dag, die hij vermoordt in de meest wrede martelingen. Hij verdrijft bijna de hele bevolking en de ondergang van Novogorod, begonnen door zijn grootvader, is volbracht; de grote Slavische stad wordt voor altijd gereduceerd tot de bescheiden situatie die op dit moment van haar is (1). Twer en enkele andere naburige steden, die van dezelfde misdaad worden beschuldigd, worden op dezelfde manier behandeld. Toen hij terugkeerde naar Moskou en overal verraders zag die verenigd waren met zijn vijanden, zet Ivan zijn loop van zijn wreedheden voort, en elk jaar van zijn te lange regering wordt gekenmerkt door een

nieuwe tragedie, totdat hij hem uiteindelijk vermoordt met zijn eigen zoon. hand na het doden van degenen die hij meent medeplichtig te zijn aan een ontrouw

(i) Tegenwoordig zijn er slechts 12.000 zielen in wat eens deze stad was, waarvan de bevolking ten tijde van haar pracht op 400.000 inwoners wordt gebracht.

---

denkbeeldig. Maar deze prins, die terecht de Nero van het Noorden werd genoemd, niet minder bekwaam dan fel, versterkte de autocratische regering die door zijn voorvader was opgericht verder en slaagde erin groot succes te behalen tegen Polen en Zweden, zijn vijanden in Europa, waarna hij had voltooide de nederlaag van Azië, aan de andere kant van de Wolga. Hij had echter niet verhinderd dat de Tataren, die zich nog steeds op de Krim hielden, een uitbarsting veroorzaakten die hen tot aan Moskou bracht, waarvan ze alle voorsteden platbrandden, omdat ze de stad niet konden veroveren, dankzij de werken Ivan-le-Grand. Bijna honderdduizend mannen kwamen om in dit vuur, dat het volgende jaar werd gewroken door de volledige nederlaag van de aanvallers.

Vreselijke herinnering voor het Kremlin dat deze bloedige regering van de eerste tsaar, 'wiens ziel, zegt Karamsine, werd vernederd door tirannie ', en die in zijn trots zei wie waanzin zou zijn als de gehoorzame angst van zijn volk het niet deed Begrijp: ik ben uw God, zoals God de mijne is!

De geest en het genie van het Rurik-ras lijken te zijn samengevat in de persoon van Ivan III en Ivan IV.

De autocratie is gesticht, de secties van het rijk zijn verenigd rond een onbetwiste centrale macht, het vaderland wordt bevrijd van elke externe onderwerping: dit ras zal verdwijnen. Het was in het Kremlin dat Fedor, de laatste afstammeling van de leider van de Russen-Varègues, in 1598 zonder nageslacht stierf, na een onbeduidende en kortstondige regering. Zijn huis had tweeënvijftig heersers geleverd, gespreid over een periode van zevenhonderd zesendertig jaar.

Vijftien jaar anarchie volgden op het uitsterven van

---

die grote race die Moskou maakte en, vanuit Moskou, Rusland opnieuw samenstelde. De details zouden me te ver voeren als ik de geschiedenis moest schrijven van deze korte pauze, die tijdgenoten erg lang vonden, die het einde van de Rurik-dynastie scheidde van de komst van herstel en die van de Romanoffs. Boris-Godounof, van Tataars bloed, zwager en almachtige minister van Fedor, wiens enige broer hij had vermoord, Dimitri, greep de troon en bleef daar zeven jaar door marteling en terreur.

Hij wordt vervangen door de valse Dimitri, wiens tragische verhaal een jaar later wordt ontrafeld in dit Kremlin-paleis dat gewend is aan moord. De boyar Chouiski wordt op zijn beurt tot tsaar uitgeroepen; maar hij wordt spoedig omvergeworpen door een samenzwering die hem uitlevert aan de koning van Polen, zijn vijand. Zijn dood wordt gevolgd door een driejarig interregnum, dat Rusland openstelt voor de plunderingen van Polen, Kozakken en Tataren. Groot-Moskou, omdat zijn macht en zijn bevolking zijn blijven groeien, is in de greep van verdeeldheid en rampen. De Polen grijpen het en verwoesten het; bijna honderdduizend inwoners werden in 1602 door verschillende plagen ontvoerd; ten slotte scheuren twee partijen zichzelf uiteen, de ene eist een soeverein van Polen en de andere van Zweden. Maar door een gelukkige inspiratie van Russisch patriottisme wordt een derde partij gevormd die een nationale oplossing zoekt en voorstelt, die het herstel van de orde zal brengen en Rusland weer op de rails zal zetten, waar het spoedig zijn moderne grootheid zal

vinden. De ellende van die tijd lijkt nieuwe constructies echter niet te hebben voorkomen, noch in het Kremlin, noch in Moskou, en het is aan Boris-Godunof dat de geschiedenis de bouw van de

---

grote toren of liever de klokkentoren van vijf verdiepingen die de hele citadel domineert, en die volgens de traditie het werk is van Ivan-le-Grand, wiens naam het draagt.

We kennen de omstandigheden van de verkiezing van de jonge Michel Romanoff, toen pas vijftien jaar oud, op de troon van Rusland. Via zijn moeder zou hij afstammen van Rurik. De zus van haar grootvader was de betreurde tsarina Anastasia geweest die dertien jaar lang de woeste Ivan IV had getemd en geregeerd. Zijn vader, de nobele Fedor Romanoff, vervolgd door Boris, was hem alleen ontsnapt door monnik te worden, en onder de naam Philaret werd hij de eerste metropoliet van Rostoff en vervolgens de patriarch van Moskou, een nieuw gecreëerde waardigheid. Zijn deugden, de herinneringen aan Anastasia, verzamelden op het hoofd van zijn jonge zoon de stemmen van de verschillende ordes van de natie, verzameld in het Kremlin. Verkozen tot tsaar in februari 1613, werd Michel Romanoff de volgende april gekroond in de kathedraal van de citadel, en, rijp voor zijn leeftijd, gebruikte hij zijn heerschappij van tweeëndertig jaar om de kwalen van het land te genezen: bekwaam, voorzichtig en wijs, hij gaf hem orde en tenslotte vrede door met de twee traditionele vijanden van zijn land, Zweden en Polen, om te gaan (1).

(1) Aan de Romanoffs wordt een Pruisische oorsprong toegeschreven. M. de Ségur zei in dit verband: “ De bron van deze dynastie is puur. Het komt uit het hart van de natie. Wat maakt het uit dat een obscure Pruis, die rond 1350 naar Rusland kwam, het hoofd is van deze familie, en dat daarom de eerste wortel van dit ras een vreemde is? Was het niet al twee eeuwen bedekt met Russische grond en inheemse lauweren? (History of Russia and Peter the Great, p. 282, verwijzend naar Navikof en Levesque.)

Hier staan we op de drempel van de moderne Russische geschiedenis en heel dicht bij de dag waarop het seculiere overwicht van Moskou zal eindigen. Slechts één regering scheidt ons van die van Peter de Grote. De zoon van Michel Romanoff, Alexis, gebruikt zijn dertigjarige macht om de resultaten van het gelukkige beleid van zijn vader te consolideren. Maar hij had meer dan hem een oorlogszuchtige durf die hem diende om de Kozakken van de Krim in bedwang te houden en om Smolensk, Kieff en de meeste provincies die tijdens het interregnum verloren waren gegaan, uit Polen te heroveren. Tegelijkertijd heeft wetgever en bestuurder de wetten herzien en een nieuwe code laten drukken, hij breidde Moskou uit, stichtte aanzienlijke steden, bevolkte de woestijnen van de Wolga en Kama met krijgsgevangenen, riep buitenlanders op die de eerste fabrieken vestigden , liet verhandelingen over de wetenschappen in het Russisch vertalen en creëerde de eerste twee koopvaardijschepen, waarmee hij waardig de komst van zijn derde zoon voorbereidde en aankondigde, die de grote hervormer van Rusland zou worden.

Alexis 'oudste zoon, Fedor, regeerde slechts zes jaar.

Bij zijn dood (1682) overhandigden de oudsten en de hoofden van de geestelijkheid, bijeen in het Kremlin, de kroon aan zijn jongere broer, Pierre, toen nog maar tien jaar oud, maar die blijk gaf van een zeldzame aard van intelligentie en karakter. Een opstand van de strélitz-troepen om hem de tweede zoon van Alexis toe te voegen, Ivan, die opzij was gezet als even zwak van geest en lichaam, en de twee jonge prinsen, onder het regentschap van hun oudere zus Sophie, regeren samen tot 1689 , toen Ivan besloot om plaats te maken voor zijn broer. Veertien jaar verstreken nog tot de oprichting van Sint-Petersburg.

stad. Moskou, dat verre van de verlatenheid voelt waarmee het wordt bedreigd, omringt zijn jonge tsaar met genegenheid en eerbetoon, die zichzelf aankondigt als een grote soeverein, tegelijkertijd een man van oorlog en van regering.

Pierre, die al vol zit met zijn projecten en de strijd voorziet die hij zal moeten voeren om ze te realiseren, tegen het oude Rusland, waarvan Moskou de hoofdstad en het symbool is, denkt er eerst aan om met alle middelen zijn morele autoriteit op te richten. prestige over een volk dat hij wil hervormen. Nauwelijks de enige tsaar nam hij Azofs plaats in op de Turken en maakte met zijn zegevierende leger een triomfantelijke intocht in Moskou. Het was vanuit deze stad dat hij het jaar daarop vertrok om zijn eerste educatieve reis door Europa te maken. Achttien maanden later herinnerd door de opstand van de Strélitz, trekt hij er een vreselijke wraak uit, steekt zijn hand in het bloed en onderdrukt hij voor altijd deze opstandige militie. Nadat hij aldus zijn macht door terreur had versterkt, wilde hij de navolging van zijn onderdanen opwekken met ere-beloningen en stelde hij de Orde van Sint-Andreas in, de oudste van de Russische ordes. De tijd is gekomen om zijn plannen om uit te breiden naar het noorden uit te voeren; Het was vanuit het Kremlin dat in 1700 zijn oorlogsverklaring aan Zweden begon, gevolgd door de successen die ik niet zal herhalen, en die de felbegeerde monding van de Neva veiligstelden. In de loop van zijn overwinningen keert Pierre weer terug naar Moskou; alsof hij afscheid wil nemen, geeft hij hem het schouwspel van een nieuwe triomf, waarin hij, marcherend in zijn trein, de Zweedse soldaten laat zien die tot dusverre onoverwinnelijk waren.

Tegelijkertijd voorzag hij het van scholen voor wiskunde en astronomie, evenals een ruim ziekenhuis, waarvan hij

---

bestudeerde het model tijdens zijn reizen. In het voorjaar van 1703 ging Pierre opnieuw op pad om zijn verovering te voltooien, en drie maanden later hoorde Moskou, verrast en ontzet, dat er een nieuwe hoofdstad was gesticht, die hem nu naar de tweede plaats degradeerde!

Het was, zoals we weten, niet zonder op hardnekkige weerstand te stuiten dat Pierre vanaf dat moment alle hervormingen kon realiseren waarvan hij had gedroomd. Het is de helft van zijn glorie hen te hebben getemd, en dit is wat hem vooral de naam Grand verdient. Door zijn plotselinge achteruitgang verzwolgen, een krachtig toevluchtsoord van oude ideeën en oude manieren, werd Moskou vanzelfsprekend het centrum van deze oppositie. Het duurde vijftien jaar, vaak gebroken, altijd nieuw leven ingeblazen, en het zou de beschaving van Rusland misschien een eeuw hebben vertraagd als de samenzwering met de troonopvolger, de tsarwitch Alexis, was geslaagd. Pierre maakte toen (1718) zijn tweede reis naar Europa. Gewaarschuwd voor de projecten die rond zijn zoon aan het broeden waren, notoir vijandig tegenover elke verbetering, behandeld als een rampzalige innovatie, haastte de tsaar zich naar Moskou. Hij roept Alexis daar op en brengt hem, streng, onverbiddelijk, voor het gerecht en veroordeelt zijn doodvonnis, niet zozeer voor de misdaad dat hij tegen zijn vader heeft samengespannen, als wel voor degene, die in zijn ogen groter is, omdat hij de wedergeboorte van Rusland heeft willen belemmeren. , zijn vurige en nobele passie. Peter gaf zijn zoon het leven; maar kort daarna stierf de jonge prins in de citadel van Sint-Petersburg, bedoeld om als zijn gevangenis te dienen, en het verzet van Moskou tegen het hervormingsgezinde beleid van zijn energieke soeverein werd definitief getemd.

We moeten nu de beschrijving van dit Kremlin geven

---

waar werd dit werk van vier eeuwen tot stand gebracht dat voor Peter de Grote de organisatie mogelijk maakte van het uitgestrekte en machtige rijk waarvan de toekomst voor Europa een mysterie en misschien een bedreiging is.

Het Kremlin, dat bijna driehoekig van vorm is, is omgeven door een omheining van hoge kantelen muren, op elke hoek geflankeerd door een sterke toren van rode en groene bakstenen, en doorboord met vijf poorten. Deze omheining heeft een omtrek van bijna twee en een halve kilometer. De oudste poort is die van Nikolsky of Sint Nicolaas, gebouwd in 1491 door Ivan III. De toren die erop staat, is verschillende keren gerestaureerd. Het is in het bijzonder de verering vanwege het beeld van de heilige dat daar wordt afgebeeld, en die, naar men zegt, de angst is van meineeders en de trooster van de gekwelde. Toen het Kremlin in 1812 afbrandde, stopte het vuur dat het bovenste deel van de toren had verslonden bij het heilige beeld dat boven de ingang was geplaatst. Een inscriptie merkt dit feit op, dat de mensen als een wonder bewonderden vanwege de tussenkomst van zijn machtige beschermheer. De overige deuren dateren uit de eerste helft van de zeventiende eeuw. De twee belangrijkste zijn die van de Drie-eenheid en de Verlosser, ook bekroond door torens. De laatste, die de hoofdingang van het Kremlin vormt, is werkelijk de Heilige Deur van de grote Moeder Moskou, wiens cultus nog steeds leeft in de harten van het Russische volk. Het dankt zijn naam aan een oud beeld van de Heiland, het voorwerp van de meest vurige eerbetoon op elk uur van de dag. Allen, die deze gerespecteerde ingang oversteken, ontdekken zichzelf met respect, en zelfs buitenlanders moeten zich aan deze gewoonte houden. Het was voor de Verlosserpoort dat de

---

criminelen. Daar vond de marteling van de Strelitz plaats, een vreselijk bloedbad dat ervoor zorgde dat het hele lichaam van deze gevaarlijke janitsaren in een rivier van bloed verdween. In plaats van een blok werd een lange balk gebruikt, waarop de koppen met twintig werden afgesneden.

Peter I dwong zijn belangrijkste jongens om deel te nemen aan deze vreselijke executie, en hijzelf, naar men zegt, schoot met zijn eigen hand maar liefst vierentachtig hoofden van deze rebellerende soldaten neer.

De brand, de wisselvalligheden van de oorlog en de politieke meningsverschillen lieten weinig over in het Kremlin, van de oude woningen van de grootvorsten en de eerste tsaren. Het deel dat het oude paleis wordt genoemd en dat dateert uit Ivan-le-Grand, is een constructie in Byzantijnse stijl, waar we verschillende grote kamers opmerken met een streng en donker aspect, een grote eetkamer en veel kapellen. Je kunt ook de appartementen van de voormalige tsaren zien en de rode trap waarlangs de keizer bij plechtige gelegenheden, zoals de kroning, naar de nabijgelegen Kerk van de Hemelvaart gaat.

Het was van daaruit dat Napoleon, die geloofde dat hij de meester van Rusland was door de verovering van Moskou, het paleis van de voormalige tsaren in bezit nam. In het Oude Paleis is ook de kamer waar de keizer na zijn kroning bezit neemt van de troon van Rusland en waar hij de adel een banket aanbiedt dat hij zelf voorzit.

Dit paleis heeft veel tragedies meegemaakt, waarvan de details me te ver zouden voeren. Het is binnen zijn muren dat het drama van de valse Dimitri plaatsvindt, deze bedrieger die gedurende een jaar een bevolking zou kunnen misleiden die overweldigd was door de tirannie van Boris-Godounof. We laten het raam zien door

---

waar hij ontsnapte, in de nacht van 17 mei 1606, om te vluchten voor de slagen van de samenzweerders die zijn slaapkamer waren binnengevallen: nadat hij zijn been had gebroken terwijl hij viel, werd hij gegrepen door de moordenaars, en een pistoolschot maakte een einde aan zijn kortstondige regering.

Het nieuwe paleis is te danken aan keizer Nicolaas en beïnvloedt alle aspecten van een keizerlijke residentie. De kamers en zalen, die talrijk zijn, zijn prachtig gedecoreerd. Vier van hen, gewijd aan de verschillende ridderorden van Rusland, zijn bijzonder opmerkelijk. Zo is er de zaal van de Militaire Orde van Saint-André, de oudste, gesticht door Pierrele-Grand; die van de Orde van Sint-Alexandre Newski, opgericht door Catherine I, zijn weduwe, ten gunste van talenten en allerlei soorten diensten; de hal van de Orde van Sint-Joris, ingesteld door Catharina de Grote, en bestemd voor generaals die, aan het hoofd van een opperleger, een veldslag zullen hebben gewonnen; De Saint-Georges-kamer is de mooiste; de namen van alle ridders zijn in gouden letters op de muren gegraveerd. In de hal van Sint-Andreas wordt de troon van de keizer opgericht en de muren bieden de reeks van alle wapenschilden van de provincies van het rijk. Een mooi en merkwaardig ding in het nieuwe paleis is nog steeds de eetkamer, die is versierd met een prachtig wandtapijt dat de verschillende episodes van het verhaal van Don Quichot voorstelt.

Ten slotte noem ik de schilderijengalerij, die verre van te vergelijken is met die van het Hermitage-paleis in Sint-Petersburg, maar toch enkele eersteklas schilderijen heeft, van Raphaels, Corréges,

---

Gidsen, enz., En een reeks opmerkelijke schilderijen van Mosler, gewijd aan de verschillende fasen van het leven van Alexander Newski. We zien ook zes schilderijen van voornamelijk historisch belang. Ze werden verwijderd uit de hoofdstad van Polen en vertegenwoordigen: de afkondiging van het statuut, door Casimir-le-Grand; de Unie van Litouwen met Polen; de herstelling van de Academie van Krakau, door Ladislas Jagellon; de eed van Gabriël Baizen aan koning Casimir, de broer van Ladislas; Jean Sobieski die de stad Wenen redt, en de vrede van Khotin, tussen Polen en Turkije. Overpeinzingen komen in menigten in de aanwezigheid van deze pagina's van de geschiedenis van een natie die er niet meer is. Trieste gevolgen van anarchie, die, als ze aanhoudt, voor de mensen een langzaam maar al te zeker gif is voor het menselijk lichaam.

Wat te bezoeken, na een wandeling door het Kremlin-paleis, is de Schatkamer, waar de herinneringen aan de voormalige heersers van Rusland en de trofeeën die ze veroverden zijn verzameld. De schatkist omvat verschillende kamers die allemaal gevuld zijn met deze relikwieën die het Russische patriottisme en het monarchale geloof met grote eerbied hebben. Onder de voorwerpen die de nationale trots vleien, is de meest merkwaardige ongetwijfeld de wereldbol, allemaal bezaaid met edelstenen, die aan het begin van de elfde eeuw door de twee medestanders naar Vladimir-de-Grote, Prins van Kieff, werd gestuurd. - Keizers van het Oosten, Basilius en Constantijn, wiens zus deze vierde opvolger van Rurik was getrouwd. Aan dit geschenk hadden ze een kroon, een halsketting van edelstenen en een zitting met een stuk van het ware kruis vastgemaakt. De bekering van Vladimir was een voorwaarde voor zijn verbintenis met deze dochter van de keizer, en dat is het ook

---

door hem dat de Griekse religie in Rusland werd geïntroduceerd, wat hem tot een van zijn heiligen maakte. In dezelfde kamer staat de ivoren troon die ik noemde, meegebracht door Sophie Paléologue, ter gelegenheid van haar huwelijk met Ivan-le-Grand. Het is degene die in 1856 diende voor de kroning van Alexander II. Wie kan de droom van zijn ambitie kennen

door zichzelf op deze troon van de laatste christelijke keizer van Constantinopel te zien zitten? Niet ver daarvandaan schijnt de kroon van het Tataarse koninkrijk Kazan, en in een andere kamer is de troon geplaatst die uit het koninklijk paleis in Warschau is gehaald en die verscheen bij de kroning van keizer Nicolaas als koning van Polen.

Ik zal niet alle prinselijke herinneringen opsommen die in de Schatkamer van het Kremlin worden bewaard. Het is een overdaad aan voorwerpen die het tot een zeer merkwaardig historisch museum maakt. We zien onder meer de troon van tsaar Boris-Godounof en die van Alexis, vader van Ivan en Peter I, de laatste versierd met meer dan achthonderd diamanten en duizend robijnen; de kleine vermeil-troon die gemaakt was voor de kroning van haar twee jonge zoons, waarachter een gordijn hun zus Sophie verborgen hield, die hun de antwoorden dicteerde die ze moesten geven; de kroon van de oudste van deze vorsten, en de troon van Paulus I. In verschillende kamers zijn grote kleerkasten opgesteld waar de kleding en effecten van de verschillende vorsten worden tentoongesteld, de keizerlijke kostuums die bij hun kroning worden gedragen door de keizers en keizerinnen, van tsarina Anne tot Alexander II. Maar wat we het meest opmerken zijn de sterke laarzen van Peter I, ' waaraan de waardige keizer zelf een paar goede spijkers gaf toen de hiel deed alsof hij zich wilde losmaken van de

---

zool (1). Onder de ontelbare schatten van de Moskou-schatkist, juwelen, versieringen, waardevolle wapens, gouden en zilveren vazen, zal ik alleen een dienblad noemen dat is gebeiteld door Benvenuto Cellini, van het beste werk. Ik zeg niets over de portretten van vorsten die we overal zien, en ik zal deze snelle terugblik beëindigen door de auto's en touringcars van het oude hof van Muscovy te noemen, waarvan de bizarre transformaties kunnen worden gevolgd in een van de lagere kamers van het gebouw.

Het Kremlin bevat ook een arsenaal waarin een groot aantal kanonnen van de vijand zijn verzameld, en in het bijzonder die welke door de Fransen zijn achtergelaten tijdens hun rampzalige terugtocht. Bij de ingang is er een formidabele kamer genaamd de keizer van de Oanons, waarlangs de Krupp-kanonnen zelf een mager figuur zouden snijden. Maar dit kolossale apparaat is alleen voor het horloge; hij heeft nooit gediend, en ik betwijfel of hij ooit zal dienen. Een ander monster, ook een hoogstandje van de kunst van de Russische oprichter, ligt niet ver daarvandaan, op de plaats van het Kremlin. Ik bedoel de grote klok die, in zijn val, zich diep had ingegraven, leed aan een barst; we moesten het weer op zijn plaats zetten, en de inwoners van Moskou aanbidden het in stilte, zoals ze deden toen zijn stem de immense stad domineerde.

Het blijft aan mij om over religieuze gebouwen te spreken. Dit is vooral wat het Kremlin het meeste geeft

(1) Marmier, Letters on Russia, vol. Ik p. 36.

---

origineel en het meest pittoreske aspect. Ik zal niet al zijn kerken beschrijven, ik zal er slechts drie kiezen, waaraan interessante historische herinneringen zijn gehecht, en die de aandacht trekken door het geheel en de details van hun constructie.

De eerste, in de hiërarchie, is de kathedraal van de veronderstelling of de patriarchale kerk. Hier werden de oude tsaren gekroond; hier kwamen ook alle opvolgers van Peter de Grote om hun kronen in ontvangst te nemen en zo een eerbetoon te brengen aan de historische suprematie van Moskou. De patriarchen dienden in de kathedraal van de Assumptie, waar Peter, de eerste metropoliet van de stad, die door de Russische Kerk werd geheiligd, en patriarch Hermogenes, een van de slachtoffers van de Poolse invasie in 1612, rusten. Is die

denken dat deze kerk de eerste is. om van steen te worden gebouwd. De anterioriteit moet volgens mij worden opgeëist door de Kerk van de Verlosser, die de relikwieën bevat van Stefanus van Perm, de oudste christelijke prediker en de eerste martelaar van Rusland, en die bovendien de datum van haar constructie draagt, anno 1292. De kathedraal van de Assumptie is niettemin erg oud, te oordelen naar de vier massieve en werkelijk enorme pilaren die het gewelf ondersteunen en bijna een derde van het smalle schip beslaan. Dit alles is ver verwijderd van de afmetingen van relatief moderne religieuze gebouwen in Sint-Petersburg; maar de kroningskerk in Moskou, onafhankelijk van zijn vijf koepels, valt op door de monumentale fresco's waarmee hij overal in het interieur is versierd, en vooral door de schoonheid van zijn vermeil iconostase, allemaal verbeterd met fijn houtsnijwerk en 'afbeeldingen

---

omgeven door edelstenen. Rechts en links bevinden zich enkele van de rijkste relikwieën, met relikwieën waarvoor de inwoners van Moskou, fervente bewakers van het oude geloof, een bijna fanatieke toewijding belijden. Een merkwaardige herinnering is er nog bewaard gebleven: het is de houten troon van Vladimir-Monomaque, deze wijze grootvorst van Kieff die aan het begin van de twaalfde eeuw door Rusland werd gekoesterd. De eerste tsaren stonden tijdens de kerkdienst op deze troon.

In de buurt van de Kathedraal van de Assumptie staat de Kerk van Aartsengel Michaël, die ook de titel van kathedraal draagt. Het werd rond 1333 opgericht door Ivan I, bekend als Kalita of de beurs, vanwege zijn grote rijkdom, dezelfde die, zoals ik hierboven zei, in zijn huis en in Moskou het grote vorstendom Rusland vestigde. Deze kerk is ongeveer op hetzelfde plan gebouwd als de vorige, maar minder massief; het is verschillende keren gerestaureerd en Catherine II heeft de koepel en de vier kleinere koepels die erbij horen met goud bedekt.

Het is in de kathedraal van aartsengel Michael dat alle tsaren vóór Peter de Grote werden begraven.

Van de opvolgers van deze prins rust de enige keizer Peter II, zijn kleinzoon, die Moskou had verkozen boven Sint-Petersburg, in deze necropolis van het Kremlin. De twee graven die de meeste aandacht trekken, zijn die van Ivanle-Terrible en zijn twee zonen, van wie de oudste, zoals we hebben gezien, door zijn handen omkwam.

Maar de meest merkwaardige tempel, verderop in de wijk genaamd de Kitaigorod, is de Geboortekerk.

Niets is zo bizar als dit gebouw met twee verdiepingen, waaruit zestien torens in alle soorten en maten tevoorschijn komen.

---

meer ongelijk; 'Deze lijkt op een stijgende top, deze is puntig en slank, een andere gedraaid als de plooien van een tulband, een vierde snee als een artisjok, een vijfde versierd met drie rijen stenen rond als naalden, een zesde met daarboven een bol, zoals een van onze eerlijke dorpstorens en een Grieks kruis op een halve maan; al deze koepels, al deze veelkleurige torens van verschillende kleuren zijn rood en blauw geverfd, zoals de kralen van een rozenkrans. Als we naar deze kerk kijken, weten we niet waar de hoofdingang is, noch het altaar, noch het schip, aan welke kant het begint, aan welke kant het eindigt (1). Het was een heel vreselijke man die Ivanle-Cruel, die de zachtaardige en menselijke Michel Romanoff slechts een paar jaar voorafging.

Ik zal niets zeggen over de kloosters van mannen en vrouwen die zichzelf zien in het Kremlin; maar ik kan het klooster dat vroeger als woning voor de aartsvaders diende, niet weglaten. Ik zeg vroeger, omdat het algemeen bekend is dat deze waardigheid werd onderdrukt, omdat hij in staat was om zijn almacht te dwarsbomen, door Peter I, in 1721. De Russische geestelijkheid had hun invloed, die aanzienlijk was, gebruikt om de macht van de grote vorsten, en had krachtig bijgedragen aan de oprichting van de dynastie

(1) Marinier, Letters on Russia, vol. Ik p. 357

---

van de Romanoffs. Zeven eeuwen lang, sinds de bekering van Rusland tot de Griekse eredienst, die Vladimir-de-Grote in 989 in Constantinopel zelf ging zoeken, waren de priesters de leraren van het volk en leerden hen gehoorzaamheid aan hun vorsten, deze uitverkorenen van God. . Eenmaal gevestigd in het Kremlin, vleit het hoofd van de religie, de Metropolitan, zichzelf door over zielen te regeren als staatshoofd over testamenten. Maar het gezag van de Moskou-vorsten dringt elke dag door op het religieuze domein. Als Byzantium de Metropolitanen benoemt, zetten ze ze af. De natie aanvaardt deze suprematie van haar vorsten, die onomstreden is geworden wanneer, door de val van het oostelijke rijk (1453), de grote patriarch, deze paus van de Griekse gemeenschap, niet meer is dan het onderwerp van een mohammedaan. In 1586 verkrijgt Fedor, de tweede tsaar en de laatste van de Rurik, van Jeremia, de voortvluchtige patriarch van Constantinopel, de oprichting van een patriarchaat in Rusland, en Metropolitan Job wordt als eerste tot deze waardigheid verheven, die echter puur liturgisch blijft. . Geestelijke kracht wordt, net als tijdelijke kracht, elk jaar meer en meer belichaamd in de tsaar. Maar de geestelijkheid, die zich rond de patriarch verzamelde en een gemeenschappelijke zaak maakte met de adel van Moskou, wilde zich verzetten tegen de hervormingen van Peter de Grote. In 1701, bij de dood van patriarch Adrian, kondigde de tsaar eerst aan dat hij de benoeming van zijn opvolger opschortte, en nadat hij deze schorsing twintig jaar had gemaakt, verklaarde hij uiteindelijk dat het patriarchaat voor altijd werd afgeschaft. Hij creëerde tegelijkertijd, ter vervanging ervan, de Heilige Synode, die hij samenstelde uit bisschoppen en archimandrieten, allemaal verwijderbaar en onder ede verplicht de soeverein te erkennen als opperrechter in kerkelijke aangelegenheden.

De woning van de patriarch wordt nu gebruikt als huis voor de eenvoudige metropoliet van Moskou. Ik merkte daar alleen de kerk en de schatkist op, die het inderdaad waard zijn om gezien te worden. De kerk, bijna geheel verguld en in een zeer elegante stijl, is klein. De doopvont, van een meer dan gewone grootte, is volledig gebeiteld in massief zilver. Maar het is in de Schatkamer, dat wil zeggen de sacristie, dat de meest merkwaardige archeologische rijkdommen van de Griekse cultus zijn verzameld: kruisen, heilige vaten, kannen, zilveren en gouden bekkens van opmerkelijke schoonheid; de kruik die werd gebruikt om de heilige olie uit Byzantium te vervoeren, bedoeld voor de doop van de eerste Russische vorsten die zich tot het christendom bekeerden; ten slotte, een reeks bolsters meegebracht uit Constantinopel, tijdens de verovering van deze stad door de Turken, eenvoudig gemaakt in wit satijn en geborduurd met parels, wat hen onderscheidt van de zilveren en gouden bolsters die toebehoorden aan de oude metropolieten en aan de patriarchen van Moskou, en die zijn bedekt met briljanten en edelstenen in alle kleuren. Onder deze onderscheiden we de mijter van de patriarch Philarète, de vader van Michel Romanoff, en die van de patriarch Nicon, dit licht van de Russische kerk, deze te haastige hervormer, als ketter afgezet in een concilie dat in 1666 in het Kremlin bijeenkwam. , door de vader van Peter I, tsaar Alexis Mikhailowitch.

Na deze lange en toch zeer onvolledige beschrijving van de grote citadel die het hart vormt en net als de samenvatting van Moskou, met paleizen, tempels, kloosters, pleinen, straten en tuinen, is het tijd om terug te gaan naar de stad zelf, waarvan Ik zal er weinig over zeggen, aangezien ik hierboven al het geheel en zijn algemene aspect heb beschreven.

Ik noem de Gostinoï-Dvor of Grand Bazaar, nog nieuwsgieriger en rijker dan die van Petersburg, een enorm pakhuis voor alle goederen uit het Oosten en het Westen, en waar ze, van vader op zoon, fortuinen worden verdiend die worden gezegd kolossaal zijn; het Rumiantzoff Museum, met zijn bibliotheek met meer dan 150.000 boeken, vooral waardevol voor de oude geschiedenis van Rusland; de universiteit, gesticht in 1755 door keizerin Elisabeth, en op grotere schaal opgericht door Alexander I in 1804, met een privébibliotheek, een natuurhistorisch museum, een natuurkundig kabinet, een observatorium en een drukpers, en met een veel hoger aantal studenten dan de studenten van de Universiteit van Sint-Petersburg; de Keizerlijke Academie voor Geneeskunde en Chirurgie; het Institut de Sainte-Catherine voor adellijke dames; de Suharoff Tower, een watertoren met een gewaagde constructie, bedoeld om de stad van drinkwater te voorzien; het Grand Theatre (Moskou heeft er maar twee), werkelijk schitterend en, naar ik geloof, de grootste die er bestaat, gewijd aan Italiaanse en Russische opera, evenals aan ballet, ruime dozen gedrapeerd in rood fluweel, decoratie algemeen wit en goud, en een prachtige open haard. Als belangrijkste wandelingen, omdat elke telling mij verboden is, is een bijzondere vermelding te wijten aan het park van Petroffski, de ontmoetingsplaats van de bemanningen, dat op geen enkele manier toegeeft aan de tentoonstellingen van de hoofdstad van het noorden; in de Jardin de l'Ermitage en de Jardin Brown, het eerste soort Mabile-bal zoals je in Parijs ziet, met elegante kiosken rond een klein meer, en het tweede charmante kleine park dat voornamelijk door de bourgeoisie wordt bezocht. Een prettige herinnering is gebleven aan deze Brown Garden in

---

de twee bezoeken die ik daar heb afgelegd. Op een dag was ik daar getuige van een bal van kinderen die dartelden in alle vreugde en genade van hun leeftijd, op de muziek en liederen van een troep van deze bohemiens die komen van wie weet wat, waar en die we vaak in Rusland ontmoeten. Een andere keer zag ik de vrouwen van dezelfde zigeuners hun traditionele dansen uitvoeren, die voornamelijk bestaan uit lichaamsbewegingen en snelle bewegingen, bediend door een schroom van de voeten, waardoor ze vooruit en achteruit bewegen, om naar rechts en terug te gaan. met extreme snelheid, meer alsof ze glijden dan alsof ze lopen of rennen.

Ik was niet genoeg verleid door de originaliteit van dit countryballet en niet zonder gratie, dat zich midden op het grasveld afspeelde, om de vulgariteit of liever de degradatie van het type van degenen die het uitvoerden niet op te merken.

Ik kon Moskou niet verlaten zonder een aantal essentiële excursies in de omgeving te maken. Elke reiziger zou naar Sparrow Mountain moeten gaan, dat op enige afstand van de stad ligt. We vertrekken via de Kalouga-poort, de poort die de Fransen hebben ingenomen en Moskou in vlammen hebben geëvacueerd. Een verfoeilijke weg, waarvan mijn droshka mij moeilijk kon trekken, leidt naar deze bijna kale verhevenheid, waar men slechts een paar bosjes bomen ziet en die te laag is om de naam berg te verdienen. Het domineert echter de vlakte waar de stad voldoende is gebouwd om op gunstige afstand en in één oogopslag het complete panorama van Moskou te omarmen, dat we vanaf de top van de heuvel om je heen hebben zien ontvouwen. Grote Kremlin-toren. De dag was schitterend, de lucht schitterend. ik maakte

daar mijn afscheid van de Heilige Stad, die in mijn ogen zijn hoop huizen, paleizen, kloosters, hotels, monumenten van alle soorten, kerken van alle stijlen, met hun klokkentorens, hun koepels, hun koepels beschilderd in alle kleuren, stromende met goud, bekroond door even sprankelende kruisen. Er wordt gezegd dat Napoleon, gedwongen Moskou te verlaten, van hieruit een laatste blik wierp op zijn eendaagse verovering, waar hij had geloofd universele overheersing te vinden en waar hij alleen het einde van zijn verbazingwekkende fortuin ontmoette.

Een excursie die ik met grote belangstelling maakte, was die die me naar het vrouwenklooster Divitchi-Pol (Veld van de Maagden) bracht, op drie kwartier van Moskou. Het gebouw is imposant en de kerk sterk. mooi. De nonnen die er wonen, behoren allemaal tot adellijke families. Toen Peter de Grote, op zijn zeventiende jaar, zich had bevrijd van de onderdrukkende voogdij van zijn zus Sophie en moedig alle autoriteit had gegrepen, werd deze ambitieuze prinses daar verbannen en ging ze daarheen. De rest van zijn leven, behandeld met eer maar streng bewaakt. Het verfraait het klooster; waarvan ze superieur was; maar zijn hartstocht voor macht stond hem aanvankelijk niet toe daar vreedzaam te blijven. Vanuit de diepten van haar klooster zette ze haar intriges voort, en, gebruikmakend van de afwezigheid van haar broer, die in 1698 zijn eerste reis door Europa maakte, wakkerde ze deze opstand van de Strélitz aan die Pierre haastte om te martelen. . Om zijn zus te bewijzen dat hij wist waar de klap vandaan kwam, liet hij de belangrijkste leiders van de opstand voor de ramen van de woning die ze bewoonde, ophangen. Toen ik bezocht

---

Divitchi-Pol, de nonnen stonden op het punt om aan tafel te gaan zitten voor het avondeten, en vanaf de deur van de refter zag ik, voor zover ik binnen mocht komen, ze een gebed in koor zingen voor de maaltijd, onder leiding van hun meerdere, die de stemmen ondersteunde door viool te spelen.

Ik kreeg de gelegenheid om in de buurt van Moskou de zomerresidentie van de familie Schérémétieff te bezoeken, die tot de eerste adel van het land behoort; Ik greep het gretig aan, nieuwsgierig naar de installatie op het platteland van de Russische heren. Deze residentie, genaamd Astankin, ligt op twee uur rijden van de stad. De weg is niet beter dan die die naar de berg van de Mussen leidt, en er moet worden opgemerkt dat, afgezien van enkele grote wegen die door de overheid worden beheerd, alle wegen, die in de andere landen steden en stadsdelen die min of meer in stand worden gehouden, wordt in Rusland met de meest betreurenswaardige verlatenheid overgeleverd. Twintig keer schonk ik bijna; maar dankzij de verbazingwekkende vaardigheid van de Russische koetsiers heeft men alleen angst zonder kwaad. We worden ruimschoots gecompenseerd door de schoonheid van de baan door een bos van prachtige dennenbomen, vaak doorsneden door uitgestrekte weilanden. In het midden van dit bos, en alles omgeven door groen, ligt Astankin, een zeer groot dorp gebouwd van hout en bewoond door de lijfeigenen van de familie Schérémétieff, onlangs vrijgelaten, maar die hun dienst voortzetten op dit majestueuze landgoed, waar ze verblijven voel me gelukkig, alsof ze de ukase negeerden die de lijfeigenschap afschafte. Aan het einde van het dorp rijst het kasteel op, als dit woord niet te ambitieus is om een groot en eenvoudig huis aan te duiden dat bestaat uit een hoofdgebouw in de vorm van een halve koepel, versierd met zuilen en geflankeerd door twee

---

Vleugels. De eigenaren waren weg en ik kon op mijn gemak hun huis bezoeken. Het interieur, hoewel luxe ingericht, biedt niets opmerkelijks. Het is in een geweldige lucht; maar

het wordt slecht onderhouden, zoals alle statige woningen die de meesters, die aan het hof vasthielden als ze niet buiten Rusland reizen, jarenlang in de steek lieten. Achter het kasteel strekt zich een park uit in de schaduw van mooie steegjes, zoals de rest zeer slecht verzorgd; hier en daar een paar beelden en marmeren bustes van meer dan middelmatige waarde. Dit bezoek was voor mij bijna een ontgoocheling, want ik verwachtte iets heel anders dan wat mij van Astankin was verteld. De interessantste herinnering die ik van mijn excursie heb meegebracht, is de indruk die ik had toen ik het kerkje naast het kasteel binnenging en als kapel diende. Een priester bad daar voor een groep assistenten die ondergedompeld waren in diepe meditatie; de dag liep ten einde en een laatste zonnestraal, die door een Byzantijns raam in de duisternis van het heiligdom drong, wierp een zwakke gloed op het gezicht van een zwoele heilige, die de priester met zijn zachte en eentonige stem smeekte. Het was zowel somber als ontroerend, en ik verliet deze dorpskerk met oprechte emotie.

Ik beëindigde mijn boodschappen, waarvan ik het verhaal moet inkorten, met een wandeling naar het beroemde klooster van Troïska of Troïzki, dat vijftien mijlen van Moskou ligt. Vroeger was het een hele dagtocht; vandaag zijn we daar in minder dan twee uur, via een spoorlijn die Moskou met Jeroslaff zal moeten verbinden, maar die voorlopig stopt in Troïzki,

---

Het cenobitische leven was en is een bijzondere eer gebleven in de Griekse religie. Ook Rusland heeft een aanzienlijk aantal kloosters en kloosters. Alleen al in Moskou zijn er twaalf van de grootste; maar dat van Troïzki of van de Drie-eenheid prevaleert boven alles vanwege het belang en de omvang ervan. Opgericht in het midden van de veertiende eeuw door een vrome anker, heilig verklaard onder de naam Sint Sergius, is het sindsdien het voorwerp geweest van de vrijgevigheid van alle Russische vorsten en vorsten, en het hele jaar door bracht een menigte pelgrims hun gebeden en offers. naar het graf van zijn heilige stichter, die te zien is in de hoofdkerk. Het is een van de grote devoties van Rusland, misschien wel de grootste onder een volk dat in zekere zin hun heiligen aanbidt in plaats van hen te eren. Het is omdat er in dit soort cultus veel dankbaarheid is voor Sint Sergius, voor wiens wonderbaarlijke bescherming de bevolking van Moskou op haar kritieke momenten meer dan eens heeft geloofd haar redding te danken. Al deze min of meer bewezen feiten vormen een legende die volledig wordt aanvaard door het populaire geloof. De geschiedenis van het Troyzky-klooster is nauw verbonden met die van de hoofdstad Muscovy. Vroeg omsingeld door een stevige muur met torens, ondersteunde het zonder te bezwijken voor de aanvallen van de Polen, meesters van Moskou, de eerste keer in 1609, een tweede keer drie jaar later. Het was in dit ongeschonden gesticht dat Pierre-leGrand, als kind, bij Ivan, zijn broer, zijn toevlucht zocht in 1682, tijdens de eerste opstand van de Strélitz, die autoriteit gaf aan hun oudere zus, prinses Sophie.

Het is daar weer dat de jonge tsaren en de regentes

---

trok zich terug (1685) om zichzelf buiten bereik te stellen tijdens het complot tegen hun leven door deze turbulente soldaten.

Zowel de geschiedenis als de legende maken dit klooster dierbaar en eerbiedwaardig voor Russen, wier rijkdom, dankzij vijf eeuwen onophoudelijke en universele liberaliteiten, vandaag fabelachtige bedragen bedraagt.

Het is gelegen in een uitgestrekte vlakte die wordt doorsneden door kleine heuvels. In het laagste deel ligt het dorp Troïzki, en in het centrum van het dorp verrijst het klooster, omgeven door een wal van ongeveer zes meter hoog, van binnen voorzien van een overdekte

galerij die de verdedigers van het klooster diende als een verzekerde post voor lanceren hun pijlen op de aanvallers. Het gebouwencomplex omvat negen kerken, drie huizen bewoond door monniken, het paleis van de Academie voor Theologie en het huis van de Archimandriet, die de overste is van de gemeenschap. De eerste waardigheid van de Grieks-Russische kerk is die van metropoliet, die alleen in Sint-Petersburg, Moskou en Kieff bestaat; dan komen de aartsbisschoppen en bisschoppen, dan de abten van de kloosters die de titel van archimandriet dragen; onder deze hoogwaardigheidsbekleders bevinden zich de protopopen, de pausen, de diakens en de sacristanen.

Mijn eerste bezoek was natuurlijk aan de kerken, waarvan de volle klokken, toen ik binnenkwam, de gelovigen riepen voor goddelijke dienst. De menigte pelgrims, toen zeer talrijk in Troïzki, verdrongen zich naar de deuren van het klooster. Ik volgde en ging, niet zonder moeite, de kathedraal van de Drie-eenheid binnen, waar de archimandriet zelf de dienst uitmaakte in alle pracht van een cultus die vooral voor het oog gemaakt schijnt te zijn. Niets is zo rijk als dit

---

kathedraal. Goud, zilver, edelstenen zijn overal: op de iconostase, op de altaren, op de reliekhouders, in de afbeeldingen van zijn heiligen. De prachtige ornamenten van de officianten contrasteren met de zwarte jurken van de eenvoudige religieuzen, gemaakt van wol en een deel van fluweel. De toegewijden, zonder onderscheid van klassen, omdat in de Russische kerken iedereen gelijk is, gehaast, zo luidt het woord, naar het graf van Sint Sergius, waarop de kerk werd gebouwd.

De vurigheid van dit geloof heeft iets dat verrast en tegelijkertijd raakt. Na de Kathedraal van de Drie-eenheid komt die van de Hemelvaart, waarin de wrede Boris-Godounof en zijn vrouw, Marie Gregoriewna, worden begraven. Ik zou de lezer vermoeien en zou mezelf alleen maar kunnen herhalen bij het beschrijven van het interieur van deze nieuwe kathedraal, evenals de andere kerken van Troizky, allemaal versierd met die werkelijk ongelooflijke luxe waar ik al op heb gewezen in de tempels van Moskou en Sint-Petersburg. .

De huisvesting van de monniken van Sint Sergius biedt niets van de armoede van de arme cel van hun nederige stichter; elk bewoont een klein compleet appartement, bestaande uit een slaapkamer, een woonkamer voor het ontvangen van bezoekers en een kamer die dienst doet als oratorium, en dit alles is behoorlijk sociaal ingericht. De religieuzen nuttigen hun maaltijden samen in een zeer grote refter, waar ik ze tijdens het avondeten kon zien tot een aantal van bijna vijfhonderd, terwijl ze een menu uitzonden dat niets van de primitieve onthouding bevatte, hoewel hoe dan ook nog zuinig. In het kloosterhuis zag ik vooral de School of Painting, waar een groot aantal studenten was die, onder leiding van de monnikenprofessoren, bezig waren met het kopiëren van religieuze onderwerpen, Madonna's,

---

hoofden van heiligen, afbeeldingen in alle soorten en maten. Ondanks hun geringe waarde werden deze schilderijen verwijderd door pelgrims, die ze naar alle delen van Rusland verspreidden. Een belangrijker etablissement is de Academie voor Theologie of Kerkelijke Academie, in 1673 in Moskou gesticht door Fédor, de oudere broer van Pierrele-Grand, en in 1814 naar Troïzki getransporteerd tijdens de hervorming die door Alexander I in de scholen van geestelijken werd uitgevoerd. . Deze academie, waarvan de cursussen vier jaar duren, is op een bijzondere manier gestegen en zet zich in om het niveau van kerkelijke studies verder te verhogen.

Om mijn bezoek af te ronden, moest ik nog steeds de schatkamer van het klooster zien, de rijkste, naar men zegt, van degenen die er in Rusland bestaan, zonder zelfs maar die uit te

sluiten die in de twee hoofdsteden te zien zijn. Het bewaart een prachtige collectie priesterlijke ornamenten aangeboden door de verschillende vorsten: kappen, kazuifels, stola's, bolsters in zilver, goud, geborduurd, bedekt met parels en edelstenen. Het is voor mij onmogelijk alle rijkdommen op te sommen die een seculiere vroomheid heeft vergaard in deze zo toepasselijk genaamde Schat, waar pelgrims in verwondering samenkomen; maar als ze met een soort van trots deze tentoonstelling van de pracht van hun aanbidding bewonderen, dan wel. buig respectvol voor de mantel van Sint Sergius, die schittert door zijn eenvoud te midden van al deze luxe, en zeer gelukkig zijn degenen die de gunst verkrijgen om het op hun lippen te brengen.

Toen ik het klooster verliet, stak ik het pelgrimskampement over, een echte kermis, zonder een slecht deel, dat het grote plein naast het klooster bezaait met tenten, winkels en kraampjes waar een groot

---

handel in eetwaren en vrome voorwerpen, verkocht een beetje door elkaar. Veel tafels waren gedekt in de gangpaden en ruimtes die leeg waren gelaten door deze plankenconstructies, en hele gezinnen, mannen en vrouwen, oude mensen en kinderen, afkomstig uit de meest uiteenlopende en afgelegen plaatsen, aten daar in de open lucht. Het is onmogelijk om iets levendiger en pittoresker te zien.

Voordat ik naar huis terugkeerde, liet ik me door een gedienstige cicerone leiden naar een zeer merkwaardige ondergrond die op enige afstand van Troïzki ligt en die het klooster van de kluizenaars wordt genoemd. Het is een reeks grotten die in de zijkant van een heuvel zijn uitgegraven en catacomben vormen, waar je afdaalt via een trap die je naar een galerij leidt waarop verschillende cellen openen. Rechts en links strekken zich andere opgravingen uit die kapellen, nissen en heilige beelden tonen, waarvoor lampen deze ondergrondse retraite verlichten. Er is ook een keuken die, door zijn elementaire installatie, getuigt van de soberheid van de cenobieten die daar in gebed leven en in bijzondere verering zijn met de inwoners van het land en de pelgrims die Troïzki bezoeken. Ik kocht in het klooster van de kluizenaars enkele vrome voorwerpen, beeldjes van heiligen, afbeeldingen van de Madonna, waarvoor de dappere monniken die daar wonen een klein bedrijfje doen dat door hun schaarste een excuus is. Ik nam eindelijk weer de spoorlijn en diezelfde avond bevond ik me in Moskou, dat ik had voorgesteld om de volgende dag te vertrekken.

Ik kan het echter niet verlaten zonder een woord te zeggen over het belangrijkste feit in zijn moderne geschiedenis, waarvan de sporen nu volledig zijn gewist, maar waarvan

---

de herinnering zal nooit verdwijnen: ik bedoel de brand die in de dagen van 16, 17 en 18 september 1812 meer dan de helft van deze hoofdstad verwoestte.

Na de slag bij Moskowa had Napoleon het veroverd; hij troonde zich in het Kremlin, in afwachting van aanbiedingen van vrede die niet kwamen. Plots breekt, alsof het door een onzichtbare hand is geplaatst, tegelijkertijd op twintig verschillende plaatsen vuur uit, een gewelddadige wind verspreidt het; bijna de hele bevolking heeft Moskou geëvacueerd, en de brand staat alleen; het Franse leger verliet op zijn beurt de stad, waar het niet langer veilig zou zijn, en Napoleon was verplicht het brandende Kremlin te verlaten. Aan wie moet dit immense vuur worden toegeschreven dat, volgens de best geïnformeerde getuige, de toenmalige gouverneur, Rostopchine, zevenduizend zeshonderdtweeëndertig huizen verslond?

Het was deze generaal, graaf van Rostopchine, die Napoleon in zijn Russische bulletins luidkeels beschuldigde Moskou in brand te hebben gestoken om de Fransen te dwingen het te verlaten. In een zeer zeldzame brochure, waarvan ik het geluk had te verkrijgen, een door hem ondertekende brochure die in 1823 in Parijs werd uitgegeven, verwerpt de voormalige gouverneur van de stad deze aantijging, die verschillende historici, door hem grote eer te bewijzen, aanvaardden. als uitdrukking van de waarheid. Sta mij toe dit korte fragment te reproduceren, dat zich onderscheidt door zijn toon van autoriteit en openhartigheid: - Er zijn tien jaar verstreken sinds de brand in Moskou, en ik word nog steeds door de geschiedenis en het nageslacht aangewezen als de auteur van een gebeurtenis die volgens mening, was de belangrijkste oorzaak geweest van de vernietiging van het leger van Napoleon, van zijn val, van de redding van Rusland

---

en bevrijding uit Europa. Er was beslist iets om trots op te zijn in zulke mooie titels; maar omdat ik me nooit de rechten van iemand heb toegeëigend, en me verveeld heb door dezelfde fabel te horen vertellen, ga ik de waarheid laten spreken, die alleen de geschiedenis zou moeten dicteren. Toen de brand in drie dagen tijd de zesachtste van de huizen van Moskou verwoestte, voelde Napoleon het volle belang van deze gebeurtenis en voorzag hij het effect dat het zou hebben op de Russische natie, die gemachtigd was om deze ramp aan hem toe te schrijven vanwege zijn aanwezigheid. En die van honderddertigduizend soldaten onder zijn bevel. Hij dacht dat hij een manier had gevonden om alle hatelijkheid van deze daad in de ogen van de Russen en Europa van zichzelf af te wenden en het naar het hoofd van de Russische regering in Moskou te brengen.

Toen verklaarden de bulletins van Napoleon me onmiddellijk brandgevaarlijk. De kranten en pamfletten van die tijd herhaalden deze beschuldiging keer op keer, en gaven al degenen die sinds de campagne van 1812 schreven, toestemming om een volkomen vals feit als authentiek te presenteren. Ik zal de belangrijkste bewijsstukken samenvatten die de opvatting hebben ondersteund dat de brand in Moskou mijn werk was. Ik zal het beantwoorden met feiten die bij alle Russen bekend zijn. Het zou verkeerd zijn om het niet te geloven, aangezien ik afstand doe van de mooiste rol van die tijd en zelf het bouwwerk van mijn beroemdheid ten val breng (1).

Dit is niet de plaats om generaal Rostopchine te volgen in zijn weerlegging van de Napoleontische bulletins en in de uiteenzetting van de bewijzen die hij in zijn voordeel aanvoert.

Als we de beschuldiging weerleggen, zien we dat hij toeschrijft aan de Franstalige

(1) La - Vévité over de verbranding van Moskou, door graaf Rostopchine.

Parijs, 1823, in Ponthieu, boekhandelaar. Cosson Printing, blz. 1 en 2.

---

het vuur van de Russische hoofdstad zelf, maar ze toch de schuld geven van hun roekeloosheid in plaats van die van een met voorbedachten rade ontwerp. "Het is normaal", voegt hij eraan toe, "dat de (Franse) troepen, die aankomen in een enorme stad die verlaten is door de inwoners, zich verspreiden in de huizen om voedsel en buit te vinden. Men kon niet veel voorzorgsmaatregelen verwachten van de soldaten die, terwijl ze 's nachts de huizen bezochten, zichzelf aanstaken met kaarsen, fakkels en bundels. Verscheidene hielden zelfs in het midden van de binnenplaatsen, vreugdevuren aangestoken voor warmte.

De dagorde die elk regiment in de buurt van de stad toestemming gaf om een bepaald aantal soldaten te sturen om de reeds verbrande huizen te plunderen, was als het ware een

uitnodiging of toestemming om het aantal te verhogen. Maar wat de Russen het meest bevestigt in het idee dat Moskou door de vijanden in brand is gestoken, is de onnodige explosie van het Kremlin (1). Tegen deze beweringen in kennen we de protesten van Franse schrijvers en in het bijzonder die van een getuige en acteur van de gedenkwaardige Russische campagne, de hertog van Fesenzac, die volhardt in het toeschrijven aan de inwoners en vooral aan graaf Rostopchine de brand in Moskou. Sub judice lis est. Ik hoef de zaak niet te beslissen; Ik moest mezelf beperken tot het uiteenzetten van de respectieve verklaringen. Hoe het ook zij, een paar jaar waren voldoende om de rampen die door deze grote ramp waren veroorzaakt, te herstellen; Moskou stond er verjongd uit op en was er trots op zo'n losgeld te hebben betaald ter wille van het vaderland.

(1) De waarheid over de brand in Moskou, p. 15.

Op 12 juli nam ik de trein van de spoorlijn die me naar Nizhny Novogorod zou brengen, waar ik van plan was aan boord van de Wolga te gaan. We verlaten Moskou 's avonds en komen de volgende ochtend aan op onze bestemming. Deze nachttreinen besparen tijd voor zakenmensen, maar zijn buitengewoon schadelijk voor de missie van de toerist en veroorzaken groot ongeduld voor degenen die, zoals ik, niet de gave hebben om in een wagon te slapen. Toen ik 's nachts op dezelfde manier van Sint-Petersburg naar Moskou kwam, werd ik gereduceerd tot sterrenlicht. Hier liet een prachtige maan me toe om de lijnen van een landschap te volgen dat me soms lieflijk leek, opgevangen in dit zachte en versluierde licht. Ik kon bijna de dorpen onderscheiden die niet al te ver weg waren, en daarbuiten, het silhouet van de heuvels, want er zijn geen echte bergen in centraal Rusland: het is slechts een uitgestrekte golvende vlakte, waarvan de hellingen, noord en zuid, zijn net genoeg om zijn grote rivieren naar de zee te leiden.Ik begroette terloops de oude en nobele Vladimir, deze tweede hoofdstad van de grootvorsten, onttroond door Moskou. Het maanlicht accentueerde krachtig de contouren van zijn kerken en kloosters, die elkaar bijna raken, de enige overblijfselen van een grootheid die nu goed is gevallen, want Vladimir heeft amper twaalfduizend inwoners. In de buurt zijn grote fabrieken, waarvan mij is verteld dat ze van een heer Nikita zijn, maar zonder mij verdere details te kunnen geven over de aard van deze industriële vestigingen. Bij daglicht gingen we het station Nizhny Novogorod binnen. Op het station zelf is het kantoor van de stoomboten die de Wolga varen. Ik stopte daar op de Vladimir-Glasenach, van de Compa-

---

genie Semaliott, die 's middags naar Astrachan zou vertrekken. Mijn vertrek was dus prompt verzekerd, ik nam een droslika en ging op weg om de stad te bezoeken, ik had er bijna een dag voor, wat ruim voldoende was.

Nijni-Novogorod zit op de top van een eminentie op de rechteroever van de Wolga, aan de samenvloeiing van de Oka, een zeer sterke rivier die uit het zuidwesten komt en de regering van Orel doorkruist, waar hij vandaan komt, die van Toula, van Kalouga, van Riazan en van Vladimir, en ontvangt de Moskowa voordat hij zijn wateren verbindt met de Wolga, waarvan hij de koers aanzienlijk vergroot. Deze tweede Novogorod, genaamd Nijni of de Kleine, om hem te onderscheiden van Velihi-Novogorod, de G 'ande-ovogorod, werd lang na deze Slavische stad gesticht. De stichting wordt toegeschreven aan Yuri of George II, deze hertog van Suxdal die we in Vladimir als grootprins hebben zien regeren, aan het begin van de dertiende eeuw, en die niet wist hoe hij zich moest verdedigen tegen de invasie van de Tataren, zijn hoofdstad en de naburige steden. Deze drongen in deze eerste campagne niet zo ver als N ijni-Novogorod, en de nieuwe stad had een eeuw de tijd om uit te breiden en sterker

te worden. Maar in 1817 namen de Tataren het voor het eerst in en verbrandden het. Opnieuw herbouwd, in 1372, werd zijn fort of Kremlin aan zijn verdedigingswerken toegevoegd, wat het zes jaar later niet belette nog steeds te bezwijken voor de slagen van de khan van Sarai, de woeste Taktamouich, die het met ruïnes vulde. hij had gedaan in heel centraal Rusland. In 1418 stopte Nijni-Novogorod met het vormen van een speciaal vorstendom ten gunste van een van de zonen van de vorsten van Moskou en werd

---

verenigd door Vasili-Dimitrie Witch tot het Grand Principality, waarvan laatstgenoemde stad de hoofdstad is geworden. Vanaf dat moment heeft Nizhny Novogorod geen specifieke geschiedenis meer. In de zestiende eeuw werd de stad, net als Moskou, omringd door muren door een Venetiaanse architect.

Tegenwoordig is Nijni-Novogorod een handelsplaats met vijfentwintigduizend tot dertigduizend inwoners, hoofd van een van de negentien regeringen van het zogenaamde Europese Rusland. Maar elk jaar krijgt het een tijdelijk belang van de eerste bestelling door de beurs die daar wordt gehouden van 27 juli tot 22 september en een enorme toestroom van verkopers en kopers trekt, waarvan ik heb gehoord dat het aantal toeneemt met 400.000. Het komt uit alle Russische provincies, Turkestan, Boekharia, China, Perzië, enz. Het is een immense uitwisseling van alle producten en goederen van het Oosten en het Westen; transacties, zo wordt gezegd, bereiken bijna de som van driehonderd miljoen.

Hier, net als in Moskou, begon ik mijn bezoek aan het Kremlin, vanwaar men de stad en het landschap domineert. Het uitzicht is prachtig vanaf de toren van Minine, Baschnia linina. (Minin en Pozjarski waren twee patriotten die in 1612 het meest bijdroegen aan de verdrijving van de Polen, en voor wie de nationale erkenning een monument oprichtte in het Nizhny Novogorod Kremlin.) Rondom zijn de gekanteelde muren van het fort, die afdalen in parallel aan de oevers van de Wolga, de stadsmuur met zijn arcadendeuren en witte torens, de klokkentorens en koepels van zijn zestig tempels, zijn weinige monumenten en zijn huizen met groene daken, sommige heel mooi, tussen-

---

vermengd met tuinen die voor hen het meest aangename kader vormen. Maar het meest merkwaardige beeld is dat van de grote ruimte tussen de Oka en de Wolga en waar de grote jaarmarkt wordt gehouden. We waren daar al aan het werk om deze stad van kazernes, tenten, winkels, winkels, restaurants, cafés, traktirs, enz., Allerlei soorten constructies op te bouwen, die uiteindelijk, na het einde van de beurs, verdwijnen om terug te keren naar het volgende jaar.

Ik had er spijt van dat ik een maand later niet was gekomen om deze immense puinhoop in al zijn animaties te zien. Verderop, en in alle richtingen, een verrukkelijk panorama aangeboden door de uitgestrekte en rijke vlakte doorkruist door de Wolga, waar, voor zover het uitzicht reikt, alleen groen, tuinen, oogsten, weiden, bossen te onderscheiden zijn. wonderbaarlijk tapijt van verschillende competities.

Na een uur zonder vermoeidheid van dit werkelijk prachtige schouwspel te hebben genoten, bezocht ik de weinige kerken in het Kremlin, die niets heel merkwaardigs presenteren, vooral niet in de buurt van die van Moskou. Een daarvan, de Kerk van de Transfiguratie, waar Minine werd begraven, dateert uit de oprichting. Ik ging toen naar beneden om de stad te verkennen, die in twee delen is verdeeld. De bovenstad beslaat een voorgebergte van meer dan honderd meter hoogte, aan de voet waarvan de Wolga en de Oka, op hun kruispunt, aan elke kant een waterplaat van een kilometer breed inzetten. Dit deel van de stad is het oudste en daarom het origineelste en het meest merkwaardige, maar het is moeilijk te navigeren

vanwege de steile helling van sommige straten. De benedenstad strekt zich uit langs beide oevers van de Oka. Het is in de vlakte die zich links van deze rivier uitstrekt

---

houdt de beurs. Er werd door keizer Nicolaas een enorme stenen Bazaar gebouwd, omringd door een kanaal dat het beschermt tegen de verspreiding van branden. Een riool van echt Romeinse architectuur reinigt dit lagere deel van Nijni-Novogorod. In het centrum van de wijk bevindt zich het hotel van de gouverneur; daarachter strekt zich een boulevard uit waarop we elkaar bijna raken, de kathedraal, de Tataarse moskee en de Armeense kerk, een nieuw voorbeeld van deze tolerantie die we overal in Rusland zien. Het interieur van de kathedraal biedt de gebruikelijke rijkdom; de andere twee tempels zijn klein, het volstaat dat ik ze noem. Voor deze drie gebouwen heerst een lange galerijvormige constructie, gereserveerd voor Chinese kooplieden, wiens verticale borden, bonte kleuren in alle kleuren, al verspreid waren en de aandacht trokken van de eerste klanten die werden aangetrokken door de voorbereidingen voor de beurs.

Nadat ik dus vrij snel de inspectie van de curiositeiten van Nijni-Novogorod had uitgeput, zorgde ik voor mijn installatie op de boot waar ik had plaatsgenomen. Er zijn verschillende stoomschipbedrijven aan de Wolga, sommige dienen voor het vervoer van reizigers en goederen, andere voor slepen; maar die van de Semaliott Company worden als de beste beschouwd. Ik kreeg een uitstekende hut in handen, waar ik me op de meest comfortabele manier vestigde, en om twee uur verlieten we de haven van Nijni-Novogorod, een echte zeehaven waar je honderden boten kunt zien, om onze afdaling van zeven dagen die ons naar de Kaspische Zee zou leiden. Ik had mezelf beloofd een dagboek bij te houden, zelfs van uur tot uur.

---

uur, van deze navigatie weinig bekend en vooral weinig beschreven; Ik heb mijn woord gehouden en ik vraag de lezer om toestemming om hier, in de volgorde en in de vorm waarin ik ze heb opgenomen, deze aantekeningen te transcriberen, waarvan de perfecte waarheid misschien de vertrouwde toon excuseert. Het wordt een exacte foto van de twee oevers van de Wolga, over een traject van meer dan driehonderd competities.

HOOFDSTUK IV

De Wolga. - Vasili-Soursk. - Kosmoden- Jansk. - Tshabaksar. - De Tschouasses. - Schyeisk. - Kazan. - De Tataren. Simbirsk. - Singala. - Sîimara. - Wolsk.

- De Duitse koloniën. - Saratoff.

Kamyschin. - De Kozakken. - Zarizin.

De steppen. - Tshornaja. - TenotajefrsU.

- De Kalmyks.

Dinsdag 11 juli 1865, vertrek vanuit NijniNovogorod: - Eenmaal op de boot, en voordat we vertrekken, zien we op korte afstand een groep jonge meisjes van een jaar of vijftien, volledig naakt badend. Ik trek een conclusie die gunstig is voor de gewoonten van het land, omdat, terwijl deze jonge meisjes, bescheiden onfatsoenlijk, het water in- en uitgaan in Eva's kostuum, de mannen die heel dichtbij zijn, niet eens het idee hebben om nieuwsgierig naar hen te kijken.

- Ik heb net vernomen dat de kapitein van de Vladimir-Glasenach een Nederlander is. Ik was verheugd een landgenoot te vinden in M. Van Bergen, en we hebben het begrepen

---

gretig de mogelijkheid om de moedertaal te spreken. Mijn verbazing was niet middelmatig om een zeeman te ontmoeten vanaf onze kusten aan de Wolga. Wat hem betreft, zijn verbazing was nog groter, want hij bekende me dat ik in de twintig jaar dat hij op de rivier zeilde, de eerste Nederlandse toerist was die hij had gezien.

- De Wolga, die Nijni-Novogorod verlaat, heeft de breedte van de Seine bij Rouen. In het regenseizoen verdubbelt het in volume en snelheid; in de zomer staat het water laag en moet er soms goed op worden gelet dat de zandbanken die hier en daar ontstaan en vaak van plaats wisselen, niet worden aangeraakt.

- We dalen af tussen twee oevers met een heel ander aspect. Op de rechteroever rijst een heuvellandschap op dat hardnekkig de loop van de rivier volgt, terwijl de linkeroever een uniform vlak land biedt; maar aan beide kanten ziet men op verschillende plaatsen zeer goed beboste delen, die charmante dorpjes omlijsten, waarvan de kerken, witgekalkt, gracieus afsteken tegen het donkergroen van de bomen.

- In het eerste uur na ons vertrek konden we twee Griekse rituskloosters bewonderen, een aan onze rechterkant en de andere aan onze linkerkant. Ze verschillen in karakter en uiterlijk. De eerste, genaamd het Pechorsky-klooster, gebouwd te midden van boomgaarden en weilanden, herinnert aan een van die dikke abdijen van weleer, waar het leven overvloedig en gelukkig stroomde.

De tweede is het Mikarieff (Sint Macarius) klooster, dat een bepaalde rol heeft gespeeld in de geschiedenis van het land. Het bevat tegelijkertijd het klooster en het fort, volledig omgeven door een gekanteelde muur, op de vier hoeken

---

waaruit kleine torentjes met het meest charmante effect opstaan. Twee Griekse kerken, in perfecte staat, domineren en completeren het ensemble van gebouwen.

- Vanaf het Mikarieff-klooster wordt het uitzicht vanaf beide oevers elk moment pittoresker. De heuvels rijzen op en tekenen bijna grandioze afbeeldingen. De Wolga, die een afschuw lijkt te hebben van de rechte lijn, ontvouwt zich in steeds grilliger bochten en vormt vele eilanden, inspringend in de vlakte, die het slecht aan zijn linkerzijde bevat, groene schiereilanden. Een van deze schiereilanden is zelfs aan de rechterkant gevormd; we zien daar een klein dorp, en, langs de baai die daarheen leidt, een ontsnappingsroute tussen twee eminenties laat ons toe om de stad Vasili-Sursk te zien, waar we binnenkort moeten aankomen.

- Hier staan we voor Vasili-Sursk. We stoppen om passagiers mee te nemen die ons board een beetje opfleuren, want het aantal reizigers is erg klein. Deze stad ligt op een voorgebergte gevormd door de monding van de Soura, een vrij sterke rivier die van zuid naar noord loopt en van vrij groot belang is voor de Russische handel. Vasili-Soursk onderscheidt zich alleen door zijn prachtige ligging; de stad wordt gedomineerd door een eenvoudige en mooie kerk, witgekalkt met witkalk en bedekt met groen geschilderde koepels.

- We hervatten onze wandeling. - Na een uur passeren we de monding van de Wietlonga, die uit het noorden komt. Tegenover, op de rechteroever, ligt het koele dorpje Gounga.

- De dag loopt ten einde; de avond begint koel te worden, al staat er geen wind. - Voor het slapengaan

van de zon komen we aan in Kosmoden-Jansk, een nogal onbeduidend stadje. Er zijn echter verschillende kerken, waarvan het aantal niet in verhouding lijkt te staan tot het belang ervan. Het heeft ook een bazaar en een aantal zeer goed gebouwde stenen huizen. - We bleven maar ongeveer een half uur in KosmodenJansk. Ondanks deze korte tijd en de naderende nacht kon ik het meer oriëntaalse karakter van de religieuze constructies opmerken. Dit komt omdat de bevolking die deze kusten bewoont niet de pure Russische bevolking is, maar een volk dat voorheen bekend stond onder de naam Tschouasses. Onderworpen door Rusland, namen de Tschouasses, tot dusver heidenen en nomaden, over het algemeen de Griekse religie over, maar behielden een groot deel van hun zeden en hun gewoonten; velen van hen kennen niet eens het gebruik van de Russische taal. Ik ben er zeker van dat deze stammen, nu gevestigd, zich uitstrekken tot aan de Kazan-kant, waar we morgen zullen aankomen.

- Nadat we Kosmoden-Jansk hebben verlaten, varen we nog een uur om Tshabaksar te bereiken, een ander klein Tschouasse-stadje, waar we moeten stoppen om de nacht door te brengen in onze boot, omdat de nachtnavigatie van de Wolga niet zonder gevaar is.

Woensdag 12 juli. - Ik sta 's morgens heel vroeg op, niet in staat om in mijn hut te slapen, omdat de hitte plotseling te hoog wordt. Het is vier uur en de stoomboot gaat weer verder en laat Tshabaksar achter.

- Ik heb net gesproken met kapitein Van Bergen.

Ik waardeer elk moment meer zijn perfecte communicatie.

---

plezier en. zijn openhartige bonhomie. Hij zeilde vele jaren op de Wolga en kent alle randen, locaties, steden, de kleinste dorpen en de tradities van de provincies die door de rivier worden doorkruist; dus hij geeft me informatie over alles wat we zien, rechts of links. Het is een groot geluk dat ik deze beminnelijke landgenoot heb ontmoet. Hij is bereid me te vertellen dat geluk ook voor hem is, ongetwijfeld vanwege het lange en hartelijke gesprek dat we zojuist hebben gehad over ons oude en lieve Holland, van wie hij des te meer houdt, omdat hij het des te leuker vindt. langer gescheiden geweest.

- Voorbij Tshabaksar worden de oevers van de Wolga erg eentonig: de heuvels op de rechteroever, die aanzienlijk dalen, hebben hun donkergroene kleur verloren, vervangen door een roodachtige tint van saaie uniformiteit, min of meer vanwege de aard van de grond gestript. Van tijd tot tijd passeren we elkaar met een stoomsleepboot, waarbij we de stroom naar veel boten met goederen opvoeren en naar de Nizhny Novogorod-beurs gaan. Sommige zijn gevuld met biezenmatten, bedoeld om de begane grond van de woningen te versieren door deze te ontsmetten.

- Rond zes uur bevinden we ons voor een dorp genaamd Sader, waarvan de kerk zijn dak en koepels heeft bedekt met tegels, in plaats van deze bovenste delen te laten schilderen of vergulden. We stoppen even. De kapitein wijst me, aan de oever, op een heel bijzonder geklede vrouw. Ze is, vertelde hij me, een Tschouasse-vrouw. Hier is zijn portret. Ze draagt een soort witte blouse met rode randen, met een

---

broek strak om het been en aflopend in kousen met zolen, die als sandalen aan de voet vastzitten. Haar steil haar, met een scheiding aan de voorkant van het hoofd, hangt van achteren in een grote, sterke vlecht, over de hele lengte versierd met kleine glazen voorwerpen in verschillende kleuren. Het hele kostuum lijkt niet op een vrouw te duiden in

de verte waar we zijn geplaatst; men zou liever een jonge jongen zeggen, ware het niet dat deze enorme vlecht, die duidt op een haar met een zeer vrouwelijke rijkdom.

Het is nog steeds een Tschouasse-dorp. Daar heb ik een nieuwe kans om mannen en vrouwen te zien die behoren tot deze populatie van een heel ander type dan het Russische type en, zeker, superieur in gratie en schoonheid.

Een vrouw draagt om haar nek een ketting van schelpen die zijn verweven met gekleurde glaskralen, waardoor ze eruitziet als een vrouw uit India. Ze werpt een verlegen en vriendelijke blik op onze kant.

- We kondigen de aankomst in Kazan aan vanmorgen om tien uur. De Vladimir-Glasenach is een goede wandelaar en zal ongetwijfeld het woord van zijn aanvoerder houden. Als we verder gaan, kunnen we van ver, aan onze rechterkant, de stad Schwyeisk zien, aan de Schwyaga-rivier, een van de woonplaatsen van de oude Tataarse Khans, waarvan de gunstige ligging op een afgelegen heuvel ooit een bijna onneembare vesting maakte.

- Eindelijk staan we hier voor Kazan, toepasselijk de bijnaam de Superb. Zijn uiterlijk en zijn verleden verdienen ook deze naam. Daar wisselen we van schip, waarbij de VladimirGlasenach alleen de reis maakt van Nijni-Novogorod naar Kazan, met terugkeer van Kazan naar Nizhny. Het is met oprechte en diepe spijt dat ik afscheid neem van kapitein Van Bergen, deze beminnelijke man die tot dusver zo nuttig voor me is geweest en een manier heeft gevonden om het einde van mijn reis niet minder aangenaam voor me te maken, door me in ga verder met de meest volledige informatie over opmerkelijke punten langs de Wolga, van Kazan tot de monding van de rivier. Hij droeg bij aan zijn goede diensten door mij voor te stellen en mij aan te bevelen bij kapitein Meyer, kapitein van de boot, behorende tot dezelfde Semaliott Company, die ons naar Astrakan zal brengen. Ik bedankte mijn gedienstige landgenoot hartelijk en beloofde mezelf om hem in het openbaar blijk te geven van mijn dankbaarheid als ik, zoals ik hoop, bij mijn terugkeer de gezondheid heb die nodig is om het verslag van de reis die ik 'onderneem' te schrijven en te publiceren.

- Ik heb zojuist Kazan bezocht en kom overweldigd door vermoeidheid weer aan boord; Toch wens ik hier het resultaat van mijn excursie vast te leggen.

Kapitein Meyer had ons gewaarschuwd dat hij nog dezelfde avond zou vertrekken, omdat vanuit Kazan de navigatie van de Wolga meer veiligheid biedt. Daarom lieten we onze bagage achter op de steiger, in het kantoor van de compagnie. Toen ik eenmaal vrij was, nam ik een droshka om naar de stad te gaan, die in de zomer bijna zeven werst verwijderd is van de loop van de rivier, waarvan hij wordt gescheiden door een enorme weide of liever een steppe,

---

wat een wilde en verlaten sfeer geeft aan de buitenwijken van Kazan.

Op het moment van de overstroming dompelt de Wolga deze nu droge ruimte volledig onder en kunnen boten de stad zelf bereiken.

De weg die in dit seizoen van de haven naar de stad loopt, lijkt willekeurig te zijn getrokken. Ze maakt twintig omwegen, en soms denk je dat je op haar schreden terugkeert; met dat vol obstakels, soms opgestapelde aarde, soms enorme sleuven waar je op elk moment van uitgieten bang voor zou zijn als je niet volledig gerustgesteld zou zijn door de vaardigheid die je overal onder Russische koetsiers tegenkomt. Halverwege passeren we een half Tataars dorp, waar een kleine moskee staat. Na een half uur vreselijk geschud te zijn in deze verdomde droshka, wat lang lijkt, komen we eindelijk aan bij de eerste huizen van de stad.

Kazan heeft een grootse uitstraling en een buitengewoon originele fysionomie, zowel Oosters als Europees, waarin zijn geschiedenis wordt onthuld, namelijk die van de oude verovering van Rusland door de Tataren en van hun meer recente onderwerping door de Tataren. Ik heb een bericht gekregen waarin ik een paar regels geschiedenis neem. Opgericht in het midden van de dertiende eeuw door de Tataars-Mongoolse Batu-Khan, de veroveraar van Rusland; vroege hoofdstad van een onafhankelijk khanaat; voor het eerst ingenomen en in 1397 verwoest door grootprins Vasili-Dimitriewitch; herbouwd en werd het laatste fort van de Tataren van de Gouden Horde; een tweede keer veroverd door Ivan de Dreigende in de vijftiende eeuw; keerde terug naar de Tataren; definitief onderworpen, in 1552, door Ivan de Verschrikkelijke, sinds die tijd maakt deze stad deel uit van Rusland, waaraan gehoorzaamd werd

---

en tenslotte de Tataren, die haar gedurende tweehonderdvijftig jaar wetten hadden gegeven. De torens, klokkentorens, minaretten, koepels zeggen dat het christendom en de islam hier naast elkaar leven. Sinds de verovering is het Aziatische element echter aanzienlijk verminderd; In Kazan zijn er echter nog steeds bijna tienduizend Tataren op een bevolking van zestigduizend inwoners.

Net als Nizhny Novogorod bestaat Kazan, leunend tegen een hoogte, uit twee delen: de bovenstad en de benedenstad. In de bovenstad bevindt zich natuurlijk het Kremlin of de binnenstad. Net als dat van Moskou en Nizhny Novogorod, bevat het Kremlin van Kazan verschillende religieuze gebouwen, waaronder het Spasso-Preobrazhensky-klooster, waarvan de kerk niets in het bijzonder bevat, behalve het graf van een Russische heilige die enorm wordt vereerd door de bevolking van het land, Saint Worzonoff. Voor deze kerk is onder de grond een kleine kapel geplaatst waar je via een paar treden naar beneden gaat. We zien daar drie verfoeilijke schilderijen, die andere heiligen voorstellen, die niettemin de toegewijden van de Griekse religie met vurigheid inspireren. Tegenover de ingang van het klooster staat de kathedraal. De constructie ervan behoort tot twee heel verschillende tijdperken. Het veel oudere deel vertoont een zeer uitgesproken oosters type en moet onder Mussulman-heerschappij als moskee hebben gediend. De andere, uiteraard veel recenter, moet gebouwd zijn na de verovering van Kazan door Rusland. Ik heb hier niet precies achter kunnen komen. In dit tweede deel zien we een graf van Sint-Joris, een van de personen die het meest geëerd worden door het Russische volk; alleen, wat het geloof in de authenticiteit van de begrafenis vermindert

---

is te zien in de kathedraalkerk van Kazan, het is het naast elkaar bestaan, op andere plaatsen, van dit graf van Sint-Joris, dat de naïeve overtuigingen van de gelovigen worden betwist. Naast zijn religieuze gebouwen biedt het Kremlin nieuwsgierigheid slechts twee monumenten die het verdienen om genoemd te worden. Een, echt uniek, is de toren genaamd Souyoumbecky, gebouwd door een Tataarse prins, naar het model van deze Chinese torens waarvan de voorstelling bekend is. Het bestaat in feite uit verschillende boven elkaar geplaatste vloeren, waarvan de breedte afneemt tot aan de nok. Je komt binnen via een kleine gewelfde deur. Het geheel is opgetrokken in rode stenen met een prachtig effect en lijkt te dateren uit de veertiende of vijftiende eeuw. Het laatste monument waarmee ik de beschrijving van het Kazan Kremlin zal beëindigen is het hotel of paleis van de gouverneur; het is een gebouw, relatief modern, met een nogal grandioos aspect: ervoor ontwikkelt zich een mooie tuin die op voordelige wijze de proporties van het monument benadrukt.

Bij het verlaten van het Kremlin werden we naar een zeer merkwaardig klooster van kloostervrouwen gebracht, het klooster van de maagden (Divitchi). We konden natuurlijk alleen de kloosterkerk bezoeken. Bij het binnenkomen ontmoetten we precies een van deze maagden, die ons met een zeer felle houding aankeek en, in onze hoedanigheid van vreemden, dat wil zeggen ketters, niet wilde toestaan dat we min of meer als een standbeeld van de Gezegende beschouwen. Maagd, met een kroon verrijkt met diamanten. Ze vond dat onze ogen te onzuiver waren om ons op het beeld van de Madonna te concentreren. Onze aanwezigheid scheen haar bescheidenheid en verlegenheid ook op een bijzondere manier te storen. We trokken ons discreet terug, en niet zonder

---

enige haast, om aan de verleiding te ontsnappen, want ze was jong en tegelijkertijd heel mooi.

Van daaruit gingen we op bezoek, in een ander deel van de stad, de grote universiteit waarvan de reputatie in heel Rusland wijdverspreid is. We hadden niet genoeg tijd om het interieur van dit gebouw te verkennen, dat beantwoordt aan zijn bekendheid en zijn bestemming. Kazan University is een uitgebreide instelling, waar alle wetenschappen worden onderwezen. Het wordt bezocht door een zeer groot aantal studenten, afkomstig uit de meest afgelegen plaatsen, en de Russische regering verleent het speciale bescherming, want het is het machtigste element van de beschaving in dit afgelegen deel van de Europese provincies. Voor het gebouw, we kunnen zeggen dat het monument, staat het bronzen standbeeld van de dichter Derjaviné, een inwoner van Kazan. Niet ver daarvandaan, en als een aanhangsel van de universiteit, is een observatorium gebouwd in grote proporties dat bewezen heeft en die echte diensten verleent aan de wetenschap.

Maar wat ik vooral wilde zien, was het deel van de stad dat de Tataarse wijk heet. Deze wijk, of liever deze stad, heeft zijn oosterse fysionomie behouden, die zo sterk verschilt van het Europese type. De straten die bedoeld zijn voor handel, staan vol met winkels waardoor je zou denken dat je in Nanjing of Canton bent. Door hun constructie, hun ordening, door de aard van de producten en voorwerpen, grotendeels Chinees, die daar worden verkocht en die via Centraal-Azië aankomen, is het in werkelijkheid misleidend. Maar de rijke Tataren, en er zijn er die veel fortuin hebben, hebben in een ander deel van de stad, dat ze hebben geadopteerd, elegante

---

huizen, goed gebouwd en goed onderhouden, waar ze op hun eigen manier en met veel gemak wonen. De mannen (ik zal later de gelegenheid hebben om over vrouwen te praten) dragen zeer lange jassen met lange mouwen, in allerlei kleuren. Ze zijn gestyled met een kleine pet of een vilten dop. Sommige Tataren van Kazan zijn mohammedanen gebleven en beoefenen hun religie in tempels die voor hen zijn gereserveerd. Hun naam wekt ten onrechte, in West-Europa, dat alleen leeft van oude tradities, het idee van barbarij en de onwetendheid die dat met zich meebrengt. Deze oude nomaden lijken hier nog steeds apart te staan; maar ze staan het in de beschaving niet af aan de mensen die hen omringen, en verwaarlozen niets, in het bijzonder voor de opvoeding van hun kinderen. Ze hebben op eigen kosten twee zeer goed onderhouden scholen opgericht, een voor jongens en een voor meisjes, waar ze alles leren wat essentieel is om te weten.

Na een bezoek dat te snel was (omdat we haast hadden) en daarom erg onvolledig waren, keerden we terug aan boord en namen afscheid van deze stad zo vol herinneringen en vol trots aanbieden aan de te weinige reizigers die het naderen, de schitterende overblijfselen van zijn vroegere grootheid.

Bij mijn terugkeer zag ik het monument dat in 1811 werd opgericht voor de krijgers die bezweken tijdens de gedenkwaardige belegering die in de zestiende eeuw de Russische meesters van Kazan voor altijd maakte. Het is een afgeknotte vierhoekige piramide, die een kapel vormt die men binnenkomt via vier verschillende ingangen.

Bij aankomst op de pier was de aanblik van een spektakel bedoeld als aanvulling op mijn observaties, nogal pittoresk.

---

alleen moreel, op de Tataarse bevolking wachtte me op. Daar was een hele familie bijeengekomen, die ongetwijfeld het gedrag leidde van de chef, die, net als wij, naar Astrachan zou gaan. We zagen de grootvader, de grootmoeder, de moeder, twee charmante jonge meisjes en een paar andere familieleden. Door de gelaatstrekken, de uitdrukking van de figuren en het kostuum stelde deze groep een geheel oriëntaals beeld samen. Hij stond me toe de gewone kleding van Tataarse vrouwen te bestuderen, in ieder geval die van Kazan. Het bestaat uit een jurk die heel laag afloopt en waarvan de kleur varieert naargelang de keuze van de personen, met mouwen die zo lang zijn dat ze ver buiten de hand vallen; het doet denken aan die voorstellingen die we zien op Chinees porselein, of op theedozen en andere voorwerpen die uit dit land komen. De Tataarse vrouwen dragen, aan hun hoofd vastgemaakt, een kasjmier schal waarmee de jonge meisjes die ik voor me had koket speelden, soms hun gezichten volledig bedekten en soms een helder, blauw oog lieten zien als dat van een gazelle.

Een stof bezaaid met gouden munten die naar de stof waren genaaid, bedekte de borsten van de vier vrouwen, die met vele uitingen van tederheid afscheid namen van de reiziger. De meisjes droegen ook een lint op het voorhoofd als hoofdband, waaraan ook een reeks kleinere munten was bevestigd, ook in goud. Deze set was tegelijkertijd erg origineel en erg sierlijk.

Bij het zo goed mogelijk beschrijven van de belangrijkste bezienswaardigheden van Kazan, vergat ik de walgelijke kasseien te noemen die het lopen door de straten van deze stad zo pijnlijk maken. De vermoeidheid die me overweldigt, herinnert me er onvermijdelijk aan

---

nir, en, nadat ik het resultaat van mijn excursie in dit dagboek heb genoteerd, krijg ik, om uit te rusten, mijn nieuwe hut, die ik nog steeds het geluk heb om alleen te hebben, omdat we weinig mensen aan boord zijn, een paar handelaars die moeten stap uit bij verschillende stations vóór Astrakan, en geen enkele reiziger met wie ik een woord kan wisselen.

Donderdag 13 juli. - Ik stond laat op, nadat ik de nacht en de ochtend had doorgebracht om te herstellen van mijn vermoeidheid veroorzaakt door mijn race van gisteren en mijn slapeloosheid van de twee voorgaande nachten, doorgebracht in een echt verstikkende hitte. Het weer, dat sinds ons vertrek uit Nijni-Novogorod stormachtig was, is gelukkig afgekoeld, en dat belooft veel goeds voor de rest van onze navigatie. Onze boot is veel groter dan degene die we hebben achtergelaten, en de installatie is veel beter.

- Ik kan in mijn eentje niets zeggen over de Wolga gedurende de twintig of vijfentwintig competities die we zojuist vanavond hebben afgelegd. Vanuit Kazan zijn de oevers aan beide kanten even vlak; maar terwijl we verder gaan, begint de rechteroever weer te stijgen, en al snel vinden we die keten van heuvels die ons sinds Nijni nooit meer heeft verlaten. Kapitein Meyer, aan wie kapitein Van Bergen zijn zeldzame vriendelijkheid schijnt te hebben overgebracht, voorkomt mijn vragen door mij exacte informatie te verstrekken over onze hele nachtelijke reis. Uit zijn verslag zie ik, zoals hij me vertelt, dat ik niet veel heb verloren, en

dat, behalve de kruising van de Wolga met de Kama, die daar vandaan komt. Siberië, de loop van de rivier biedt niets

---

bijzonder interessant van Kazan tot Simbirsk.

- Op dit moment, negen uur 's ochtends, komen we aan voor Simbirsk. De boot stopt, en meneer Meyer stelt voor dat ik een wandeling in deze stad ga maken en me vertelt dat het zeker niet zonder interesse zal zijn. Ik accepteer het gretig.

- Ik ben teruggekomen van onze excursie, mijn hart bedroefd door de trieste toestand van de stad Simbirsk, na een recente brand. Eenmaal aan land namen we, de kapitein en ik, een van deze droshka's met een paard, van een heel eigenaardige structuur, waar we schrijlings op een sterk stuk hout staan, slecht opgevuld en gemonteerd op een trein van wielen. Dit is niet gemakkelijk of geruststellend, want de benen, die aan weerszijden naar beneden hangen, zouden heel goed door het wiel kunnen worden gegrepen, als men de minste afleiding zou hebben; maar men went er snel aan, en ik had niets anders dan mezelf te prijzen voor mijn begin in deze nieuwe soort paard: rijden. Meneer Meyer was er al aan gewend.

Een draf van een half uur bracht ons naar de top van de heuvel waarop Simbirsk is gebouwd, rechts van de Wolga. We passeerden elkaar met een groep gevangenen die soldaten, geladen en gespannen geweren, naar het werk aan de oevers van de rivier brachten. Deze ontmoeting was niet al erg vrolijk en bereidde ons voor op wat we zouden gaan zien.

Niets kan het betreurenswaardige schouwspel maken dat Simbirsk presenteert. Het zijn slechts ruïnes, huizen zonder dak, ingestorte monumenten, verkoolde kerken. Deze stad, recentelijk gesticht, omdat het pas dateert uit het jaar 1648, hoofdstad van de regering van zijn naam, waar een bisdom is, een strafhof, een groot college,

---

was trots op zijn snelle en prachtige constructies. Vorig jaar vernietigde één nacht alles. Slechts enkele kerken werden door de brand gespaard, evenals enkele hotels, echte paleizen die getuigen van de grootsheid van een talrijke en nog steeds machtige adel in het land. Simbirsk had ook een heel mooi museum opgericht door de illustere historicus van Rusland, Karamsine, geboren in de buurt. Het museum werd door vlammen verzwolgen. Alleen het standbeeld van Karamsine, dat de bewondering van zijn landgenoten hem op een van de pleinen van Simbirsk opriep, overweegt de ruïnes van deze stad, voorwerp van zijn genegenheid. Maar als in Rusland, waar de gewone mensen alleen in houten huizen wonen, het vuur snel zijn werk doet, is de energie die eigen is aan het nationale karakter zeer snel hersteld. Een deel van de ramp is al gerepareerd; ze werken hard, en ik twijfel er niet aan dat de stad, die bijna 20.000 inwoners telde, haar vroegere welvaart zal hebben hervat. Vanaf Simbirsk heeft men een heel mooi uitzicht over het omringende land, en men is getuige van een bijzonder fenomeen dat waarschijnlijk nergens anders wordt gezien. Enerzijds, stromend naar het zuiden, zoekt de Wolga, als een gigantische zilveren slang, zijn weg door het meest weelderige groen, terwijl anderzijds, op zeer korte afstand, de Swiaga, die in de tegenovergestelde richting gaat, loopt direct naar het noorden. Door de hoogten die de rechteroever verdedigen en waarop Simbirsk zit, verhinderd de Wolga binnen te stromen, moet deze rivier opstijgen tot in de buurt van Kazan, waar hij uiteindelijk een uitmonding ontmoet waardoor hij zijn wateren kan vermengen met dat van de rivier die roept en duwt het weg.

- De stoom komt weer op gang. De loop van de Wolga wordt steeds grilliger en wijder.

Onderhouden door de heuvels aan de rechterkant, herwint de rivier al zijn vrijheid op de linkeroever en vormt in zijn bedding, die een zeer duidelijke bocht beschrijft, verschillende kleine eilanden bedekt met struiken en kreupelhout van een grote verscheidenheid; ze zien eruit als grote manden met groen.

Aan onze rechterkant is een klein dorp genaamd Krioucha, in de buurt waar de Semaliott Company een winkel heeft met items die nodig zijn voor de navigatie en een magazijn voor de service van de goederen die het vervoert. Niet ver daarvandaan opent een baai, die de Russen Saraton noemen, en waar de boten die op de Wolga varen beschutting vinden tijdens het winterseizoen, wanneer de rivier bijna volledig bevriest. Er werd een kleine vestiging gevormd in Saraton; Het verbaast me niet dat het voor een groot deel uit Nederlanders bestaat, die zich daar zijn komen vestigen, ongeveer twintig gezinnen. In de buurt ben ik op de hoogte gebracht van verschillende dorpen van deze Tschouasses die we in het begin zagen, van weinig bekende oorsprong, omdat sommigen zeggen dat het Fins is en anderen Turks, en die langs de Wolga wonen, van Nijni-Novogorod tot hier, in aantal, verzekert me kapitein Meyer, van meer dan tweehonderdduizend, deels nog steeds afgodisch.

- De hitte is extreem gedurende de hele dag van 13 juli. We zitten in een tent op de brug en kijken naar het steeds nieuwe schouwspel, zij het in wezen hetzelfde, van deze twee kusten: hier hoge heuvels met veel beboste heuvels en daar een immense vlakte bedekt met gewassen en weiden. De tafel is geanimeerd door

---

de ontmoeting die we op elk moment maken met andere boten die de rivier op of af gaan, schitterend als een spiegel in de vurige zonnestralen.

Soms is het een rij boten die wordt voortgetrokken door een kleine stoomboot, soms zijn het enorme boten met dek, die op een zeer originele manier door de kracht van de paarden worden voortbewogen. Op de brug, die buitengewoon ontwikkeld is, bevindt zich een soort galerij die wordt ondersteund door houten pilaren; beneden zijn de paarden, soms honderd, verdeeld in twee groepen, sommige vooraan die aan een wiel draaien waardoor de boot vaart, en de anderen aan de achterkant, die om de beurt rusten.

Deze enorme boten worden geladen met tarwe en andere granen, kaviaar, enz., Die ze naar Astrachan vervoeren.

Maar wat we vaak zien zijn vissersboten, waarvan de latijnzeilen en gracieuze bewegingen doen denken aan de boten, met zo'n elegante vorm en uiterlijk, van Napels en Sorrento; het is niet eens het hemd of liever de rode blouse van de vissers die niet doet denken aan de schilderachtige klederdracht van de Napolitaanse schippers. De Wolga is erg visrijk. Vooral de sterlets hebben een Europese reputatie, en mensen worden gek om ze in Sint-Petersburg te hebben, waar ze worden vervoerd, zodat ze niets van hun smaak verliezen, in grote vaten gevuld met water uit de Wolga. dus verkopen ze voor honderd honderd en vijftig francs. Ze zijn minder duur op de rivier, en de keuken van kapitein Meyer heeft me in staat gesteld om zonder geld te verliezen in te zien dat hun reputatie niet wordt toegeëigend. Er is vooral een manier om de sterlet te huisvesten die ik fijnproevers aanbeveel. We maken er een

---

soep genaamd oucha of ougha, die sterk lijkt op de bouille-à-jicht van Marseille, maar die ik superieur verklaar. Meneer Meyer heeft ons er vandaag mee getrakteerd. Ik heb van hem vernomen dat we de laatste jaren hebben gemerkt dat de vis in de Wolga afneemt, ongetwijfeld vanwege het grote aantal stoomboten dat de wateren verstoort.

- Een mooi station, na Simbirsk, eveneens op de rechteroever, is Singala, omgeven door grote boomgaarden beplant met appel- en perenbomen die allemaal bedekt zijn met fruit. Van Simbirsk tot hier hebben de talrijke omwegen van de Wolga ons vaak de aanblik van de arme afgebrande stad teruggegeven; wanneer we het het minst verwachten, zien we haar verschijnen als een geest die op elk moment weggaat om uiteindelijk uit Singala te verdwijnen.

Singala is een klein stadje met een lachend aspect, bijna verborgen in het midden van de groene heuvels die het beschutten.

- Nog steeds Tschouasse-dorpen, voornamelijk op de linkeroever. Een rivier, de Tschéremschan, doet de Wolga opzwellen, wat een vrij uitgestrekt eiland vormt, bedekt met prachtige bomen die op eiken lijken.

- Rond vier uur 's middags komen we aan in Novo-Divitchi, een klein stadje dat bestaat uit twee brede straten die parallel aan de rivier naar beneden lopen. We nemen een korte pauze wat mij een levendig en interessant spektakel oplevert. De hele vrouwelijke bevolking lijkt de achterkant van de stoomboot te bestormen en biedt ons luidruchtig aan om allerlei soorten voedsel te kopen: melk, eieren, kippen, groenten, fruit, aardbeien. Vrouwen en meisjes zijn heel netjes gekleed; deze handel moet voor het grote publiek zeer lucratief zijn

---

veel van de boten die deze rivier op en neer varen, de belangrijkste slagader van Rusland.

- Nadat we onze wandeling hebben hervat, bevinden we ons voor een prachtig landgoed van graaf Orloff-Davidoff en genaamd Oussoljée, doorkruist door een charmante rivier, de Yougouly. Op een nabijgelegen berg liet de eigenaar een soort observatorium bouwen om te helpen bij de uitvoering van de topografische kaart van het hele omringende land. Hier begint het mooiste deel van de Wolga. De heuvels zijn bergen geworden; grote eikenbossen accentueren het groen, in de bovenste delen bekroond door de donkere kleur van de dennenbossen. De linkeroever is op dezelfde manier bedekt met hout. Deze aanblik wekt in mij de herinnering op aan deze prachtige bossen van mijn geliefde Friesland, die ik in mijn jeugd met zoveel vreugde en vrijheid doorkruiste.

- Iets verderop stoppen we even bij de steiger van Stavropol, een stadje op de linkeroever, maar waarvan we nauwelijks iets hebben gezien, omdat het op een bepaalde afstand van de rivier ligt, als het water laag staat , dit is nu het geval. De Kalmyks beginnen hier. Stavropol of Stad van het Kruis werd aan het begin van de vorige eeuw gesticht om te dienen als de woonplaats van de Kalmyks die van Turkestan naar Rusland waren geëmigreerd en zich gedeeltelijk tot het christendom hadden bekeerd. We laten een paar passagiers van boord gaan en vervolgen onze weg tussen enorme vlotten van nog te bouwen stukken hout, die de Kama naar de diepten van Siberië zal brengen om ze via de Wolga door het hele rijk te verdelen.

Russisch. Rechts stijgt de rook van de vele gipsovens die het kalksteengesteente exploiteren, waarvan de grijsachtige laag al enige tijd zichtbaar is door de grote bomen. Deze exploitatie behoort toe aan graaf Orloff-Davidoff, wiens land zo ver komt, en levert hem aanzienlijke winsten op door de overvloed aan materialen en de lage prijs van arbeid, die bijna nihil is.

Altijd dezelfde schoonheid in het gordijn van groen dat aan de rechteroever grenst, van tijd tot tijd onderbroken door kalksteenmassa's die de kleur variëren en harmoniseren. - In een inkeping van de berg komt het dorp Mark-Wascha tevoorschijn. Daar een schilderij dat het waard is om een Nederlandse schilder te inspireren. Een kudde prachtige koeien, van

verschillende tinten, arriveert geleid door herders in pittoreske kostuums; de koeien komen zonder moeite de rivier in en baden daar terwijl ze hun capriolen uithalen. De zon is aan het afnemen en de bries, eindelijk verfrist na een warme dag, brengt ons die bosgeuren die ik liever heb dan de geur van bloemen.

- Hier verschijnen voor het eerst heuvels op de linkeroever, en de Wolga, die aan beide zijden wordt onderhouden, is een tijdlang verplicht zijn grillige koers te regelen.

- Ik maak van alles een show. Een vissersboot laat zich over het water vervoeren; degenen die erop rijden, wachtend op de nacht om hun netten uit te zetten, zingen een van die Russische liederen zo lieflijk en zo melancholisch, dat ik niet kan horen zonder emotie. Een soort kombuis, rondom versierd met een uitgesneden houten rand, passeert ons. - EEN

---

pelikaan, die klaar is met vissen, stijgt majestueus op in de lucht en keert terug naar zijn nest.

- De zon gaat onder en we gaan bijna plotseling van dag naar nacht, waardoor ik zie dat we de middag naderen. - We varen nog een uurtje in het donker en komen uiteindelijk aan in Samara, op de linkeroever, waar de boot uit voorzichtigheid stopt, om morgen te vertrekken. We moeten de nacht aan boord doorbrengen en ik nestel me in mijn voortreffelijke hut, verheugend op alle aangename sensaties die deze eerste drie dagen me hebben gegeven. Als de rest van mijn reis op dit begin reageert, hoef ik mezelf alleen maar te feliciteren met mijn gelukkige inspiratie dat ik de voorkeur heb gegeven aan de route van de Wolga om naar Perzië te gaan.

Vrijdag 14 juli. - Vanmorgen, om vijf uur, kwam kapitein Meyer me ophalen voor een rondleiding door de stad. Samara is onlangs opgericht. Het is geheel in moderne stijl gebouwd, met grote pleinen en lange parallelle straten, grotendeels omzoomd door houten huizen, waarvan sommige erg mooi zijn. Deze stad heeft al tienduizend tot twaalfduizend inwoners en is gedurende tien jaar de hoofdstad geworden van een bepaalde regering, gevormd uit gebieden die zijn ontleend aan die van Simbirsk en Orenburg, niet zozeer vanwege het belang van de bevolking als wel vanwege de handel. , met de dag meer bloeiend. Het gaat voornamelijk om tarwe, steppevee, die in de buurt beginnen, verse en gezouten vis; daar wordt ook veel talghandel gedaan. Om tarwe in de winter op te slaan, hebben we groot gebouwd

---

rijen kazernes aan de oevers van de Samara, die daar uitmondt in de Wolga en de stad zijn naam gaven.

Bij deze rivier, die in het oosten bij Orenburg ontspringt, komt het meeste graan binnen; maar de handel van Samara wordt ook gevoed door de provincies ten westen van de Wolga, die deze zone van centraal Rusland vormen die vanwege zijn vruchtbaarheid de zwarte aarde wordt genoemd.

Ik zag voor het eerst in de straten van deze stad koeien en paarden van de steppen. De eerste, van normale grootte, onderscheiden zich door hun grijsachtige kleur, gespikkeld met kleine rode en zwarte vlekken. De paarden hebben een ongelukkige uitstraling door hun slankheid en hun buitensporig lange nek; maar dat is hun aard, en ze zijn er niet minder goed in. Ze zijn hard aan het werk en zijn bewonderenswaardige hardlopers. Ik hoop het eens te proberen als we de Kozakkensteppen bereiken. Ter vermaak hebben de inwoners van Samara een vrij mooie openbare tuin, gelegen op een heuvel nabij de Wolga, waaraan ze de Engelse naam Wauxhall hebben gegeven, die in Rusland soms wordt toegepast op echte tavernes die er niet zijn. Rechtsaf.

- Om zeven uur 's ochtends verlaten we Samara. De oevers zijn niet meer zo bergachtig en missen poëzie. Het is in dit deel dat de Wolga de grootste kromming van zijn bed bereikt, opmerkelijk onregelmatig.

Van Stavropol tot Samara liep het door een scherpe bocht bijna constant naar het oosten; van Samara gaat het rechtstreeks naar het westen, en vormt zo een groot schiereiland waarvan de omtrek een navigatie van bijna dertig mijlen vereist, terwijl er hooguit vier zijn vanaf het punt waar de rivier zijn richting verlaat

---

vorige, van noord naar zuid, tot degene waar het weer gaat.

- Het landschap verliest zijn interesse. De linkeroever wordt weer plat en niets breekt zijn eentonigheid. De stroom gaat verloren en raakt verstrikt in een netwerk van kleine eilanden die grote navigatie-voorzichtigheid vereisen. Op de rechteroever is de bergketen, zo rijk bebost, een keten van kalksteenrotsen geworden, alleen bedekt met struikgewas, en de Wolga knaagt aan zijn voet.

Aan het einde van een uur stijgen de rotsen weer op en gaan op steile voorgebergten de rivier in, gedomineerd, in de buurt van Syzran, door de top van BielijKliousk, die, hoewel hij geen vierhonderd meter hoogte heeft, doorgaat voor een hoge berg in dit simpele uniform dat men centraal Rusland noemt.

In een kleine baai tussen twee rotsen zien we van verre een compacte massa die beweegt, zwermt en water naar buiten gutst. Als we dichterbij komen, erkennen we dat het een enorme kudde steppepaarden in alle kleuren is, die baden, dartelen en spelen als ontsnapte schoolkinderen. We schatten het aantal van zeven tot achthonderd, en deze troep, voldoende om een volledig regiment cavalerie op te zetten, wordt geleid en bewaakt door één man.

Verderop verschijnen grote kuddes koeien en schapen aan de oever. Ze worden tijdens de heetste uren van de dag naar de waterkant gebracht en 's avonds weer teruggebracht om te grazen in de steppen.

- We vertrekken aan onze rechterkant en aan onze linkerkant verschillende dorpen en steden van matig belang, zoals Patrak, Sassryn, Tshorni, Feodorowka, en na een vrij lange afstand bereiken we Khvalinsk, stad

---

belangrijk voor de handel, omgeven door grote peren- en appelboomgaarden. We stoppen daar even en de kapitein nodigt me uit om naar beneden te komen.

- Omdat we geen auto hadden gevonden om door de stad en haar omgeving te reizen, accepteerden we het aanbod van een boer die ons uitnodigde om op zijn te stappen, een zeer primitieve wagen, aangespannen door een goed paard, waarmee we binnen een half uur konden om Khvalinsk te bezoeken, van binnen en van buiten. Niets te merken dan de schoonheid van het platteland en de wijk genaamd de Marine, een kleine haven waar schippers en vissers wonen en waar vis wordt verkocht. We kochten daar een prachtige karper en een schuurmachine of snoekbaars, van de baarsfamilie, twee voet lang, waarmee we triomfantelijk aan boord terugkeerden en die tijdens het diner net alle stemmen hadden behaald.

- Na het eten stelde de heer Meyer, die een zeldzame vriendelijkheid voor mij is, voor al zijn reizigers, hoewel hij mij eert met een voorkeur waarvoor ik hem dankbaar ben, mij voor om weer aan land te komen om een platteland te bezoeken. met de rang van heerlijkheid, behorend tot Prins Kotchoubé. Hij verklaarde dat de boot zijn reis 's nachts zou voortzetten,

terwijl de bedding van de Wolga hier geen hindernis bood; er wordt dus geen tijd verspild. Verschillende metgezellen sloten zich bij ons aan en eenmaal aan land beklommen we de heuvel waarop de woning zich bevindt. Onderweg vertelde kapitein Meyer ons over de kroniek die in het land actueel is en die ik alleen vertel als een nieuwsgierigheid, die, net zomin als hij, de wens heeft om het te certificeren. De Kotchoube zou afstammen van deze Poolse heer

---

die, nadat hij een intrige had gehoord tussen zijn vrouw en Mazeppa, een van zijn heren, laatstgenoemde had vastgebonden op een vurig paard dat na een waanzinnige race van enkele dagen neerstortte in de Oekraïne, vanwaar hij was ontslagen, en waar Mazeppa, gered door de Kozakken, niet lang door hen werd verwelkomd en uiteindelijk hun soevereine chef werd, hun hetman.

De familie Kotchoubé woont bijna nooit in hun woonplaats in de Wolga. Ze wordt daar vertegenwoordigd door een manager of rentmeester, die ons met grote zelfgenoegzaamheid de eer van het kasteel heeft bewezen, als we zo een vrij groot huis kunnen aanwijzen, van een meer dan sombere stijl, omringd door stallen, schuren, commons, enz.

Het is allemaal zwaar, verpletterd en bovendien slecht onderhouden.

Een ding dat me interesseerde, was de aanblik van de portretten van de leden van de familie Kotchoubé, vooral die van de huidige eigenaar van het kasteel en van de opmerkelijk beschilderde prinses, zijn vrouw, laatstgenoemde in Madeleine. Voor het huis, en afdalend richting de rivier, strekt zich een ruime tuin uit, voortgezet door een grote boomgaard, die is beplant met allerlei soorten fruitbomen.

Vanaf daar, door het groen, is het uitzicht op de Wolga werkelijk prachtig. Achter het kasteel begint een immense steppe, dan helemaal groen, waarvan we het einde niet zien. De manager was zo vriendelijk om ons de paarden van de prins te lenen om daar een wandeling te maken die, door de ijver van onze Kozakken, in plaats van onze wil, al snel een hectische race werd, totdat we na een kwartier van deze woedende galop vielen. in het midden van een troep paarden die men in vrijheid achterlaat in de vlakte en dat waarschijnlijk-

---

degenen die we reden hadden zich bij willen aansluiten; maar onze plotselinge verschijning maakte hen bang en ze vluchtten met een onvoorstelbare snelheid. De woede van onze mensen kalmeerde toen en we namen de weg terug naar het kasteel. Toen we aankwamen in een dorp dat ver weg ligt, ontmoetten we een man die de manager stuurde om ons te zoeken, voor het geval we verdwaald raakten in de steppe, wat soms gebeurt, vooral 's avonds, en hij begon te beginnen. . Toen we terugkwamen op school, stond de laatste erop ons een hapje te laten accepteren, waartoe het effect van de frisse lucht van de steppe ons in staat stelde te eren.

Door afscheid van hem te nemen, dankten we, zoals hij verdiende, deze waardige rentmeester, maar terwijl we een deel van onze dank uitstelden aan zijn meesters, wier beleefdheidsinstructies hij duidelijk ten aanzien van de bezoekers uitvoerde. Terug aan boord, en na dit te hebben geschreven, want ik heb mezelf beloofd nooit uit te stellen tot de volgende dag, voel ik de behoefte om mijn ligplaats te bemachtigen, hoewel de avond heerlijk is op het dek na deze verschroeiende dag. Het was niet zonder grote vermoeidheid dat ik het plezier kreeg, dat ik mezelf had beloofd, van een race op volle snelheid op een kozakkenpaard.

Zaterdag 15 juli. - De dag belooft schitterend te worden; de tijd is minder zwaar; een uitstekende nacht stelde mij vanmorgen om vijf uur in staat om aan dek gereed te zijn. Op dat

moment arriveerde onze boot voor de stad Wolsk, een belangrijke stad met vijfentwintigduizend zielen, die drie heuvels van de rechteroever beslaat. Gezien vanaf de rivier vormt het qua kleur een compacte massa

---

uniform bruin in zijn huizen, gedomineerd door verschillende mooie kerken. Op de afstand waar het zich bevindt, presenteert het een aspect vol grootsheid, dat het vooral te danken heeft aan zijn prachtige ligging.

- We naderen de Duitse koloniën die verspreid liggen langs de Wolga, tussen Wolsk en de stad Zarizin, waar we pas morgen zullen aankomen.

Begunstigd door de bekwame Catharina II, duurde de Duitse emigratie niet lang voor het ontwikkelen van de gronden die hem royaal waren toegekend. Rusland verwierf er moeizame en onderdanige onderdanen, die haar middelen vergrootte door het spektakel van alle gezinsdeugden te geven. Op enige afstand van Wolsk begonnen we op de linkeroever te zien, maar helemaal in de verte, de torenspitsen van Jecatherinenstadt, zo genoemd vanwege de bescherming die de keizerin Catherine verleende aan de Duitse kolonisten die zich daar hadden gevestigd.

Ik had een groot verlangen om een van deze interessante koloniën te bezoeken, en de heer Meyer beloofde mij en een andere reiziger die graag dezelfde nieuwsgierigheid wilden bevredigen, een paar ogenblikken te stoppen voor Jecatherinenstadt.

- Een half uur lang volgen we de rechteroever, waar de wal van kalksteenrotsen zijn voet in de rivier blijft baden.

Maar al snel maken de rotsen plaats voor geïsoleerde heuvels, afgewisseld met min of meer geaccentueerde golvingen van het land. Het is zeven uur en de boot stopt om ons aan wal te zetten.

- Jecatherinenstadt, dat de Russen Barousk noemen, is een belangrijke stad. Alles straalt daar rust, gemak en de charme van het innerlijke leven uit. De inwoners,

---

oorspronkelijk uit Schwaben en Württemberg, bleef volledig Duits. De kapitein stelde ons voor aan een van de families waar hij om bekend staat. De leider verwelkomde ons met die openhartige rondheid die eigen is aan zijn land van herkomst en die ons dwingt een beleefdheid te aanvaarden die we zeer hartelijk voelen. Terwijl we met hem aan het praten waren, in puur Duits, dat deze kolonisten na vier generaties nog steeds spreken, met het accent van hun land, maakten de vrouwen een voortreffelijke lunch klaar die we niet zonder grofheid hadden kunnen weigeren. We deden het eer aan, en bij het verlaten van de tafel liet onze gastheer zijn auto spannen en nam hij ons mee voor een wandeling in het dorp en op enkele aangrenzende percelen die perfect waren gecultiveerd. Jecatherinenstadt wordt zeer regelmatig gebouwd; de straten zijn breed en recht, de huizen, voor het grootste deel van steen, eenvoudig, schoon, met bloemperken en boomgaarden. In een grote tuin zorgde de herkenning van de bewoners ervoor dat een standbeeld van Catharina II werd opgericht, gezeten in het kostuum van een Romeinse keizerin; het is het werk, en een voornaam werk, van de beeldhouwer Kloodt, van wie ik al in Sint-Petersburg de prachtige groepen paarden had bewonderd die op de Anichkoff-brug waren geplaatst. Deze kolonie is een van de meest bloeiende van alle kolonie die werd gesticht in deze streken van de Wolga, waar we anderen tegelijkertijd aantreffen uit de verschillende streken van Duitsland, sommigen uit Zwitserland en zelfs uit Frankrijk, maar die nog lang niet een gelijke mate van welvaart hebben bereikt. Dit is echter niet te wijten aan een gebrek aan bescherming van de kant van de Russische

regering, die hun alle privileges van volledige gemeentelijke autonomie heeft verleend. In eerste instantie uitsluitend opgericht om te opereren

---

Deze koloniën, na het ontginnen en ontwikkelen van zeer grote landgoederen, houden zich nu minder bezig met landbouw; ze houden zich bezig met de handel in de producten van de grond, vooral in die van granen, die ze echte telers kopen, in een voldoende grote straal om ze aan boord van de Wolga te brengen.

Na een zeer plezierige rit van een half uur namen we afscheid van onze vriendelijke gastheer en keerden we terug naar de boot, waar we ongeduldig werden opgewacht.

- We hebben net gevaren voor een grote competitie, en hier zijn we in het zicht van Saratoff, die net aan ons is verschenen, op de rechteroever, in al zijn oosterse schoonheid. De Wolga is al enige tijd opgedeeld in een groot aantal eilanden die de navigatie bemoeilijken. Het uiterlijk van Saratoff is zowel lachend als indrukwekkend, met zijn gelaagde berghuizen, groen geschilderde daken, tuinen, witte stenen gebouwen en talloze minaretachtige klokkentorens.

Ik ben blij te vernemen dat we hier een station van een uur hebben, en ik haast me, samen met een aantal andere reizigers, om af te dalen om er gebruik van te maken.

- Ik kom gecharmeerd terug van mijn excursie. Nauwelijks aan wal werden we aangevallen door een menigte taxichauffeurs die ruzie maakten voor onze mensen en aanboden om in hun auto's te stappen, voertuigen van alle soorten en maten, waarin het niet goed zou zijn om voor een lange diepgang te zorgen. Ik gaf de voorkeur aan een soort cabriolet getrokken door een steppepaard wiens schijn van kracht me niet misleidde. Plotseling leidde hij me door een zeer steile straat naar het midden

---

van de stad, en zonder ooit terug te deinzen in de beklimmingen en afdalingen die elk moment worden vernieuwd, liet hij me door alle delen gaan. Het interieur bevat niets bijzonders en beantwoordt niet aan het door Saratoff geboden aspect van het midden van de rivier, behalve de kathedraalkerk, echter schilderachtig gelegen in het midden van een park beplant met lindebomen die net toen stond. bloeien en vulde de lucht met een heerlijke geur. De kerk, gebouwd in de vorige eeuw, is vooral elegant en gracieus. Het interieur is zeer rijkelijk versierd; de deuren van het oorspronkelijke of iconostase, overvloedig verguld, presenteren een reeks medaillons die, in een Byzantijnse stijl met zeer verfijnde smaak, episodes uit het Nieuwe Testament reproduceren. Prachtige zilveren kroonluchters zorgen voor een prachtige verlichting op de dagen van grote ceremonies. Saratoff heeft een grote bazaar die ruimschoots voorzien is van allerlei goederen. Onder de openbare gebouwen, die talrijk zijn, heb ik het bisdom, de strafrechtbank en de burgerlijke rechtbank en het hotel van de gouverneur genoemd; deze stad is in feite het hoofd van een burgerregering die, net als die van Kazan, Simbirsk en Samara, deel uitmaakt van het deel van het Russische rijk dat Klein Rusland wordt genoemd. Saratoff, dat een echt grote stad is, omdat het bijna tachtigduizend inwoners telt, is bovendien het belangrijkste commerciële centrum van al deze landen. Het is vooral het grote magazijn waar de handel tussen Astrachan en Moskou plaatsvindt. Een belangrijke handel is die van zout dat wordt gewonnen uit Lake Elton, ongeveer vijftig mijl naar het zuidwesten gelegen, in het land van de Kirghis, en dat wordt vervoerd met karren die door ossen worden getrokken om

---

Saratoff, van waaruit het door heel Rusland wordt gedistribueerd. Het werkelijk enorme aantal van bijna tweehonderd miljoen kilogram is vastgesteld als de hoeveelheid zout, bijna allemaal in vaste blokken, die elk jaar uit dit onuitputtelijke meer wordt geëist. De omgeving van Saratoff is erg vruchtbaar; men ziet daar allerlei fruitbomen en moerbeibomen die, door hun aantal, de index zijn van een vrij grote productie van zijde. We eindigden onze excursie in de openbare tuin, gerund door een Duitser, de Sieur Schuchter, nog steeds onder de naam Wauxhall die ik overal vind. Ik raad de keuken van meneer Schuchter niet aan aan degenen die na mij komen.

We hadden het slechte idee om ons diner bij hem te bestellen, waardoor we spijt kregen van de tafel aan boord, aangevallen werden vooral omdat we in een zwerm muggen zaten, en buitengewoon gehinderd door een troep acrobaten die naast ons aten, in dit egalitaire Wauxhall (ik wilde dit cabaret zeggen), kletsend, lachend, schreeuwend tussen hen in om ons hoofd te breken.

Op onze weg terug naar de oever van de rivier kwamen we een konvooi Polen tegen, vergezeld van soldaten in aantallen die minstens even groot waren als die van deze arme ballingen, die ongetwijfeld nog verder van hun vaderland waren verdreven. Hun bewakers weerhielden hen er niet van om de vrijgevigheid van voorbijgangers uit te lokken, en we hielpen hen, onze harten geknepen door dit grote ongeluk van een natie die zijn vroegere glorie verlost; de Russen zelf, ik doe ze graag dit recht, haastten zich om deze ongelukkige gevangenen te helpen. Een heel ander spektakel wachtte me toen ik aan boord kwam, het was dat van jonge jongens en meisjes die,

---

zoals ik al had gezien in Nizhny Novogorod, heel naakt gebaad en door elkaar gegooid, zwemmend, elkaar duwend, uit het water komend, terugkomend met een eenvoud en openhartigheid die, ik herhaal, het punt maken. .

- De zon is al enige tijd onder als het fluitsignaal, dat het vertrek aankondigt, wordt gehoord. Beetje bij beetje komt de nacht, maar de maan laat toe om te heersen. De loodrechte rotsen van de rechteroever paraderen als grote fantomen, en de maan, waarvoor lichte wolken passeren, laat hun nachtelijke schaduwen verschijnen en verdwijnen op de zilverachtige laag van de rivier. Ik geniet van de charme van deze mysterieuze poëzie, terwijl een verfrissend briesje ons de geuren van de bloemen van de naderende steppe brengt. In een dichter zou wat ik ervaar, naar keuze, coupletten, elegieën, mijmeringen of zelfs meditaties inspireren; maar ik schrijf geen vers; het is voldoende om in nederig proza te reproduceren wat ik zie in plaats van wat ik voel.

- De lucht is al een uur bewolkt; de maan verdwijnt uiteindelijk volledig. Het is moeilijk om midden in een bed te navigeren, waar het zand de stroming vaak afbuigt; dus laten we de stoom afblazen, en we lopen heel langzaam. Vanaf de brug zie je aan de oevers nauwelijks iets. De eerste piloot, die aan het roer staat, zijn ogen strak en zijn nek uitgestrekt als een hond die stopt, staart in de duisternis die dikker wordt over de rivier. - We stoppen de machine en lopen enige tijd alleen door de kracht van de stroom, die zelfs veel langzamer is dan ik had verwacht. Eindelijk, om elf uur, acht de kapitein het verstandig om niet over te steken

---

daarvoor, en we laten het anker vallen bij een andere Duitse kolonie, genaamd Prewaller.

Zondag 16 juli. - Ik ben vandaag laat opgestaan en kwam pas om acht uur uit mijn hut. We waren 's morgens vroeg vertrokken, en we waren al een heel eind gekomen toen ik op de brug aankwam.

We zijn op de hoogte waar het land van de Kozakken begint. Het zijn de Kozakken van de oevers van de Don, die via een immense omweg naar het oosten steeds meer de Wolga nadert.

- Om elf uur komen we aan voor Kamyschin, een stad die ooit volledig Kozakken was en nog steeds wordt bewoond door een groot aantal van deze voormalige afstammelingen van de Tataren vermengd met de Slaven. De Don-Kozakken onderwierpen zich aan Rusland tijdens de vernietiging van de khanaten van Astrachan en Kazan in het midden van de zestiende eeuw. Hun onderwerping is nooit gewankeld, heel anders dan die van Oekraïne en de Zwarte Zee, die meer dan eens en altijd tevergeefs hebben geprobeerd hun onafhankelijkheid te herwinnen.

- We stopten voor Kamyschin om passagiers op te halen, maar te weinig tijd om aan land te komen. Vanaf de boot kreeg ik echter een idee van deze populatie, waarvan ik tot dusver alleen de Kozakken van de Garde had gezien die deel uitmaakten van het garnizoen van Moskou. Het is een zuidelijk type, sterk getekend bij mannen en, bij vrouwen, fijn aangegeven. Deze hebben een levendige uitstraling, een expressieve fysionomie; de vrouwen zien er zeer zachtaardig uit, hebben een prettige trekken en hebben een natuurlijke uitstraling.

---

tie. Ik kon nog beter oordelen naar de aankomst aan boord van de weinige reizigers die daar plaatsnamen voor Zarizin.

Er zijn onder hen twee jonge echtgenoten die, onder andere kleren, geboren zouden worden in Italië of in Zuid-Frankrijk. De vrouw, erg mooi, heeft niets van Russische schoonheid; het is Franse gratie met Italiaanse morbidezza. Ik moet bekennen dat ik zeer, maar zeer aangenaam verrast was, want de naam Kozak wekt heel andere ideeën in Europa op.

Deze oude Tataren gaan door voor uitstekende ruiters; Ik had eerder het bewijs dat ze hun reputatie verdienen. We keken naar de verschillende groepen die voor ons aan de kust waren gevormd, toen we ongeveer dertig Kozakken zagen aankomen, gezeten op hun kleine steppepaarden, die ze verzorgden als een vriend, als een minnares. Ze kwamen om ze te baden, dat elke dag wordt vernieuwd. Na zich uit te kleden onder de grote bomen langs de kust, stapten ze met een boei weer op hun paarden en, dus volledig naakt, duwden ze hun rijdieren hard naar voren de rivier in. Op dat moment begon een werkelijk buitengewone aerobaticscène.

Soms lieten de ruiters zich in het water glijden, dan klommen ze al zwemmend met een krachtige zwaai op hun paard, dat ook aan het zwemmen was; soms stonden ze daar, soms knielden ze; ze gingen dan zitten als de Amazones en, leunend op één hand, veranderden ze plotseling van kant; en dit alles zonder ooit te vallen, met een gemak en een zekerheid die je alleen ziet bij degenen die kunst maken en handel drijven in de circussen. Het was een echt optreden voor ons; dus we applaudisseerden, net als in het theater, dit

---

adres waarvan wordt gezegd dat het gemeenschappelijk is voor alle Kozakkenruiters.

- Na het verlaten van Kamyschin, en op enige afstand, op de linkeroever van de Wolga, zien we enorme zoutafzettingen uit Lake Elton komen. Dit meer, zeggen de Russen, die er trots op zijn, zou jaren en zelfs jaren heel Europa kunnen voorzien van een ingrediënt dat onmisbaar is voor de mens en zo nuttig voor de landbouw.

- De rotsen op de rechteroever zijn, nadat ze steeds zeldzamer zijn geworden, volledig verdwenen. Ze worden vervangen door heuvels van zand, op sommige plaatsen bedekt met struikgewas, wat slechts zeer schraal groen oplevert. Tussen deze heuvels steken baaien uit aan de onderkant waarvan men af en toe bescheiden dorpjes ziet, gehuchten waarvan de vredige inwoners, geheel toegewijd aan hun werk in de velden, niet eens de nieuwsgierigheid hebben om een kijkje te nemen. Snr de boten die naar beneden gaan. de rivier. Hier en daar, aan beide oevers, staat een herdershut, altijd gastvrij, als het weer te slecht wordt voor de arme schipper die zijn boot sleept om hem stroomopwaarts te brengen.

- Hoe verder we gaan, hoe droger de heuvels worden. Ze krijgen kleuren die lijken op die van de bergen die we in Nice, Napels of Algerije zien. Dit zijn lagen wit zand, afgewisseld met andere lagen rood zand, en het bijna volledig verdwijnen van bomen geeft aan dat we het lagere Wolga-gebied naderen. Naar rechts, naar links, in feite, worden de steppen die zich hebben gevormd steeds wijdverspreider, ik ben geneigd om

---

geloof, op de uitgestrekte landen, verlaten, zeggen ze, aan de Kaspische Zee, die, zoals we weten, voortdurend smaller wordt en die slechts honderd mijlen van ons verwijderd is.

- Er worden een paar uur doorgebracht in deze eentonige navigatie, waarvan ik spijt zou krijgen van de voorgaande dagen, als het ons niet sneller dan voorheen dichter bij onze bestemming zou brengen, want de loop van de Wolga is hier zeer correct geregeld.

- We ontmoeten eindelijk, tegen het einde van de dag, een station dat de rechteroever een beetje opfleurt. Het is Douboffka, een kleine stad die op zichzelf geen enkele opmerking maakt. Maar de bevolking, die naar de kust is gekomen om de boot voorbij te zien gaan, laat me charmante dameskostuums zien. Als bijzonderheid dragen ze allemaal een witte sluier over hun hoofd, die tot aan het middel reikt. Ze doen me denken aan de vrouwen van het eiland Mallorca.

- Bij het vallen van de avond komen we aan in Zarizin, en kapitein Meyer vertelt ons dat hij van plan is hier de nacht door te brengen.

Zarizin of Tzaritzin is de enige grote stad die we tot Astrakhan nog moesten zien. Ik besluit naar beneden te gaan om een inspectie uit te voeren die de nacht behoorlijk onvolledig zal maken.

- Ik kom thuis en heb me twee uur lang erg verveeld, zoals ik vreesde, in een slecht verlichte stad en bijgevolg erg verdrietig tijdens de nacht. Zarizin is een oude stad, met een wal en een fort dat zich ooit moest verdedigen tegen de Tataren en andere nomaden. We kunnen enkele oude huizen en gebouwen zien die uit deze vroege tijden moeten dateren. Vandaag-

---

van hui Zarizin is het centrum van een belangrijke doorgang, die het te danken heeft aan zijn dubbele ligging op de rechteroever van de Wolga en in de uiterste buurt van de Don. Het is slechts een paar mijlen verwijderd dat deze rivier, die eerst van west naar oost stroomt, alsof hij zichzelf in de Wolga wil werpen, nadat hij zijn bocht heeft voltooid, plotseling weer op zichzelf vouwt en de richting van het zuidwesten neemt naar sluit je aan bij de Zee van Azoff. Vaak had men eraan gedacht de twee rivieren samen te voegen door een kanaal te graven in de nauwe ruimte die ze scheidt. Pierre-le-Grand liet het opstellen, maar het project liep niet door. Onlangs werd eindelijk een spoorweg aangelegd die dezelfde functie vervult, en vandaag staan de Zwarte Zee, de Zee van Azoff en de Kaspische Zee via de uitgestrektheid van het Russische rijk in verbinding met de zee. de kanalen die de Wolga verbinden met de

zijrivieren van de Neva. Het treinstation om bij de Don te komen, bevindt zich vlakbij de aanlegsteiger voor boten.

Ik vond het jammer dat ik geen tijd had om deze excursie te maken, die naar verluidt erg interessant is.

De bevolking van Zarizin is erg gemengd. Je ontmoet daar alles, Kozakken, Kirghi's, Armeniërs, Perzen, etc. Ze liepen allemaal langs de oever van de rivier, om te genieten van de koelte van een prachtige nacht en om afgeleid te worden door de aankomst van de boten. In eerste instantie kon ik niet begrijpen waarom een groot aantal mensen hun hoofd in een grote mousseline hadden gewikkeld als een heel strak net. Mij werd verteld dat het bedoeld was om mezelf te beschermen tegen muggen, die hier in feite ontelbaar zijn, en ik had al snel spijt dat ik niet ook een sluier had om mijn gezicht te beschermen. De grote afleiding

---

van de inwoners van Zarizin is om hun avond door te brengen in hun Wauxhall, een klein vrij elegant houten gebouw met een tuin, waar men Don-wijnen drinkt, die in heel Rusland zeer gewaardeerd worden en die ik de test wilde maken. Ik heb er twee soorten van geproefd in deze Wauxhall, mousserende rode wijn, die Champagne du Don wordt genoemd en die mij leek te lijken op de wijn van Asti, in Piemonte, en witte wijn, die een beetje schuimt en die smaakt naar Malaga. , maar nog zoeter. Ze maken allebei een aangenaam drankje. De Russen die naast mij dronken zeiden het niet, maar ze dachten zeker dat hun land een heel groot land was, dat in het noorden wordt begrensd door een zee van ijs, en dat er 's middags genoeg zon heeft om daar te rijpen. uit Italië en Spanje. Ik zou daar langer zijn gebleven om na te denken over de zo verschillende soorten die zich voor mijn ogen hadden verzameld, maar ik moest wijken voor de muggen, die mij bitter leken. Ze lijken onze boot te respecteren en ik hoop dat ze mijn slaap daar niet zullen verstoren.

Maandag 17 juli. - Toen ik pas om zeven uur wakker werd, had ik er spijt van dat deze vijanden van de slapers me niet eerder vanochtend, toen de boot Zarizin verliet, dwongen op te staan. Ik verloor het zicht op de rivier, voor deze stad, met zijn prachtige waterlaag van bijna een halve meter breed. Van daaruit splitst het zich in twee takken en vormt het een zeer groot eiland van enkele mijlen lang, tot aan de monding van de Sarpa, waaraan het eiland zijn naam ontleent aan Sarpinskoy-Ostrow. De overheid heeft er een stoeterij. Langs de Wolga,

---

de leerling van paarden is de belangrijkste bedrijfstak, die wordt begunstigd door de overvloed aan weilanden en de vrijheid van het parcours.

- Aangekomen op de brug, werd ik getroffen door het aspect dat de twee oevers nu presenteren. Het land is aan beide kanten volkomen vlak. Zover het zicht reikt, ontdekt men alleen immense steppen, die aan de horizon verdwijnen als een stille zee onder een hete lucht. De steppen zijn echter niet die uniforme opeenvolging van zand die men tegenkomt in de woestijnen van Afrika en sommige delen van Azië. Als veel delen onvruchtbaar en kaal zijn, zijn er andere die, onder invloed van de regen, bedekt zijn met een weelderige vegetatie van hoog gras bezaaid met aromatische bloemen. Zowel runderen als paarden vinden er voedsel in overvloed. Wat absoluut ontbreekt zijn de bomen, tenzij er door deze kale onmetelijkheid enkele aderen van zwarte aarde zijn, die zich vanuit het centrale gebied soms tot enorme afstanden uitstrekken; daar verraden bosjes hout en allerlei gewassen de aanwezigheid van deze rijke humus als een meststof. Er is tegelijkertijd iets groots en melancholieks aan de aanblik van de steppen. In werkelijkheid is het dezelfde indruk die men midden op zee voelt, en de illusie wordt compleet gemaakt door de mars van de boot; we denken dat we niet op een rivier varen, maar op een vredige oceaan.

- Na een paar uur wandelen komen we aan in een klein stadje genaamd Tshornaja, gelegen op een zandheuvel, waarachter zich de steppe uitstrekt. Het is een

---

kolonie Kozakken. Er zijn nog veel meer in dit gebied. In de zeventiende eeuw werden deze nederzettingen voorgesteld als een verdedigingsmiddel tegen invallen door nomaden, Tataren, Kirghi's, Kalmyks en anderen, en ze kregen grote onafhankelijkheid in ruil voor de diensten die van hen verwacht werden. Deze Kozakken genieten nog steeds vrij grote privileges; zij zijn met name vrijgesteld van belasting; maar ze zijn verplicht voor drie jaar in militaire dienst en moeten voor hun uitrusting zorgen en een paard aanschaffen, wat voor hen gemakkelijk is. We weten dat het Russische leger, onder de naam van ongeregelde troepen, zeer talrijke korpsen omvat die zijn gerekruteerd uit alle regio's die door de Kozakken worden bewoond, langs de Don, in Klein-Rusland en ten oosten van de Wolga. Hun belangrijkste generaal, onder de traditionele naam hetman, is niets minder dan de erfelijke groothertog Alexander.

In Tshornaja rijden we het land van de Kalmouks binnen.

Ze bewonen de steppe die zich uitstrekt tot aan Astrachan, vooral aan de rechterkant van de rivier. Dit Mongoolse ras was in de zeventiende eeuw geëmigreerd van Turkestan naar Rusland; maar in 1770, onder het bewind van Catherine II, nadat ze hadden moeten klagen over enige ergernissen van de kant van de Russische autoriteiten, verlieten de vierhonderdduizend Kalmouks van de Wolga het platteland waar ze een nomadisch leven leidden, en op weg naar oost, stopte alleen aan de grenzen van China, waar ze sindsdien zijn gevestigd. Degenen die in Rusland bleven, tellen nog steeds twaalf- tot vijftienduizend tenten. Ze belijden lamanisme, een van de vormen van het boeddhisme.

Ze wijden zich, in de steppen, aan de leerling van paarden en

---

schapen. De Russen, die hun religie en hun gebruiken respecteren, profiteren van hen tegen de invallen van de Kirghi's, de Nogaïs en andere bendes plunderaars. De Kalmouks zijn goede ruiters en vormen onder hun eigen leiders een lichte troep die niet zonder verdienste is.

Het Kalmyk-type is een apart type, dat ik tot nu toe niet had gezien. Degenen die zich op Tshornaja laten zien, bieden mij van meet af aan een compleet exemplaar van dit bij uitstek Aziatische ras aan. Ze zijn klein, groot van gestalte, met brede, platte gezichten, zeer prominente jukbeenderen, afgeplatte neuzen en kleine ogen, kortom erg lelijk. Hun kostuum is echt pittoresk in zijn uniciteit en verscheidenheid. Ze dragen helmen met broeken in afwisselende strepen van groen, rood, geel, in alle kleuren. Hun kapsel is een pet in de vorm van een baret, ook in verschillende tinten. Het ziet eruit als een maskerade, zoiets als een troep poppen zonder neus.

- Terwijl je vooruitgaat, strekt de rechteroever zich op een uniforme manier uit, als een muur van zand loodrecht door de stroom van de Wolga.

- Na enkele uren van deze saaie navigatie komen we tegen de avond aan in Jenotajeffsk, waar we de nacht moeten doorbrengen, omdat de rivier, die zijn monding nadert, is verdeeld in verschillende armen die zandbanken vormen en vele eilanden, meestal dor en kaal . Het is nu nodig om de voorzorgsmaatregelen te verdubbelen om veilig aan te komen. Zodra de boot is gestopt en afgemeerd, worden we aangevallen door een zwerm muggen die ons nauwelijks zullen laten slapen. De dag was zinderend; de lucht is verzadigd

---

elektriciteit; grote zwarte wolken, komende van de Kaspische Zee, komen over ons heen en kondigen een onweersbui aan die welkom zal zijn.

Dinsdagochtend 18 juli. - Het is tien uur; Ik kom weer aan boord na een excursie te hebben gemaakt, die de laatste zal zijn, maar die zonder twijfel de meest interessante van deze reis over de Wolga is geweest.

Het grootste deel van de nacht was stromende regen, die begon met een onweersbui zoals ik nog nooit eerder had gezien. Een uur lang was het een opeenvolging van bliksem, vermengd met donderslagen die zo sterk waren dat de een niet op de ander wachtte. Je zou hebben gezegd dat er om ons heen een immense artillerieslag werd uitgevochten, artillerie van monsterlijke afmetingen om zulke verschrikkelijke ontploffingen te kunnen produceren. De bliksem moet meerdere keren in de buurt hebben geslagen; we waren ervan gespaard, en de storm, gevolgd door de regen, verloste ons van deze invasie van muggen die op de boot was gevallen, terwijl het ons een felbegeerde frisheid gaf, wat deze ochtend echt heerlijk maakt.

Rond zeven uur (ik had de hele nacht nauwelijks kunnen slapen) kwam kapitein Meyer me wakker maken met de suggestie dat ik een bezoek zou brengen aan een khan- of Kalmyk-prins, van wie hij bekend is, die tijdens de zomer woont op dit deel van de rechteroever van de Wolga. Ik zorgde ervoor dat ik deze populatie, die ik misschien te streng had beoordeeld, niet weigerde, zeer verlangend om nader te zien, en in een vaste woonplaats. Vroeg in de ochtend vanuit Jenotajeffsk arriveerde de boot vroeg voor Tiou-Minka, wat de naam hiervan is

---

residentie, zo genoemd naar de naam van Prins Tiou-Min, die daar woont. Hij had ons van ver zien aankomen, en toen onze boot stopte, oordeelde dat het alleen maar voor zijn bedoeling kon zijn, stuurde hij ons zijn kano, bereden door Kalmyk-roeiers. Waren het uitverkoren mannen, of was het bij mij een gewoon begin van het Mongoolse type? Deze leken me niet zo verschrikkelijk lelijk als die van de dag ervoor. Ik moet zelfs zeggen dat ik, gezeten onder hen in de kano, en goed geplaatst om hun fysionomie te bestuderen, werd getroffen door hun levendige en intelligente lucht. Snel aan land gebracht, bevonden we ons in de aanwezigheid van een groot huis van drie verdiepingen, geel geverfd en helemaal van hout, met uitzicht op de rivier en omgeven door bomen, waardoor het midden op deze kale vlakte een geweldige sfeer heeft. In de buurt zijn gegroepeerd andere gebouwen die worden gebruikt om de vele bedienden, grote stallen en diverse bijgebouwen te huisvesten. Het woonhuis is eenvoudig in Europese stijl gebouwd; maar de tweede verdieping, bedoeld voor vrouwen, heeft een oosters karakter met zijn overdekte balkon en zijn traliewerkvensters waardoor je kunt zien zonder gezien te worden. Een kleine trap van vier treden leidt naar de begane grond, waar de receptieappartementen zich bevinden.

We kwamen door verschillende kamers die heel netjes waren ingericht in de stijl van Europa, maar niet bepaald met luxe. Na een paar minuten verscheen de prins in een Russisch officiersuniform en op vertoon van kapitein Meyer, die bekend was met de taal van het land, heette hij mij van harte welkom. De aanblik en de manieren van deze beschaafde Kalmouk hebben me volledig verzoend met het Mongoolse ras, waarvan ik daar een monster vond dat weet

---

om het inheemse type te combineren met het westerse onderscheid. De prins deed ons toen de eer van zijn wapenkamer. We zien daar een zeer interessante verzameling voor de geschiedenis van deze stammen, Kalmyks, Circassians, enz. : lontslot en stenen kanonnen, pieken, speren en sabels van een zeer primitieve vorm. Deze wapens, zo vertelde de prins

ons, zijn afkomstig van verschillende leden van zijn familie, een van de oudste van degenen die de Kalmyks voorzien van hun prinsen of khans. Tiou-Min is alleen tutor of regent van de huidige prins, die de khan is van deze Kalmyks die aan de Wolga grenzen en pas veertien of vijftien jaar oud is. Deze was gekomen om zich bij zijn oom aan te sluiten en we begroetten hem, en na enige complimentenwisseling stelde hij ons voor om ons naar de Horde Kalmouke te leiden, die in de buurt was gelegerd. Het was een groot geluk voor mij, en ik toonde natuurlijk een grote gretigheid om dit aanbod met genadige hartelijkheid te aanvaarden.

De Horde is een halve klasse verwijderd van het woonhuis, in het midden van de steppe. Het bestaat uit een groot aantal onregelmatig geplaatste tenten, maar allemaal van dezelfde vorm en ongeveer even groot.

Ze zijn rond, eindigend in een punt, gemaakt met aan elkaar genaaide schapenvachten, en bevatten elk een aparte familie. Aan de bovenkant is er een smalle opening die dient als uitlaat voor de rook die wordt geproduceerd door een open haard die in het midden van de tent staat; het wordt tijdens de winter altijd gebruikt voor koken en verwarmen.

Rondom staan kleine banken, maar ook grote kisten vol kopjes en verschillende gebruiksvoorwerpen. We zijn verschillende tenten binnengegaan. Niets is gelijk

---

respect et, en même temps, l'affection des Kalmouks pour leur jeune khan, et celui-ci, que son oncle élève à l'européenne, apprend également de lui à respecter les mœurs et les usages de ceux qu'il est appelé à bevelen. Overal keken mensen ons nieuwsgierig aan, M. Meyer en ik, maar de uitdrukking op de gezichten was zachtaardig en welwillend; er is niets wilds aan deze nomaden, die de voorkeur geven aan vrijheid in de ontberingen van de steppe dan aan de geneugten van een beschaafd leven in de krapte van steden. De mannen dragen een kostuum dat sterk lijkt op dat van de Chinezen, dat wil zeggen een broek die smaller wordt, en een korte jurk eroverheen, van een andere kleur dan de broek; maar ik heb nooit die gestreepte kleding gezien, zo bijzonder bont, dat me in Tshornaja had getroffen. De Kalmyks hier hebben hun hoofd volledig geschoren, behalve een plukje haar in het midden, en ze dragen een kleine zijden muts geborduurd met goud- of zilverdraad. Het kostuum van vrouwen heeft veel overeenkomsten met dat van mannen, maar hun kapsel is anders; ze houden met de grootste zorg al hun haar vast, dat in twee lange vlechten achter de rug hangt. Adolescenten van beide geslachten zijn gekleed als ouders.

Heel jonge kinderen zien we komen en gaan, rennen, helemaal naakt spelen. Ik heb zelf niet de gelegenheid gehad om opmerkingen te maken over het voedsel van de Kalmyks, die voornamelijk leven van schapenvlees, waarvan ze veel kuddes hebben. Maar in een van de tenten die we bezochten, moet ik een drankje hebben geproefd dat ons uit beleefdheid werd aangeboden. Het heet koumis en is gemaakt met merriemelk die is geworden

---

zuur door gisting. Ik geef zonder de minste aarzeling de voorkeur aan Don-wijn, althans in ieder geval gewaardeerd. Ik moet in dit opzicht een nogal merkwaardig detail niet weglaten. Terwijl ik slikte en het meerdere keren nam, hield deze drank van zo'n nieuwe smaak, de Kalmouk, die het ons had aangeboden, zijn ogen op een nogal gênante manier op me gericht. Ik dacht dat hij aanstoot zou nemen aan een lichte grimas die ik niet had kunnen onderdrukken, toen ik hem plotseling zag glimlachen en al snel alle tekenen van grote voldoening gaf. Als antwoord op mijn verbazing liet hij me weten dat zijn voldoening voortkwam uit het lichte zweet dat in feite mijn voorhoofd begon te parelen, omdat dit

fenomeen, veroorzaakt door de kumi's, volgens de Kalmouks een bewijs is van volmaaktheid. en duurzame gezondheid.

Ik bedankte onze gastheer even voor dit gunstige voorteken, aan het begin van een reis die lang en zeker zeer vermoeiend zou worden.

Nadat we ons bezoek aan de Horde hadden beëindigd, wilde de jonge prins ons een tempel van Boeddha laten zien die zich op minder dan een kwartier van zijn woonplaats bevindt.

Net als veel andere volkeren van Mongoolse afkomst belijden de Kalmyks het boeddhisme of de religie van de Grand Lama, die de levende God is in de diepten van Tibet, en het is in deze tempel dat de nomaden van dit deel van de Wolga deze cultus beoefenen, waarvan ze fervente volgelingen zijn. Het lijkt heel erg op een van die Chinese pagodes die overal te zien zijn.

Het is een vierkant gebouw, met verschillende verdiepingen die in versmalling gaan, zoals zoveel constructies bovenop en gescheiden door zoveel daken vertegenwoordigd door

---

grote luifels opgerold en afgezet met houten bellen.

Op de hoogte gebracht van ons bezoek, kwam de hogepriester zelf, in een geel zijden gewaad, ons aan de deur ontvangen, gevolgd door jongere priesters, net als hij gekleed in lange gewaden van verschillende kleuren. Ze stonden aan weerszijden in een rij en lieten ons het midden van de tempel binnengaan, waarvan het plafond wordt ondersteund door een dubbele colonnade die witgekalkt is, net als de muren. Aan de onderkant staat een heel eenvoudig altaar, echter bedekt met gordijnen en Perzische tapijten van grote schoonheid. Tapijten bedekken ook de vloer.

Bij het altaar zijn de geborduurde zijden banieren te zien die de priesters van Boeddha bij grote ceremonies dragen. Er zijn geen standbeelden of afbeeldingen in dit heiligdom gewijd aan een religie waarvan spiritualisme de basis is. We werden door de hogepriester en zijn assistenten naar de ingang begeleid. Hun zwaartekracht, hun kleding droegen bij aan de indruk die deze mysterieuze tempel voortbracht. Bij het oversteken van de steppe die het scheidt van de prinselijke residentie, leek het me alsof ik zojuist in een droom had gezien wat, een paar ogenblikken eerder, werkelijkheid was; deze dingen waren zo verschillend van de ideeën en gewoonten van Europa, die ik nog niet had verlaten. Bij het nemen van afscheid van Prins Tiou-Min en zijn neef, drukte ik hen, via kapitein Meyer, al mijn dankbaarheid uit, die zeer reëel is, en, na mijn beste wensen te hebben ontvangen, hartelijk geuit, reis, keerden we terug aan boord met een van de kano's die vanaf het schip werden gestuurd, waar we met een natuurlijk ongeduld werden verwacht, omdat onze afwezigheid bijna twee uur had geduurd. Maar dit

---

manier van gaan is gebruikelijk op de Wolga, en ik ben niet de eerste toerist die mijzelf hiermee heeft moeten feliciteren. Bovendien zullen onze verschillende stations, die bijna allemaal gerechtvaardigd zijn door de noodzakelijke navigatie, ons er niet van weerhouden om, als het God behaagt, op de afgesproken dag, dat wil zeggen vandaag, op onze bestemming aan te komen.

- We hervatten onze wandeling, die langzamer en langzamer is geworden door de verdeling van de rivier in verschillende takken waar de modderige bodem vaak zichtbaar is en ons erg stoort. Deze takken komen samen, scheiden weer en vormen steeds weer nieuwe eilanden, maar dit alles vrijwel zonder begroeiing. Aan beide oevers zijn het niet eens steppen meer,

die ondanks hun eentonigheid soms in de verte werden vertaald in groene weiden. Het zand wint en dringt alles binnen.

Een laatste open plek, als een ader van twijfelachtige groene aarde, gaat van de eindeloze vlakte naar de rivier. We zien daar, volgend op dit unieke pad, een immense kudde schapen die zich opstapelen, elkaar duwen om te drinken in het water van de Wolga, dat ze ruiken en van ver komen zoeken.

Dan niets meer. Naar rechts en naar links, zolang de aanblik kan zien, zand, altijd zand: het rijst op in echte duinen, waarop van tijd tot tijd een adelaar tot rust komt, die daar blijft, somber, bewegingloos, toekijkend op een prooi die hij lang zal wachten in deze woestijn van alle dingen.

- Na vier uur van deze trieste en troosteloze navigatie, die zo weinig reageert op de glimlachende indrukken van het begin, zien we eindelijk in de verte de minaretten en de koepels van Astrachan, die schitteren

---

zoals zoveel vuurtorens onder die brandende middagzon.

In de haven van Astrachan eindigt de navigatie van de Wolga.

Dus stop ik hier met dit fragment van mijn dagboek om het verslag van mijn reis in een meer gevolgde vorm te hervatten, wat echter alleen de reproductie zal zijn van deze aantekeningen die regelmatig elke dag worden gemaakt.

HOOFDSTUK V.

Astrakan. - Monden van de Wolga. - De Kaspische zee. - Kust. - Derbent. - Bakoe.

- Van Baku tot Tiflis.

Hoewel Astrakhan veel van zijn vroegere belang heeft verloren, is het door zijn gelukkige positie nog steeds een van de belangrijkste handelsplaatsen in Rusland. Gebouwd op een eiland in de Wolga, dat meer een zeearm dan een rivier is, biedt het een veilige en goed beschutte haven voor schepen met een vrij hoog tonnage.

De Wolga en zijn zijrivieren, aan de ene kant de Kaspische Zee, aan de andere kant, karavanen uit het oosten en het westen brengen goederen en handel aan vanuit Europa en Azië. Het was ooit het pakhuis voor India en andere delen van het Verre Oosten; maar in het midden van de vijftiende eeuw de verovering van Constantinopel door de Turken, die zich haastten om de Dardanellen te sluiten, en aan het einde van dezelfde eeuw de ontdekking van Kaap de Goede Hoop, waardoor de route van verre handel, naar Astrakhan gebracht, een klap waarvan hij alleen kon herstellen als Rusland de projecten zou uitvoeren

---

dat we hem lenen aan het Indiase continent. Ik heb. in mijn overzicht van de geschiedenis van de vorsten van Moskou heb ik al de vorming, rond het jaar 1300, van een Tataarse staat in Astrachan onder bepaalde khans genoemd. Ik heb de verovering van deze stad in 1554 door Ivan de Verschrikkelijke genoemd, die door deze verovering zijn opvolgers verzekerde van de onderwerping van alle Tataren en andere Aziatische volkeren in de omgeving.

Onder zijn bewind had de sultan van Constantinopel, Selim II, opgewonden door de koning van Polen, nadat hij de oorlog in het zuiden van Rusland had gevoerd, deze sleutel van de Kaspische Zee en de Wolga willen veroveren. Maar de onderneming mislukte volledig door

het verraad van de Krim-Tataren, die, nadat ze zichzelf aan de Turken hadden verkocht, hen op het beslissende moment in de steek lieten. Onder tsaar Alexis, de vader van Peter de Grote, greep een Kozakkenleider, Stenko-Rasin, die in opstand was gekomen, Astrakan en liet hem door zijn Krimbroeders tot koning uitroepen; maar, verraden door een van hemzelf en gevangengenomen, werd hij naar Moskou gestuurd, waar hij in 1670 werd opgehangen. Vijfendertig jaar later was Astrakan het toneel van een nieuwe opstand. De zoon van een van die strelitz die Peter I zo genadeloos had opgeofferd, had zijn toevlucht gezocht in de buitenwijken van deze stad. Hij was brutaal, welsprekend; verlangend naar wraak zwierf hij door het land en predikte vrijheid tot een natie die zijn oude onafhankelijkheid niet was vergeten. Hij had al snel een leger, waarmee hij Astrakhan in beslag nam, het hoofd van de gouverneur liet afsnijden en alle Russische officieren en zelfs buitenlanders gekleed in Europese kleren die elkaar in de stad ontmoetten, afslachtte. De repressie was overweldigend. Generaal Schérémétoff, haastig met troepen op de vlucht, had er geen moeite mee om Astrakhan te veroveren, nadat hij

---

versloeg de rebellen; hij vond daar alleen onderdanige en bevende mannen, en greep driehonderd van de meest schuldigen, die hij naar Petrus de Grote stuurde, die ze bij aankomst onmiddellijk liet onthoofden. In 1722 kwam Pierre zelf naar deze stad, vergezeld van keizerin Catherine; daar verzamelde hij het leger van dertigduizend man waarmee hij de plaats Derbent aan de Kaspische Zee ging veroveren. Hier eindigt het verhaal van Astrachan.

Na de hoofdstad van een koninkrijk te zijn geweest, is de stad, die nog steeds veertig tot vijfenveertigduizend zielen telt, tegenwoordig de hoofdstad van een burgerregering met haar naam, die bijna vierhonderdduizend zittende inwoners en honderddertigduizend Kirghi's telt. of andere nomaden. De bevolking van Astrachan biedt de meest bijzondere mix van de meest verre verschillende nationaliteiten.

We zien daar alles: Russen, Tataren, Kalmouks, Armeniërs, Joden, Perzen, zelfs hindoes, of liever afstammelingen van hindoes in grote aantallen; ze leven daar allemaal zonder haat en in volmaakte rust, dankzij de tolerantie die in het beleid zit en, het moet ook gezegd worden, in het temperament van de Russische regering. In de lente, tijdens de grote visserij die plaatsvindt in de monding van de Wolga, zo rijk aan vis, wordt de populatie van Astrachan plotseling met bijna een derde toegenomen, vanwege de menigte vissers en zeelieden die daar samenkomen. .

Het was twee uur 's middags toen we midden in de haven van Astrachan aankwamen, door een eindeloos aantal schepen en boten van alle soorten die bij elkaar kwamen.

---

pers in deze prachtige haven. Voordat we aan land gingen, konden we van verre de stad aanschouwen, zittend in het zand, aan de rand van een van de takken van de rivier, een immens laken van meer dan een halve reeks breed, met zijn zorgvuldig witgekalkte muren. En zijn torens met kantelen, zijn even witte huizen, zijn koepels, zijn kerken, zijn moskeeën, zijn minaretten; maar dit decor is niet erg grandioos aan de horizon, vanwege de uniformiteit van de grond, hoewel overspoeld door een vurig licht dat een bijzondere schittering geeft aan deze ster van de zee, zoals de oosterlingen het noemen, die het ook correcter had gegeven de naam van Star of the Desert. Overal rondom, en in de meest afgelegen afstand, zijn er alleen dorre steppen, vlakke en verlaten zandvlaktes, in de zomer verschroeid door een hitte van veertig graden, terwijl in de winter een fenomeen zich voordoet dat niet voorkomt. daar brengen de noorden- en oostenwind koude die vaak boven de twintig graden uitkomt.

Toen ik landde, werd ik getroffen door de werkelijk verstikkende hitte die Astrakhan in juli tot een onbewoonbare oven voor Noord-Europeanen maakt. Terwijl ik door de brede, onverharde straten liep, mijn voeten in dit eeuwige zand dat niet alleen de grond strooit, maar de lucht vult met fijn stof dat je bij de keel neemt, was ik verre van verleid door de bevolking die voor mijn neus paradeerde. ogen. Het is onmogelijk om een idee te krijgen van zo'n collectie. Het lijkt op de droesem van alle omliggende regio's. Bij elke stap ontmoet je matrozen, half dronken, wiens brutaliteit, vooral voor buitenlanders, groter is dan wat je kunt zien in de meest vrije en meest gemengde havens. Het is niet

---

dat de Russische politie niet al het mogelijke doet om de orde en het respect voor de mensen te handhaven; maar het wordt werkelijk overweldigd door de uitzonderlijke manieren van deze zeer gemengde klasse die ik in mijn sporen tegenkwam en die het grootste deel van de bevolking vormt, wat elders de mensen wordt genoemd en dat hier het plebs moet worden genoemd. In feite gaan rijke mensen, ongeacht hun nationaliteit, zelden overdag de deur uit. De warmte houdt ze vast in hun huizen, die ze pas 's avonds verlaten, wanneer de naderende nacht de lucht afkoelt en het hete stof naar beneden haalt dat overdag de atmosfeer verdikt.

Astrachan heeft geen enkel monument dat indruk op u maakt. In het centrum van de stad, zoals in Kazan, zoals in Moskou, bevindt zich een ruimte omgeven door muren en torens, die hier ook wel het Kremlin wordt genoemd. In deze ruimte, met zijn nu gebarsten torens, bevindt zich de kathedraalkerk. Het kan niet worden vergeleken met die waarvan ik de beschrijving al heb gegeven; maar het oriëntaalse karakter is duidelijker. Binnenin moeten we de schoonheid noemen van zijn pristal, dat vooral prachtige deuren biedt, de middelste in zilver en de andere in gebeeldhouwd en verguld hout, allemaal van het meest opmerkelijke vakmanschap. Achter de apsis van de kathedraal staat een kleine ondergrondse kerk in de vorm van een crypte, die bereikt kan worden door een aantal treden af te dalen, maar die niets merkwaardigs bevat. Het Kremlin bevat nog steeds een ziekenhuis en een paar andere gebouwen zonder opvallende originaliteit. Ik zal hetzelfde zeggen over de gebouwen in de rest van de stad, die over het algemeen onregelmatig en slecht gebouwd zijn. We zien drie bazaars, een toegewezen aan de Russen,

---

de andere voor de oosterlingen die eigenlijk zo genoemd worden en de derde voor de hindoes of afstammelingen van hindoes.

Toen het etenstijd was, ging ik een café-restaurant binnen dat gerund werd door een Italiaan en waar ik niet al te slecht behandeld werd. Ik heb daar een bijeenkomst gehouden die me een aangenaam uurtje afleiding bezorgde. Er was een eerlijke Tataar, Russisch van kleding en opvoeding, en aangezien hij mijn status als buitenlander zag, vroeg hij de meester van het etablissement om mij te vragen of het voor mij prettig zou zijn om een tijdje te komen om de frisse lucht in te ademen in een tuin beplant met wijnstokken die hij in de buurt bezat. Een tuin, bloemen, fruit in deze zandwoestijn, het leek me onmogelijk en zeker heel aantrekkelijk. Ik accepteerde, kunnen we ons voorstellen, met gretigheid, en na een paar ogenblikken bevonden we ons in een zeer grote omheining, in feite allemaal beplant met wijnstokken, fruitbomen, bloeiende struiken, het uitzicht verfrist me zelfs meer dan de avondbries, die was echter na zo'n dag welkom. We oogsten daar prima druiven, maar die (vertelt de eigenaar mij) slechts een middelmatige wijn opleveren. De grond levert ook meloenen van topkwaliteit; maar het is alleen met veel moeite, en vooral door veel uit te geven, dat dergelijke resultaten kunnen worden behaald.

Het is een kunstmatige vruchtbaarheid die men verkrijgt door middel van teruggebracht land en door onophoudelijk water te geven. Fruit en bloemen moeten in deze regio meer dan waar dan ook worden beschermd tegen insecten en vogels, die daar eindeloos in overvloed aanwezig zijn, vooral mussen, deze kosmopolitische plunderaars die we op allerlei plaatsen, breedtegraden tegenkomen. Ik woon in deze tuin de tewerkstelling van een

---

zeer originele en voor mij geheel nieuwe manier om van deze brutale pierrots af te komen. Op een klein plankplatform, hoog gehouden door vier lange stukken hout en bereikbaar via een ladder, stond een jonge jongen van een jaar of vijftien, gewapend met een katapult, gemaakt van een leren riem. Hij lette op de komst van de mussen en gooide, zelfs op grote afstand, met zijn katapult, balletjes van verharde aarde, op een zo goed berekende manier dat hij zelden zijn schot miste; en in elk geval joeg hij de bende plunderaars, die hij ook probeerde weg te houden, bang door van tijd tot tijd een kleine zweep te laten kraken die hij in zijn linkerhand hield. Ik vond het geweldig om de vaardigheid te zien van deze jonge jager, met een alert gezicht, die bij elke gedode mus zijn vreugde luid liet uitbarsten. Ik nam afscheid, bij het tuinhek zelf, en bedankte hem zoals het zou moeten, voor deze beminnelijke eigenaar, die mij met volmaakte gratie de eer van zijn oase had geschonken. Sindsdien heb ik geleerd dat er op enige afstand van Astrachan op sommige bevoorrechte plaatsen andere tuinen en zelfs vrij grote velden zijn die worden verbouwd met fruit, groenten en groenteplanten voor de consumptie van de bewoners. Maar het zijn eilanden van groen midden in een oceaan van zand.

Voordat ik aan boord terugkeerde, waar we nog steeds die nacht moesten doorbrengen, omdat ik pas de volgende dag kon voldoen aan de politieregels met betrekking tot aankomsten, ging ik, met enkele reisgenoten, een traktir binnen waarvan mij werd verteld dat het de beste in de stad was .

Het was echt een grote herberg, zonder al te veel luxe, en

---

vol met mensen, vooral dat deel van de sedentaire en welgestelde bevolking dat pas 's avonds de deur uitgaat. We drinken bier, thee, wijnen uit alle landen, Russische quass en alle verfrissende drankjes. Daar werd nogal slechte muziek gemaakt, voornamelijk bestaande uit dansmelodieën en enkele van die Russische melodieën die voor mij altijd een speciale charme hadden. Op een moment dat we het deuntje van de nationale dans speelden, begon de Trebakha, een jonge Russische onderofficier, opgewonden door zijn kameraden, het te dansen, misschien voor ons. We applaudisseerden hem als dank, maar ook voor het plezier dat hij ons had geschonken, want meer gratie en knapperigheid kan men niet tonen dan hij deed in deze dans, die sterk lijkt op de Spaanse dansen.

De volgende dag, toen we heel vroeg opstonden, moesten we de paspoortformaliteit voltooien, die ons in staat moest stellen om over te laden en ons toestemming te geven om over zee naar de Kaukasus te gaan. Deze formaliteiten zijn echt vervelend, vooral als je het Russische vasteland verlaat om een andere provincie van hetzelfde rijk te bereiken. Het was niet zonder emotie dat ik afscheid nam van kapitein Meyer, die zo aardig en attent voor me was geweest en die mij tijdens mijn reis zo goed van pas was gekomen. Hij was zo vriendelijk mij door zijn kano en zijn matrozen naar het schip te laten leiden dat me met mijn bagage zou ontvangen om me naar het natte schip te brengen, heel ver in de grote rede. In feite kunnen sterke schepen Astrachan zelf niet bereiken; ze worden gedwongen om in de grote monding van de rivier te blijven, bij a

---

ongeveer zestig werst (vijftien competities) verderop. De bak of) de grote boot waarin ik zat, werd voortgetrokken door een kleine stoomboot, die kort na mijn aankomst begon te lopen. Ik bevond me daar alleen van de passagiers die met mij waren meegekomen uit de verschillende resorts aan de rivier van de Wolga. Het personeel dat het schip bezwaard in plaats van het schip te vullen, bestond voornamelijk uit Perzen en Armeniërs die naar de verschillende punten van de kust van de Kaspische Zee gingen; dan was er een zeker aantal Russische werknemers bestemd voor de Kaukasus: van toerist was er maar één Engelsman, een echte gentleman en beminnelijke man zoals de Engelsen weten hoe ze moeten zijn als ze besluiten het te willen.

Pas na enkele uren, zeer onaangenaam doorgebracht, bereikten we de rede waar de Michel, een groot stoomschip, waarop we zouden inschepen, gestationeerd was. Alles in de bak was door elkaar gegooid, reizigers van alle klassen, bagage van alle soorten. Na het eerste uur kreeg de wind, die sinds de ochtend was opgefrist, een nieuwe kracht die toenam naarmate we vorderden. Beschaamd door deze tegenwind, had onze kleine sleepboot moeite om de enorme boot, die we hadden overbelast, achter zich aan te trekken. Dit weer beloofde niet veel goeds voor onze navigatie op een zee waarvan de slechte reputatie misschien overdreven is, maar die desalniettemin vruchtbaar is bij rampen. Halverwege onze wandeling stopten we even voor Beloutchi-Kazar, een kleine stad of liever een vreselijk dorp, gelegen op een dor eiland dat op de plaats ligt waar een arm die een nieuwe mond moet vormen zich scheidt.

---

van de grote arm van de Wolga die we volgden. Daar krijgt de rivier steeds meer het aanzien van de zee, is ze enorm breed en valt haar loop nauwelijks op.

Vanuit Astrachan worden op elk moment nieuwe takken losgemaakt van het hoofdgerecht, en het is door vijftig kleine monden dat de Wolga, die zich een weg baant door het zand, er uiteindelijk, niet zonder moeite, in slaagt om zich bij de Kaspische Zee aan te sluiten. sterkste zijrivier.

Er is niets grandioos aan dit einde; maar het is die van de grootste rivieren, de Nijl, de Rijn, de Indus, de Ganges, waarvan de toegang tot de zee op geen enkele manier overeenkomt met de majesteit van hun loop.

De Michel wachtte ons op om zijn laatste voorbereidingen te treffen voor het vertrek. We vonden het voor anker, in de open zee, met vele andere schepen waarvan de grootte het niet toeliet de rivier binnen te varen. We zagen op dezelfde plaats verschillende mooie oorlogsschepen die behoren tot het eskader dat Rusland in de Kaspische Zee onderhoudt, niet voor militaire behoeften maar om zijn prestige over alle omringende volkeren te behouden.

Toen ons schip eenmaal langs de Michel geparkeerd stond, was het geen sinecure om daar aan boord te gaan. De wind waaide als een storm, de zee was al zwaar, en snel achter elkaar brachten de golven ons dichterbij of verder weg van het schip. Je moest gewoon het moment grijpen dat je het aanraakte om op de brug te springen. Mijn Engelse metgezel en ik voerden deze delicate manoeuvre ongehinderd uit; het was hetzelfde met de Russen die bij ons waren; maar de overslag van de andere passagiers gebeurt niet met hetzelfde gemak en hetzelfde geluk. De

---

Vooral Perzen waren verplicht om het meerdere keren te doen. Beschaamd in hun lange jurken, hun rug geladen met een hele reeks tapijten en kussens die als bedden dienen, grote pijpen, gebruiksvoorwerpen, zonder welke ze niet konden reizen, zagen we ze toen de boot de zee naderde. Michel, net alsof hij sprong. dan, op het beslissende moment, faalde hun

moed hen; tenslotte renden ze naar voren, maar bijna altijd zo jammer en met zo'n wanordelijk momentum dat de meesten van hen alleen met het hoofd eerst aan dek kwamen. Toen ze opstonden en in hun angst om zo pijnlijk gewonnen terrein te verliezen, klampten ze zich koortsachtig vast aan de touwen of aan de passagiers die in hun handen vielen. Het spektakel van deze aarzelingen, deze gymnastiek en vooral deze angstige gezichten was echt komisch, en aangezien we, kortom, geen ernstig ongeval of zelfs maar de geringste verwonding hadden om te betreuren, geef ik mezelf de schuld, terwijl ik mezelf er vandaag verwijten over maak. 'Hui, om er hartelijk om gelachen te hebben. Het was ook niet zonder problemen, omdat het weer steeds slechter werd, dat de mensen van het schip, geholpen door de matrozen van de Michel, erin slaagden om, door hen niet te veel te mishandelen, alle bagage, kratten, koffers, tassen, enz., van reizigers.

Het duurde bijna een uur om een beetje tot rust te komen op het schip. Ik heb nog nooit zo'n verwarring gezien.

De hutten werden bestormd; alle categorieën passagiers werden gecombineerd en niemand zorgde voor de toewijzing van stoelen; de bagage bezwaarde het dek, zonder dat men aan hun opstelling dacht; antwoordden de bedienden, allemaal min of meer weerzinwekkend, met waanzin.

---

letten op verzoeken en de geringste klachten, en de kapitein zelf deed zijn best om niets te zien en te horen; hij leek een vreemde voor wat er aan boord gebeurde. Misschien hield hij zich uitsluitend bezig met het weer, dat inderdaad een ruwe overtocht leek te voorspellen.

Na, niet zonder strijd, een hut naar keuze te hebben veroverd, slaagde ik erin mijn bagage daar te laten plaatsen. De Michel vertrok en we bereikten de volle zee, want het was niet verstandig om, zoals gewoonlijk, langs de kust te navigeren. De storm, die ons sinds de ochtend bedreigde, brak uit. Maar dat is de lezer gerustgesteld: ik zal hem geen van deze beschrijvingen laten ondergaan, noodzakelijke versiering van enige vertelling van een oversteek op zee, groot of klein. Bovendien werd ik tijdens deze driejarige omzwerving niet gediend door het Genius of Adventures, die zich zo weelderig schijnt te hebben getoond voor zoveel van mijn voorgangers. Ik heb in dit opzicht bijna niets te vertellen. Mijn reis was absoluut eenvoudig en ik voel noch de moed noch het talent om iets toe te voegen om de interesse te vergroten en het verhaal te verfraaien. Ik zal daarom zeggen dat de storm die ons op de avond van 19 juli aanviel, hoewel het volgens de kapitein van de Michel van een zeer respectabel gemiddelde was voor een zee van slechte reputatie, ons geen andere schade heeft berokkend. dan een enorme golf op ons dek te gooien, die de kamer overspoelde, juist toen we aan tafel zaten om een walgelijk diner te nuttigen, erg laat en erg slecht opgediend, wat deze toevoeging van zout water niet beter maakte.

Het was dus zonder spijt dat iedereen zich in zijn hut terugtrok om zich af te drogen, en aangezien ik niets aan de manoeuvre kon doen, maakte ik van de gelegenheid gebruik om te gaan liggen, des te meer

---

die zeeziekte begon me te grijpen, veroorzaakt door een afschuwelijke rollende beweging, die we niet alleen te danken hadden aan de kracht van de wind, maar vooral aan de vorm van ons schip, tegelijkertijd erg smal en buitensporig lang.

Gelukkig begon het geweld van de orkaan na een uur martelen af te nemen; Ik viel in slaap en werd pas de volgende ochtend wakker toen we Agrachan Bay bereikten, in de richting van Kislar. We stopten enkele ogenblikken, zonder het anker te laten vallen, om een vrij groot

aantal passagiers van boord te laten, wier vertrek de verwarring aan boord enigszins verminderde.

We hervatten de zee en zeilden de rest van de dag in het zicht van deze westelijke Kaspische kust, en 's avonds gingen we voor anker voor Petroffsky, waar we de nacht aan boord doorbrachten. We vertrokken de volgende dag weer, 21 uur, heel vroeg in de ochtend, en om twee uur 's middags bevonden we ons in de haven van Derbent om een station van zes uur te maken.

Gezien vanuit de haven, presenteert Derbent la Persane een zeer pittoresk aspect. Het is gelegen op de helling van een heuvel die uitkijkt over de zee en in het bovenste gedeelte staat de oude citadel, die trots boven de legendarische huizen uittorent. We gingen niet aan wal, en ik kon me troosten door het gemak dat de observatie bood door de positie van de stad in een vliegtuig dat zo hellend was dat geen enkel interieurdetail ons kon ontsnappen. Een muur met kantelen, omzoomd met torens die te dicht bij elkaar stonden, beschermde het ooit tegen aanvallen. Deze muur daalt bijna loodrecht af van de citadel naar de zee, waardoor de stad de vorm krijgt van een groot parallellogram. Het was er, zoals wij hebben gedaan

---

genaamd, de poort naar Azië. Hier is alles oosters, het systeem van vestingwerken, de huizen met platte daken die als terrassen dienen, de bazaars, de tempels. Midden in de stad staat een prachtige moskee omringd door populieren. De smalle aarden heide die aan de zee grenst, is op dezelfde manier beplant met populieren, waaronder het huisje dat slechts een paar dagen wordt bewoond door Pierre-le-Grand, toen hij in 1722 dit hele deel van de kust kwam verkennen. . van de Kaspische Zee, alvorens deze te veroveren. De stad Derbent keerde in 1735 terug naar Perzië en werd definitief veroverd door Rusland, onder het bewind van Catharina II, in 1795.

Zijn oude geschiedenis is bekend. Gesticht, zo wordt gezegd, door Alexander, wiens herinnering zweeft over zoveel steden in Azië, versterkt, wordt het nog steeds beweerd, in de zesde eeuw, door de koning van het oude Perzië, Chosroes de Grote. , het verblijf van Haroun-alRaschid, de illustere kalief, in de plaats van de Perzische dynastie, tijdgenoot en vriend van Karel de Grote. Tegenwoordig geldt deze hoofdstad van het oude zuidelijke Dagestan als de tweede stad van de provincie die bekend staat onder de algemene naam Kaukasus.

Na zes uur in de haven van Derbent te hebben doorgebracht, vertrokken we tegen het vallen van de avond, op weg naar Bakoe. Ook hier hadden we een aantal passagiers weggestuurd wier gezelschap niet minder dan aangenaam was.

Het leven aan boord was draaglijk geworden. De kapitein had orde op zaken gesteld bij de eerste verwarring, waarvoor hij zo vriendelijk was zijn excuses aan te bieden. Wat geen excuus had, waren de buitensporige kosten die hij ons oplegde. Om eerlijk te zijn, moet worden gezegd dat de fout minder van hem was dan

---

pagnie du Michel, te gretig om te profiteren van de maag van zijn passagiers. Maar ik had maar vierentwintig uur geduld om de volgende dag op de plaats van bestemming aan te komen. Na het eten ging ik op het dek zitten en kon ik urenlang genieten van de mooiste nacht die ik ooit aan boord heb doorgebracht. De wind was helemaal gaan liggen en de zee was weer verenigd als ijs waarin duizenden sterren fonkelden als zoveel zilveren lovertjes op een donkerblauwe mantel. De maan en dit halflicht dat eigen is aan oosterse nachten, lieten ons toe om aan de kust, waar we heel dicht langs liepen, de hoge bergen van Daghestan te

onderscheiden, met hun sneeuwtoppen, en vooral de Busdagh, die ze domineren zoals een koning omringd door zijn hof. Ik bleef daar tot het daglicht werd, blij om de warme, zuivere lucht in te ademen die ons omhulde, soms in slaap viel en altijd wakker werd met een gevoel van welzijn dat ik niet kon uiten. Ik denk zelfs nog steeds niet zonder geluk aan die heerlijke nacht van een korte overtocht die zo slecht begonnen was; Ik verontschuldigde me bij de Caspian, die ook ik, net als de anderen, die zijn verschijning op de eerste dag zag, een beetje lasterde.

Op 22 juli, rond het middaguur, bevonden we ons voor een groep rotsachtige eilandjes, waarvan sommige nafta produceren waarmee daar kaarsen worden gemaakt in een inrichting die naar verluidt zeer welvarend is. Deze rotsen, die als gigantische duikers hun kop uit de boezem van de zee heffen, waren letterlijk bedekt met vogels van verschillende soorten, pelikanen, zeemeeuwen, zeemeeuwen, wilde eenden, enz. Ze gingen van een

---

eiland naar een ander, in een voortdurende draaikolk, en produceerde, in de zon, de meest bijzondere mix van kleuren en schakeringen. Na een uur doorgebracht te hebben met het verdubbelen van het Baku-schiereiland, ook wel Apcheron genoemd, kwamen we zonder problemen de haven van deze stad binnen en trof ik mijn voorbereidingen om onmiddellijk aan wal te gaan.

Ik had eindelijk voet aan de grond gekregen in Kaukasisch Rusland, waar ik van plan was de hele herfst en het grootste deel van de winter door te brengen. Omdat ik haast had om naar Tiflis te gaan, waar ik mijn correspondentie uit Europa zou vinden, waarvan ik al een tijdje was verstoken, en kredietbrieven, die voor mij nodig begonnen te worden, kon ik Bakoe slechts één dag of twee geven. . Omdat ik nog een lange halve dag voor me had, wilde ik die gebruiken om, enigszins willekeurig, een eerste inspectie van de stad te maken.

Voormalige hoofdstad van een kleine onafhankelijke Tataarse khanaat, wiens hoofd toen vazal van Perzië werd, Bakoe, voor het eerst, in 1723, afgestaan aan Rusland, twaalf jaar later afgestaan aan Perzië, overgenomen door Rusland in 1801, werd hij definitief bevestigd in 1813. Dit viiie maakte deel uit van een van de meest noordelijke Perzische provincies, Shirvan genaamd, dat wil zeggen mars of grens. Herenigd in Dagestan, vormden de Shirvan het land dat bij de Ouden bekend stond als Albanië,

naam ook gegeven aan het Epirus van Griekenland. Baku wordt herinnerd door de voorlaatste Sophis, Shah-Abbas II, die, naar men zegt, daar een paleis bouwde dat nog steeds te zien is.

Tegenwoordig wordt Baku, de belangrijkste haven van Europa in Azië, steeds meer een moderne stad en tegelijkertijd een Europese stad.

Baku bevat twee zeer verschillende steden, die we terecht Wit Baku en Zwart Baku hebben genoemd, waarbij we met deze eerste naam het deel aanduiden dat de Russen eraan hebben toegevoegd en dat ze elke dag vergroten, en het tweede aan de stad geven. koningen. Deze stad ligt aan de voet van een golf die een natuurlijke haven vormt, zonder twijfel de beste van de Kaspische Zee. De haven is veilig, aan alle kanten beschut door een gordel van heuvels en rotsen. Een groot aantal gebouwen werd vervolgens in de haven of in de haven gestationeerd. Deze beweging duidde al op een vrij grote ontwikkeling van het bedrijfsleven; maar Baku's welvaart zal snel toenemen met de voltooiing van de spoorweg die het zal verbinden met de commerciële haven van Poti, aan de Zwarte Zee.

De oude stad, die het dichtst bij de zee ligt, is omgeven door een drievoudig gekanteelde omheining en bewapend, van afstand tot afstand, door torens die een zwakke verdediging

zouden zijn tegen moderne artillerie. Een van deze torens, die zijn voet in de zee baadt, de grootste en de hoogste, is het voorwerp van een legende die wordt begroet door alle reizigers die in Bakoe van boord gaan. Ik reproduceer het zoals het mij is verteld, wetende dat ik niet de eerste ben die het kenbaar maakt. Het is een eerbetoon dat men moet ondergaan, behalve om het met de lezer te compenseren.

Dus in de tijd van de Tataren had een khan (we zeggen zijn naam niet) een dochter van zeldzame schoonheid. Alle hoofden in de buurt hadden graag met haar willen trouwen; maar haar vader weigerde het allemaal en hield haar mond, zoals de meest jaloerse minnaar zou hebben gedaan. Het is omdat hij lange tijd verliefd was geweest op zijn dochter en werd meegesleept door de zijne

---

gekke en afschuwelijke hartstocht, hij wilde haar dwingen te reageren. We kunnen de verrassing en gruwel ervan beoordelen. Gebeden, tranen, smeekbeden, alles was tevergeefs. Zijn afschuwelijke vader wilde niets horen. Haar ongelukkige dochter zag zichzelf verloren en vroeg haar om uitstel; maar een paar dagen later, in het besef dat ze niets met hem had gewonnen, vertelde ze hem dat ze zou instemmen met wat hij zo wreed van haar wilde eisen, maar op één voorwaarde, dat hij hem een toren zou laten bouwen op de kust

torenhoog boven al die van de stad, vanwaar ze, in de eenzaamheid opgelegd door haar schaamte, kon worden afgeleid door de aanblik van de golf. De khan dacht dat zijn dochter alleen maar tijd wilde besparen, maar hij antwoordde dat zijn verlangen zou worden bevredigd. Hij riep een leger van arbeiders bijeen, en in zijn razernij bracht hij zijn hele dagen door met het haasten van hun werk. De onfortuinlijke vrouw zag in doodsangst deze toren stijgen met een snelheid die al haar hoop in de war bracht. Ze had geloofd dat haar constructie haar de tijd zou geven om rede en medelijden in de ziel van haar vader te brengen. Het gebeurde niet, en de dag dat de toren, na minder dan twee maanden, helemaal klaar was, kwam hij om de uitvoering van de belofte die hem was gedaan te eisen. Omdat ze geen hoop meer had, vroeg haar dochter haar, als laatste gunst, om naar de top van deze toren gebracht te worden, die voor haar was gebouwd, om even na te denken over het spektakel dat ze zichzelf had beloofd. De vader leidde hem daarheen; maar terwijl hij zichzelf aan de andere kant zag, klom ze snel over de rand en schoot de zee in, waardoor ze haar eer spaarde en haar vader een misdaad spaarde. Hieruit komt de naam dat we

---

gaf hem, in het land, de Toren van de Demoiselle.

Het Oosten zou daarom zijn Beatrix Cenci hebben, maar dan heroïscher, want in plaats van het leven van haar vader te nemen om aan zijn vreselijke passie te ontsnappen, zou ze zelfmoord hebben gepleegd.

De versterkte muur van Baku loopt ook langs het strand, waardoor het moeilijk is om het binnenland van de stad vanaf de zee te zien. Degenen die van boord gaan, steken het over via een deur met een zeer oriëntaals karakter en het meest opvallende effect, die wordt bereikt via een trap die geen toegang biedt tot auto's. Eenmaal binnen bevinden we ons in de aanwezigheid van een stad die veel groter is dan men zou vermoeden als we haar van een afstand zagen. Perzië bevindt zich nog steeds in Bakoe, ondanks de veranderingen of liever de toevoegingen die de Russen daar sinds het begin van de eeuw hebben aangebracht. Een Armeense koopman, die met ons meegekomen was uit Astrachan, bood spontaan aan mij de stad te laten zien, die hij goed kende. Zijn aanbod was zo openhartig en op zulke goede voorwaarden, dat ik gretig aannam en veel lof had voor de hulpvaardigheid en lokale kennis van deze vrijwilligersgids.

Bij het binnenkomen van Bakoe komen we eerst een lange bazaar tegen, die parallel loopt aan de omringende muur, en die is gebouwd op de ruïnes van een oude karavanserai, waarvan we nog heel mooie hoofdsteden kunnen zien. Het is een aaneenschakeling van smalle winkeltjes die er natuurlijk niet veel uitzien; maar door deze bescheiden verminderingen worden rijkdom uit alle delen van het Oosten opgestapeld.

Perzen, intelligent en trots type, Armeniërs, sluw ogende, Tataren, donkere huid en donker ogende, staan voor hun beschutte kraampjes.

---

tegen de stralen van de zon door een grote luifel met planken die overal langs de bazaar heerst. Ze wachten meer dan ze de koper vragen, bedreven in allerlei trucs om hem vier keer de waarde te laten betalen voor het object dat hij lijkt te willen. Vanaf de bazaar gaan de straten altijd omhoog naar de citadel, een oude Perzische Kasbah, die een bijna regelmatig parallellogram vormt, omgeven door een muur geflankeerd door torens. Je komt binnen via een deur in een van deze torens, nadat je over een bruggetje bent gepasseerd, een sloot die onbruikbaar is geworden en bijna helemaal gevuld is. Achter de citadel, die de top van de heuvel beslaat waarop Baku is gebouwd, dalen de straten af en leiden je naar een buitenwijk zo groot als de stad zelf. Daar domineren recentere constructies; het zijn vooral huizen van één verdieping, met winkels, langs brede straten, en geven dit deel iets van de fysionomie van de buitenwijken van Tunis.

We zijn met de auto gaan wandelen in de buurt, en we hebben een hoogte bereikt op enige afstand, vanwaar men een prachtig uitzicht heeft op de golf en op de stad. De zon, in haar ondergang, vergulde met haar stralen deze zo blauwe zee die zich voor ons uitstrekte; links van ons stak een lange rij kamelen af tegen de gele achtergrond van het woestijnzand dat Bakoe aan alle kanten omgeeft. In feite kun je noch in de stad, noch op het omliggende platteland de kleinste groep bomen zien. Het enige groen dat het uitzicht in dit kale panorama verfrist, komt van een kleine tuin die vlakbij de citadel is geplaatst en die wordt onderhouden als een unieke en kostbare oase. Gedaald

---

in de vlakte gingen we naar de wijk genaamd de Marine, charmante promenade, die langs de kust loopt, aan deze kant begrensd door een rij grote rotsen, waaronder enorme rotsblokken, losgemaakt door een van die aardbevingen die hier zo vaak voorkomen, liggen in de zee, die ze halverwege bedekt. Op deze blokken ontkleedden verschillende vrouwen zich om te zwemmen, terwijl overal om ons heen andere vrouwen van alle leeftijden, hele gezinnen, van de grootmoeder tot de jongste meisjes, met verrassende vaardigheid aan deze oefening deelnamen.

Verderop genoten de mannen en jonge jongens hetzelfde plezier, dat voor hen gebruikelijk is na hun werk of liever hun dagelijkse luiheid.

Ik ging weer aan boord slapen, Baku bood de nieuwkomers niets aan dat op een hotel leek. De volgende dag bezocht ik de stad in detail en zorgde voor de middelen om in Tiflis te komen.

Zoals ik al zei, bezet Baku een heuvel aan de voet van de gelijknamige Golf. Het kasteel van de Khans bekroont de top, en de huizen zijn gegroepeerd op de helling die uitkijkt op de zee.Het eerste, waarvan men kan zeggen dat het enige wat te zien is, is dit oude kasteel, waarvan de constructie wordt toegeschreven aan Sultan Halil, zoon van Ibrahim. , die zichzelf in 1418 soeverein had gemaakt over Shirvan en in de provincie verschillende moskeeën en karavanserais had gesticht. Het omvat, afgezien van de versterkte omheining,

een paleis (dat van koning Abbas), een moskee en verschillende andere gebouwen in redelijk goede staat. De muren zijn gevormd uit een schelpkalksteen die in de omgeving wordt gewonnen; de blokken zijn zo goed gemonteerd dat men de verbindingen niet kan raden. Het gehemelte, gedeeltelijk zeer goed

---

serveren, is opmerkelijk vanwege zijn grootte en stijl.

Het is een Perzisch werk uit de beste periode. Het is allemaal gebouwd in hardsteen, met spitse traveeën, kroonlijsten, lijstwerk en bas-reliëfs die fraai zijn uitgevoerd in de Moorse stijl. Het meest opvallend is de grote gewelfde deur die dient als de ingang van het paleis en de ronde kamer bedoeld voor de raads- of ceremoniële bijeenkomsten van de khans, wat de Divan werd genoemd. Ik werd op dezelfde manier getroffen door de schoonheid van de moskee; zijn twee koepels en zijn minaret zijn een nieuw getuigenis ten gunste van de Perzische smaak in de eerste helft van de vijftiende eeuw. De Russische regering had het prijzenswaardige idee om, door middel van goed begrepen werken, het behoud van deze kostbare monumenten voor de geschiedenis van het land en voor de kunst te verzekeren. De rest van de stad presenteert niet echt iets merkwaardigs. Het is een labyrint van smalle straatjes en zelfs simpele steegjes. Een enkele rijbaan doorkruist Baku en gaat van de ene poort naar de andere. De huizen, dicht opeengepakt, hebben, zoals alle oosterse woningen, hun openingen, behalve de voordeur, alleen op de binnenplaatsen. De daken zijn plat, terrasvormig en geasfalteerd met een sterk mengsel van zwarte nafta en klei. Om deze zeer onvolmaakte beschrijving van Bakoe compleet te maken, zal ik de Griekse kerk, de twee Armeense kerken, de moskeeën, waarvan wordt gezegd dat ze twaalf zijn (ik heb het niet geverifieerd), en het ziekenhuis, opgericht en onderhouden door de Russische regering, citeren.

Ik kon Bakoe niet verlaten zonder een excursie te maken die geen enkele reiziger mag missen, met als doel de beroemde branden te zien die veertien werelden van de stad verwijderd zijn; ze worden, zoals we weten, geproduceerd door

---

brandbare gassen die van nature uit de aarde ontsnappen. Vooral de nacht is gunstig voor dit vreemde spektakel. Ik nam een koets en rond zeven uur 's avonds vertrok ik.

Nadat we de stad hebben verlaten, gaan we terug naar het noorden, door een soort steppe of beter nog woestijn, vaak doorkruist door grote karavanen met kamelen. Het was de eerste keer dat mij zo'n blik werd aangeboden, en ik stopte met belangstelling om na te denken over het tempo en het laden van deze zo lief en zo nuttige dieren en de gevarieerde kostuums van hun eigenaren die bij hen hoorden. Van de meest uiteenlopende nationaliteiten. Halverwege; we komen een klein dorpje tegen met een heel armoedig uiterlijk, maar wel heel pittoresk. Kinderen in lompen, die hun spelletjes onderbraken of naar de deuren renden, keken ons nieuwsgierig aan door de lange wimpers van hun prachtige zwarte ogen. De weg wordt dan behoorlijk ruw. De nacht verraste ons in een afdaling die bijna gevaarlijk werd door de fragmenten van rotsen die het bezwaren; maar deze moeilijkheid was voor onze chauffeur slechts een gelegenheid om zijn vaardigheid te tonen. Toen we eindelijk een laatste hoogte bereikten, zagen we voor ons verschillende vlammenstralen uit de aarde komen, en die, aldus gezien van een afstand, te midden van de duisternis, iets fantastisch en enigszins helden hadden. Het kostte ons slechts tien minuten om de heuvel af te dalen, en we stopten voor een groot gebouw omringd door een ommuring. Op de staanders van de hoofdingang zijn vazen geplaatst waaruit twee stralen vuur van een meter hoog ontsnappen. Het is de ondergrondse haard die hen voedt.

Dit gebouw is niets meer dan een kaarsenfabriek, die wordt gemaakt met vloeibare nafta die wordt gewonnen uit naburige bronnen. Het vuur dat van nature wordt geproduceerd door het gas van minerale oliën, dat de bodem in overvloed bevat, wordt gebruikt voor deze vervaardiging en voor alle huishoudelijke doeleinden van de bewoners van dit bijzondere verblijf.

Ik werd op de meest genadige manier ontvangen door de Duitse familie die in deze fabriek woont en werkt en daar zeer goede winsten maakt, wordt gezegd. Na de gebruikelijke complimenten gaf zijn baas me het genoegen me in detail de verschillende delen van zijn huis te laten zien, en me, in een taal die ik graag, net als hij, sprak aan deze grens met Azië, alle meest waardevolle informatie te verstrekken. . Het werk was gestopt en ik kon niet aanwezig zijn bij de manipulatie waarmee men de nafta in kaarsen verandert; maar hij

Ik kreeg de gelegenheid om de keuken aan het werk te zien, waar het diner werd bereid voor het personeel van het etablissement. De brandstof wordt daar geheel vervangen door de ondergrondse brand, die gemaakt is met openingen die eindigen in een klep waarmee het gebruik ervan kan worden geregeld. Dit vuur verwarmt de fornuizen waarop het voedsel wordt gekookt; het wordt gebruikt voor verlichting, door middel van buizen die ook naar believen kunnen worden geopend en gesloten; de fabriek, de trappen, de gangen en de belangrijkste vertrekken van het huis zijn verder niet verlicht. Het is ongetwijfeld een grote besparing (1).

(1) De hele grond in Bakoe en omgeving is bedekt met een laag nafta

of minerale olie, min of meer vloeibaar, waaruit zuivere aardolie wordt gewonnen en waaruit gassen vrijkomen die bij het minste accidentele contact ontbranden

---

Mijn vriendelijke gastheer stelde me toen voor om een tempel te bezoeken die heel dicht bij zijn woning ligt en waarvan hij zegt dat het een tempel van Boeddha is, maar die eerder een Gebre-tempel is. Het is zeker niet oud en dateert duidelijk slechts één of twee eeuwen terug. Het is hier vlakbij, in Aderbaidjan, dat de religie van Zarathoestra of de cultus van het vuur werd geboren, en zijn volgelingen, sindsdien Guèbres genoemd, moeten dit gebied van Bakoe hebben bewoond dat hem door zijn ondergrondse branden van nature toegewijd leek. Misschien was er in de hoogste oudheid een tempel waar de discipelen van Zarathoestra het vergoddelijkte vuur aanbaden. Hoe dan ook, tijdens de emigratie van de Guèbres, die vanuit Perzië hun toevlucht zochten aan de kust van Malabar, in India, moet deze tempel, als hij ooit heeft bestaan, zijn omvergeworpen door de mohammedanen van de Kalifes, die het land hadden veroverd. Maar niets staat de Indiase Guèbres in de weg, die nog steeds in groten getale bestaan onder de naam Parses of Parsis, en wier handelsbetrekkingen met het moederland nooit zijn opgehouden, die met toestemming van de Perzische vorsten de een die we vandaag zien. Dit is, naar mijn mening, de meest waarschijnlijke mening; het is degene die door prins Gagarin en graaf Stackelberg is overgenomen in hun magnifieke werk over de Kaukasus (1).

De indeling van deze tempel, of liever van dit klooster

of vrijwillig. Met het gestolde deel produceren we deze kaarsen van zeer goede kwaliteit.

(1) The Picturesque Caucasus, folio met platen. Parijs, 1847. Impri- j Merie Plon broers. 1

---

ter, zit vol originaliteit. Het bestaat allereerst uit een vierkante omheining, die niet zozeer een muur is als wel een groot terras met een kraag van kleine kantelen, en die dient als een dak voor kleine woningen die rondom als cellen voor het gebouw zijn opgesteld. gebruik van pelgrims die vuur aanbidden. Onder deze woningen zijn er enkele die bestaan uit twee of drie kleine kamers, voldoende voor een heel gezin, en waarin men voor alle meubels slechts een paar matten, een paar tapijten en een aantal essentiële gebruiksvoorwerpen ziet, en dan kleine afgodsbeelden van nogal grof werk. De behuizing heeft geen deuren. We gaan via een houten trap omhoog naar dit terras, vanwaar het uitzicht het hele gebouw omvat, en dalen aan de andere kant af via een tweede trap waarvan de treden van steen zijn en die rust op de zijmuur van het huis bestemd voor de hogepriester van het vuur. In het midden van de ruimte die deze entourage bijna geheel leeg laat, rijst de vierhoekige tempel of liever het heiligdom op, bestaande uit slechts vier kolommen met daarboven een koepel, en vormend als een belvedère of een kiosk waarin men binnenkomt, van de vier zijden, door een trap van vier treden. Van een vat dat in het midden is geplaatst, ontsnapt het heilige vuur uit de boezem van de aarde; natuurlijke vlammen komen ook uit een klein gaatje in de hoofdstad van elke kolom. Andere verblijven voor eenvoudige priesters en gelovigen werden gebouwd aan de zijkanten van de omheining; openingen in de muren zorgen ervoor dat vuren naar believen kunnen worden aangestoken voor verschillende huishoudelijke behoeften.

Maar dit alles is vandaag de dag in de meest complete verlatenheid. Als de cultus van vuur zijn tempel binnen heeft gehouden

---

Baku, deze tempel heeft geen priesters meer, geen getrouwen meer; de pelgrims zelf komen niet meer. In de vorige eeuw, vóór de Russische overheersing, werd het voornamelijk bezocht door de parsi's, die Gruèbres van India die, zoals ik al zei, tijdens de islamitische verovering vanuit het noorden van Perzië naar Surate en Bombay waren geëmigreerd. Ongeveer vijftig jaar geleden waren er nog veel pelgrims; maar toen dit aantal achtereenvolgens was afgenomen, verdwenen de priesters, die niet langer in de te zeldzame offers van de bezoekers voldoende middelen verzamelden om in hun levensonderhoud te voorzien. Sommige pelgrims, de laatsten die kwamen, hadden hen in het onderkomen vervangen door hen verlaten. Ze zijn achtereenvolgens dood; in 1864 werd de laatste vermoord aangetroffen bij de interne trap van de omheining, ongetwijfeld toen hij probeerde te ontsnappen aan de slagen van de moordenaars, die op het moment van mijn bezoek nog niet waren ontdekt. Bij de dood van deze laatste volgeling van een sekte die zo lang ter ere werd gehouden aan de oevers van de Kaspische Zee, verkocht de Russische regering de Guebre-tempel en zijn omheining aan de eigenaar van de naburige fabriek, die mij de eer betoonde en aan wie ik bewaar al deze details.

We zouden een heel origineel en merkwaardig beeld maken van het schouwspel dat zich aan mij aandiende toen ik het terras bereikte dat de omtrek van dit bijzondere klooster bekroont. Het is, tijdens mijn hele reis, de omstandigheid waarin ik het meest betreurde dat ik geen schilder was, of in ieder geval een redelijk tekenaar. Rondom de kleine binnentempel zagen we verschillende groepen Tataren, sommigen stonden en anderen liggend, bezig met elkaar te praten terwijl ze hun lange pijpen rookten. Hun geweren en hun

---

armen waren willekeurig tegen de muur geplaatst, waarlangs grote windhonden kwamen en gingen, van Perzische afkomst, ongetwijfeld behorend tot degenen die daar bivakkeerden. Deze mannen met bruine huidskleur, met een bijna woeste uitstraling, echte figuren van struikrovers (ik was er al snel van overtuigd dat ze niets minder waren dan dat), verlicht door

deze vlam met vurige en beweeglijke reflecties; die wapens die nog minder fonkelden dan alle ogen die op ons gericht waren; deze zwerfhonden als schaduwen op zoek naar prooi, samengesteld, ik herhaal, een beeld van een treffend effect en even schilderachtig door zijn fantastische omkadering als door zijn onderwerp. Deze Tataren zijn een overblijfsel van nomadische horde, waaraan de huidige eigenaar van de tempel hun bivak daar laat vestigen. Ze stonden op om ons te verwelkomen, en toen ik ze van dichtbij zag, vond ik ze niet meer, tot mijn grote spijt, zo fel of bijgevolg zo poëtisch (1).

(1) De lezer zal misschien verheugd zijn hier de nomenclatuur te zien van de heilige instrumenten die werden gebruikt bij de ceremonies van de vuurcultus, zowel in Bakoe als in alle Guebre-tempels. Ik neem deze lijst van het zo terecht beroemde werk van de geleerde Anquetil-Duperron, over de geschriften van Zoroaster, bekend onder de naam Zend-Avesta (t.II, pp.531-535.

Parijs, 1771). De auteur gaat verder met deze opsomming: “De Atesch-dan, dat wil zeggen het vat dat het vuur bevat. Deze vaas moet van metaal zijn gemaakt. In India is het meestal van koper of messing. Het is tot aan de rand gevuld met as, dat een soort altaar vormt waarop het heilige vuur is. Er zijn Atesch-in verschillende maten. Die van de tempel van de Parses of Parsis van Surate is drie en een halve voet hoog.

De Atesch-dan wordt op een steen geplaatst, ongeveer een halve voet hoog, min of meer,

genaamd Adoscht.

Toen ik terugkeerde naar de fabriek, vond ik thee bereid door de zorg van de vrouw van mijn gastheer, bijgestaan door een van zijn zussen. We weten dat Rusland qua consumptie van thee bijna gelijk is aan Engeland; zij geeft het hem evenmin voor zijn goede bereiding, behalve het feit dat, bijna geheel per karavaan gekomen, de thee die in de verschillende Russische provincies wordt gedronken over het algemeen van superieure kwaliteit is, die zij voornamelijk te danken heeft aan de wijze van vervoer door land. Degene die ik daar nam was zo voortreffelijk als het maar kon zijn, en de gracieuze manieren van de minnaressen van dit gastvrije huis maakten het kleine tussendoortje dat mij werd aangeboden vooral heel aangenaam. Ik keerde erg laat terug naar Bakoe, dat ik had voorgesteld om de volgende dag te vertrekken, en dat was niet nodig

ijzeren pincet van anderhalve voet lang, en de Tchamtchah, een lepel van hetzelfde metaal en van dezelfde lengte, die wordt gebruikt om geuren in het vuur te doen.

Het is een metalen vat dat bedoeld is om het sap van Hom te ontvangen.

Het doet nog steeds dienst als bel en zelfs als vijzel, zoals in de tijd van Plutarchus; het is in de IIùcan dat we de stukken van de Hom-boom opstapelen; Het dient ook als stamper; Die van de granaatappel, tamarinde en dadelpalm worden meestal gebruikt in de Kirman. Het aantal takken waaruit de Barsom bestaat, wordt bepaald door het deel van de liturgie dat de priester viert; 4 ° De Jlah-rou, Dit zijn twee soorten bokken die bedoeld zijn om de Barsom op bepaalde plaatsen van de liturgie te dragen; ., 5 ° De Ixardé Barsom tchin, dat wil zeggen het mes waarmee men de Barsom plukt. Dit mes moet volledig van metaal zijn; 6 ° De Aiigouschtàin, metalen ring. We omringen deze ring met paardenhaar

---

zich te bekeren, ondanks een gerechtvaardigd vermoeden dat een dergelijke weg 's nachts opnieuw gestart moet worden, omdat ik heb vertrouwd op de vaardigheid van mijn chauffeur en zijn verzekering dat hij mij tegen elk ongeval garandeerde.

Omdat ik per post moest reizen, wat de enige manier is om in deze regio's te gaan, werd mij geadviseerd om een koerier mee te nemen die naast je naar boven gaat, indien nodig voor je om de paarden klaar te maken en als je factotum en tolk dient tijdens de weg. Ik nam een Italiaan, Niccola genaamd, die door het land was gereisd terwijl hij draaiorgel speelde, en die, na wat geld te hebben verdiend in dit beroep van nomadisch kunstenaar, absoluut

genomen uit de staart van een os of die van een paard, met de ceremonies vermeld in de Ravaëts; Het heeft dezelfde vorm en is iets kleiner dan de omslag van YAvancl (zie hieronder nr. 11); Dit schaaltje wordt vooral gebruikt om het Hom-sap door te geven, dat door de gaten in een leeg vat of in de Havan (nr. 1), waarop het wordt geplaatst, stroomt; De pastoor gebruikt nog negen andere bekers van dezelfde vorm en min of meer groot; Het is een groot vat dat het water bevat dat wordt gebruikt voor zuivering. De vorige instrumenten worden daar ook gewassen, voordat ze in de liturgie worden gebruikt; Deze vaas heeft hetzelfde doel als de Tali. Bloemen, fruit, darouns (ongezuurde broodjes) en andere dingen die de pastoor voor zich moet hebben in verschillende delen van de liturgie, worden er bovenop geplaatst.

Dit zijn twee vazen van verschillende afmetingen die

---

rudimentair, al enige tijd een gevestigde koerier. Hij werd mij gewezen door een van zijn landgenoten, die ook naar de Kaukasus was gekomen om zijn fortuin te zoeken, maar hijzelf als directeur van een kermistheater van geleerde apen en honden. Na schipbreuk te hebben geleden op de kust van Bakoe, aangekomen uit Astrachan, was al het personeel omgekomen. Nadat hij zichzelf met grote moeite had gered, had hij zich hier in een klein restaurant gevestigd, waar het toeval mij had geleid; Toen hij hoorde van mijn verlangen om per post te reizen, bracht hij me in contact met Niccola, die hij me prees met alle Italiaanse overvloed. Ik accepteerde het op basis van de goede dingen die mij over hem werden verteld, en kreeg gelegenheid om toe te geven dat hij het begreep

bevatten het water waarmee de priester zijn handen wast. We zetten nog steeds het water genaamd Zour (kracht).

Ze beweren dat er geen is in India en voegen eraan toe dat deze boom nooit rot, dat hij geen vrucht draagt en dat hij op een wijnstok lijkt. De Farhang Djehanguiri voegt enkele specifieke omstandigheden toe om de Hom bekend te maken. Volgens dit werk is "de Hom een boom die groeit in Perzië ", die lijkt op heide, waarvan de knooppunten dicht bij elkaar liggen " en waarvan de bladeren zijn als die van jasmijn.

Deze beschrijving, wat de boeken van de Parses zeggen over de gele Hom en de witte Hom, de plaatsen waar deze boom groeit, namelijk de bergen van Chirvan, Gilan, Mazenderan, de omgeving van Iezd, de kwaliteiten die dezelfde boeken hem geven . attribuut, al deze eigenaardigheden doen me geloven dat de Hom de amos van de Grieken is, de amomum van de Latijnen en de hamamah van de Oriëntals. De Deslours (priesters) van India hebben de gewoonte om na een bepaalde tijd twee Parses naar de Kirman te sturen om naar twee takken van Hom te zoeken.

---

had heel veel te danken aan zijn nieuwe beroep. We verlieten Baku in de middag van 24 juli.

Hier begint een echte marteling van twee dagen. Postwagens in de Kaukasus zijn vierwielige wagens, bijna net zo primitief als onze boerenkarren. In plaats van twee wielen zijn er vier, dat is het verschil; het is hetzelfde ophangsysteem.

Min of meer gecapitonneerde stoelen, zelfs simpele plankenbanken, daar is geen sprake van. We gaan op onze koffers zitten, op onze pakketten, en houden ons er zo goed mogelijk aan, een lastige en zeer moeilijke situatie om langs paden te lopen waarvan onze slechtste wegen in Europa geen idee kunnen geven. Dit voortbewegingssysteem wordt bemoeilijkt door de verplichting om op alle stations te wisselen, niet alleen bij paarden, maar ook in rijtuigen, waarbij elk voertuig slechts één station heeft, waardoor het noodzakelijk is om kisten, dozen en tassen continu te verplaatsen. We plaatsen ze of liever, we gooien ze een beetje willekeurig, en dit zorgt voor geïmproviseerde stoelen, die zich soms goed presenteren en soms, vooral de hobbels helpen, je onmogelijke en tergend vermoeiende houdingen opleggen (1). Toen ik Baku verliet, moest ik het meest kreunen. De eerste uren is de weg gewoonweg verschrikkelijk. Maar aangezien het constant stijgt, worden we een beetje gecompenseerd door de schoonheid van het uitzicht, dat je bij elke bocht het azuurblauwe tafelkleed van

(1) Dit soort auto wordt door de Russische post téléga-pérékladnaia genoemd, en we drukken met het werkwoord pérékladivate zowel het transport van bagage van de ene telega naar de andere uit als het loskoppelen van het relais dat we verlaten en de nieuwe paarden inzetten. .

---

de Kaspische Zee en de witte huizen van de stad. Vrijwel eerder in de avond kwamen we aan op het laatste station van de dag, en ik klaagde verre van over de gewoonte van het postkantoor van de Kaukasus, waarvoor voorzichtigheid, midden op dergelijke wegen, het niet toestaat om de nacht. Ik stopte ; dus voor het avondeten en voor het slapengaan. Poststations zijn kleine herbergen waar het je vaak ontbreekt aan alles wat je maar kunt wensen en alles wat je daar zou moeten vinden.

Deze, gebouwd in oosterse stijl, werd bekroond door een terras waarop een paar passagierskamers uitkwamen, erg slecht zoals iedereen die onderweg tegenkomt. Wat de schat betreft, ze antwoordt voor het slapengaan in deze postkantoren.

De volgende dag, 25 juli, vroeg in de ochtend, vervolgden we onze reis. De weg doorkruist een opeenvolging van heuvels die aan de kant van Georgië de wortels lijken te vormen van het Kaukasusgebergte, dat daar begint, in noordwestelijke richting naar de Zee van Azof. We waren op doortocht van de karavanen die van Turkije en Perzië naar de havens van de Kaspische Zee gaan en vice versa. We ontmoetten verschillende van deze lange rijen kamelen beladen met balen wol, katoen, zijde, enz. Op deze heuvels, waar het groen zich begint te vertonen, op hetzelfde moment dat de eerste beekjes verschijnen, zag men ook kuddes van deze volgzame dieren grazen, uitsluitend onder de hoede van Tataarse kinderen. De Tataren die in dit deel van de Kaukasus wonen, zijn in wezen nomaden; er zijn dus geen steden of dorpen, maar slechts een paar ellendige gehuchten, bestaande uit hutten die alleen lijken te zijn gemaakt om te kamperen. In

---

terwijl we verder kwamen, kwamen we in de eerste uitlopers van het Kaukasische gebergte, de heuvels werden bergen en lieten ons steeds ruiger en pittoreske plekken zien. De roofvogels begonnen te verschijnen. Ik zag er een aantal van grote afmetingen, te oordelen naar hun vlucht, want ze rezen zo ver als ze ons zagen uit de grond. Een van hen stelde ons echter in staat het van zeer nabij te bestuderen. Het was een prachtige witte condor, met geel

omcirkelde ogen; hij was woedend nadat een ongelukkig paard niet ver van de weg dood was achtergelaten, ongetwijfeld een aantal dagen, en hij leek een opperste feestmaaltijd te vieren met dit verrotte vlees. Het was afschuwelijk, maar ik kon niet anders dan de schoonheid van deze vogel bewonderen, waarvan de ziekelijke exemplaren in onze openbare tuinen geen idee geven.

Tegen de avond kwamen we aan in Shemakha of Shemakhi (de laatste naam is de oudste), de hoofdstad, net als Baku, van een van de vier kleine provincies die vroeger Shirvan vormden. Eveneens meegenomen door Peter de Grote, drieëntwintig jaar later teruggekeerd naar Perzië, in het midden van de vorige eeuw geruïneerd door de usurpator van de Sophis-troon, Nadir-Schah, definitief afgestaan aan Rusland aan het begin van deze eeuw, Shemakha , dat meer dan vijftigduizend inwoners telde, heeft er vandaag geen twintigduizend. Maar de rampen die de oorlog heeft veroorzaakt, zijn niets vergeleken met de rampen, bijna periodiek, waarmee de frequente aardbevingen deze ongelukkige stad overweldigen. Ondergronds vuur kookt in dit deel van de Kaukasus. In Baku vindt hij een uitweg; hier, zijn kracht

---

manifesteert zich in explosies en opstanden, waarvan we de verschrikkelijke gevolgen bij elke stap zien.

Shemakha is gelegen op een berg, op de bodem waarvan een ravijn stroomt dat men over een kleine brug zeer moedig en zeer schilderachtig geconstrueerd oversteekt, en waarachter men vrijwel onmiddellijk de ingang van de stad vindt. Een paar jonge Armeniërs, in hun klederdracht, namen de koelte op deze brug, kletsten onder elkaar en stoorden elkaar om ons te laten passeren, zonder al te veel naar ons te kijken. Een van hen hield in zijn vuist een prachtige havik vastgeketend aan de poot, wat de bewondering leek te zijn van al deze jonge mensen en het onderwerp van hun gesprek was. Volgens mijn mail is de jacht op valken in de Kaukasus nog steeds bijna even gebruikelijk als in Perzië.

Tussen de brug en de ingang van de stad troffen we de eerste sporen aan van de verschrikkelijke rampen waaraan dit land wordt blootgesteld. Aan weerszijden van de weg waren nog steeds enorme spleten te zien, twintig tot negen meter diep, die duidden op een recente explosie. Als je de steile straten van de stad beklom, zag je hier en daar ingestorte huizen waarvan het puin op de grond lag. We waren andere in de buurt aan het herbouwen. Is het, onder de inwoners van Shemakha, roekeloosheid in het aangezicht van een gevaar dat vaak terugkeert? is het fatalisme? of is het niet eerder liefde voor de geboortegrond, die ze niet zelf kunnen verlaten, denkend dat elke catastrofe de laatste zal zijn? Ik weet het niet, maar alles wat men in deze stad ziet, zo hard en zo vaak beproefd, geeft een hoog beeld van hun volharding en hun moed.

Het grootste deel van de bevolking van Shemakha is

Armeens en Tataars. Weinig in de gebouwen herinnert aan Rusland, behalve een kerk die onlangs op de top van de stad is gebouwd en van waaruit men een heel mooi uitzicht heeft over de hele vallei. In de buurt bevindt zich het postkantoor, waar we eerst onze auto moesten gaan stallen. Het logeeradres lachte me op het eerste gezicht helemaal niet toe om daar te eten en te overnachten. Mij werd een huis getoond, de Club genaamd, waar ik alle gemakken kon vinden die ik maar kon wensen. Het was nog erger. Dus keerde ik terug naar het postkantoor en hoefde alleen mezelf te prijzen voor de gretigheid die ze toonden om mij te ontvangen en te dienen. Sinds Bakoe had ik niets meegenomen, want tussen de stations van deze weg naar de Kaukasus is absoluut niets te eten, en soms, ik geef toe, leed ik honger, niet in staat om koste wat het kost het kleinste voedsel te bemachtigen. En zelfs op de stations is het een

geluk als je een mager gevogelte of een stuk koud vlees of gezouten vis kunt krijgen, die lichaamsbeweging en eetlust bovendien heerlijk vinden. Ik werd niet al te slecht gedeeld in Shemakha, en na slechts twee uur wachten (het is niet veel voor de gewoonten van deze weg), was ik in staat om mijn honger te stillen door middel van een jonge kip, de enige die de gevestigde orde bezat , en die de vrouw van de postmeester voor mij kookte, die hem eerder een vrij lange jacht op straat had moeten geven om hem te bemachtigen, waar hij vrij rondliep.

In Shemakha had ik het geluk iets te vinden om een tarantasse te kopen, een soort zeer primitieve auto nog steeds, maar dat is een luxe auto, vergeleken met

---

die verstrekt door de post. De tarantasse bestaat uit een trein van vier wielen, verbonden door vier min of meer ruwe stukken hout. Op dit frame, zonder veren, zonder de minste vering, is de carrosserie in de vorm van een sedan, een paardenkoets of een cabriolet bevestigd; dit detail komt tot de verbeelding. Degene van wie ik de gelukkige eigenaar werd, had een condoom, en dat mocht niet veracht worden door deze Afrikaanse zon die bij het naderen van augustus de lagere delen van de Kaukasus verbrandt (1).

De volgende ochtend, 26 juli, vertrokken we vanuit Shemakha en vertrokken aan de zijkanten van de prachtige berg Aksi. Het was een reeks rotsen

(1) Laat in Shemakha aangekomen en daar slechts één nacht heb doorgebracht, was het voor mij onmogelijk hem goed te zien. De lezer zal toestaan me te maken voor de gedwongen ontoereikendheid van mijn beschrijving door de volgende passage die ik lenen van de berichten aan die Count Stackelberg voorafging aan de prachtige collectie tekeningen gepubliceerd door Prins Gagarin op de verschillende delen van de Kaukasus: “ De naam Shemakha bestaat al enkele eeuwen in de geschiedenis van Albanië en Shirvan. Deze stad is herhaaldelijk van de ene plaats naar de andere getransporteerd en verwoest door aardbevingen of vijandelijke invallen. 40 werst van de huidige stad, zien we de overblijfselen van het oude Shemakha, waar nog enkele prachtige ruïnes te vinden zijn.

De nieuwe Shemakha is sinds de oprichting ook verschillende keren verlaten. Een deel van de khans en de burgers verhuisde naar de berg Titdag en legde daar de basis voor een etablissement, in een onneembare positie. Uiteindelijk, in 1822, liet generaal Yermoloff de stad herbouwen volgens een regelmatig plan en verenigde hij de verspreide bevolking daar.

Shemakha bezet de helling van een vrij hoge heuvel. De bovenstad bevat kazernes, moderne huizen gebouwd door Russische werknemers en een kasteel. De moslimbevolking is geconcentreerd in de benedenstad, waar we moskeeën, karavanserais, bazaars, openbare baden en vele tuinen zien die worden bewaterd door de Zagolo-beek.

---

steil, dat zich onder de meest uiteenlopende en onvoorziene aspecten aandiende, temidden van steeds krachtigere vegetatie. Ik dacht dat ik in de Apennijnen was, rond Florence. Soms liep de weg langs de top van een lange rotsachtige fundering, aan weerszijden begrensd door angstaanjagende afgronden, en soms stortte hij zich in smalle kloven gevormd door twee loodrechte rotswanden en vaak zelfs over ons hoofd. Na zo twee stations of twee posten door het mooiste land te hebben gelopen, kwamen we vrij vroeg aan in een dorp genaamd Koulouli. Ik was niet van plan daar te stoppen, en

Shemakha heeft nu 19.500 inwoners van beide geslachten, Armeniërs, Russen of Tataren. Deze laatste zijn verreweg het talrijkst.

De grote badkamer (gebouwd in Perzische stijl) is een prachtige rotonde met daarboven een koepel, geplaveid met marmer en versierd met een fontein.

Hier leg je je schoen neer voordat je het interieur van het etablissement betreedt, en daar kom je ook tot rust na je bad. De andere kamers zijn zwaar gestoomd en bevatten zwembaden gevuld met warm water. Ten slotte zijn er rondom kamers voor massage, ontharing en verven van de baard en het haar. De ramp was compleet: " Deze ongelukkige stad (zei de krant, die moet " hopen, misschien overdreven) zou bijna vanaf de grond zijn verwoest " . De Kaukasus brengt het aantal doden op 137 en op een totaal van 1.137.000 roebel de materiële verliezen als gevolg van de vernietiging van gebouwen.

Ik had graag op zijn minst naar het volgende station kunnen pushen; maar er waren geen paarden meer op het postkantoor, de reizigers die ons voorgingen hadden het geheel gestript. We moesten daarom in Koulouli slapen, op het postkantoor zelf, en dat was een geluk voor ons, want we waren onderweg tegengehouden door een rivier die een stortregens veroorzaakte, die de vorige dagen in de berg was gevallen, onpraktisch had gemaakt. We zouden gedwongen zijn om de nacht door te brengen in een Tataarse hut of in een tent, met het risico koorts te krijgen, wat vrij gebruikelijk is langs de vele rivieren die uit de Kaukasus komen. Koulouli is een heel mooi dorp, allemaal omgeven door tuinen, en waarvan de meer dan bescheiden huizen zijn gegroepeerd op een enkel plein, waar Tataarse kooplieden in kleine winkeltjes een beetje van alles verkopen, maar helaas geen eten of drinken. leverden onszelf.

We vertrokken de volgende ochtend vroeg. Aangekomen op de oever van de rivier, of liever gezegd de stroom waarover ik sprak, moesten we onze toevlucht nemen tot een versterking van buffels, die daar voor dit doel waren geïnstalleerd door de administratie van het postkantoor. Ze werden voor onze drie paarden gespannen en pas na grote inspanningen slaagden we erin ons terug te trekken uit de bodem van de modder die de bodem van deze stroom vormde. Een tarantasse die ons voorging, had de dag ervoor minder geluk gehad; hij stond er aan de kant, en ons werd verteld dat het niet zonder problemen was dat de reizigers hun leven hadden kunnen redden. Eerder was deze plaats te zien tijdens

---

het hele jaar door een ander soort gevaar. De struikrovers (het zijn voornamelijk Lesghiens of Lesghis buren van dit deel van de weg) hadden het geadopteerd als het toneel van hun heldendaden; maar de inspanningen van de regering hebben hen gedwongen verder de hoge bergen in te vervoeren, waar ze zonder genade worden bejaagd, hun onbeschaamde industrie. Dus ik zou daar dit verhaal van struikrovers niet vinden, dit dramatische avontuur dat ik nutteloos gedurende mijn hele reis heb nagestreefd en waarmee ik zo blij zou zijn geweest om mijn lezer te laten huiveren. We staken met minder moeite een paar andere kleine stromen over, die, hoewel uitzonderlijk aanzwellend, ons overal een bruikbare doorwaadbare plaats bezorgden. Voordat we bij het station aankwamen, kwamen we een sterkere rivier tegen, die we overstaken over een brug waaraan onze koetsier een mooie naam gaf, een historische naam, want hij noemde het ons de Brug van Mithridates. Is het ter nagedachtenis aan de beroemde koning van Pontus en zijn vlucht naar Armenië, aan zijn schoonzoon Tigrane, nadat hij werd geslagen door de Romeinen van Lucullus? of werd deze naam niet eerder gegeven ter nagedachtenis aan de tweede Mithridates, koning van de Parthen, stichter van dit machtige en kortstondige rijk dat zich uitstrekte van de Eufraat tot de Indus en het noorden van Perzië, Georgië en aangrenzende provincies omvatte?

De koetsier, geholpen door de koerier, verklaarde zich machteloos om mijn twijfels weg te nemen.

Op het station, terwijl we van paard wisselden, hadden de postmeester en de nieuwe koetsier die verantwoordelijk was voor het besturen van ons een gesprek met Niccôla waaruit bleek dat voordat we aankwamen op het station

---

daarna konden we heel goed worden aangevallen door een paar Lesghische struikrovers, die waren gezien rondsnuffelen in de diepe ravijnen van de weg. Misschien stond het drama op het punt zich te laten zien; het was nodig daar waardig voor te staan.

We haalden onze revolvers tevoorschijn en, terwijl we ze zorgeloos maar heel opvallend binnen ons bereik hielden, gingen we weer op pad met een redelijk goede houding, als mensen die geen verlangen hebben of bang zijn voor gevaar; maar misschien heb ik het bij het verkeerde eind, wat mijn brief betreft, om op dit laatste punt zo bevestigend te zijn. Deze weg, op de zuidelijke helling van de Kaukasus, is bij uitstek geschikt voor de expedities van bandieten, die hem nog steeds maar al te ernstig teisteren. In de loop van het traject stoppen we nooit met het oversteken van kloven die, overeenkomend met de hooglanden van Lesghie, deze bergbewoners, voor wie diefstal een traditie is en die geen middelen hebben dan plundering, toestaan om onverwacht op de reizigers te vallen en te verdwijnen met de hetzelfde gemak als ze kwamen, dankzij de snelheid van hun kleine paardjes, die als echte geiten spelen met alle obstakels van een race op volle snelheid door de bergen.

We liepen zo, met onze ogen en oren op de uitkijk, toen we plotseling, zonder dat we ons realiseerden waar en hoe ze waren aangekomen, we omringd werden door een dozijn nogal slecht uitziende ruiters, het geweer gehesen en met hun sabel. naast, het is waar, in de schede. Maak je klaar. Onze

---

tarantasse draaide nog steeds. Deze individuen vergezelden ons een paar ogenblikken, draafden aan weerszijden van de auto en keken ons op zo'n unieke manier aan dat ik dacht dat ik eindelijk een episode had die een eervolle figuur in mijn relatie waardig was. Het was er nog niet; bij een teken van een van hen stopten de ruiters en verdwenen in een oogwenk in de diepte van een kloof. Waren het echte struikrovers, of gewoon eerlijke nomaden een beetje te nieuwsgierig? Waarschijnlijk sluipers, die alleen beslissen over het gelaat van de mensen, en die op een heilzame manier voor de reizigers onder de indruk zijn van de aanblik van de geperfectioneerde wapens van de Europeanen, zo superieur aan de wapens die ze konden gebruiken.

Echte of denkbeeldige overvallers, dus het was maar een waarschuwing geweest. De twee mannen die bij me waren, zeiden dat we te maken hadden gehad met formidabele bandieten. Het was nodig voor de eer van de goede houding die ze hadden bewaard gedurende de paar minuten dat het ding twijfelachtig kon lijken. Bij zonsondergang leek het ding nog zekerder voor onze chauffeur, die wist dat we pas heel laat op het dichtstbijzijnde station zouden aankomen. Het leek me dat ik banger was van de reflectie dan toen onze Lesghis elkaar plotseling ontmoetten. Zijn rusteloosheid was zichtbaar. Bij het minste geluid liet hij zijn arme, toch al overwerkte dieren galopperen. Ik zag dat het nodig was om een beetje kalm te blijven in deze duidelijk onrustige geest, waarvan de opwinding zich manifesteerde door krachtige en onophoudelijke wimpers, die zijn paarden bedwelmden en me een veel legitiemere angst gaven om te vervellen.

---

tussen de stenen en fragmenten van rotsen die de weg vaak versperren. Elke organist, zeker als hij Italiaans is, is min of meer bariton of tenor. Om afleiding te creëren, smeekte ik Niccola om een paar deuntjes uit zijn land voor ons te zingen. Hij deed dat met goede gratie en vertelde ons een cavatina van de NO) ma en twee of drie Napolitaanse liederen, met een stem waarvan ik heel openhartig de zekerheid en iets minder oprecht de nauwkeurigheid en reikwijdte prees.

Omstreeks acht uur, en dus behoorlijk donker, vonden we de weg geblokkeerd door een nieuwe stroom, zo enorm gezwollen door de regen, dat we die niet hadden kunnen oversteken zonder de hulp van vier Kozakken die sinds de ochtend waren geweest. daar opgericht door de vooruitziende blik van een postinspecteur op reis, om reizigers door deze nu gevaarlijke doorgang te leiden.

Zonder hen zouden we er natuurlijk niet uit zijn gekomen, het water sprong zo woest over de weg. Elk met een fakkel gewapend, wezen deze dappere Kozakken zich tot aan hun middel in het water, wezen ons de doorwaadbare plaats aan, verlichtten onze weg tot we de overkant hadden bereikt en klaar om te vertrekken.

Ze leidden ons ook om verschillende stromen over te steken die de hoofdstroom, terwijl deze stroomde, naar rechts en naar links had gevormd. Op korte afstand van deze plek ligt het station, een geïsoleerd huis zonder middelen. Hoewel de nacht donker was, moedigde de aanwezigheid van de Kozakken in deze streken mijn volk aan, en ze stelden me voor om nog een post te maken om Touriantchei te bereiken, waar mij een beter onderdak was beloofd. Wij -

---

denk dat ik er geen bezwaar tegen had; alleen, vanwege de slechte staat van de weg, namen we vijf paarden in plaats van drie en een postiljon.

Onze tarantasse verliep vlot en elke preoccupatie met een nare ontmoeting leek definitief weggenomen. Maar bij het naderen van een derde stroom, waarover we gelukkig een brug zouden vinden, begonnen de koetsier en het postiljon de paarden te slaan, die in galop vertrokken, terwijl Niccola, die het pistool al in zijn hand had, tegen mij zei: een plechtige lucht: "Meneer, span uw revolver!" Was dat waar dit avontuur zou plaatsvinden, waarna ik Baku leek te achtervolgen? Op mijn vraag antwoordde Niccola alleen door me aan de kant van de weg, vlakbij de brug, een mensenhoofd te laten zien dat aan het uiteinde van een paal vastzat. Dit spektakel was niet vrolijk in de bleke gloed van de sterren. Maar hoe somber hij ook was, voor onze veiligheid vond ik niets erg angstaanjagends aan hem; Ik zag er zelfs een reden in om ons gerust te stellen, toen mij werd verteld dat het het hoofd was van een bandiet die, in het gezelschap van andere bandieten zoals hij, vijftien dagen eerder het lef had gehad om 'de overheidspost daar aan te vallen'. en beroven. Slechts één had in beslag kunnen worden genomen, en nadat hij zijn hoofd zeer summier had afgesneden, was het op de plaats van de misdaad ontmaskerd om de misdadigers bang te maken; dat was, zei ik tegen Niccola, de beste manier om voorbijgangers vertrouwen te wekken.

Deze overpeinzing maakte een einde aan zijn bezorgdheid; hij verliet zijn tragische toon en stak zijn pistool weer in zijn zak. Maar de paarden werden gelanceerd en het was met een volkomen ongebruikelijke trein dat we na een kwartier op het station aankwamen.

---

van Touriantchei. De maaltijd daar was middelmatig; eieren en koud schaap kregen de dupe. Maar ik deed alles, als ik maar twee of drie kopjes thee kon toevoegen, mijn gebruikelijke drankje tijdens mijn reis en dat ik bijna nooit miste.

Een goede nachtrust volgde op dit slechte avondmaal en de volgende dag, 's morgens vroeg, toen ik wakker werd, kon ik me de situatie van Touriantchei realiseren, die ik de dag ervoor niet had kunnen beoordelen. Het dorp, bestaande uit huizen met tuinen in de schaduw van platanen en hoge wilgen, biedt een lachend fris aspect. Water stroomt in alle richtingen, groene weiden besproeien, en op de achtergrond zijn de prachtige Lesghie-bergen zichtbaar, wat een beeld oplevert dat lijkt op dat van Jungfrau voor de ogen van de reiziger die in Interlaken verblijft. Op de 28ste, om ongeveer acht uur, hervatten we onze mars, en op de verzekering dat de weg vanaf dit station beter was, hervatten we slechts drie paarden.

We hadden nog geen uur gereisd of ik had er spijt van. Er ging een nieuwe stroom voor ons open, die een even moeilijke passage leek als die van de dag ervoor. De regen was algemeen geweest in de Kaukasus, en al deze rivieren, die daaruit afstammen, zwollen ook op. De laatste, die minder ingesloten was door de vallei, die zich op deze plaats verbreedde, had een zeer grote bedding uitgehold en leek meer op een rivier dan op een stroom; maar de stroming was niettemin snel, en onze chauffeur aarzelde wat om erin te rijden.

We kwamen er eindelijk langs, dankzij de ijver van onze paarden, die net de stal hadden verlaten. Meer en meer

---

verder trokken we weg van de grote bergrug van de Kaukasus, die naar het noordwesten loopt, terwijl we afdaalden naar het zuidwesten. We verlieten de hoge delen van de verre steunberen van de grote ketting om de basis te bereiken, waar de ravijnen van de vorige dag werden weerspiegeld in golvingen van de grond, hoe erg gemarkeerd ook. We doorkruisten uitgestrekte weiden, soms afgewisseld door rijstvelden, de eerste die me op mijn reis verschenen, en door velden die volledig met meloenen waren beplant, die de gewapende telers zelfs overdag beschermden tegen de hebzucht van de plunderaars. Ze bleven daar, liggend in strohutten, waarvan de vloeren worden vastgehouden door vier palen boven de grond, om zichzelf te beschermen tegen reptielen en andere kwaadaardige beesten.

Een paar uur later loog een andere stortvloed over de gunstige voorspellingen van het laatste station.

Deze was niet minder vurig dan de vorige. Je zag aan de kant van de weg een konvooi van die kleine tweewielige karren, getrokken door zwarte buffels, in dienst van de Tataren, die ze de naam Arabas gaven. Omdat ze de doorgang niet durfden te riskeren, hadden de Tataarse conducteurs zich losgemaakt; ze sliepen onder hun karren vol rijst, geduldig wachtend tot de stroming afnam, terwijl de buffels zich vermaakten, liggend in de modder en met water tot het einde van hun snuit. Gewekt door onze benadering en toen ze zagen dat we vastbesloten waren te slagen, boden deze goede mensen ons hun hulp aan. Een van hen, terwijl hij zijn kleren uittrok en een paal gebruikte, stak heel stoutmoedig de stroom voor ons over om ons de weg te wijzen,

---

met water tot aan de borst. We volgden hem, en onze paarden, die in feite onze beste halteplaats op de hele weg waren, sleepten ons weer. Aangekomen op de andere oever, met geen ander ongemak dan een vroegtijdig en niet erg aangenaam voetenbad, vertrokken we met grote dank aan onze gedienstige Tataar, omdat we hem niets anders konden laten accepteren voor de dienst die hij ons had bewezen. Een paar mijl verderop ontmoetten we elkaar, niet langer een stroom, maar een echte rivier, een rivier, zeggen de geografen, volgens de keuze, de Kûr of 1 Kour, de Cyrus van de Ouden, die uit Turkije in Azië komt, op weg naar richting de Kaspische Zee.

We steken de Kour over op een brug van boten die in vrij slechte staat verkeren en die bovendien niet goed berekend lijkt te zijn om zich te lenen voor de variaties van de rivier.

Het hield goed vast aan de linkeroever, waardoor we aankwamen, maar het was niet hetzelfde op de overkant.

Daar aangekomen, bevond onze tarantasse zich in de aanwezigheid van een aanvulling van de rivier, niet overbrugd, die ons ondanks zijn kleine breedte stopte. Omdat er geen manier was om terug te schakelen, moesten we een besluit nemen om de sprong te wagen. Voor reizigers was dit gemakkelijk; een overliggende plank voldeed. Maar voor de auto was de verlegenheid groot. Het dek van de brug, dat dient als een hellingbaan om op en neer te gaan, en dat meestal op de oever rust, stortte in het water. Omdat het water ondiep was, hoogstens een voet, schatte de koetsier dat hij met voorzorgsmaatregelen kon passeren. Hij duwde zijn paarden naar voren, die snel achter elkaar zakten, opstonden en weer zakten, alsof er geen grond onder hun voeten was. Is dat ze op een dikke bodem zaten

---

van modder, waar ze duidelijk geen vat op hadden. Impulsief had het rijtuig de paarden gevolgd.

Zodra het in het water kwam, verdween het voor de helft, begraven in de modder. Het was toen, van de kant van de chauffeur, een ware explosie van geschreeuw, eden en geroep, vermengd met woedende wimpers, op het adres van deze ongelukkige paarden, die zeker een goed verlangen hadden om zich daaruit terug te trekken. Ze probeerden de tarantasse de oever te laten beklimmen; ze vielen, stonden op, stonden op hun achterpoten alsof ze naar de kust wilden springen. Niets werkte; de tarantasse bewoog niet van dit modderige bed, en het zou er nog steeds zijn als vier Tataarse boeren, die te midden van deze verlegenheid arriveerden, met zoveel rijtuigen getrokken door een paard, niet hadden aangeboden om ons te hulp te komen door hun dieren voor de onze op. Dit is wat er werd gedaan, en dankzij de inspanningen van deze zeven paarden, allemaal jong en krachtig, zag ik eindelijk mijn arme tarantasse-land, dat me zo'n goede dienst bewijst.

Niet ver van deze brug, de Kour op, komen we aan bij het postkantoor, een elegant huisje in de oosterse smaak, omgeven door strohutten, dat op de gelukkigste manier opvalt op de keten van groene bergen die hier loopt langs de rechteroever van de rivier. De etappe was zwaar geweest voor de arme dieren die ons daarheen hadden gebracht. Ik vroeg om andere paarden; maar op grond van de ervaring die ik zojuist uit Bakoe had gehad, en in afwachting van nieuwe hindernissen, besloot ik voor eens en voor altijd vijf te nemen in plaats van drie, en hetzelfde aantal te behouden tot Tiflis.

De plaats waar men de Kour oversteekt, markeert het punt waar

---

we stoppen met afdalen naar het zuiden om weer omhoog te gaan naar het noordwesten, maar op zeer grote afstand nemen we weer de richting van de Kaukasus-keten. Andere bergen, de Karabach-bergen, strekken zich ook uit aan deze rechterkant van de Kour; ze kunnen niet worden vergeleken met de immense keten die als een barrière tussen Europa en Azië dient; maar als we de rivier opgaan, vinden we een opeenvolging van min of meer verhoogde heuvels, kloven, valleien en vlaktes, vergelijkbaar met die waar we de twee voorgaande dagen doorheen waren gegaan. Hier was alles groen, dichte bossen, weiden bezaaid met bloemen, die ons hun geuren langs de weg stuurden.

Toen de zon onderging, ontmoetten we verschillende Tataren, ongetwijfeld boeren, herders of voerders, die na een dag hard werken naar hun hutten terugkeerden. Ze wierpen blikken naar

ons die niets erg geruststellend waren voor reizigers die volledig gedesoriënteerd waren en niet te veel wisten, in het donker, om het verschil te maken tussen een eerlijke Tataarse en een nachtelijke buitjager. Bij de kans dat we onze handen op onze pistolen hadden; maar het was een luxe van onnodige voorzorgsmaatregelen.

Onze Tataren verspreidden zich naar rechts en naar links, op weg naar de kloven waar we de arme hutten zagen die 's nachts en het grootste deel van de dag als hun verblijfplaats of liever als kampeerbed dienen. Ik gaf de beschrijving van deze hutten. Velen hebben niet eens een dak of schuilplaats. Het is een eenvoudig platform dat op vier palen is opgetild; de Tataarse en Armeense cultivatiebeoefenaars slapen daar onder de sterren, maar voldoende gegarandeerd door deze opkomst van reptielen en bodemvocht.

Het was een heerlijke avond, een bewonderenswaardige sfeer

---

zuiverheid, verfrist door de zware regen van de voorgaande dagen, hoewel de bodem niets van zijn natuurlijke warmte had verloren. Ik voelde een welzijn dat ik niet kon uitdrukken. We staken vaak stromen over die niet hevig waren en een plezier waren, helemaal geen hindernis. Van tijd tot tijd kwamen we de overblijfselen van een oud huis tegen, en dan de ruïnes van kleine Tataarse moskeeën die aangaven dat we een stad van enig belang naderden. Inderdaad, om acht uur 's avonds kwamen we aan bij de oude Gendja, waaraan de Russen, ter nagedachtenis aan keizerin Elisabeth, de naam Elisabethpol gaven. We gingen naar het stationsgebouw om daar te eten en de nacht door te brengen.

We ontmoetten daar een officier van de post, die in handen is van de militaire autoriteit; het was juist degene die, zonder het te weten, zo nuttig voor ons was geweest door op een van de gevaarlijkste plaatsen van de weg de bovengenoemde Kozakkenpost te vestigen.

We aten samen en ik vond hem een goed opgeleide soldaat en een prettige gast, die heel goed Duits en Frans sprak, wat me in staat stelde hem uitgebreide informatie te vragen over de eigenaardigheden van de Kaukasus. Na zijn dodelijk geschud {rijden station en tarantasse, s voor vijf dagen, van Baku, moest ik een beetje rust. Dus besloot ik de volgende dag de dag en nacht bij Elisabethpol door te brengen. Ik wilde toen door de stad zwerven en een Duitse kolonie in de buurt bezoeken waarvoor mijn beminnelijke commensaal me had ingehuurd.

stond te popelen om te gaan kijken, spijt betuigend dat hij dat niet deed

---

om me daarheen te kunnen brengen, omdat ik 's morgens heel vroeg moest vertrekken voor de benodigdheden van zijn dienst.

Na een hele lange nacht, gewetensvol te werk gegaan, stond ik de volgende dag, 29 juli, een beetje laat op en begon meteen mijn bezoek aan Elisabethpol. Het oude Gendja is tegelijkertijd een Armeense en Tataarse stad. We zijn hier in het land van het oude koninkrijk Georgië; maar geen enkel land biedt zo'n gemengde bevolking als dit Kaukasische Rusland, een tussenpunt tussen Europa en Azië.

Zittend op twee heuvels gescheiden door een vrij sterke rivier, in alle richtingen door stromen van levend water, ziet de stad eruit als een uitgestrekt park met zijn eeuwenoude platanen, groter dan onze grootste eiken, die bescheiden huizen herbergen, omgeven door ommuurde tuinen, waar een mysterieus leven verborgen is waar de reiziger niet kan doordringen.

Bij het verlaten van het postkantoor, dat aan het einde van de stad ligt, aan de kant tegenover de kant waar men vandaan komt, passeerde ik eerst een grote karavanserai, gebouwd van rode bakstenen, goed afgesloten met muren en offergaven, door zowel 's nachts als overdag,

een comfortabel en veilig asiel voor autochtone reizigers. Even verderop bevinden we ons op een heel groot plein omringd door de meest magnifieke platanen die er te zien zijn. Ik had tot dan toe geen idee van deze schitterende boom, en ik dacht niet dat hij zulke afmetingen kon bereiken. Dit plein, dat slechts aan drie zijden is gebouwd, is bovendien vrij onregelmatig van opzet, waardoor het er nog pittoresker uitziet. Dit is het handelscentrum. Alle huizen staan vol met winkels

---

van zeer ongelijke betekenis, waar er een vrij levendige handel is. De winkels aan de ene kant maken deel uit van de Grand Bazaar, die begint op het plein, om zijn gewelfde galerijen van rode bakstenen heel ver uit te breiden, gevuld met handelswaar, maar vooral met zijde, draden en stoffen, die hier het onderwerp vormen van belangrijke transacties. Deze rode bakstenen zijn te vinden in alle constructies van de oude Gendja, huizen en gebouwen waarvan de fysionomie vrij oosters is, en waaraan we genade hebben gegeven aan deze eeuwige witkalk die we overal in het Oosten tegenkomen.

Het meest opmerkelijke gebouw van Elisabethpol is de moskee, precies op dit plein. Het is van Perzische constructie en dateert duidelijk uit verschillende eeuwen. Men komt de omheining binnen die het omsluit door een deur geflankeerd door twee prachtige torens, altijd in rode baksteen, van gelijke hoogte. Hun top eindigt in een platform of terras, omgeven door een balustrade en bekroond door een koepel die kleine kolommen als een luifel in de lucht houden. Voordat ik deze deur binnenging, zag ik verschillende individuen, gekleed in oosterse stijl, links en rechts geplaatst, schrijven op rollen papier met een applicatie die al hun gedachten leek te absorberen. Het waren moslims die het beroep van openbare schrijvers uitoefenen; zij transcriberen, en sommige met echt kalligrafisch talent, verzen uit de koran en andere gebeden die door gelovigen van hen zijn gekocht. In het midden van de grote binnenplaats die in de omheining is opgenomen, rijst de moskee op, omringd door verschillende bijgebouwen; het is schaduwrijk, gedomineerd door gigantische platanen die uitsteken

---

op grote afstand bedekken hun enorme takken de koepel van de tempel met een immense koepel van ruig gebladerte. Rondom lijken grote treurwilgen het verdriet uit te drukken van gelovigen om hun prachtige moskee in de macht van de ongelovigen te zien, hoewel de moslims van Gendja, Tataren en Perzen, voor de uitoefening van hun aanbidding, op geen enkele manier last hebben van de Russische regering, die, zoals ik al zei, in al zijn heerschappij absoluut respect betuigt voor alle religies.

Deze moskee is volledig rond, met ramen bekleed met ruiten in alle kleuren, die de glas-in-loodramen van onze kerken simuleren en alleen een mysterieus licht doorlaat, wat deze tempel een bij uitstek religieus karakter geeft. Ik mocht alleen binnenkomen tot aan de drempel van het heiligdom, waarvan de deuren openstonden. Deze deuren zijn uit hout gesneden, rood en groen geverfd. Het interieur van de moskee is versierd met schilderijen die tekeningen van grote delicatesse reproduceren. Matten en rijke tapijten bedekken de banen; aan de ene kant is een preekstoel in hout ook uitgehouwen. Terwijl ik rond de moskee liep en voor het raam van een van de kamers naast het gebouw liep, zag ik een man van wie mij werd gezegd dat hij een Perzische geleerde was en die, zittend met gekruiste benen, aandachtig op een rol zat te lezen van perkament, tijdens het roken, door middel van een lange opgerolde pijp, een van die grote pijpen, in het Turks narghile genoemd, en kaliaû in de Perzische taal, waar de rook afkoelt als hij door het water gaat voordat hij de mond bereikt. Ik voelde me midden in het oosten en ik vergat even dat dit land tegenwoordig een Russische provincie is.

Na de moskee ging ik de citadel bezoeken, die eveneens een Perzische constructie is. Het is in een perfecte staat van instandhouding en bestaat uit een versterkte muur, met torens en kantelen, allemaal gemaakt van die rode bakstenen waarmee heel Gendja is gebouwd. Op de voordeur, geflankeerd door twee torentjes, leest men een inscriptie in het Perzisch, waarvan het voor mij toen onmogelijk was de betekenis te kennen, wat ik misschien had kunnen doen na mijn reis en mijn verblijf in Perzië.

Binnen in de citadel zie je aan de linkerkant een vrij groot gebouw dat dienst doet als kazerne voor het Russische garnizoen, en tegenover het ziekenhuis dat grenst aan de gevangenis, door de ramen waarvan ik de ongelukkige veroordeelden zag opgestapeld in dit smalle ziekenboeg, zoals de gekooide dieren die men in elke dierentuin laat zien. Vanaf de top van de citadel is er een heel mooi uitzicht op de Schaghdagh-bergen en de andere hoogten die het verlengstuk vormen van de ketting die het landschap op de rechteroever van de Kour met een sterk ruige horizon omlijst.

Toen ik van de citadel af kwam, begon ik willekeurig door deze stad te lopen waar tot nu toe maar weinig reizigers over gesproken hebben. Om van Baku naar Tiflis te komen, kiest de meerderheid de tweede weg, die, alvorens de Kour over te steken, zich losmaakt van de weg die ik volgde, rechtstreeks naar het noorden en vervolgens naar Noukha, van daaruit om de hoofdstad te bereiken. van Georgië, op aanzienlijke afstand van de rivier. Niets zo fris en lachwekkend als deze straten, allemaal omzoomd met tuinen vol fruitbomen van buitengewone pracht.

Zittend langs de straten, in de schaduw van de platanen, de

---

bewoners baadden hun voeten in het transparante water van de beekjes die aan alle kanten door de stad stromen en de tuinen een uitzonderlijke vruchtbaarheid geven. Alle vruchten van Europa, peer, perzik, abrikoos, worden daar verbouwd, naast die van Azië, dadels, allerlei soorten vijgen, enz. We zien weinig vrouwen in de straten van Elisabethpol, ik bedoel degenen die tot de moslimbevolking behoren. Ze gaan alleen uit voor de meest absolute noodzaak. Degenen die ik kon zien droegen een gekleurd zijden lijfje, waaraan een rok in een andere kleur was vastgemaakt; hun haar werd opgeheven door een band van stof in de vorm van een diadeem, waaraan een witte sluier hing, waarmee ze hun gezichten verborgen, die van een afstand leek op wandelende geesten. Ik kan niets zeggen over hun schoonheid, die mij echter is gecertificeerd door Europeanen, die in dat opzicht gelukkiger zijn dan ik.

Ik bracht de middag door met het maken van de excursie, die mij was aanbevolen, naar de Duitse kolonie, gelegen op zeven werst (ongeveer twee mijlen) van de stad. Het is een vrolijk dorp, bestaande uit slechts twee parallelle straten, beplant met platanen en treurwilgen, waarlangs de grilldeuren van de coolste huisjes openen. De oprichting van deze kolonie dateert pas van 1819. Heel recent, in 1854, werd tussen de twee straten een kleine kerk gebouwd, waarvan de bescheiden klokkentoren het meest fortuinlijk is in het landschap.

Vanaf het eerste huis dat ik tegenkwam, werd ik door de eigenaar, met de meest hoffelijke bonhomie, uitgenodigd om even bij hem binnen te komen en uit te rusten. Hij maakte mij

---

bezoek dan de kolonie, die niet lang duurde, en die me niet wilde laten gaan zonder me een kleine snack te laten accepteren, zeer netjes bereid en gracieus geserveerd door zijn vrouw, en samengesteld uit heerlijke boter, kaas en brood, allemaal gemaakt in het huis en weggespoeld met een redelijk goede wijn die in het land wordt geoogst. Net als degenen die mij aan de

oevers van de Wolga hadden verwelkomd, waren mijn gastheren van Württembergse afkomst; we waren wederzijds blij om met elkaar te praten in hun moedertaal, en ik liet ze gecharmeerd achter dat ze zo ver van onze twee thuislanden, zo dichtbij in Europa, deze hoek hebben herontdekt waar goede en eenvoudige Duitse gastvrijheid met zoveel hartelijkheid wordt beoefend.

Na deze rust van een zeer aangename dag doorgebracht in Elisabethpol, verliet ik op 30 juli de stad heel vroeg in de ochtend, met de wens die dag een lange tussenstop te voorzien om de volgende dag vroeg in Tiflis te kunnen aankomen. . We liepen langs de Kour, die op enige afstand in de tegenovergestelde richting stroomde, altijd met links van ons de hoge bergen die in de verte te zien waren. We kwamen vrij snel aan bij het poststation, dat was gevestigd in een oud verlaten Tataars fort. De muren van dit fort boden een bijzonderheid die ik moet opmerken. Ze zijn gemaakt van bakstenen die op tussenpozen van elkaar zijn gescheiden door een reeks kiezelstenen met een zeer uitgesproken blauwe kleur; van een afstand zien ze eruit als muren die in twee kleuren zijn geverfd. Overal rondom zien we onderbouwingen die duidelijk van veel vroeger datum zijn, waardoor ik geloofde dat het Tataarse fort was gebouwd op de ruïnes van een andere citadel die dateert uit de tijd van de Kalifes of de eerste koningen van Perzië.

Voordat we daar aankwamen, moesten we een echte rivier oversteken op een brug van oude constructie, waar men verschillende inscripties in Tataarse taal leest. Het fort strekt zich uit tot aan de rivier, die het volledig domineert, en is ongetwijfeld op deze plek gebouwd om zijn doorgang te verdedigen.

Een paar mijl verder, na een snelle heuvel afgedaald te hebben, bevonden we ons aan de rand van een andere rivier, waarover men ook een brug wilde bouwen, zoals de onafgewerkte palen die men in het midden van de proef ziet liggen. . Ik weet niet waarom we de bouw van dit werk hebben opgegeven, dat ten tijde van de grote regens van essentieel belang moet zijn.

We staken vrij gemakkelijk de rivier over, waarvan de bodem stevig is. Aan de andere kant is het postkantoor.

We bleven daar even staan om af te koelen, terwijl de hitte, toen de zon opkwam, verstikkend werd. Daar dronk ik voor het eerst quass, en dat was alles wat de postbeambte ons kon bieden. Deze nationale drank in Rusland is niet onaangenaam. Het is water waarin broodkorsten lang hebben geweekt en waaraan ongetwijfeld een klein deel brandewijn is toegevoegd.

Het heeft de kleur van verse limonade en heeft een zure smaak waar je graag je dorst lessen in dit verzengende klimaat. Naast het postkantoor is een kleine Armeense herberg, waarvoor verschillende mannen van die natie zaten of, beter, gehurkt op Perzische tapijten. Een van hen had een prachtige havik in zijn vuist, die hij heel voorzichtig met de andere hand aaide.

In de namiddag bereikten we een station in een klein dorp waar elk huis zijn eigen tuin had vol met fruitbomen en bloemen, waarvan de dampen de lucht van grote afstand geurden. We namen daar paarden die ons, tegen het vallen van de avond, naar een ander station brachten, waar we meer moesten omkleden om de laatste post van de dag te voorzien. Grote flitsen van hitte, die elkaar bijna zonder onderbreking opvolgden, verblindden ons met hun licht, gevolgd door een duisternis die donkerder leek. Toen we op dit station aankwamen, een armzalig houten huis verloren in het midden van een grote steppe en dat we tot onze grote verbazing daar aantroffen, de paarden waren niet in de stal; ze graasden in de steppe. Een

Tataar, in dienst van de postmeester, vertrok in galop om ons te halen en keerde kort daarna terug, op jacht naar de voor ons bestemde estafette voor hem.

Deze vijf paarden hadden hun voorpoten vastgebonden met een vrij lang touw dat hen niet belette te rennen. Ze kwamen in galop. Terwijl de harnassen aan hen werden doorgegeven, ontsnapte een van hen en vervolgde het pad dat hij op volle snelheid was gekomen. Nieuwe tegenslag. De Tataar zette de achtervolging in en bracht ruim een half uur door om hem te vinden en terug te brengen. Eindelijk konden we weer op pad en na nog twee uur lopen kwamen we vrij laat aan op het station waar we moesten stoppen. Het was het tegenovergestelde van het vorige, mooi huis, goede kamers, redelijke prijs, en daarmee een prettige en attente postbeambte. Sinds Baku was ik niet op zo'n feest geweest. Ik heb daar een hele goede nacht doorgebracht,

en de volgende dag, vroeg in de ochtend, verlieten we dit

---

charmant huisje, waarvan ik niet had opgemerkt, toen ik daar 's nachts aankwam, de mooie veranda, vol bloemen met clematissen die achter zijn kolommen klommen (1).

Eindelijk naderden we het einde van onze race en vandaag konden we, afgezien van een ongeluk, onszelf vleien dat we in Tiflis gingen slapen. Ik stond te popelen om daar te komen, minder om te rusten dan om wat reinheid, die zwaar lijdt op deze hele route, waar het in bijna alle stations niet alleen moeilijk is om iets te eten te vinden, maar waar de 'men nauwelijks kan eten'. haal water om te wassen. God weet echter of iemand de behoefte eraan voelt in een hitte van dertig graden en temidden van wervelwinden van stof waarvan de draf van vijf paarden letterlijk de tarantasse bedekt! We hebben de eerste twee berichten vrij snel geplaatst. Toen we bij de derde kwamen, konden we alleen een estafette van drie paarden krijgen. Omdat ik bang was nog een dag op de weg te blijven, wat mij te boven leek te gaan, stond ik erop om er vijf te hebben, vooral omdat ik merkte dat het pad, in plaats van te verbeteren, de belangrijkste Kaukasus van de stad naderde, nog erger werd. De postmeester liet me zijn lege stal zien; we moesten dus doorgaan met wat hij ons kon geven.

Gelukkig konden we elkaar bij het volgende station aanvullen, waardoor we de vertraging konden compenseren die ons onvoldoende team had veroorzaakt.

We passeerden toen twee stations die ik zal noemen

(1) We noemen veranda of veranda, in tropische gebieden, een buitengalerij, een open portiek, waar men de lucht opneemt volledig beschut tegen de zon.

- zeer gunstig. De eerste is Marucouli, een mooi dorp aan de rand van een beek waarvan het water, zuiver als kristal, op de meest gracieuze manier de grote treurwilgen weerkaatst die het uiteinde van hun zo groene en zo dunne takken erin storten. De tweede is Kodi, een ander klein dorp waarvan ik de bazaar opmerkte die helemaal bedekt was met klimplanten als een prieel in de tuin.

Maar vanaf daar krijgt de weg een heel nieuw karakter en gaat het over een volledig dorre berg, waar het groen wordt vervangen door een bed van kiezelstenen die onophoudelijk op het pad rollen en het bijna onbegaanbaar maken. Hier herontdekte ik de vreselijke schokken die me zo erg hadden doen pesten bij het verlaten van Bakoe.

Hij was een echte martelaar; het zou nog verder toenemen op de afdaling, die alleen stopt aan de rand van de Kour, die men een beetje vindt voordat men in Tiflis aankomt. De aanblik van de stad deed me in een oogwenk al mijn vermoeidheid vergeten, en een half uur later vond ik

mezelf geïnstalleerd in Hotel d'Europe, op het centrale plein van deze oude hoofdstad van Georgië.

HOOFDSTUK VI

De Kaukasus

Ik had voorgesteld om enkele maanden in Tiflis te blijven.

Ik had alle tijd die ik nodig had om deze merkwaardige stad, haar monumenten, haar eigenaardigheden, haar gewoonten en haar tradities te bestuderen, die zijn die van Georgië, waarvan het de hoofdstad was. Ik wilde profiteren van het prachtige seizoen, dat prachtig was, om een paar excursies door de stad te maken, maar vooral om, door de Kaukasus-keten, deze reis te maken die hier de grootste attractie is voor toeristen, en waarvan deels had vooruitziende blik besloten om de route van Rusland te nemen om Perzië te bereiken. Schamils lange en verrassende verzet in deze bijna ondoordringbare keten had twintig jaar lang grote bekendheid gegeven aan de Kaukasus. Pas vorig jaar had Rusland eindelijk de overhand gekregen van deze tot nu toe ontembare bergbewoners. Schamil genomen, vijf jaar later hadden de Circassians zich ingediend; maar omdat ze de voorkeur gaven aan ballingschap boven het verblijf van hun onderworpen land, hadden ze niets anders gevraagd dan de vrijheid om naar een land te gaan.

Heeft de provincies van Turkije, die hadden ingestemd om hen te ontvangen, en de emigratie van een heel volk naderde zijn voltooiing. Ik verlangde er daarom naar om de Kaukasus te zien, en om zijn grote aspecten, en om zijn zo recente herinneringen, en ook in de hoop daar nog enkele overblijfselen te ontmoeten van deze energieke bevolking wiens heroïsche strijd de bewondering van Europa had gewekt.

Na slechts een paar dagen rust, vertrok ik op 10 augustus weer, met dezelfde bemanning als uit Bakoe, dat wil zeggen met dezelfde tarantasse ingespannen met postpaarden, en in het gezelschap van mijn Italiaan, die niet wilde om na te denken over zijn missie. Ik was nog steeds te tevreden over zijn diensten om ook maar het minste bezwaar te maken. Ik ga deze nieuwe weg, waarvan ik al lopend alle ongelukken heb opgemerkt, zo gedetailleerd beschrijven. De lezer zal goed genoeg zijn om mij daarheen te volgen, en het zal mijn schuld zijn als hij in mijn beschrijving niet de interesse vindt die ikzelf ben tegengekomen in deze prachtige excursie.

De weg die voorbij de Kaukasus leidt, is echt beter dan die van Baku naar Tiflis. Zoals het is, het is ongetwijfeld het product van een grote inspanning, en het is noodzakelijk om recht te doen aan de Russische ingenieurs die wisten hoe ze, via de meest formidabele locaties, deze weg overal geschikt voor voertuigen konden realiseren. Het heeft niet de breedte of het gemak van degenen die de Alpen doorkruisen, maar de lay-out is gewaagder en de uitvoering niet minder verbazingwekkend. Er is echter de robuuste kracht van de vogelspinnen nodig om de natuurlijke ongelukken die zo vaak voorkomen op zo'n parcours te weerstaan. Mijn ervaring met

---

de mijne gaf me in dit opzicht een groot vertrouwen, vooral omdat ik de voorzorg had genomen om me voor mijn vertrek een pas te geven voor vijf postpaarden, waarvan ik de noodzaak had ingezien op een minder moeilijke weg. We maakten dan ook snel de eerste tien werst die ons wegvoerden van Tiflis. En in dit verband zou ik willen afronden wat ik zei over

de Russische taranta's, met een paar woorden die betrekking hebben op hun koppelingssysteem. Het normale team bestaat uit drie paarden, dit wordt een trojka genoemd, een woord dat het nummer drie aangeeft. Het paard in het midden, natuurlijk het sterkste, wordt op de brancard vastgehouden; hij is het die de hele last draagt; de andere twee, aan weerszijden voorzien van lijnen die ze gemakkelijk verlaten, slepen ook de auto, maar met een vrijer tempo waardoor ze kunnen parkeren in de sleuven die je bij elke stap tegenkomt. Het hoofd van de roerganger is hier, net als in de andere Russische auto's, omlijst en opgeheven door deze boog gegarneerd met een bel die we aanduiden met de naam douga en waarvan de bel de tocht opfleurt terwijl het tempo van de paarden wordt verlevendigd. De twee extra paarden worden in pijl geplaatst, vastgemaakt aan de twee armen van de brancard, en het hele team, dat in eerste instantie nogal moeilijk te beheren lijkt, wordt met zeldzame behendigheid verwijderd en met opmerkelijke veiligheid geleid door de koetsier (yemtchik), die kent altijd zijn dieren en wordt erdoor gekend, en leidt ze liever met zijn stem dan met zijn zweep.

De eerste twee uur doorkruist de weg het mooiste land. Links en rechts zijn groene heuvels, in het midden stroomt de Kour naar binnen

---

weiden bezaaid met bloemen. Tegenover, ver aan de horizon, zag ik de witte toppen van Kasbek, die verschijnen als een gigantische mijlpaal die het midden aangeeft van de afstand die ik moest oversteken om Pyatigorsk te bereiken, het doel van mijn expeditie voorbij de Kaukasus. Na Tiflis komen we nauwelijks een zeer steile afdaling tegen.

Bij een van de ellebogen staat een groot kruis dat daar werd geplaatst ter herinnering aan de zichtbare bescherming waarmee de Voorzienigheid keizer Nicolaas bedekte toen ze op 12 oktober 1837, toen zijn paarden het bit tussen hun tanden hadden gepakt, stopten. net toen de auto op het punt stond over de afgrond te rollen. Dit wordt herinnerd door een inscriptie die men op de sokkel van het kruis leest. Dan komen, aan weerszijden van de weg, kleine Armeense herbergen, waarvoor mannen nonchalant in de schaduw hun sigaretten roken. Het is omdat het bijna middag is en de hitte proporties aanneemt die werk en vermoeidheid niet langer toelaten. We doen aan beide kanten van het pad een dutje. De Tataarse boeren hebben hun buffels en ossen losgemaakt en slapen languit onder hun karren. De soldaten die op bevel van de militaire ingenieurs op de weg werken, rusten ook, hun rug naar de zon gekeerd. Wat ons betreft, het snelle tempo van de tarantasse gaf ons een relatieve frisheid, maar de voortdurende schokken ervan zouden me het verlangen hebben ontnomen om deel te nemen aan dit algemene dutje, ook al was ik niet volledig wakker gehouden door het verlangen om niet te verliezen alles van het spektakel dat zich om en voor ons ontvouwde.

Na lang genoeg de Kour te hebben omzeild, waarvan wij

---

we gingen de rechteroever op, en die, in de vlakte, een breed bed biedt dat bezaaid is met rotsen, kwamen we aan op de plaats waar de rivier geleidelijk versmalt, zoals hij is verzilverd door hogere heuvels die van daaruit bergen worden. De grote ketting die we voor ons hadden, verschijnt nu in al zijn grandioze en voortreffelijke aspect, gedomineerd door het hoofd van Kasbek, dat oprijst als een constant groeiende reus, net als de Mont Blanc uit Genève. We verlaten een heerlijk dorp aan de rechterkant, gelegen te midden van grote tuinen beplant met wijnstokken en fruitbomen. Daarna vertrokken we aan de kant van een lange heuvel, altijd met aan onze rechterkant de Kour, soms strakker en springend, en soms rustiger door ruimte te vinden en een beetje frisheid over de hete weg te verspreiden als een echte oven. Een paar werst verder ziet men aan de andere kant van de rivier, als een adelaarsnest op een steile rots,

een vervallen vestingwerk dat ooit een kleine christelijke kerk beschermde die nog in redelijk goede staat verkeert.

Aangekomen bij de samenvloeiing van de rivieren Aragvi (1) en Kour, zien we aan de andere kant van de rivier de stad Mtskhet of Mtskheta, de voormalige residentie van de koningen van Georgië, voordat ze hun hoofdstad in Tbilisi hadden vervoerd, maar die tegenwoordig de naam van de stad niet meer verdient.

Het is slechts een dorp, hoe dan ook gevuld met herinneringen, en dat, temidden van zijn ruïnes, nog steeds wat laat zien

(1) Deze rivier, die in het onderste deel Aragvi wordt genoemd, daalt bijna af van de Kaukasuspas; het neemt hierboven de naam Tshorni of Tshornaja aan, wat zwarte rivier betekent, de kleur van het water.

---

monumenten die de aandacht van de reiziger waardig zijn. Ik besloot daar pas op de terugreis een speciaal station te maken, omdat ik dan meer tijd zou hebben om er aan te besteden.

We steken eerst de Aragvi over om bij het postkantoor te komen, dat zich op de kruising van de weg naar Gori bevindt, dat wil zeggen de Mingrélie in het oosten van Georgië, en de weg Vladi-Kavkas, die, door de Kaukasus over te steken, leidt naar Pyatigorsk, en was van ons. Na het wisselen van paarden op dit station, geplaatst op een plek die me nog aan de Apennijnen deed denken, waarvan ik dacht dat ik ze al twee keer had herkend, staken we vrijwel onmiddellijk de Kour over op een prachtige stenen brug, gebouwd een paar jaar geleden., In een plaats waar de rivier stroomt, strak tussen twee bergen die worden gebruikt voor deze brug van het meest pittoreske frame. We naderden Mtskheta. Voordat we daar aankwamen, kwamen we aan weerszijden van de weg een Ossetisch kampement tegen. Ze waren daar, op enige afstand van hun geboorteland, in de centrale valleien van de Kaukasus. Hebben ze zichzelf geëxpatrieerd, in navolging van de Circassians? Ik kon het toen nog niet weten, maar ik had er grote belangstelling voor deze stam te overwegen, die een bijzondere originaliteit vertoont te midden van de gemeenschappelijke singulariteit die de Kaukasische types onderscheidt.

Deze Osseten, die de Georgiërs Ossi of zelfs Owsi noemen, nu halfchristelijk, vormen een van de oudste bevolkingsgroepen in de Kaukasus. Wetenschappers discussiëren luid over hun afkomst en hun taal. Ik voel me niet in staat tot enige dissertatie over dit onderwerp, en zal mij tevreden stellen met een exacte beschrijving van degenen die

---

Ik had het onder mijn ogen. Ze vormden een hele stam, met vrouwen en kinderen, en door hun kampement waren een aantal wagens verspreid met bagage, vodden en huishoudelijke artikelen. Naast hen graasden de buffels en de ossen, die de Osseten voor deze wagens inzetten, zonder schaamte op een weiland dat ze niet met hen schijnen te twisten. De vrouwen (hun kostuum viel me het eerst op) droegen een rood hemd en een wijde broek van dezelfde kleur. Ze hadden grote gouden oorringen in hun oren en om hun nek een halsketting gemaakt met kleine gouden munten.

De herenkleding was ongeveer hetzelfde, behalve dat er in hun huizen maar heel weinig rode hemden te zien waren, en natuurlijk geen sieraden. Sommige vrouwen verborg hun gezicht met een grijze of rode sluier. Wat betreft kinderen, en zelfs jonge jongens, ze droegen ook oorbellen, en in de uniformiteit van hun kostuum was het moeilijk om hun geslacht te voorspellen. Vrouwen kwamen en gingen, bezig met hun zaken; de mannen aten hun maaltijden of sliepen liggend in de schaduw van hun wagens, waaronder men de wiegjes kon

zien hangen waar ook de kleine kinderen lagen. Er waren daar groepen gemaakt om een schilder te verleiden en degene te wanhopen die, net als ik, niet in staat is om iets met potlood te vragen. Ik zou heel wat hebben gegeven om bij mijn aantekeningen op zijn minst een paar schetsen te kunnen voegen van deze oorspronkelijke soorten mannen en vrouwen, en vooral een paar hoofden van oude mannen, met een eerbiedwaardige uitstraling, en die met hun grote witte baarden, geïnspireerd door voorbijgangers, ik voelde het tenminste, een soort respect.

Bij het verlaten van Mtskheta slingert de weg zich door een reeks kloven, gesneden tussen hoge kalkstenen heuvels, die je na een paar werelden leidt naar een brede vallei, allemaal bebost met hoge bomen, meestal bestaande uit groenblijvende eiken. Een dimensie zoals ik niet deed weten. We volgen deze vlakte naar het station van Salkân, waar we stopten voor de lunch. Maar vergis u niet, als ik het over de vlakte heb, is dat slechts relatief, want vanaf Tiflis stijgt de weg constant en alleen met tussenpozen rijden we op een vlak en vlak pad.

De stations op de route naar de Kaukasus hebben in elk opzicht de voorkeur boven die op de route Baku naar Tiflis. Dat van Salkân bestaat uit een groot Europees huis met aan elke kant een open veranda, ondersteund door kolommen, en binnenin een aantal grote, goed onderhouden kamers. We kregen daar een zeer comfortabel ontbijt; maar veel te verkiezen door de verzengende hitte die ons overweldigde, was ik in staat mijn gezicht en handen af te koelen in water waarvan de koude temperatuur me verbaasde en dat me een plezier bezorgde dat ik in zo'n geval het allerhoogste verklaar.

We hervatten onze mars in een vurige zon die moedige gravers niet belette om aan de weg te werken. Het waren Grieken, die zich uitleven in deze industrie en er van heel ver voor komen: de Russische regering betaalt hun een hoger salaris, omdat ze erg populair zijn in dit soort werk. We passeerden ook een nieuw kampement van Osseten, die onder hun strijdwagens schuilden tegen de overmatige hitte van de zon. We liepen altijd in de vlakte, dat wil zeggen

---

in het onderste deel van een vallei, waarvan de diepte ons deze verergering van de hitte waard was, echter gecompenseerd door de schoonheid van de bosjes bomen en de geurige weiden die we doorkruisten. Maar we stapten al snel uit om een vrij hoge berg te beklimmen, waar we een begin van goed gekarakteriseerde frisheid vonden en aankondigden dat we klaar waren met de temperatuur van Tiflis om die van de Kaukasus binnen te gaan. De weg was onlangs op verschillende plaatsen gesneden door de stromen die de berg kriskras doorkruisen. We hadden nog geen tijd gehad om het te repareren, zodat we soms moesten afdalen of beklimmen van de uitgedroogde stroom van deze stromen die als onze route dienden; maar deze omwegen waren niet zonder charme, want ze voerden ons langs plaatsen vol onvoorziene en schaduwrijke plekken. Een korte afdaling leidde ons naar een nieuwe vallei waar het postkantoor zich bevindt, tegenover het mooie stadje Doucheti, waarvan het wordt gescheiden door dezelfde rivier genaamd de Aragvi of de Tshornaja.

Het posthuis is gebouwd of beter gezegd gevestigd in het voormalige herenhuis van een Georgische prins, gelegen op een heuvel aan de onderkant waarvan de Tshornaja stroomt. Het landhuis is erg vervallen en maakt dit station niet erg prettig. We bleven daar maar lang genoeg om van paard te wisselen en gaven er de voorkeur aan een half uur te besteden aan Doucheti, wiens uiterlijk de reiziger uitnodigt om te stoppen.

Deze stad ligt in het midden van een bassin, omgeven door bergen en is bijna volledig gecultiveerd. Het bestaat in hoofdzaak uit een zeer groot plein waaraan enkele brede straten omzoomd door rijtjeshuizen, gebouwd, zoals ze in de praktijk zijn, eindigen.

Georgië, door afwisselende banen van opgerolde kiezelstenen en bakstenen. Er zijn twee of drie gebouwen die dienst deden als huis voor Georgische prinsen. Op de aangrenzende heuvels zijn ruïnes van vestingwerken of kastelen te zien. Een van hen, volledig bebost, biedt een lege ruimte die lijkt op een tuin; het is het rustveld, de oude begraafplaats van de stad; de witte graven steken af tegen het groen dat als omlijsting dient.

Bij het verlaten van Doucheti volgt de weg de kant van de hoge berg aan de onderkant waarvan deze stad zich bevindt, en stijgt constant in een zigzaggende manier tot we het bovenste plateau bereiken. Bij elke bocht zie je de stad, die steeds verder weg beweegt, en voorbij de middeleeuwse muren van het postkantoor. De aanblik van Doucheti in het midden van deze groene poel is echt iets moois. Maar dat is niets vergeleken met wat je aan de andere kant van de berg te wachten staat. Inderdaad, als je de top bereikt, heb je voor je een nieuw maar veel groter bassin, een immens amfitheater dat allemaal bedekt is met bossen van fagen en sparren. De temperatuur is definitief gedaald; we voelen dat we het gebied van de sneeuw naderen, en al snel, omdat ik slechte voorzorgsmaatregelen heb genomen tegen de kou, zal ik misschien spijt krijgen van deze vurige atmosfeer die me verdriet deed toen ik Tiflis verliet. Na enkele ogenblikken van bewondering voor dit grote natuurspektakel, beginnen we aan een afdaling die inderdaad de meest magnifieke weg is die ik heb gezien. Rechts, links, nog steeds grote bossen vol met deze kunst die alleen de natuur bezit en die de mens tevergeefs wil imiteren.

Hier en daar, op een open plek, Armeense hutten omgeven door machtige walnotenbomen, en waarvan de witte

---

rook verheldert het landschap. Soms staan er grote rotsen midden tussen de bomen of aan de kant van de weg.

Toen ik om een van hen heen liep, zag ik plotseling een hoge heuvel voor me, bedekt met een boeket prachtige eiken, dat me onwillekeurig deed denken aan een van die bossen waar oude religies hun mysteries en hun offers verborgen hielden. Misschien had deze in de primitieve tijden van deze eeuwige Kaukasus zo'n bestemming gehad. Terwijl ik bezig was met mijn overpeinzingen, daalde de tarantasse altijd op een steeds snellere helling af, en sinds enige tijd waren we verplicht de paarden voor ons los te koppelen om ze achter de koets vast te binden, waardoor ze het momentum matigden. De sites werden vernieuwd en bieden de meest uiteenlopende en pittoreske aspecten. We moesten verschillende stromen oversteken, gelukkig bijna droog, maar wat niet zonder gevaar mocht zijn bij hevige regenval of smeltende sneeuw. Eindelijk, aan de onderkant van de afdaling, vonden we een fontein omringd door Tataren met lange gele kleren en hun kleurrijke petten, die hun dorst lessen. We naderden het dorp Ananour, waar we een half uur later aankwamen.

Ananour was ooit de residentie van de Eristhaws (1) of heren van Aragvi. We geven onverschillig, ik heb het al gezegd, deze naam aan de rivier die ik, volgens de ter plaatse verzamelde informatie, aanwijs met die van Tshornaja. De Eristaws van Aragvi voerden, onder de heerschappij van de koningen van Georgië, het bevel over het hele land dat deze rivier bevloeit, en de vesting die hen diende

(1) We spreken Éristatfs uit.

van woonplaats sloot de doorgang van de vallei waarin de rivier stroomt op de bodem van de rotsen. Tegenwoordig is Ananour niet meer dan een eenvoudig dorp, een dorp gevormd door een lange en unieke straat, waar men bijna niets anders ziet dan Armeense huizen, waarvan het onderste deel wordt ingenomen door kleine winkeltjes; achter zijn vrolijke tuinen, beplant met wijnstokken en op sommige plaatsen met eeuwenoude walnotenbomen.

De kleine stroompjes die naar de Tshornaja gaan, geven ze water en bemesten ze. Op de rots, die het geheel domineert, rees het fort of het heerserskasteel, waarvan de vierhoekige omsingeling, stevig gezeten, nog steeds zijn ronde torens laat zien, vrij goed bewaard gebleven en, op een afstand van elkaar geplaatst., Drie kleine pinakels die maken het gelukkigste effect. Het interieur bevat twee eenvoudige en massieve kerken, maar van goede grootte, gewijd aan een heilige wiens naam ik voor het eerst hoorde, Saint Khitobel. De ene bevindt zich in het midden en de andere, de kleinere, in een van de hoeken. Ze werden gebouwd, naar men zegt, in de vijftiende eeuw. Hoewel ik dit detail niet vind bij een van de reizigers die hebben gereisd en de Kaukasus hebben beschreven, moet ik hier een informatie verstrekken die in Ananour zelf is verzameld en waaruit het zou resulteren dat het geheel van deze constructie een klooster van Dominicanen zou zijn geweest. waaraan in het bijzonder de bouw van de twee kerken te wijten zou zijn, en dat de half verwoeste gebouwen die men ziet in de buurt van het gebouw in het midden van de omheining, de overblijfselen zouden zijn van het klooster en de accommodatie van de monniken. Hoe dan ook, klooster of kasteel, het effect in het landschap is hetzelfde, en toen ik Ananour verliet, de volgende dag, 11 augustus, draaide ik me verschillende keren om om te genieten van de blik die deze rots bood., Gekroond

---

door zijn twee kerken, in het midden van een trechter van beboste heuvels die worden gedomineerd door hogere toppen. Maar ik wil niet weggaan zonder hier een zeer prozaïsche opmerking op te schrijven, bedoeld voor degenen die na mij komen, namelijk dat Ananour een kleine bazaar heeft, die er niet veel uitziet, maar waarin men het een beetje duur krijgt is waar, een menigte proviand die mijn voorzichtige Niccôla (ik kan geen betere gelegenheid kiezen om het op het podium te krijgen) zorgde om onze tarantasse te verzwaren.

Van Ananour naar Passanaour, waar het volgende station zich bevindt, volgt de weg de loop van de Tshornaja, diep ingebed in een smalle vallei die aan weerszijden wordt begrensd door hoge heuvels. Op goedgekozen posities verschijnen van tijd tot tijd de ruïnes van kastelen die toebehoorden aan de heren van het land, vazallen van de koningen van Georgië, en min of meer onafhankelijk naargelang hun kracht of hun durf.

De traditie schrijft hun de gebruiken toe die in alle landen die van het feodalisme waren. Het was een eindeloze strijd tussen hen, waarin geweld en de meest brute kracht altijd het laatste woord hadden. Het kan worden beoordeeld aan de hand van het volgende feit, dat legendarisch is op de hellingen van de Boven-Kaukasus. Een van deze opperhoofden, een Eristhaw, ziet vanuit zijn kerker, rijdend over de weg, de vrouw van een andere naburige heer en dan zijn vijand. Met zijn vrienden en familieleden, bijeengekomen voor een hartelijk feest, sloot hij de weddenschap af hem te ontvoeren, en, op de hoogte gebracht door hen, wier reden werd geplaagd door te veel plengoffers, besteeg hij een paard, gevolgd door een paar bedienden, en slaagt erin de arme vrouw te bereiken,

---

die zichzelf zo achtervolgd zag, was gevlucht. Haar enige begeleider was haar aalmoezenier en twee of drie bedienden die te zwak waren om haar te beschermen. Onze Eristhaw had er geen moeite mee om het te grijpen, en hij keerde terug naar zijn gasten, een beetje genereus triomferend in hun ogen over de vernedering van de arme dame. De kroniek leidt het verhaal tot het einde en voegt eraan toe dat de ontvoerder, nadat hij de vrouw een paar dagen had vastgehouden, alleen haar man onteerde. Maar het duurde niet lang voordat hij wraak kon nemen op deze laffe verontwaardiging. Nadat hij zijn ouders en zijn aanhangers had verzameld, kwam hij het kasteel van zijn vijand belegeren, die op zijn beurt een beroep had gedaan op al zijn volgelingen. Het beleg was moeilijk, de aanval en verdediging even moedig. Na drie maanden slaagde de woedende echtgenoot er echter eindelijk in om het kasteel te bestormen. Allen die het verdedigden, werden afgeslacht, en het hoofd van Eristhaw, op de donjon geplaatst als een banier, bleef daar lange tijd als een getuigenis van de ontrouw die terecht werd bestraft. Deze seigneuriële leiders waren echter niet altijd in oorlog. Wee de voorbijganger die te vol bagage was toen hun verdeeldheid ten einde liep! Met borden van het ene kasteel naar het andere, midden op de omwegen van deze diepe kloven, werd het al snel in beslag genomen, gestript of vrijgekocht. Ook deze reis door de Kaukasus, die ik zo veilig heb gemaakt, was in de middeleeuwen en een paar eeuwen geleden een onderwerp van terreur voor reizigers.

Vanaf Passanaour gaat de weg gestaag omhoog, eerst via een vrij flauwe helling. Dit is waar de echte beklimming van de grote bergkam begint

---

van de Kaukasus, die voor u staat als een formidabele barrière tussen Europa en Azië. De klim was niet steil genoeg om ons ervan te weerhouden te draven, maar we hadden te maken met een koetsier met een duidelijk slechte wil, die, ondanks al onze waarnemingen, volhardde om zijn paarden in de pas te houden. Ik heb altijd al een positieve kant gezocht in de meest onaangename dingen. Ik heb van dit rustige tempo gebruik gemaakt om op mijn gemak de schoonheid van dit ruige landschap te overwegen en te bewonderen. Het lot bracht me al snel een gelukkiger kans door me voor het eerst een groep Circassiaanse families te laten ontmoeten die zichzelf aan het expatrieren. Hun uiterlijk was echt onontgonnen, bijna woest. Dit waren niet die gewaagde Circassianen die werden gepoetst door hun lange en moedige verzet. Ik merkte echter als een soort woeste en trotse schoonheid een vrouw op die in het midden van de groep opviel met haar rode kleed en haar zakdoek om haar hoofd gebonden, en vooral haar grote halsketting waaraan kleine schelpen hingen gemengd met amuletten. . De kinderen, bedekt met lompen, hadden niets van de harde uitstraling van hun vaderen; ze toonden, met een glimlach, hun donkere gezichten, nog steeds mooi op die leeftijd, en overschaduwd door prachtig haar dat in lange lokken van hun blote hoofden viel. Na deze ontmoeting kwamen we aan op het station, waar we een zeer sterk team en een betere koetsier kregen, omdat we de Pas du Kasbek zouden gaan betreden, dat wil zeggen, in de doorgang die bedoeld was om ons de bovenste verdieping te laten oversteken. Caucasus Ridge.

Nu is alles grandioos, indrukwekkend. De man staat op

---

voelt in de tegenwoordigheid van God, die daar dit werk van zijn almacht heeft geplaatst, een immens werk voor ons, zwak, en dat voor zijn soevereine blik echter slechts een kleine rimpel is op het oppervlak van deze aardse bol. Maar het genie van de mens komt hier ook naar voren, een wonder van durf te midden van zoveel scheppingswonderen. Meer nog dan in de Simplon moeten we, hoewel op kleinere schaal uitgevoerd, de gewaagde werken

bewonderen die de passage van deze angstaanjagende toppen uitvoerbaar maakten, door bodemloze afgronden, te midden van de onophoudelijke gevaren van lawines. Van eeuwige sneeuw en de val van de blokken graniet en basalt, waarvan men langs de weg vaak grote wijken tegenkomt.

Deze weg, waarvan de route noodzakelijkerwijs werd aangegeven door de aard van de plaats, is zowel het werk van de oude bevolking als van de Russische regering, die haar blijft verbeteren en steviger en veiliger maakt.

Vanaf het laatste station beklommen we natuurlijk met een wandeling de grote klim die ons wegvoerde van de Tshomaja, die we voorgoed zouden verlaten, na deze bijna altijd vanaf Mtskheta te hebben gevolgd.

Talloze zigzaglijnen gaven ons op elk moment de aanblik van deze immense vallei, op de bodem waarvan de rivier stroomt, met zijn weiden aan de ene kant, waar koeien graasden die je op deze hoogte voor grote honden zou hebben gehouden, en verder de andere, van afstand tot afstand, grote rotsen waarop de ruïnes van kastelen te zien waren die de oude macht van de meesters van deze landen herinnerden. We namen afscheid van deze zuidelijke hellingen van de Kaukasus bedekt met de meest weelderige vegetatie,

---

en die, gezien vanaf het punt waar we waren, een zee van groen lijken die wordt opgewekt door gigantische golven.

Mijn bewondering werd afgeleid door de regen die begon te vallen, en al snel hadden we de aanblik van dit panorama verborgen waarvan ik niet moe kon worden. Kort daarna vond een ander ongeval plaats, waardoor we een nog onaangename afleiding kregen. Onze zware tarantasse had moeite deze eeuwige helling te beklimmen, ondanks alle goede wil van onze Yemtchik en de zeer gewetensvolle inspanningen van onze vijf stevige paarden. Bij een snellere klim viel een voorganger uitgeput van vermoeidheid neer en niets kon hem overeind krijgen. We moesten hem loskoppelen, en na overleg besloten we ook om de andere los te koppelen en ze allebei terug te sturen naar het postkantoor bij het postiljon dat nutteloos was geworden, waarbij de koetsier ervoor zorgde dat hij ons met zijn drieën naar het volgende station zou brengen. overige paarden. Daarom zetten we onze reis voort met ons team teruggebracht tot de eenvoudigste uitdrukking, maar die desalniettemin, volgens de belofte van de koetsier, zijn plicht heel goed bleven doen, ondanks de ontoereikendheid ervan. Na een halfuur regen begon de lucht op te klaren, en een frisse, koude lucht, die vanuit het noorden over de grote Kaukasische bergkam kwam, vertelde ons dat we het sneeuwgebied naderden. Nauwelijks uit de vurige oven van Tiflis, haalde ik diep adem en dacht mezelf op deze plateaus te vinden waar je zo'n koel briesje kunt voelen, gaande van Genève naar Chamounix. Toch zijn deze hoge streken bewoond. Hier en daar ontdekt men nietige gehuchten, allemaal gelegen op plaatsen die ontoegankelijk lijken en die men alleen kan bereiken door sommigen

---

pad verborgen achter de hoogte en alleen bekend bij de lokale bevolking. Deze bovenste plateaus zijn vooral van de Osseten, van wie we er enkelen ontmoetten die grote vaten suiker naar Tiflis reden op karren, ongetwijfeld geoogst uit de vlakten aan de andere kant van de Kaukasus. Deze karren hebben hele kleine wielen, in tegenstelling tot die van Georgische boeren, waarvan de wielen erg groot zijn.

Naarmate we hoger kwamen, werden de bergen steeds wilder. Vanaf de weg, die langs een van deze grote bergen loopt, dook de blik in een angstaanjagende afgrond. Voor ons rezen

majestueuze toppen op, de meeste bedekt met sneeuw, maar hoog boven de grond uittorend door de koning van dit deel van de Kaukasus, de machtige Kasbek, die als een mysterieuze godheid zijn voorhoofd in de wolken verborg. Nog steeds omhooggaand bereikten we een soort plateau waarop we het postkantoor zouden vinden. Het was de hoogste tijd voor onze dappere paarden, wier uitgeputte kracht hun bewonderenswaardige goede wil verraadde. Verspreid langs de weg kwamen we vierkante huisjes tegen, met hele kleine deuren, waarop de bewoners stonden toe te kijken.

Het was al vrij laat op de dag toen we het Kaïchaour-station bereikten, de laatste van de grote klim van Pas du Kasbek. In feite is het dichtstbijzijnde station, Gobi, op de tegenoverliggende helling van de ketting geplaatst, op een afstand van twintig werst, bijna zes mijlen.

Het was een sterke etappe, en het was een kwestie van niet verrast worden door de nacht, zeker niet bij het oversteken van de top van de

---

Kaukasus die ik vooral goed wilde zien, en die ongeveer op gelijke afstand van Kaïchaour en Gobi ligt. Ik was bovendien ongeduldig om mezelf aan de andere kant van de immense wal te vinden die voor mij nieuwe aspecten reserveerde, en, zo werd mij verteld, nog grandiozer. Het was bitter koud, maar ik nam alleen de tijd om van paard te wisselen om op te warmen, en we vervolgden onze pijnlijke beklimming, die nog een tiental wersten duurde. De beschrijving van dit deel van de weg zou slechts een herhaling zijn van wat de lezer zojuist heeft gelezen. Altijd dezelfde schoonheden, dezelfde wilde grootsheid. We liepen, soms naar rechts, soms naar links, in het midden van de hoge rotsen, met voor ons, om ons te leiden, de berg van het kruis (Krestovaïa-Gora), zo genoemd door generaal Yermotoff, toen in 1824 markeerde hij met dit teken de inbezitneming van de Boven-Kaukasus door Rusland. Eerst breder, de weg wordt geleidelijk smaller, waardoor alleen de doorgang van de auto overblijft. Hier is het gevaar werkelijk reëel, want men volgt meer dan drie werst deze angstaanjagende richel die aan de flanken van de Krestovaïa-Gora hangt, met daaronder een afgrond die bodemloos lijkt. Uiteindelijk bereikten we de voet van de heuvel die het kruis draagt en het punt markeert waar we, nadat de weg klaar is met klimmen, onmiddellijk beginnen te dalen. We waren aangekomen bij Pas du Kasbek, dat sinds 1824 ook wel Passage de la Croix wordt genoemd. Dit is waar het koninkrijk Georgië ooit eindigde.

Eerst is de afdaling snel en de weg, die steeds breder wordt, leidt naar een steile vallei, waarvan de naam goed beantwoordt aan het wilde aspect, omdat de inwoners

---

noem het Tchortovaïa-Dolina, de Duivelsvallei. Voordat we aan de afdaling begonnen, hadden we de twee paarden vooraan losgekoppeld, en we hadden ze achteraan vastgebonden om de auto vast te houden. De weg die de Kaukasus doorkruist zonder borstweringen of vangrails, zoals men bijvoorbeeld ziet met de Simplon op de gevaarlijke plaatsen, kon men hier niet al te veel voorzorgsmaatregelen nemen; maar de reiziger kan vertrouwen op de voorzichtigheid van de Yemtchiks, die gelijk staat aan hun vaardigheid in het omgaan met hun talrijke teams. De noordhelling lijkt niet op de zuidhelling. De kant die naar Tiflis kijkt, lacht in vergelijking met deze hoop kale bergen, enorme rotsen die kloven van een donkere diepte belemmeren. De sneeuw bedekt gedurende enkele maanden van het jaar deze hoge toppen die worden gedomineerd door die van Kasbek die aan onze linkerkant naderde en tegen het einde van de dag de roze tinten van zijn eeuwige sneeuw vertoonde. In het voorjaar komen hier regelmatig lawines voor. Tijdens mijn bezoek aan de Devil's Valley vertelden ze nog over het gevaar dat generaal Bartolomaei tien jaar eerder had gelopen, die plotseling van zijn escorte werd losgemaakt door de val van een lawine die hem en zijn auto naar de bodem

van de vallei. Begraven onder een meter sneeuw, werd hij, door een soort wonder, veilig en wel verwijderd door de Kozakken die hem vergezelden, na bijna een uur te hebben gewerkt. In het seizoen waarin we ons bevonden, hoefden we niet bang te zijn voor dergelijke ongelukken, en het was zonder incidenten dat we aankwamen bij een uniek gehucht genaamd Gaudaouri, waarvan mij is verteld dat het door Osseten wordt bewoond. Het is een rij kleine huizen, gebouwd in een spleet van de rots, ingesneden

---

gewelf en dienen als hun dak. Het was inderdaad heel bizar. Vlakbij is de begraafplaats, helemaal groen met dik gras, bezaaid met bergbloemen, die de bescheiden graven bedekt van de voormalige bewoners, moedige verdedigers van deze moeilijke passages. Bij de begraafplaats is een kapel gevoegd die herinnert aan de stijl van het eerste christendom. De klokkentoren die er bovenop ligt, in de vorm van een minaret, biedt iets zo licht, zo luchtig, dat het lijkt alsof een ademhaling het zou moeten wegnemen. Na deze afdaling van enkele werst zonder ongelukken te hebben afgelegd, kwamen we uiteindelijk aan in Gobi, waar we de nacht zouden doorbrengen. De zon ging onder en vergulde met de meest schitterende kleuren al deze gekwelde, grandioze locaties, en vooral de Kasbek, reus van dit deel van de Kaukasus, waarvan de hoogte groter is dan die van de Mont-Blanc, en waarvan men op dit station lijkt te zijn raak de gebaseerd.

Er is goede accommodatie en lekker eten in Gobi. Het is een van de beste stations op deze route en een van de best bereikbare stations. Alleen was het daar echt winterweer.

Ook, te schaars gekleed voor zo'n temperatuur, bleef ik na het eten niet lang buiten. 'S Nachts had ik beslist last van de kou, en ik had spijt (spijt komt vaak op reis) de temperatuur van Tiflis, behalve natuurlijk om haar meer dan eens te vervloeken. De volgende dag, 12 augustus, bij daglicht, en voordat we weer vertrokken, kon ik in één oogopslag dit Gobi-station zien. Het is een groot dorp, gelegen in een vallei die wordt bewaterd door de Terek, die begint in het westen, vlakbij de voet van de Kasbek, die het omzeilt om er te komen. Er waren een paar magere gewassen in de buurt, afgewisseld met kleine weilanden.

Gobi heeft een mooie kerk, waarvoor een kleine kapel is, apart gebouwd, en die deel uitmaakt van de klokkentoren, die dus gescheiden is van de kerk. Het is hier de plek om de oneindige verscheidenheid aan vormen, arrangementen en bijzonderheden te observeren die men opmerkt in al deze gebouwen, groot of klein, van het oude christendom van de Kaukasus. Ze zijn zeer talrijk op al deze wegen en getuigen, voor deze primitieve tijden, van een levendig geloof dat niet is afgekoeld, terwijl het op veel punten verdorven is.

Bij Pas du Kasbek, aan de voet van de Mamelon de la Croix, bevonden we ons op een hoogte van 8000 voet, en we hadden vanuit Tiflis twee dagen nodig gehad om deze hoogte te bereiken. Dit komt omdat, aan de Aziatische kant, de uitlopers van de Kaukasus een zeer grote verlenging hebben.

Het is niet hetzelfde op de helling die naar Europa kijkt. Aan deze kant zijn de hellingen extreem steil, de snelheid van de afdaling is constant; dus we hebben er minder dan een dag aan besteed. We verlieten Gobi op 12 augustus, vrij laat in de ochtend.

Tijdens onze beklimming hadden we bijna altijd de schouders gewreven met de Tshornaja, die zich verzamelt, om ze naar de Kour te dragen, de wateren van de zuidkant van de Kaukasus. Vanuit Gobi begonnen we deze andere rivier te volgen, een paar mijl verderop al sterk, de Terek, die dient als een stroom voor de wateren van de Europese kant. De Terek, zei ik, ontspringt in de buurt van Kasbek, waarvan hij de basis baadt. Hij verlaat Gobi en loopt

naar het noorden, en nadat hij Ekaterinograd heeft bereikt, gaat hij via een krachtige bocht rechtstreeks naar het oosten, genaamd door de Kaspische Zee, waarin hij, nadat hij een echte rivier is geworden, door verschillende mondingen stroomt.

De diepe vallei, die begint in Gobi, staat nog steeds versteld van wat we al hebben gezien. Elke beschrijving zou onder de werkelijkheid staan, en de koudste reiziger is verplicht deze grandioze natuurscènes, bewonderenswaardige werken van God, te bewonderen. De weg slingert langs een van de twee bergen waartussen de Terek is omsloten, en springt met een helse botsing tussen de enorme blokken die in zijn bed zijn gerold, losgemaakt door de gesmolten sneeuw en door de regen.

In zijn onstuimige loop bedekt het de weg met golven van schuim, dat soms afdaalt tot het niveau van zijn loop, maar dat snel stijgt, volgend op voortdurende golvingen; dan hoort men onder zijn voeten het monster uitschelden alsof het alles wil verzwelgen. Het spektakel wordt nog indrukwekkender door de aanblik van de rotsen die naar rechts en naar links stijgen in gigantische pieken, die deze plaats domineren met hun hoofden bedekt met sneeuw, en die de reizigers dreigen te verpletteren onder hun immense puin. In de winter, sneeuw, in de lente, lawines en vallende rotsen, waarvan de loop van de Terek wordt belemmerd, maken deze doorgang tot de meest gevaarlijke.

Het is misschien het gevoel van dit gevaar, vooral de angst voor enkele gedeeltelijke aardverschuivingen, waarvan wordt gezegd dat ze frequent voorkomen, dat de opmars van de Yemtchiks op deze angstaanjagende wegen versnelt. Het onze was zijn team in galop begonnen, en noch de afdaling, noch de stijging zorgden ervoor dat hij van gang veranderde. Maar ik had zoveel vertrouwen gekregen in de geweldige veiligheid van de hand van deze koetsiers en in de degelijkheid van hun teams, dat ik me zonder zorgen liet meeslepen door deze duizelingwekkende race, hoewel het op elk moment leek dat onze tarantasse, in het midden

---

van zijn vreselijke schokken, moest in de Terek rollen of tegen een van de rotsen langs de weg botsen.

Alles was beperkt tot voortdurende en woeste schokken op deze tarantasse, zo afschuwelijk geschud en zo weinig opgehangen, en het was zonder hinder, maar niet zonder vermoeidheid, dat we aankwamen bij het station van Kasbek.

De naam van de berg werd gegeven aan een heel klein dorp op de rechteroever van de Terek, dat voor elk gebouw alleen een kerk biedt, die slechts een paar jaar geleden is gebouwd, in een gemengde smaak van Georgische en Byzantijnse stijl. Maar de natuur heeft het het mooiste, het meest grandioze monument geschonken, waarvoor alle constructies van de hand van de mens verdwijnen.

Inderdaad, een paar werelden, en aan de andere kant van de rivier, kunnen we nu, van de basis tot de top, deze kolossale Kasbek aanschouwen waarvan we tot nu toe alleen het bovenste deel hadden gezien. “De naam Kasbek (titel van waardigheid: Kazibek) werd volgens een van de meest exacte ontdekkingsreizigers van deze regio's door de Russen gegeven aan de berg die, na Elbrus, de hoogste top van de Kaukasus is. Zijn echte naam is Mqinwari in het Georgisch, wat 'berg van ijs ' betekent, van het qinouli-woord 'ijs'. Dezelfde reiziger

(1) Brieven over de Kaukasus en de Krim, werk verrijkt met dertig vignetten uit de natuur en een kaart opgesteld in de topoi grafische opslagplaats van de oorlog in Sint-Petersburg. Parijs, 1859. Chez Gide,

boekverkoper-uitgever.

Deze zeer opmerkelijke publicatie, waarvan de titel geen naam draagt

---

schat de totale hoogte van Kasbek, boven het niveau van de Zwarte Zee, op 16.533 Engelse voet, wat 5.050 meter zou zijn, bijna tweehonderdveertig meter hoger dan de hoogste top van de Mont-Blanc, wat n 'toeschrijft dat een hoogte van 4.810 meter boven de zee.

Na een lange tijd, minder tijd dan ik had gewild, bij het nadenken over dit ontroerende spektakel, gingen we weer op pad, maar in een langzamer tempo dan degene die ons tot dan uit Gobi had gebracht. Het is toen we de parade Daryal naderden, deze deuren - de beroemde Kaukasus (Caucasœ pilœ), die alleen verdienden, deden wat een pijnlijke, ik durf te zeggen gevaarlijke reis. Spoedig wordt inderdaad de kloof, want het is niet langer een vallei, zo dicht dat er alleen plaats is voor de Terek, die er met toenemende woede doorheen snelt. De rotsen waarvan de te smalle bodem vol is, en voor de weg , die vaak geen drie meter heeft, verkregen met grote moeite door een halfgewelf te oefenen in de rots die loodrecht oprijst aan uw rechterkant, op de hoogte waar de sneeuw van de bovenste toppen begint. Dezelfde muur van steile rotsen kijkt uit over de linkeroever van de rivier. De zon dringt hier niet door. Terwijl je vooruitgaat, komen de twee zijwanden dichter bij elkaar en op één plek zien ze eruit alsof ze elkaar op je hoofd zullen ontmoeten. Deze dreigende massa, deze duisternis, dit neerstorten van de wateren, weerkaatst door de klinkende rots, vormen een

auteur, maar wiens voorwoord is ondertekend, is te danken aan M. de Gilles, biblio- !

thecaire van de keizer van Rusland.

---

van de mooiste verschrikkingen van de natuur die je kunt bedenken. Dit is de Darial-parade. Wie de meester is, kan, naar zijn keuze, de binnenkomst van Europa of Azië verbieden, die alleen deze nauwe uitgang hebben om te communiceren. Aan het einde van de doorgang, als de sleutels van deze formidabele deuren, die al zo goed worden verdedigd door de natuur, bevinden zich twee forten. Een daarvan, gelegen op de linkeroever van de Terek, is het oude Georgische fort, dat tegenwoordig alleen historisch belang biedt; de linkerzijde is van recente constructie. Met zijn vierkante omheining, doorboord met schietgaten, en zijn twee sterke torens met brede schietgaten, kan hij elke vijand uitdagen die de parade wil forceren. Aan deze kant wordt Rusland goed bewaakt.

Na het verlaten van de Darial volgen we nog enige tijd de rechteroever van de rivier, die minder luidruchtig is, omdat de bodem gemakkelijker wordt naarmate de kloof breder wordt. De zijbergen verliezen hun hoogte, en hun helling is steeds minder snel.

De weg is ook vlakker en zorgt ervoor dat de tarantasse zijn normale tempo kan hervatten. We gaan dan van de rechteroever van de Terek naar de linkeroever, door middel van een houten brug waarvan de gewaagde arcade aan elke kant op dezelfde rots rust die als landhoofden dient. Even later komen we aan in het kleine stadje Lars, waar we stoppen om van paard te wisselen.

Voordat we dit station bereikten, hadden we een zeer interessante ontmoeting, het was die van Circassians van de Grote Kabarda, die echte kuddes paarden leidden, waarvan ze een aanzienlijk aantal fokken.

esdoorn in hun land, gelegen ongeveer tien competities verder

---

de Pyatigorsk-weg, die we volgden. Ik werd getroffen door de adel en schoonheid van hun type. Hij heeft niets oosters en lijkt eerder tot West-Europa te behoren, want onder deze Great Kabardians ontmoeten we meer blondines dan browns. Waar kan dit type vandaan komen, wat duidelijk duidt op een ras dat vreemd is aan de primitieve bevolking van deze regio's? Dit hebben verschillende reizigers zich afgevraagd, zonder op deze vraag een precies antwoord te kunnen geven. Sommigen dachten dat de Kabardiërs afstamden van die kruisvaarders die twee eeuwen lang vanuit Duitsland, Frankrijk en Engeland naar Palestina, Syrië en Klein-Azië waren gekomen en die na de trieste afloop van de laatste kruistochten hun toevlucht moesten zoeken in de regio's die grenzen aan de Zwarte Zee, waarbij de voorkeur werd gegeven aan met name de Kaukasische regio, die hen een ontoegankelijk toevluchtsoord bood. Ik zou eerder geneigd zijn deze mening over te nemen; hoe gevaarlijk het ook mag lijken, het is echter niet zonder waarschijnlijkheid. De ruïnes van kastelen die vaak aan de voet van de noordelijke Kaukasus te vinden zijn, de keuze van hun positie, de manieren en ridderlijke gewoonten van deze bergbewoners, vooral hun type, die allemaal bij elke stap aan West-Europa doen denken, nodigen uit tot een besluit. dat de Kabardiërs, voornamelijk die van de Grote Kabarda, afstammen van deze Germaanse en Franse adel die zulke sterke sporen heeft nagelaten van haar doortocht en verblijf in het Oosten. Ze waren prachtig, op hun vurige berghutten, die Kabardiërs die ik ontmoette voordat ik in Lars aankwam, met hun ondoordringbare jassen van geitenhaar.

---

in de regen, hun mutsen van gekrulde schapenvacht en grote kappen die een enorme zijden kwast over hun schouders zweefden. We zouden ze hebben genomen voor Arabieren, of liever voor Europeanen verkleed als Arabieren. Ze voerden hun troep van bijna wilde paarden met bewonderenswaardige vaardigheid aan, en als een van hen ontsnapte, achtervolgden ze hem tussen de rotsen en brachten hem met ongeëvenaard gemak terug.

Heel dicht bij het station passeerden we een konvooi van tien gevangenen onder leiding van een escorte van Kozakken, hun handen op hun rug gebonden met ijzeren kettingen. Er was hier geen plaats voor enige sympathieke observatie. Het waren vulgaire Georgische dieven, die zeker op professionele dieven leken; ze werden voorbij Pyatigorsk naar Stavropol gebracht, de militaire hoofdstad van dit noordelijke deel van de provincie.

We moesten bijna drie uur in Lars blijven om wat werk te doen bij de tarantasse.

Sinds Gobi heeft de lezer zichzelf kunnen overtuigen dat dit arme voertuig een onbeschofte dienst heeft moeten bewijzen. De velgen van een van de wielen begonnen uit elkaar te vallen, terwijl een van de brancards dreigde te breken. Terwijl deze reparaties werden uitgevoerd door middel van een paar ijzeren banden die de wagenmakers allemaal gereed hielden, begon ik de plaats te herkennen van een nog nieuw pittoresk, hoewel minder ruig. Lars ligt in deze Terek-vallei die de verlenging is van de Darial-kloof. Maar de bergen werden steeds lager. Hier wordt het uitzicht breder en binnenkort zullen we de steppe ontmoeten waarin de

---

minnaressen-wortels van de kolossale keten. Het dorp heeft niets van het harde aspect van Gobi en Kasbek. Culturen zijn weer opgedoken en huizen verschijnen omgeven door groen. Deze positie was ooit de voorwaartse verdediging van de doorgang. Inderdaad, op een rots die de weg domineert, ziet men nog steeds de overblijfselen van een fort ingericht met torens, en aan de andere kant van de rivier, op de berg die door de Osseten wordt bewoond, ziet men

de verder weg gelegen ruïnes van 'een tweede citadel of kasteel, ook bedoeld om de toegangen tot de Kaukasische poorten te beschermen.

Onze tarantasse goed en behoorlijk geconsolideerd, vertrokken we weer in een zeer hoge trein, de weg die nu geschikt is, om voor het einde van de dag aan te komen in Vladi-Kavkas, een belangrijk station, waar we de nacht wilden doorbrengen. Het was al twee uur 's middags en we hadden nog vijfentwintig werst te gaan om deze bestemming te bereiken.

Van Lars naar Balta, wat een tussenstation is, en tot aan Vladi-Kavkas, staat men op de rechteroever van de Terek, die op enige afstand stroomt. Steeds meer mensen verlaten de bergen, die eenvoudige heuvels zijn geworden.

Aan de linkerkant zelf ontwikkelt de vlakte zich vrij snel, en al snel verschijnt aan dezelfde kant de steppe, die zich uitstrekt zover het oog reikt, altijd groen ondanks het seizoen, want hoewel hij op een hellende vlakte rolt, we kunnen niet. We zijn niet minder, beginnend bij Lars, op een hoogte van drieduizend voet boven de Zwarte Zee, die slechts een derde zakt bij aankomst in Vladi-Kavkas. Dus we hebben de verzengende temperatuur van Tiflis nog niet gevonden. Overal om ons heen is de lente met zijn warme frisheid en openhartig groen.

Over de Terek vormen de heuvels een gordijn

---

ononderbroken met lachsites, gazons, bosjes bomen, golvingen bedekt met dikke bosjes. De woeste verschrikkingen van Darial, in het midden waarvan we ons 's ochtends bevonden, lijken slechts een vage herinnering, zozeer zelfs dat het landschap door een wending is veranderd.

We hadden bijna in galop de twaalf werelden doorkruist die het station van Lars van dat van Balta scheiden.

Na van relais te hebben gewisseld, begonnen we met dezelfde snelheid aan de dertien werelden die die dag nog moesten worden afgelegd, toen we van verre zagen als een grote karavaan die op ons af marcheerde, de hele breedte van de weg innemend. Op mijn vragen antwoordde de Yemtchik onmiddellijk, gevolgd door het bevel dat ik hem gaf te stoppen, om meer op mijn gemak te kunnen nadenken over het spektakel dat zich uiteindelijk aan mij aandiende. De lezer is zich bewust van het vurige verlangen dat ik voelde om met mijn eigen ogen enkele overblijfselen van de bevolking te zien, de laatste veroveringen van de Kaukasus, voordat ze hun toch al zeer vergevorderde emigratie volledig hadden volbracht. Ik werd naar believen bediend en mijn vooral sympathieke nieuwsgierigheid zou worden bevredigd. Even had ik de Osseten meegenomen die we bij Mtskheta hadden ontmoet voor emigranten; dat was het niet, zoals ik al snel hoorde.

Maar dit waren inderdaad Circassians, de meest recente onderdanige van al die stammen van de Noord-Kaukasus die het Westen aanduidde onder de vage naam Circassians. Na de val en verovering van Schamil, in 1859, hielden de Circassians of Circassians, of zelfs Adighés, zoals ze zichzelf noemen, nog vijf jaar stand in de hooglanden.

---

forten in het westelijke deel van de Kaukasus. Hun volledige onderwerping zou, voor de Russen, het zegel zijn dat werd geplaatst op de verovering van de immense keten waaruit ze een voor een de formidabele posities hadden ingenomen. Deze opperste overwinning was voorbehouden aan de broer van keizer Alexander, de groothertog Michael, die tot gouverneur-generaal en onderkoning van de hele regio werd benoemd, ter vervanging van maarschalk Bariatinski. Verpletterd, echter na een energieke weerstand, gaven de Circassische bevolking in de loop van mei 1864 zich uiteindelijk over, en, nadat ze de keuze

hadden gelaten om zich achter de Russische linies te vestigen of Turkije binnen te trekken, gaven ze de voorkeur aan de ballingschap in de buurt van hun vaderland, dat niet langer vrij was. In datzelfde jaar, 1864, dat wil zeggen in het jaar voorafgaand aan mijn reis, was de emigratie aanzienlijk geweest: zeventigduizend mensen, zo wordt gezegd, van beide geslachten. Sommige stammen hadden geaarzeld, vooral toen ze hoorden van de verhalen over het kwaad dat hun broeders hadden geleden, aan de Zwarte Zee en in de Turkse provincies. Maar het verblijf in de Kaukasus, zonder onafhankelijkheid, was tot dan toe voor deze zo vrije bergbewoners niet meer mogelijk. De emigratie werd daarom hervat in 1865 en ik was getuige van het vertrek van de laatste Circassische stammen, waarvan ik nog twee karavanen ontmoette voordat ik terugkeerde naar Tiflis.

Degenen met wie ik passeerde toen ik Balta verliet, vormden een immense rij die een lang kwartier nodig had om onze tarantasse te passeren. Ze moeten minstens vier- of vijfhonderd hebben geteld. De mannen, te paard, reden honderd wagens, getrokken door ossen, waarin de oude mannen, vrouwen en kinderen lagen; andere tanks sleepten de bagage

---

ges; het vee volgde, ossen, schapen en koeien, waaraan kooien met gevogelte waren vastgemaakt. Een detachement Kozakken vergezelde dit konvooi, dat in het zuiden Trebizonde probeerde te bereiken en de voorkeur gaf aan de landroute om Turkije te bereiken dan die van de zee, die bij de eerste partijen niet succesvol was geweest. Er was iets diep melancholieks aan deze emigratie van een heel volk op zoek naar een nieuw thuisland, en hoewel ze me niet konden begrijpen, stuurde ik hen terloops mijn beste wensen voor geluk op het land waar ze op het punt stonden hun reis te beginnen. opnieuw bestaan. Twee jaar later zou ik deze blanke bergbewoners opnieuw zien in de buurt van Mardin, waar ze de gronden bebouwden die de Turkse regering hun had geschonken.

De heuvels die de bergen waren opgevolgd, eindigden ook door te verdwijnen, en we bevonden ons in het midden van de steppe en kwamen vrij vroeg aan in Vladi-Kavkas, dat lijkt op een eiland, in deze kale vlakte, met zijn wirwar van lindebomen, van populieren en fruitbomen. Om het te bereiken, omdat de stad op de rechteroever van de Terek ligt, steken we deze rivier over over een grote stenen brug van recente constructie. De Terek heeft hier een aanzienlijke breedte, en het is al een rivier die, door onophoudelijk te groeien, alle wateren van de oostelijke helft van de Kaukasus naar de Kaspische Zee zal voeren. Die van het westelijke deel worden verzameld door de Kuban, de tweede grote rivier van deze regio, die naar het westen gaat, waar hij de Zwarte Zee ontmoet.

Voorbij de brug leidde een charmant steegje ons naar het postkantoor, dat ook wel de club wordt genoemd,

---

omdat de eerste verdieping wordt ingenomen door de officiersclub, hier zeer talrijk. Ik kreeg kamers op de eerste verdieping en na een slecht diner ging ik een wandeling door de stad maken. Vladi-Kavkas, wiens naam betekent "plaats, die de Kaukasus-opdrachten, " heeft het karakter gegeven om het te behouden door de stichter, Potemkin, die opgericht is er om te dienen als hoofdkwartier voor de verschillende kwartieren van Rusland op afstand van de zee. Zwart naar de Kaspische Zee. Het is een volledig militaire stad, maar die elke dag aan belang verliest, de laatste onderwerping van het land, heeft het mogelijk gemaakt om alle commando's bij Tiflis te herenigen. De stad is groot, regelmatig gebouwd; de huizen zijn daar erg laag, maar de straten en pleinen hebben een ongebruikelijke breedte. Ik merkte vooral de grote laan op die het geheel doorkruist, beplant met lindebomen en acacia's; het midden dient

als promenade voor voetgangers, en aan weerszijden is een rijstrook aangelegd voor auto's. Deze regeling deed me denken aan de alamedas die we in Spanje zien.

Wanneer de bomen hun volledige ontwikkeling hebben bereikt, wordt deze laan werkelijk schitterend. VladiKavkas heeft een paar Russische kerken met groene koepels, zonder originaliteit. De bazaar verdient het om onderscheiden te worden. Het vormt alleen al een straat waarlangs een dubbele rij winkels heerst, geplaatst onder galerijen die worden ondersteund door bakstenen pilaren. Ik was al snel klaar met mijn inspectie en ik keerde terug naar de club via de openbare tuin die vlakbij is. Het kijkt uit over de Terek en is bijzonder rijk aan allerlei soorten fruitbomen.

Ik zal de stationsclub van Vladimir niet prijzen.

Kavkas; tafel en accommodatie laten ook veel te wensen over. Maar voor reizigers die zo'n zware dag hebben gehad, is slapen gemakkelijk, en het was perfect uitgerust dat ik op de ochtend van de 13e de weg naar Pyatigorsk nam. Het kostte me nog twee dagen om dit kuuroord te bereiken, het Russische Baden-Baden in dit afgelegen land.

We hadden die dag een lange etappe om te gaan slapen in Pericladna of Prokladnaia, een station halverwege; maar we rijden constant op de vlakte en volgen de loop van de Terek op korte afstand op de linkeroever. De vlakte, zoals ik al zei, is de immense, groene, bossige steppe, met de duizend geurige bloemen van zijn hoge grassen. Het zijn niet langer deze steppen van de lagere Wolga die zandwoestijnen aankondigen. We voelen ons hier in de buurt van de Kaukasus, deze vader van mensen en wateren. Af en toe ontmoeten we, als eilanden die de uniformiteit van deze Amerikaanse savanne doorbreken, grote versterkte dorpen omgeven door enkele gecultiveerde velden. Dit zijn de stanitza's, bewoond door Kozakken die de naam Kozakken van de Linie krijgen. Dit vereist een woordje uitleg.

Vanaf de eerste dagen van de oorlog met al deze bevolkingsgroepen in het noordelijke deel van de Kaukasus had Rusland natuurlijk het idee om daar mannen in dienst te nemen die door hun afkomst, hun karakter en hun manieren grote overeenkomsten vertoonden met de vijand. dat het een kwestie van vechten was. Daarom werd een beroep gedaan op de Kozakken van de Don, die allang volledig onderworpen waren en toegewijd waren geworden; goede soldaten, onverschrokken ruiters en helemaal geschikt voor deze strijd van bergen en

---

verrassingen. Ze waren verdeeld in een immense reeks verspringende posten tegenover en langs de hele grote keten, waardoor ze de naam kregen van Kozakken van de Kaukasuslinie of, door afkorting, Kozakken van de Linie.

Deze posten waren bijna allemaal op dezelfde manier gebouwd: een vierkante omheining, gevormd door een muur met schietgaten en aan elke kant een klein bastion bewapend met artillerie. Maar wat hen onderscheidt, is een hoog platform, op de deur geplaatst en ondersteund door palen. Daar staat dag en nacht een schildwacht, wiens altijd alerte blik als het ware kruist met die van de wachtpost van de naburige post, die nooit meer dan tien werst verwijderd is. Toen de oorlog voorbij was, hebben we dit systeem van bewaking en bewaring niet aangeraakt; het is een garantie tegen elke opstand en elke verrassing, en beschermt het land tegen de invallen van een paar stammen die te bereid zijn om brigandage de grote oorlog te laten slagen. We hebben verschillende keren van paard gewisseld in deze stanitza's, die aan de kant van de weg als poststations dienen. Degenen die ik op deze route woon, zijn belangrijke dorpen geworden waarvan de omgeving is gecultiveerd door de Kozakken die er hun levensonderhoud uit putten.

Toen we verder kwamen, in de namiddag, doorkruisten we het land van de Kabardiërs. Grande en Petite-Kabarda worden gescheiden door de Terek. Aan de linkerkant is de Grote Kabarda, die zich westwaarts uitstrekt tot de Boven-Kuban, en aan de rechterkant is de Kleine Kabarda, die tot aan Mosdok gaat, in het noordoosten. De Kabardische natie was ongetwijfeld de eerste van al degenen die dat deden

---

r verdeelde de Kaukasische landengte tussen de zee, de Zwarte en de Kaspische Zee. Cavaliers maakte, moedig één in de hoogste graad, een type elegant en nobel, diende ze als een model voor alle andere Circassian volkeren van dit uitgestrekte land, het kostuum, wapens en hoe om te vechten. Hoewel hij vroeg werd ingediend, zet Kabarda nog steeds de toon en, zou ik zeggen, de mode in de Kaukasus. Terwijl ze nog steeds aan het vechten was, zagen we haar een echt leger van dertigduizend perfect uitgeruste ruiters opstellen. Ik heb al gesproken over de waarschijnlijke westerse oorsprong van de Kabardianen. Ik zal aan wat ik zei toevoegen dat ze onder hen een zeer groot aantal edelen herkennen, wat, ondanks het feit dat ze het islamisme volgen, nog een aanwijzing zou zijn van hun oorsprong van de nobele kruisvaarders. Die hun toevlucht zochten in deze Regio's.

Nadat we de hele dag de steppe waren overgestoken, kwamen we 's avonds aan bij het station van Pericladna, een van de meest vruchtbare strofen, gelegen aan de rivier van Malka, die aan de voet van de grootste top van de Kaukasus, de berg Elbrus, ontspringt. en ontvangt al het water van de Grote Kabarda om ze naar de Terek te voeren. Hier vormt deze rivier een eiland bedekt met struikgewas; maar ernaast is omgeven, door een zeer uitgesproken bocht, een klein groen schiereiland, beplant met hoge wilgen en fijne eiken. Alles rondom Pericladna wordt verbouwd; het is een van de belangrijke kampementen van de Linie Kozakken. Bij zonsondergang zag ik enorme kuddes terugkomen van de weilanden, die over de Malka zwommen. Ossen, koeien, schapen, paarden kwamen het binnen zonder de minste aarzeling om hun stal terug te krijgen, en ze maakten deze passage met een opmerking:

---

quable gemak. Een paar jaar geleden, vertelde een Kozak ons, konden de kuddes niet worden gestuurd om te grazen op de steppe aan de overkant van de rivier, omdat ze in groot gevaar liepen om in de macht te vallen van de Circassische partijen en anderen die onophoudelijk in de regio ronddobberden. om het te grijpen.

Maar sinds het einde van de oorlog is de vlakte veilig geworden, en we horen niet meer over deze gewaagde diefstallen, wat de Kozakken van de Stanitza's niet belet nauwkeurig toezicht te houden, een permanente oorzaak van veiligheid voor het land.

Op de 14e vertrokken vanuit Pericladna, 's middags waren we in Georgiewsk. De weg lijkt helemaal op die van Vladi-Kavkas. We volgden echter niet langer de Terek, die enkele werelden van Pericladna bij Ekaterinograd door een plotselinge beweging zijn opmars naar het noorden onderbrak om direct de westelijke rand van de Kaspische Zee te bereiken. Georgiewsk is een stad, maar eerder een grote stad zonder karakter en zonder interesse. Ik kon lunchen in het hoofdrestaurant of traktir, dat op de hoek van de bazaar naar mij werd gewezen. Traktir en bazaar waren ook slecht bevoorraad, en mijn maaltijd was onvermijdelijk zeer bescheiden.

Maar ik heb het goedgemaakt met de muziek, die ik niet had verwacht op zo'n plek te vinden. Het concert was echter van een zeer primitieve eenvoud: een vrouwenstem begeleid door een draaiorgel. Goed! Ik verklaar dat muziek nog nooit zo'n indruk op mij heeft gemaakt. Het meisje dat een Russisch nationaal deuntje zong, was verre van mooi, maar ze had een stem

die zo puur timbre was, zo sympathiek, er was zo'n melancholische uitdrukking in de manier waarop ze deze melodie vertolkte.

---

van een dromerig en zachtaardig soort, dat ik, ondanks de ongelukkige begeleiding van dit werkelijk barbaarse orgel, heerlijk ontroerd was, en ik geloof dat ik die stem nog steeds hoor.

Ik verliet dit onooglijke Georgiewsk-station zo snel mogelijk, terwijl ik nog steeds langs de steppe liep, enkele vredige en goed doordrenkte rivieren overstak, nieuwe stanitza's passeerde waar we paarden uitwisselden, totdat we bij een rij heuvels kwamen die de weg zonder moeite beklimt.

Op het hoogste punt aangekomen, zagen we aan onze voeten de stad Pyatigorsk, die we tot dan toe door de hoogten eromheen niet konden zien. Ik was aan het einde van mijn race en ik vestigde me in een van de hotels van dit etablissement aan zee om daar een paar dagen uit te rusten, zonder afbreuk te doen aan de dagelijkse excursies die dit charmante verblijf biedt voor de nieuwsgierigheid van zwemmers.

Volledig omringd door de heuvels, die eindigen in een soort circus, presenteert Pyatigorsk het meest frisse en lachwekkende aspect, zittend zoals het is, bovendien op een kleine en mooie rivier, de Podkumok, die je links verlaat als je aankomt .

De naam Pyatigorsk is de Russische vertaling van het Tataarse woord Bechetau (de vijf bergen) dat wordt gebruikt om een nabijgelegen berg aan te duiden die bestaat uit vijf pieken of toppen in de vorm van piramides. Vijftig jaar geleden telde deze stad slechts een paar woningen om als asiel te dienen voor de zieken die hier te allen tijde kwamen om genezing te zoeken voor hun kwalen. Terwijl de Russische overheersing zich verspreidde

---

sants van de Kaukasus, nam het belang van Pyatigorsk, een waar sanatorium voor zijn troepen, toe, en de stad, die de provinciehoofdstad van het district is geworden in plaats van het decadente Georgiewsk, heeft tegenwoordig een sedentaire bevolking van zes- tot zevenduizend zielen. Het aantal zwemmers neemt elk jaar toe en de vestigingen zijn voorbestemd om van groot belang te worden wanneer de spoorlijn van Moskou naar de Kaukasus is voltooid. Het lijdt dan ook geen twijfel dat Pyatigorsk voor de Russische high society zal worden wat de kuuroorden in Duitsland en Frankrijk zijn voor de bredere westerse wereld.

Er is al een installatie die zichzelf probeert te modelleren naar het Duitse Kurhaus; de hotels zijn voldoende verzorgd, de restaurants begaanbaar; we hebben zelfs de middelen van een redelijk goed voorziene leeszaal. Wat ontbreekt zijn wereldse afleidingen; maar daarvoor was ik niet gekomen. Het wordt aangevuld met wandelingen en excursies, die hier meer dan één doel hebben.

Nadat ik me op de juiste manier had neergestreken op de hoofdstraat, die dienst doet als boulevard in Pyatigorsk, begon ik de volgende ochtend de plaats te herkennen.

Over de stad zelf zal ik weinig zeggen. Het is een stad van recente vorming, allemaal gebouwd in Europese stijl, waar je een aantal mooie huizen ziet, meestal laagbouw en omgeven door tuinen. Het enige mooie is deze boulevard, met zijn twee zijwegen en zijn acacia-steegje dat in het midden loopt en zich uitstrekt tot aan de bodem van de vallei die wordt bewaterd door de Podkoumok, die stroomt tussen de buitenwijk Pyatigorsk en de Kozakken-stanitza, genaamd Goretchevodskaia, geplaatst aan de overkant. De hoofdconstructies bestonden natuurlijk uit

gebouwen voor de waterdienst. De bronnen zijn zeer talrijk en van verschillende samenstelling: zwavelig-alkalisch, waterstof - zwavelig, ijzerhoudend - alkalisch, ijzerhoudend-koolzuur en alkalisch-zout. Al deze wateren zijn warme wateren waarvan de temperatuur varieert van 15 tot 37 graden. Ik zal de ziekten niet opsommen waarvoor de doktoren het gebruik van de wateren van Pyatigorsk aanbevelen; Afgezien van de overdrijving die voor alle vestigingen van deze soort wordt gebruikt, verdienen ze op veel punten de reputatie die we ze momenteel aan het geven zijn (1).

Sommige bronnen bevinden zich in de stad zelf, de andere zijn in de buurt. Maar, en dit is wat maakt het systeem van het water van Pyatigorsk één van de meest - uitgebreide die er bestaan, al deze natuurlijke bronnen stijgen in een omtrek van minder dan drie mijl in diameter, het omvat de meest afgelegen. De boulevard de la ville volgend naar de bodem van de vallei, op de helling van de heuvel, vind je de Elisa-bron.

(1) Over dit onderwerp is al veel technisch werk gepubliceerd.

“Geleerde reizigers (zegt de auteur van Letters on the Caucasus), Guldenstadt, Pallas, Klaproth, Dubois de Montpéreux, spraken over deze wateren. Vooraanstaande artsen en chemici hebben ze beschreven: Dr. Konradi, in 1830; Doctor Nieloubine, chemicus, in 1826-1827; Doctor Savinko, in 1832; Doctor Normann, in 1843-1844; Doctor Groum, uit St. Petersburg, die een boek heeft gepubliceerd over al het mineraalwater van Rusland; Afdeling Drozdoff, Pyatigorsk Ziekenhuis, etc. Hun werken zijn bekend bij de geleerde wereld. Vóór hen had dokter Haas een zeer goed boek over hetzelfde onderwerp geschreven, dat zeer zeldzaam is geworden, aangezien bijna de hele editie is omgekomen, zo wordt beweerd, in de brand in Moskou, op het moment dat ze net was verschenen. (Brieven over de Kaukasus en de Krim, p.44.)

---

beth, die zijn naam te danken heeft aan de keizerinvrouw van keizer Alexander I. Daar is een prachtige overdekte galerij gebouwd, voor gebruik door drinkbakken. Iets hoger ligt een andere, die de naam Mikaïlofski draagt en dezelfde bestemming heeft. Ze zijn het werk van de Engelse architect Upton, geboren in Rusland, aan wie we ook het badhuis te danken hebben dat wordt bediend door de Elisabeth-bron. Vanaf de hoogste van deze galerijen is er een prachtig uitzicht. We zien Pyatigorsk aan zijn voeten, verder op de Podkumok die door de steppe slingert, aan de andere kant de grote Kozakken-stanitza waarover ik heb gesproken, dan de immense groene vlakte, dan, in de verte, de eerste bergen die de Kaukasus aankondigen. , ten slotte, onderaan, met uitzondering van de horizon, de grote muur die Azië voor je verbergt en waarvan de imposante massa je overdag de tonen soms grijs, soms donkerblauw laat zien, en 's avonds als in de dageraad, zijn prachtige kleuren, die achtereenvolgens overgaan van het bleekste roze naar het meest goudoranje. Van Pyatigorsk ziet men, in al zijn schoonheid, de reus van de noordelijke helling van de Kaukasus, deze, de ware koning van de hele keten, de Elbroes, met zijn twee witte hoofden, stijgend tot een hoogte van 18.500 voet, meer zes honderd meter boven de top van Kasbek, die dus alleen de tweede rang bezet. Achter de galerijen, op de helling van de heuvel, is er een Engelse tuin met kronkelende paden, grasvelden, bosjes bomen; dit is waar de drinkers de aanbevolen oefening doen voor het beste effect van het water.

Hoewel ik geen genezing had om te volgen, had ik niet naar Pyatigorsk kunnen komen zonder zijn baden te proberen. Er is

---

er zijn nog veel verbeteringen aan te brengen om zelfs de meest bescheiden badplaats van Duitsland te bereiken; maar als er geen luxe is, zijn de benodigdheden aanwezig met alle Europese comfort, vooral in de twee belangrijkste etablissementen, namelijk de baden van Nicolajevski en die van Elisabeth. De kasten, die uitkomen op een centrale galerij, hebben elk een badkuip of liever een kalkstenen bak, voorzien van twee kranen, één met warm mineraalwater en de andere met gekoeld water, waarmee de temperatuur van de kast kan worden geregeld. Bad zoals voorgeschreven door de dokter. In elke kast worden rustbanken geplaatst, bediend door een speciale jongen, bijna altijd een soldaat van het Kaukasische leger die vervroegd met pensioen ging wegens verwondingen. Deze mannen blijven hun loon ontvangen, wat noodzakelijkerwijs de vrijgevigheid van de zwemmers toevoegt. Hun vrouwen dienen de damesbaden. Maar, ik herhaal, Pyatigorsk is in een proces van vooruitgang en ik ben ervan overtuigd dat dit kuuroord, althans vanwege zijn medische faciliteit, over een paar jaar niets te benijden zal hebben van de beste instellingen van dezelfde soort.

De volgende dag begon ik mijn excursies in de omgeving, en gedurende de hele week dat mijn verblijf duurde, hield ik niet op deze meer bescheiden plaatsen te doorkruisen, die ook hun aantrekkingskracht hebben na de grote spektakels die de weg naar mij had opgeleverd. voor mij Tiflis tot nu toe.

Mijn eerste bezoek was aan de Proval, die zich bevindt boven de bronnen en de twee galerijen waarover ik heb gesproken, op de helling van deze sterke eminentie die we

---

duidt aan onder de naam Mount Machouka. Proval betekent in het Russisch een uitgraving in de vorm van een omgekeerde trechter waarvan de basis breder is dan de bovenste opening.

Dit komt duidelijk door een aardverschuiving veroorzaakt door het werk van grondwater; de kalksteenmassa die deze leegte produceerde, losgemaakt door de infiltratie, viel en werd opgeslokt in een inwendig bassin dat het gedeeltelijk vulde. Men komt bij dit soort grot aan via een galerij die in de zijkant van de rots is gemaakt, en men bevindt zich dan in de aanwezigheid van een kleine vijver gevormd door een bron van zeer overvloedig zwavelhoudend water. Het stuwmeer, van ongelijke diepte, wordt dieper aan een van de zijden waar de grot overgaat in een galerij waardoor het water in lagere kanalen stroomt, die tot nu toe alleen zijn onderzocht door een paar gewaagde zwemmers, die beweren dat deze opgravingen heel ver. Het van bovenaf vallende licht verspreidt zich over het hele interieur van de Proval een blauwachtige kleur die een vrolijk effect heeft; maar het is overduidelijk overdreven om het een tweede azuurblauwe grot te noemen, zoals sommige Russische schrijvers in dit opzicht misleidend zeggen, verwijzend naar de grot op het eiland Capri, nabij Sorrento. Het is te veel poëzie, en Napels heeft in dit opzicht niets te vrezen van Pyatigorsk.

Mijn twee grootste races vonden de volgende twee dagen plaats, een in Geleznovodsk en de andere in Kislovodsk. Deze twee vestigingen zijn als de takken van Pyatigorsk, en ze worden begrepen in het algemene systeem van zijn wateren. De eerste bevindt zich zeventien werst van de stad en trekt naar het noordwesten. Je bent er in twee uur, door een ijver die dient

---

vice om te gaan en terug te keren, waarbij we de Bechetau omzeilen.

Goleznovodsk ligt in een vallei die wordt gevormd door deze berg en de berg Geleznoy, waaraan deze spa zijn naam dankt. Dit laagland is een echt reservoir van mineraalwater. Op natuurlijke wijze ontspringen er hier en daar achttien bronnen onder eiken, beuken en grote buxussen. Ze zijn allemaal ijzerhoudend, min of meer alkalisch, afhankelijk van hun

temperatuur, die stijgt van twaalf tot tweeëndertig graden. De vaten waarin de baden worden genomen, zijn twee aan twee beschut in. kleine rustieke gebouwen van grote eenvoud, evenals de galerij die dient als promenade voor drinkers.

Degenen die zich hier komen vestigen, kunnen in een redelijk goed hotel verblijven en weer in de naburige Kozakken-stanitza, waar je een paar redelijk schone huizen kunt zien rond een nieuwe kerk die zijn koepel en klokkentoren door de bomen laat zien. Een half uurtje is genoeg om alles te zien en het park naast de baden te verkennen. Tijdens de twee extra uren die ik in Geleznovodsk doorbracht, in afwachting van het vertrek van de ijver, had ik geen andere bron dan me te vervelen, wat ik met gewetensvol geduld deed. Maar bij mijn terugkeer werd ik gecompenseerd door het steeds nieuwe spektakel dat deze prachtige Kaukasus bood. Toen we 's ochtends vertrokken, hadden we de Elbrus in het volle licht gezien; zijn oogverblindende witheid vormde een wonderbaarlijk contrast met de azuurblauwe lucht: bij terugkomst zagen we hem weer in de laatste stralen van de ondergaande zon; lichte dampen, van een zacht paars, dimden de lucht en weerkaatsten op de sneeuw van de gigantische top een galm die, terwijl de lucht vervaagde, veranderde van felroze in

---

roze-wit, tenslotte, toen de zon volledig was verdwenen, met een razende tint als een groot lichaam dat het leven zojuist heeft verlaten.

Veel interessanter is het station van Kislovodsk, achtendertig werst van Pyatigorsk, waar ook een dagelijkse autoservice naartoe leidt.

Dit is in zuidwestelijke richting. De weg ernaartoe is minder gevarieerd dan die naar Geleznovodsk; het volgt bijna altijd de steppe, echter niet meer glad, maar onderbroken door zeer gevoelige bewegingen van de grond. Op deze route zijn nog vier oude versterkte posten van Kozakken te zien. Deze posten zijn nu overbodig geworden, de rust van het land is al lang verzekerd. Voordat we in Kislovodsk aankomen, verandert het tafereel en komt men in een diepe kloof waar de Podkumok stroomt en die aan elke kant een steile helling biedt, allemaal bedekt met rotsen, met bizarre vormen, die uit het midden van een dik tapijt van groen tevoorschijn komen. We verlaten deze kloof en volgen de Podkoumok-vallei, die we passeren nabij de stanitza Kislovodskaia, zo genoemd vanwege de nabijheid van Kislovodsk, dat in feite een paar werelden verderop ligt.

De positie van Kislovodsk, omgeven door heuvels, lijkt op die van Pyatigorsk. De trechter aan de onderkant is echter nog beter gesloten; het heeft slechts twee uitgangen, waardoor twee kleine rivieren komen, de Elkoucha en de Beresovaia, die op deze plaats samenkomen voordat ze in de Podkoumok uitmonden. Dit betekent dat het uitzicht volledig ontbreekt in Kislovodsk, dat desalniettemin, hoewel zo begraven, op een aanzienlijke hoogte boven zeeniveau ligt, 2800

---

voeten; ook de temperatuur is daar constant koel, zelfs tijdens de heetste hitte.

Het badhuis is in elk opzicht prijzenswaardig. Het bestaat uit een grote en prachtige galerij in zandsteen, vijftig meter lang, met zijn puntige openingen naar het zuiden, en met aan elk uiteinde een paviljoen, waarvan er één de bron herbergt en het andere het huis. recentere installatie en dus beter gehoord dan die van Pyatigorsk. We hebben deze constructie te danken aan dezelfde Engelse architect Upton, die, onder het bestuur van generaal Prins Vorontzof, op dezelfde manier, zoals ik al zei, de Elisabeth-baden bouwde, evenals de galerij met die naam en die bekend staat als Mikaïlofsky. Maar wat het meest opmerkelijk is aan het

etablissement in Kislovodsk, is de bron zelf, die naar buiten komt, met een borrel van bijzondere kracht, in het midden van een groot zeshoekig bassin. Enorme luchtbellen knetteren over het hele wateroppervlak en het ziet eruit als een enorme kokende ketel. Het geluid dat de bron maakt door op deze manier met kracht naar buiten te barsten, is vooral 's nachts op aanzienlijke afstand hoorbaar. Deze overvloedige fontein is ijzerhoudend-koolzuurhoudend van aard; de temperatuur is laag en niet hoger dan elf tot twaalf graden. Vóór de Russische overheersing was het bekend en bezocht door de Tataren die het Atche-Sou noemden, zuur water, en de Circassiërs die het vanwege zijn grootte, zijn kracht en zijn energetische effecten de naam NarZana hadden gegeven, dat is, geest van de helden. Tegenwoordig draagt het deze achternaam van de Narzan-fontein.

Na Pyatigorsk is Kislovodsk de

---

meer bezocht door de Russische samenleving van de Kaukasus, die daar een groot, goed onderhouden hotel vindt, waaraan een restaurant is toegevoegd dat beter wordt bediend dan in het algemeen, in deze provincies die nog steeds slecht zijn aangepast aan de Europese gewoonten. Voor het gebruik van drinkers is er vlakbij de galerij een mooie Engelse tuin ontworpen die zich uitstrekt langs beide oevers van de Elkoucha; er is zelfs, heel dichtbij, een Russische kerk van kleine maar gracieuze proporties. Het badseizoen liep ten einde en er waren nog maar weinig mensen in Kislovodsk. Zwemmers van beide geslachten komen daar vaak in voldoende aantallen bijeen om kleine balletjes te geven, waaraan natuurlijk als orkest de muziek van een van de naburige regimenten dient, die elke avond voor de galerij te horen is.

Gedurende de rest van mijn verblijf in Pyatigorsk hield ik niet op de verschillende plaatsen te doorkruisen die mij waren aangegeven, maar ging ik vaker op avontuur in de valleien en op de heuvels die ik omringde. De lezer moet ontdekken dat ik hem genoeg details heb gegeven, en ik wil slechts één excursie noemen die mij voldoende interessant lijkt om hier een plaats te krijgen. Ze bracht me terug naar de Geleznovodsk-weg om twee koloniën te bezoeken, de ene Schotse en de andere Duitse, zeven of acht werelden in die richting. De eerste, die de naam Karras-kolonie draagt, is volledig in verval. Opgericht aan het begin van deze eeuw door missionarissen die uit Schotland kwamen om een stam van Tatars-Nogaïs te bekeren, de toenmalige minnares van het land, werd het in 1807 zwaar op de proef gesteld door een plaag die bijna de hele stam wegvaagde. Sindsdien heeft ze constant

---

ment gesleept. In 1837 schafte de regering de missie af, die ze de schuld gaf van een vroegtijdige ijver jegens de Armeniërs die ze probeerde aan te trekken. De kolonie bestaat nog steeds, teruggebracht tot ongeveer dertig christelijke families met Schotse namen, maar die afkomstig zijn van kinderen die van verschillende kanten zijn ontvoerd door de nomadische Tataren van de Kuban en verlost door de missionarissen, die hen doopten en hun de Engelse taal leerden. hun nakomelingen spreken nog steeds op de een of andere manier.

Om bij de Duitse kolonie te komen, die nogal ver weg is, volgen we een pad diep in dikke struiken en langs de rechterflank van Bechetau, die zich in al zijn schoonheid laat zien, bedekt met bomen van de meest essentiële soorten. Gevarieerd, eiken , es, iep, esdoorn, beuk, etc. Dit pad was voorheen erg onzeker, vaak geteisterd door plunderaars die van de berg Bechetau en de naburige hoogten kwamen. Aangekomen in het dorp, dat de kolonie vormt, ging ik een kleine maar schone herberg binnen, gerund door een oude Duitser uit Dresden, die me, met al zijn goede aard, dit welkom gaf dat ik daar graag vond, als een herinnering . van zijn vaderland met nog steeds eenvoudige en patriarchale gebruiken. Hij liep met me

rond in de kolonie, vergelijkbaar met degene die ik eerder had gezien. Het was dezelfde eenvoud, ik zou zeggen hetzelfde fatsoen, dezelfde volgorde. De netheid van de huizen, de zorg voor de tuinen en de culturen die het dorp omringen, maken dat dit etablissement voldoende welvarend is. De tuin die grenst aan de herberg is ongetwijfeld de meest aangename van allemaal, en ik bracht daar een heerlijk uur door met kletsen met mijn

---

gastheer onder de prachtige hekjes die trouwen met de mooiste fruitbomen. Het weer was heerlijk, oneindig zoet, en het was met spijt dat ik dit charmante en vredige verblijf verliet om naar Pyatigorsk terug te keren.

Ik had alles gezien, ik had voldoende gerust, terwijl ik niet weigerde een wandeling te maken; op de 24ste verliet ik Pyatigorsk om terug te keren naar Tiflis. Door dezelfde weg te volgen, verwacht de lezer niet, en hij moet het tegendeel wensen, dat ik het opnieuw beschrijf. Ik zal mezelf tevreden stellen met het aanvullen van mijn aanvankelijke beschrijving met een paar details en het opmerken van de zeldzame incidenten die onze terugkeer aankondigden.

Het kostte ons, zoals onderweg, twee dagen om de afstand over te steken die Pyatigorsk van VladiKavkas scheidt. De eerste dag, die we volledig in de steppe hadden doorgebracht, bracht ons in slaap naar een andere strofe dan die waar we ons eerst hadden ondergebracht. Al deze kozakkenstations lijken op elkaar en zijn zo veel oases in de verlaten vlakte. Tegen de avond woonde ik het schouwspel bij van een aanzienlijke troep halfwilde paarden, die de Kozakken van de stanitza naar de Terek leidden om ze te laten drinken, met evenveel gemak alsof het een kudde schapen of ossen was geweest.

Onderweg, in het hoge gras, had ik verschillende van deze kuddes paarden ontmoet, wiens zorg, vooral sinds het einde van de oorlog, de grote bezetting en de enige industrie van de Kozakken van de Linie is. Ik hoefde mezelf alleen maar in te huren vanaf dit station en de volgende dag vertrokken we weer in het heerlijkste weer ter wereld.

We liepen naar believen; de stilte van de steppe

---

werd alleen verstoord door het geluid van onze tarantasse en het eentonige en zo melancholische geluid, midden in deze woestijnen, van de bel van de douga. Maar bij het verlaten van het volgende station maakten we een ongeval mee dat ernstig kon worden en gelukkig geen ongelukkig resultaat had. De Kozakken, die het postkantoor gedurende hun hele rij bedienen, hebben soms de bijzondere gewoonte om, om hen, zeggen ze, in de personenauto's, jonge paarden te trainen die nooit zijn gebruikt. hetzelfde moment, in de steppe waar ze in volledige vrijheid zullen grazen. We kregen twee van deze paarden, waarvan de roerganger geflankeerd was, een oude en voorzichtige draver, belast met het reguleren en matigen van de ijver van zijn buren, die we de grootste moeite hadden om ze in te spannen. De yemchik verwijderde zijn team en alles was goed voor een paar stappen. Maar al snel stopten de twee jonge paarden, bang van het geluid van de wielen, abrupt en probeerden zich te bevrijden; Omdat ze daar niet in slaagden te slagen, begonnen ze te trappen en stonden toen onder de slagen van de zweep op hun achterpoten alsof ze op ons wilden vallen; ze vertrokken eindelijk, maar met zo'n woedende en wanordelijke galop, de roerganger en de tarantasse uit de weg slepend, dat we ondanks de inspanningen van de koetsier rechtstreeks de rivier in renden, toen ze door plotselinge fantasie of instinctief gevaar stopte op tijd. De mensen van het station, die in alle haast renden, gaven hun vrijheid aan deze jonge wilden en verving hen door twee perfect getrainde paarden die de verloren tijd inhaalden. Ik bedankte de postbeambte niet voor het feit dat hij ons voor het experiment had gebruikt.

van zijn studenten. Het was zonder verder toeval dat we op de avond van die dag aankwamen in Vladi-Kavkas om daar de nacht door te brengen.

Avant d'aller plus loin et de traverser la grande chaîne qui se dresse devant nous, il convient de résumer en quelques lignes ce qui me reste à dire et ne doit point être omis sur cette contrée ciscaucasienne, que nous allons quitter pour ne plus y terugkeren.

Wanneer men zich twintig of vijfentwintig mijlen van de Kaukasus bevindt, bijvoorbeeld in Pyatigorsk, of in Georgiewsk, gelegen tegenover de Elbrus, realiseert men zich gemakkelijk, door gedachten en door een eenvoudige geografische inspectie, van deze landengte van honderd mijlen die openen tussen de Zwarte Zee en de Kaspische Zee, diagonaal doorgesneden door de grote Kaukasische muur. Tot de recente verovering van Rusland was het Aziatische deel van de Kaukasus en de regio die erop volgde altijd beschermd tegen Europese invasie. Het was niet hetzelfde, met betrekking tot de Aziatische invasies, voor het land dat zich naar het noorden en langs de keten uitstrekt en dat het grensgebied vormt, de opmars van Europa. Het is via deze communicatiebrug, zonder verder terug te gaan, dat de barbaren van Boven-Azië, de Kazares, de Mongolen, de Tataren Europa binnenkwamen; ook ontmoeten we daar de overblijfselen van twintig verschillende volkeren.

Vanuit het oogpunt van Rusland, en tijdens de periode van de laatste strijd, waren de noordelijke uitlopers van de Kaukasus en de aangrenzende vlakte voor de noodzaak van organisatie en militaire operaties opgesplitst in twee grote fictieve divisies, waarvan de naam is gebleven. : de rechterflank en de linkerflank, gescheiden door deze geweldige mijlpaal

---

genaamd Elbrus en die het midden van de ketting inneemt. De rechterflank rust dus op de Zwarte Zee en de linkerflank op de Kaspische Zee. De Kuban geeft de eerste water en de Terek de tweede. Alle volkeren die zijn aangeduid onder de algemene naam Circassians of Circassians behoren tot de rechterflank; op de linkerflank wonen de Tchetchenses en de Lesghians. Het was een van deze, in tegenstelling tot de algemene mening, dat Schamil de zetel van zijn macht had vervoerd. Vóór de emigratie had de Circassische confederatie, de talrijkste en relatief de meest beschaafde,, inclusief de Kabardiërs, een mannelijke bevolking van bijna 350.000 inwoners, onder wie er honderdduizend edelen waren. De bewoners van het linkerdeel waren minder talrijk, maar compenseerden hun numerieke minderwaardigheid door de sterke organisatie die Schamil hen had gegeven en door een intenser moslimfanatisme dat vooral onder de Lesghianen hen met de wildste energie inspireerde. Het zou te lang duren om een opsomming te maken van alle stammen waarin de bevolking van de twee grote kiesdistricten die door Rusland zijn bepaald, tot in het oneindige zijn onderverdeeld over de gehele omvang van de Kaukasische landengte. Ik wilde de lezer alleen, met een precisie die ik niet bij andere reizigers aantrof, een detail geven dat mij noodzakelijk leek in dit deel van mijn verhaal, dat ik haastig verder te gaan.

Toen ik terugkwam, verbleef ik niet in Vladi-Kavkas, bij de officiersclub, maar in een soort hotel waar ik oneindig veel beter was dan in dit postkantoor, dat de naam van de club iets te ambitieus aanneemt. 'S Morgens vertrokken, 26, kwamen we' s avonds aan op het station van

---

Kasbek. Door, zoals ik deed, de Kaukasus vanuit het noorden te naderen, begrijpen we volledig de grandioze en strenge schoonheid ervan. Zoals ik al zei, zijn het hier niet deze grote hellingen die tot in Tbilisi tot in Georgië reiken. Zelfs vóór Vladi-Kavkas zien we, van de basis tot de top, uit de boezem van de steppe deze imposante massa tevoorschijn komen

die is gevormd uit een hoop bergen waarvan de besneeuwde toppen zijn omlijnd in een bijzonder gekwelde lijn tegen het blauw van de lucht. Terwijl iemand tussen Vladi-Kavkas en Lars opkomt, lijkt de massa, die van een afstand slechts één lichaam lijkt te zijn, uiteen te vallen. We kunnen eerst op de voorgrond een drievoudige berg bergen onderscheiden die men zou zeggen volledig loodrecht. Verderop begeeft men zich, terwijl men nog lopend is, in de verontreiniging waar de Terek stroomt, en aldus de voet op de eerste deur van de Kaukasus zet, heeft men voor zich het verbazingwekkende vooruitzicht van deze grote traan die in Plutonische tijden werd geopereerd door vuur en water in deze immense barrière die door de Schepper is gevormd tussen Azië en Europa. Van Lars tot Kasbek, toen ik de Darial overstak, zag ik achterstevoren die geweldige verschrikkingen die ik probeerde te beschrijven. Ik zal niets toevoegen aan mijn eerste verhaal; je moet zulke dingen zien, want ze tarten elke beschrijving.

Een zeer interessante aflevering wachtte me op het station van Kasbek, waar ik had voorgesteld om de nacht door te brengen. Ik noemde onderweg de recent gebouwde kerk die we in dit dorp zien. Tegenover, en op enige afstand aan de andere kant van de Terek, is er nog een zeer oude, gewijd aan Sint-Joris, en waar elk jaar het feest van de heilige wordt gevierd, dat precies de volgende dag viel,

---

27 augustus. Deze plechtigheid trekt, zelfs van grote afstand, een grote toestroom van gelovigen aan wier geloof, zoals onder al deze verbasterde christenen van de Kaukasus, veel te wensen overlaat met betrekking tot de orthodoxie, maar desalniettemin zeer levendig is in zijn onwetende eenvoud. Vanaf die dag waren de priesters die zouden gaan optreden uit Vladi-Kavkas gearriveerd, en ze brachten de avond door met het zingen van hymnen in de kerk van St. George, ter voorbereiding op de ceremonie van de volgende dag. Niet aanwezig omdat het nogal laat plaatsvindt, wilde ik toch van de gelegenheid gebruik maken om deze merkwaardige kerk te bezoeken, geplaatst in de meest pittoreske omstandigheden. Op de 27e stond ik vroeg op, met de bedoeling dit bezoek voor ons vertrek af te leggen. Het weer was nat en koud; een fijne regen maakte het pad glad, en het was niet zonder moeite, nadat ik de Terek was overgestoken en een gehucht aan de overkant was gepasseerd, dat ik het smalle pad kon beklimmen dat slingert op de helling van de rotspiek aan de waarvan de bovenkant de kerk is. Bovenaan zien we aan de andere kant een wilde vallei die lijkt op die waar de rivier stroomt. We zijn in het sneeuwgebied en ik had gedacht dat ik midden in de winter was.

Na een paar ogenblikken te hebben nagedacht en de woestheid van de twee kloven te bewonderen die door deze enorme bergkam gescheiden zijn, ging ik naar de kerk en had daarvoor een muur van grote dikte moeten oversteken en geflankeerd door een sterke toren die in het verleden., beschermde haar.

De kerk, in het midden gelegen, was al omringd door een compacte menigte, die de vorige avond was gekomen en de voorbereidende diensten had bijgewoond; het werd elk moment groter door nieuwkomers. Het was een

---

Een zeer interessante look die deze ontmoeting van de Georgische bergbewoners bood, in hun originele traditionele klederdracht. Ik zag daar prachtige soorten vrouwen, met hun lijfjes en brede zijden broeken, en hun met goud geborduurde hoofdbanden, als een diadeem op hun hoofd geplaatst, waaraan de lange witte sluier is vastgemaakt die ze over hun schouders gooien. Toen ik door de nauwe deur van de kerk liep, zag ik een groot aantal vrouwen en kinderen binnen, van wie de meesten daar de nacht hadden doorgebracht. In de hoeken, bij de

pilaren, sliepen of huilden de heel kleine kinderen, liggend op kleren, op lompen, halfdood van de kou.

Ik had voor mijn ogen het armste en tegelijkertijd het meest ijverige deel van de bevolking voor ogen. De gehuchten blijven een aantal mijlen leeg en de moeders brengen hun kinderen mee. Deze kerk van St. George, in de vorm van een Grieks kruis, vertoont alle kenmerken van een oude constructie; het moet teruggaan tot de tijd van de introductie van het christendom in deze landen, dat wil zeggen in de vierde of vijfde eeuw. Men ziet binnen zeer oude fresco's, van een vrij primitieve stijl, zelfs grof, die de Heiland en verschillende heiligen voorstellen. Een Sint-Joris te paard neemt de ereplaats in op de scheidingswand die het heiligdom isoleert en lijkt op het pristal van Russische kerken. Toen ik de omheining verliet, en terwijl ik aarzelde, op zoek naar een langzamer en minder glad pad om af te dalen naar de Terek dan degene die mij had gebracht, werd ik aangesproken door een jonge man met een zeer goede uitstraling, die me begroette met een Europees gemak dat Verras me. Ik was zelfs nog meer verrast

---

toen hij, ongetwijfeld mijn aarzeling gokend, me in het Frans aansprak en me, in zeer goede bewoordingen, de informatie gaf die ik nodig had, me wijzend op een afstand een pad dat verschillende omwegen maakte, dat me oneindig veel zachter leidde naar de rand van de rivier. Deze jongeman was de zoon van een Georgische prins, die generaal werd in dienst van Rusland en het bevel voert over het district Kasbek. Hij sprak Frans met grote zuiverheid en terwijl ik hem bedankte, kon ik mijn verbazing niet verbergen om in de kloven van de Kaukasus dit voorbeeld van hoger onderwijs te vinden dat men niet altijd aantreft in de jeugd van de naties die beweren het monopolie van de beschaving te hebben.

Deze excursie had me langer geduurd dan ik had verwacht. Die dag maakten we maar twee stations, en na even uit te rusten in Gobi, kwamen we 's avonds aan in Kaïchaour om daar de nacht door te brengen.

Van Kasbek tot aan de passage van de bergkam moeten we met meer gemak, maar ook met meer gevaar, de steile helling op moeten die we een paar dagen eerder waren afgedaald. Door de ochtendregen was de wintertemperatuur van de Kaukasus nog verder afgekoeld, en toen ik in Kaïchaour aankwam, was ik letterlijk bevroren door de kou. Onderweg vergat ik een vervallen klooster te noemen dat je kunt zien, voordat je dit station bereikt, op een steile heuvel. Het heet het klooster van Zion, Georgische uitspraak van de naam van Saint-Simeon; zijn enorme overblijfselen, zwart geworden door de tijd, getuigen van zijn hoge leeftijd.

We kregen goed verwarmde kamers in Kaïchaour, en, in feite, met het weer, dit

---

was geen overbodige luxe. Nadat we daar een uitstekende nacht hadden doorgebracht, vertrokken we de volgende dag, 28, om te gaan slapen in Doucheti, waar we rond vijf uur 's avonds aankwamen. Geen enkel incident gaf onze route aan, behalve de ontmoeting van een nieuw en groter konvooi van Circassische emigranten, dat we onderaan de afdaling moesten passeren voordat we Passanaour bereikten. Het waren inderdaad twee- of drieduizend; het zag eruit als een heel volk op mars, en het kostte ons bijna een uur om uit deze menigte te komen. De dag ervoor hadden we, in de opkomst van Gobi, enkele achterblijvers van deze grote stam gezien die honderden karren met zich meebrachten waar vrouwen en kinderen samen met de bagage ineengedoken zaten.

We werden gedwongen om te gaan wandelen, en de Yemtchik hadden grote moeite om onze tarantasse te leiden temidden van de congestie en wanorde van de weg, des te meer als deze

bergbeklimmers, wier aantal hen meer gedurfd maakte, en die, misschien , behoorden tot stammen die woester en vijandiger waren tegenover Europeanen dan degenen die we al waren tegengekomen, en deden duidelijk hun best om onze doorgang moeilijker te maken. Sommigen probeerden zelfs onze paarden bang te maken, en eens waren we bijna aan het rollen over de afgrond die aan de weg grenst. Omdat ik niets met hun ongeluk te maken had, vond ik het proces nogal oneerlijk. Ik had niettemin medelijden met deze arme mensen, dus gedwongen om weg te gaan uit een land dat ik niet als mijn vaderland zou hebben gekozen, maar dat van hen was en dat ze jarenlang dapper hadden verdedigd.

We gingen snel naar Passanaour, zonder te nemen

---

die tijd om van paard te wisselen; maar we stopten een uur bij Ananour voor de lunch. Mijn maaltijd, die te zuinig was, werd snel verzonden en ik profiteerde van de tijd die ik nog had om de twee kerken van het klooster of kasteel waarover ik sprak, en waarvan ik de details niet had kunnen waarderen, opnieuw te bezoeken. ze gezien te hebben, op weg naar buiten, dat 's avonds vrij laat. Na een meer volledige inspectie was het gemakkelijk voor mij om te erkennen dat een van deze kerken, de kleinste, die vlakbij de omheining staat, verreweg de oudste is. Het valt in puin en bevat slechts één merkwaardig ding, het is een graf in de vorm van een cenotaaf, in marmer, waarop een inscriptie in de Georgische taal staat. De hoofdkerk, de middelste, die in goede staat verkeert, is gebouwd in gotische stijl, met uitzondering van de groene koepel, die puur Russisch is en later moest worden toegevoegd. De ingang is versierd met sculpturen die allegorische bomen voorstellen waaraan druiventrossen hangen, een nogal onhandig vakmanschap, maar dat niet nalaat zijn effect te sorteren. Boven de deur zijn ook Georgische inscripties te zien; Ik had niemand om me de betekenis te vertellen. Echt origineel is de klokkentoren, waarvan het luiden wordt gebruikt door de twee kerken, en die geïsoleerd is op de rand van de heuvel. Het bovenste gedeelte is bijzonder merkwaardig en bestaat uit een kleine koepel die op zes stenen pilaren is geplaatst, waardoor het de vorm krijgt van een baldakijn ondersteund door kolommen. In dit verband is dit de plek om, voordat we de Kaukasus verlaten, te zeggen dat al deze hogere valleien, die we zojuist hebben doorkruist, een oneindig aantal oude kerken en christelijke kapellen bieden met grote verering onder

---

inwoners, dat wil zeggen, Osseten en Ingushes, die worden gescheiden door de bovenste Terek, en Khevsours, verspreid over de zuidelijke helling, langs de Aragvi of de Tshornaja.

Ik heb weer een koude nacht doorgebracht in Doucheti. Voor het avondeten had ik tijd om het stadje nog een keer te bezoeken, een flink eind verwijderd van het poststation.

Aan wat ik heb gezegd, zal ik slechts één detail toevoegen met betrekking tot de balkons waarmee elk huis is versierd. Deze balkons zijn geschilderd in de meest uiteenlopende kleuren, wat een bijzonder vrolijk aspect geeft aan de hoofdstraten van Doucheti. Nog een opmerking. Bij de deur van een van deze huizen zag ik een kleine beer vastgebonden, die dartelde als een jonge hond, zover de lengte van zijn ketting het toeliet. Mij werd verteld dat er veel in de buurt waren van deze kleine soort. Terugkomend op het station via een ander pad, passeerde ik een bos waar ik onverwachts een kampement van Circassians ontdekte. Ik zweeg even om erover na te denken. De vrouwen waren druk bezig met het bereiden van het avondeten en werden gezien als komen en gaan met hun rode kleren, in voortdurende commotie. De mannen, die ook druk waren, gaven de paarden water, voerden de ossen en buffels en zetten de karren weg. Het was een lawaai, een komen en gaan als in een echt zigeunerkamp. Deze groepen, zo gevarieerd, en waarin ik buitengewoon intelligente figuren

opmerkte en sommigen getekend op de hoek van echte adel, wekten bij mij het meest oprechte medelijden op.

De volgende dag verliet ik Doucheti vroeg genoeg om, voordat ik terugkeerde naar Tiflis, mijn

---

comfortabel, zoals ik mezelf had beloofd, de oude stad Mtskheta. Bijna in galop afdalend over de weg, die een constante helling volgt, werden we plotseling tegengehouden door een nieuw konvooi van Circassische emigranten dat erg leek op het konvooi waarvan we zoveel moeite hadden gehad om ons tussen Kaïchaour en Passanaour te ontwarren. Ik had Tiflis verlaten met de angst dat deze grote emigratie volkomen volbracht zou worden; de lezer ziet dat mijn sympathieke nieuwsgierigheid goed was gediend. Deze caravan was bijna net zo groot als die van de vorige dag. Het was dezelfde uitrusting en dezelfde opstopping op een vaak erg smalle weg. Maar er was niets vijandigs aan hun gedrag. Integendeel, ze leenden zich met veel genade voor onze passage en wurgden hun karren om ons te laten circuleren. Het duurde bijna een uur voordat we de kop van hun immense colonne konden bereiken.

Toen ik ze verliet, en hoewel ze me niet konden begrijpen, wenste ik ze veel succes uit de grond van mijn hart.

Onze yemchik, die de verloren tijd wilde inhalen, leidde ons in zo'n trein, vandaar was het amper twaalf uur toen hij ons stopte op het station van Mtskheta.

Ik lunchte eerst en ging toen naar mijn inspectie.

Mtskhet of Mtskheta, ik heb de lezer al gewaarschuwd dat de twee namen elkaar zeggen, ligt precies op de plaats waar de prachtige rivier die ik onverschillig de Aragvi of de Tshornaja noemde, uitmondt in de Kour. Zijn positie was goed gekozen door de eerste christelijke koningen van Georgië, die er hun hoofdstad van maakten. Het gaat door voor de heilige plaats waardoor het christendom het land binnenkwam toen, aan het begin van de vierde eeuw (318), de heilige Nina

---

kwam om de bekering van koning Mirian te bedienen. Hij liet daar eerst een houten kerk bouwen. Maar degene die als de ware stichter van Mtskheta wordt genoemd, is Mtskhetos, de zoon van patriarch Khartlos die naar verluidt de natie van de Khartles of Georgiërs heeft gevormd en die zijn naam aan het land gaf, genaamd Khartli voordat hij Georgia werd genoemd. - Een traditie, die al vroeg verzameld is en die is overgedragen als een geloofsartikel, zorgt ervoor dat Mtskheta de tuniek van de Heiland naar Mtskheta brengt door een plaatselijke Jood, die in Jeruzalem was op het moment van zijn dood. Hieraan wordt toegevoegd dat de heilige tuniek precies werd begraven op de plaats waar koning Mirian de eerste kerk in de stad bouwde, die de kathedraal werd van de patriarch, van de Catholicos van Khartli. Deze houten kerk werd in de zesde eeuw vervangen door een stenen kerk waarvan de constructie wordt toegeschreven aan koning Waktang Gouraslan, degene die zijn woonplaats voor het eerst naar Tiflis verplaatste. De Catholicos van Georgië, die onafhankelijk waren geworden van de patriarch van Antiochië, bleven wonen in Mtskheta, die in twee eeuwen een stad van een zeker belang was geworden. Maar de afwezigheid van de Georgische heersers bracht het onmiddellijk ten val en in 1318 verwoestte een aardbeving het grootste deel ervan, en in het bijzonder de Kerk van de Heilige Tuniek. Herbouwd door koning George, zesde van de naam, verwoest door Tamerlan (TimourLeng) aan het einde van de veertiende eeuw, gerestaureerd in de volgende eeuw door koning Alexander, vaak aangepast door de volgende prinsen, heeft deze tempel, ondanks vele transformaties, toch behouden zijn primitieve

regelingen, waarbij de verwoesting de enorme stevigheid van zijn sterke muren niet had kunnen ondermijnen. Hij ging door, sinds de zijne

---

stichting, om de graven van de koningen van het land te ontvangen; dus het wordt terecht de Saint-Denis van Georgië genoemd.

Het is in deze historische kerk en in de uitgestrekte ruimte die het omsluit dat bijna volledig vandaag bestaat uit wat er overblijft van de oude hoofdstad Khartli. Zoals de meeste Georgische tempels, was deze omringd door vestingwerken die bedoeld waren als asiel voor de inwoners, in tijden van nood of tijdens de invasies die vaak terugkwamen in een land van doortocht. We zien nog steeds dat deze omheining een vierhoek vormt met torens in het midden van de zijkanten en onder elke hoek. Het interieur van dit versterkte plein moet een klooster hebben gehad, te oordelen naar de overblijfselen van de gebouwen die aan de omheining grenzen en die waarschijnlijk werden gebruikt om de monniken en de Catholicos te huisvesten. De kathedraal, waaraan we de naam Swêti-Tzkhowêli geven, staat in het midden. De materialen die voor de constructie zijn gebruikt, zijn een soort groen porfier met roodachtige tinten. Het behoort tot de Georgische stijl en heeft een enorme majesteit. De koepel eindigt niet in een koepel, maar heeft een dak dat taps toeloopt als een grote puntmuts. Vliegende engelen, symbolische dieren, ingelijst in lijstwerk, werden op verschillende delen van de muren uitgehouwen. Het interieur presenteert een cachet van hoge oudheid dat kan worden herkend aan de zwaarte van de pilaren en de zeer open bogen van de gewelven. Er is een grote soberheid van versiering, zelfs in het koor en het heiligdom. Het echte heiligdom, dat wil zeggen de meest gerespecteerde plaats van de kerk, is een kapel aan de rechterkant als je binnenkomt. Het is als een kleine stenen kerk en gewelfd in de grote, met een deur en twee

---

Ramen. Het markeert, zeggen ze, de plaats waar de tuniek van Onze Lieve Heer werd begraven. De meest wrede invasies, voegt de traditie toe, hebben dit heilige der heiligen gerespecteerd, en er wordt beweerd dat Timur zelf, terwijl hij de rest van de tempel verwoestte, dit oratorium had bewaard, waarin hij zelfs een paar ogenblikken bad. In het koor is de zetel van de patriarch of catholicos te zien. Maar wat het meest opmerkelijk is in de grootstedelijke kerk van Mtskheta, zijn de graven van de koningen en prinsen van het land, grotendeels opgesteld voor het pristal. Ze zijn niet monumentaal en bestaan alleen uit platen die op de grond zijn geplaatst en bedekt zijn met nauwelijks leesbare inscripties. Omdat ik de betekenis niet kende, moest ik vertrouwen op de uitleg die ik ter plekke kreeg. Ik werd onder meer gewezen op het graf van koningin Thamara, die zich in de twaalfde eeuw onderscheidde door haar patriottisme, en, aan weerszijden van de iconostase, de begraafplaats van de laatste twee koningen van Georgië, Heraclius en zijn zoon George . Op een van de pilaren kreeg ik opnieuw een portret van volledige lengte van een Georgische koningin en haar zoon te zien. Dit zeer oude werk bewijst dat de kostuums in Georgië niet zijn veranderd, met heel weinig verschil. Vlakbij is een soort troon met daarboven een baldakijn; het was daar, zo is mij verteld, dat koningen tijdens religieuze ceremonies gingen zitten. De plechtigheden van de kathedraal van Mtskheta worden altijd ijverig bijgewoond, en elk najaar wordt daar een festival gevierd dat een aanzienlijke menigte uit Tiflis en uit alle delen van Georgië trekt (1).

(1) Ik had niet het geluk dit feest, dat een grote reputatie geniet, bij te wonen. De lezer zal mijn spijt beoordelen door het

---

Na met grote belangstelling de oude grootstedelijke tempel van het Georgische christendom te hebben bezocht, ging ik op zoek naar wat er overblijft van deze lang verwaarloosde hoofdstad. Zoals ik al zei, het zijn slechts ruïnes, een hoop puin naast een paar huizen met het meest magere uiterlijk en zelfs eenvoudige hutten waar honderd Georgische en Armeense gezinnen in armoede leven die de hele stad vormen. koninklijke Mtskheta. Temidden van deze verwoesting zien we echter een tweede kerk met een prachtige constructie en redelijk goed bewaard gebleven, de kerk van Samthavro of het aartsbisdom genaamd, en, aan de rand van de rivier, een kleine kapel die een goed effect heeft en waaraan we de naam geven van de kapel van Antiokhia. Ik moet een merkwaardige bijzonderheid niet weglaten

Het volgende verhaal, dat ik ontleen aan de kostbare aantekeningen van graaf Stackelberg: “ Het feest van Mtskheta wordt elk jaar gevierd op 10/22 oktober. Aan de vooravond van de heilige dag komen van alle kanten rijen zwaarbeladen lastdieren aan en wagens die worden voortgesleept door buffels en begeleid door groepen mannen te voet of te paard. Iedereen nestelt zich rond het heiligdom, de rijksten in tenten, de armsten op tapijten onder de sterren. Ieder brengt een geschenk mee naar de priester om namens hem een gebed uit te spreken. Deze offergaven bestaan uit geld, vee of graan. Na deze plicht te hebben vervuld, denkt men er alleen maar aan vrolijk te overnachten. We steken vuurtjes aan waaromheen we in een cirkel staan, we koken de thee, we roosteren het vlees op geïmproviseerde spitten, we ontkurken de huiden, waarvan de inhoud circuleert in de azarpeches, een soort zilveren beker met een lange steel die eruitziet als een lepel. Na de toast op de keizer en de autoriteiten van het land, hebben de gasten hun beurt van eer, en de gezondheid moet door elk van de assistenten in de ronde afzonderlijk worden gedronken. Deze plengoffers lokken een luidruchtige vrolijkheid uit, verdubbeld door de dissonante akkoorden van de zourna, die

---

non die nog steeds te zien is in Mtskheta: ik bedoel de oude tempel van Bethlehem, gegraven in de diepten van de rots, en die getuigt van grote inspanningen, bezield en ondersteund door een vurig geloof. Ik eindigde mijn rondreis door de dode stad met de ruïnes van het kasteel, naar verluidt de thuisbasis van de eerste koningen van Georgië, en dat ook aan de rivier ligt. De weinige overgebleven muren, op dezelfde manier bekleed met dikke torens, getuigen van een waar begrip, in deze afgelegen periode, van de bouwkunst die werd toegepast op prinselijke woningen, die toen, zoals te zien is, veel meer behielden. elders, van het fort dan van het paleis.

Deze beschrijving van wat Mtskheta was, zou niet compleet zijn als ik niet een paar woorden zou zeggen over een laatste kerk die te zien is op de top van een berg die uitgehouwen is.

is het nationale orkest, bestaande uit fluiten, tamboerijnen en driehoeken.

We schreeuwen, we zingen, we dansen en de ontploffingen van vuurwapens versterken het lawaai. Niets is pittoresker dan deze wirwar van mannen, vrouwen, dieren, karren, tenten, tapijten en mustakis in schitterende kleuren, allemaal verlicht door het bleke licht van de maan, dat contrasteert met de roodachtige vlam van de vuurpotten. Het tumult duurt de hele nacht, en wanneer de Georgiërs erop worden gewezen dat deze bacchanalen ongepast zijn aan de deuren van een kerk en weinig te maken hebben met de heiligheid van een pelgrimstocht, antwoorden ze dat God verheugd is zijn schepselen in de stad te zien. en dat hun verdriet de Almachtige zou kwellen. Bij het aanbreken van de dag houdt de orgie op en gaat iedereen devoot naar de mis. Dan, degenen die een lange reis moeten maken om hun kamp op te bouwen, terwijl de anderen de vieringen voortzetten tot de avond, door te voet (tomacha) of in gesimuleerde gevechten te paard (djighit) te worstelen, zonder nadeel. Liedjes en het onvermijdelijke plengoffers. (The Picturesque Caucasus, door Prince Gagarin en Count Stackelberg, 20e uitgave.)

piek aan de andere kant van de Tshornaja. Het is een van de oudste van het land en draagt de naam van Saint-David, maar vaker die van het Eerbiedwaardige Kruis (Djouari-Patiosani), omdat op deze plaats, naar men zegt, uit Palestina werd meegebracht. betwist door andere heiligdommen. Het is zeker dat men in Mtskheta, sommigen zeggen in de kerk van Saint-David, anderen in de kathedraal, een houten kruis bewaart waarvan de vertaling teruggaat tot onheuglijke tijden; het was zorgvuldig gewikkeld in banden van fluweel, vastgemaakt met linten en zijden koorden, om te voorkomen dat het uit elkaar zou vallen. Het eerbiedwaardige kruis is slechts een traditie; maar de reiziger moet met trouw alle tradities van een volk verzamelen en respecteren, omdat ze vaak de enige geschiedenis zijn en in alle gevallen een van de meest interessante kenmerken van zijn fysionomie vormen.

We vervolgden eindelijk de weg naar Tiflis, en twee uur later bevond ik me in Hotel d'Europe, heel blij dat ik niet alleen kon rusten van mijn echte vermoeidheid, maar ook om de nodige zorg aan mijn gezondheid te kunnen geven., Die was niet ongestraft blootgesteld aan deze plotselinge temperatuurveranderingen en aan deze aanzienlijke variaties tussen de extreem hete en de extreme kou die men tegenkomt bij het oversteken van de Kaukasus; en ik was het twee keer overgestoken, bijna snel achter elkaar. Maar ik was niettemin blij dat ik deze prachtige excursie heb kunnen volbrengen, die me een van de grootste scheppingsspektakels had laten zien en emoties had opgewekt die ik allemaal vind door heel onvolkomen ze in dit verhaal te reproduceren, inclusief meer

---

dat niemand ik alle ontoereikendheid voel. Ik bedankte toen mijn geluk, waardoor ik me weer in deze regio had ontmoet, geïllustreerd door de dertig jaar van strijd, enkele overblijfselen van een bevolking die het tot een apart land maakten en het een originaliteit gaven die het nooit meer zal vinden. (1).

(1) De lezer kan van mij, die als een eenvoudige toerist in de Kaukasische regio reizend, geen reeks speciale en wetenschappelijke begrippen eisen die ik niet zelf kon verzamelen; maar aangezien ze hem niet kunnen ontgaan, vraag ik toestemming om ze te lenen van de prachtige inleiding die door dezelfde graaf Stackelberg aan het hoofd van de schilderachtige Kaukasus van prins Gregory Gagarin is geplaatst. Dit is hoe het wordt uitgedrukt in de paragraaf getiteld "Klimaat en producten": " De Kaukasus, die tussen 37 en 45 graden noorderbreedte ligt, biedt echter niet de klimatologische omstandigheden die geschikt lijken voor zijn zuidelijke situatie. De nabijheid van eeuwige sneeuw, de hoogte van de plateaus, de gewelddadige winden van de bergen, de afwezigheid of frequentie van regen, afhankelijk van de plaats, veroorzaken de meest abrupte temperatuurcontrasten. Het klimaat van de noordelijke helling verschilt weinig van dat van Zuid-Rusland, en hier zullen we alleen de Transkaukasische regio's onderzoeken.

- Het graanoppervlak geeft een totaal van 36.000 vierkante werst, van een hoogte van 5000 tot 7.000 voet boven de zee - Het tuin- en fruitbomengebied omvat 16.000 vierkante werst, waarvan het hoogteverschil met de vorige 3000 voet is. - Eindelijk heeft de verzengende zone een oppervlakte van 52.000 vierkante werst.

---

des prorinct's t, '(/ iISCUUC ((SÙ'iliICS i't'sses) : De steden van Alexandropol.

Akhalkalaki, Choucha hebben een klimaat vergelijkbaar met dat van Stockholm en Revel. Titlis. Telaw. Signakh. Chêinakha komt overeen met de zuidkust van de Krim. -Route. lîakou. Lenkoran. Elisabethpi> 1 geniet van de temperatuur van het Koninkrijk der) Sicilië.

Dergelijke duidelijke klimatologische variaties moeten noodzakelijkerwijs analoge resultaten opleveren in de volgorde van natuurlijke producten. Dus we zien vaak in de hooglanden land, heeft boete voor alpine grassen bieden, terwijl we afdalen in de valleien, gerst, haver, gierst en rogge, tarwe en maïs, tenslotte de moerbeiboom en de amandelboom, en dat in een ruimte van een enkele competities, zoals in Choucha.

bijvoorbeeld.

De provincies van de Kaukasus produceren alle producten van gematigde klimaten, en suikerriet, verbouwd in de buurt van Lenkoran. op de Kaspische Zee, is een uitzondering die zich nog in de testfase bevindt. Dergelijke plaatsen die in de zomer een overweldigende hitte ondergaan, worden vanwege de strenge winters niet gecompenseerd door de verzengende landen. Dus planten die langzaam groeien en op hun wortels moeten blijven, kunnen dit niet, terwijl alles wat topisch rijpt binnen zes tot zeven maanden zich er wonderwel aan aanpast.

HOOFDSTUK VII

Tiilis. - Georgië.

Teruggekeerd naar Tiflis voor een verblijf van enkele maanden, daar zorgde ik voor de vorming van een ietwat definitieve installatie.

Ik verbleef echter enige tijd in het hotel voordat ik een meer geschikte accommodatie kon vinden.

Maar om mijn voorliefde voor wandelen te bevredigen en de omgeving van de stad te verkennen, waarvan de schoonheid een van de grootste attracties is, naar mijn mening, besloot ik een paard te kopen en vond er een, lopend. die mij niets te wensen overliet; Ik hoefde mezelf alleen maar te applaudisseren voor deze aanwinst, ondanks de vrij hoge prijs die ik ervoor moest betalen. Ik kocht een tweede paard, een Kabarde-paard, voor mijn excourrier Niccôla. Ik noem hem zo omdat hij, nadat hij van mij had gevraagd om mij te vergezellen naar de Kaukasus, waar hij niet nutteloos voor mij was geweest, mij bij zijn terugkeer smeekte hem in mijn dienst te houden als een dienaar, en dat met zoveel demonstraties van toewijding waarmee ik ermee instemde, nog niet de ernstige fouten erkend hebbend waardoor ik hem spoedig daarna wegstuurde. De maand september

---

Iedereen bracht een bezoek aan de stad Tiflis en haar voorsteden.

Alvorens over mijn excursies te spreken, is het raadzaam om een beschrijving te geven van deze hoofdstad van Georgië, maar daaraan vooraf te gaan, volgens een gewoonte waarvoor de lezer wordt gewaarschuwd, door een snel overzicht van de geschiedenis van de regio, die bovendien is dat van de stad zelf.

De Georgische natie claimt de hoogste oudheid. Zonder alles over te nemen wat ze gelooft en vertelt over haar heroïsche leeftijd, moeten we het erover eens zijn dat Georgië al heel vroeg verschijnt in de geschriften van historici en geografen, zoals onder anderen Plinius en Pomponius. De nationale kronieken gaan oneindig veel hoger terug, en de traditie wil zelfs dat de auteur van de Georgische familie niets minder is dan de patriarch Thargamus, afstammeling, in de vierde graad, van Noach, en wiens zonen leefden, zo wordt beweerd, de regio omvatte enerzijds tussen de Zwarte Zee en de Kaspische Zee, en anderzijds tussen de

Kaukasus en de berg Ararat. Het is in feite op deze laatste keten dat, volgens de Bijbel, de ark stopte na de zondvloed. De bewering van de Georgiërs zou in overeenstemming zijn met de bijbelse waarheid en de universele traditie die uit de regio van de Kaukasus het hernieuwde menselijke ras naar beneden haalt, dat zijn naam van het blanke ras heeft behouden, kinderen van deze achterkleinzoon van Noach, de oudste had Armenië , en het tweede Georgië. Dit waren de Khartlo's die ik al heb genoemd, die zijn naam aan het land (Khartli) gaven en wiens zoon, Mtskhetos, de stad Mtskheta stichtte.

Het is aan diens opvolger, Ouplos, dat we de oprichting te danken hebben van de holbewonersstad, genaamd, naar zijn naam, Ouplos-Tsikhé, die te zien is in de Kour-vallei.

---

hoger, op enige afstand van Gori en niet ver van Tiflis. Dit voert ons terug naar een tijd vóór de zevende eeuw vGT, want pas toen leerden de Perzen de Georgiërs het gebruik van steen en mortel voor hun constructies. Ik zal niet verdwalen in deze verre oorsprong, en een paar regels zullen voldoende zijn om samen te vatten wat essentieel is om te zeggen over de authentieke geschiedenis van het land.

Vrijwillig onderworpen aan Alexander, tijdens zijn expeditie naar India, Georgië, dat toen Iberia omvatte met een deel van Albanië en Colchis, begon kort na de dood van de veroveraar weer onafhankelijke koningen te hebben. Onderworpen of beter gezegd geregeerd door de Parthische vorsten Arsacides, aan het begin van onze jaartelling, en vervolgens door de Sassaniden van Perzië, werd het in de achtste eeuw, na lang verzet, de verdeling van de Kalifes. In het midden van de volgende eeuw slaagde het erin het moslimjuk van zich af te schudden, maar om spoedig terug te vallen onder dat van de Dilemieten en de Bouïdes, verliet het de naburige provincie Ghilan, en die ook het mohammedanisme beleden. Alp-Arslan, sultan van de Seljoucid-dynastie, die over Perzië regeerde, veroverde Georgië tegen het einde van de elfde eeuw, en een groot aantal Seljouciden vestigde zich daar toen. Maar de troon van Georgië was niettemin bij de nationale dynastie gebleven, bekend als de Bagratides. Van 1089 tot 1125, de meest illustere van de prinsen van dit ras, David III, die de Seljoucid-dominanten met verschillende overwinningen had verdreven, richtte de verwoeste steden op, herbouwde de staat en zijn natie en ontving de naam van Aghma-Chénébéli, reconstructeur, klusjesman. Onder zijn opvolgers heeft Georgië een blijvende herinnering aan

---

de beroemde koningin Thamar of Thamara, die aan het einde van de elfde eeuw het herstelwerk van David III voltooide.

De geschiedenis van deze is legendarisch geworden, en overal laten we je zijn sporen zien, zelfs in monumenten waar hij geen deel van uitmaakte. Het was omdat het onder het bewind van deze koningin Thamara was dat Georgië zijn hoogtepunt bereikte, al snel verduisterd door de Mongoolse invasies van Genghis en zijn opvolgers, in de volgende eeuw vernieuwd door die van Timour-Leng. In 1417 slaagden de Georgische koningen, die lang afhankelijk waren van de Tataren-Mongolen, net als de grote vorsten van Rusland er ook in om van hun indringers af te komen. Maar na de val van Constantinopel en het oostelijke rijk werd Georgië opnieuw het toneel van mosliminvasies. Veroverd in de zestiende eeuw door de Sophis van Perzië, moesten de koningen, om hun troon te behouden, het christendom afzweren, een verzaking die gelukkig niet erg oprecht was en die weinig schade toebracht aan de nationale religie. Terwijl de Perzen voornamelijk Oost-Georgië domineerden, veroverden de Ottomanen het westelijke deel. Het onderwerp van een twee-eeuws geschil tussen deze twee grote mohammedaanse machten, die soms aan de een en soms aan de ander toebehoren en gehoorzamen, maakte Georgië uiteindelijk, in 1797, zich in de persoon van zijn laatste

koning, George XI, tot zijn onderwerping. naar Rusland, dat hem in zijn debatten met zijn onderdrukkers een bescherming had verleend, ziet men, weinig ongeïnteresseerd.

Dat is in een notendop de geschiedenis van Georgië. De details komen vanzelf en komen beter tot hun recht bij de herziening van de belangrijkste monumenten van Tiflis en omgeving.

Tiflis ligt aan beide oevers van de Kour, die de stad doorkruist, grotendeels ingesloten tussen steile rotsen en bekroond met huizen en gebouwen. De rivier is daar slechts een derde van zijn loop, die een omvang heeft van tweehonderd mijlen, van de berg Saganlouck, waar hij ontspringt, in de Turkse pachalik van Akhaltsik, nabij Kars en Erzeroum, tot aan de Kaspische Zee. . Voordat het Tiflis bereikt, stroomt het eerst naar het noorden, en nadat het Georgië is binnengekomen via de Bordjom-defiles, van een schoonheid die doet denken aan de Rijnvalleien, loopt het langs de voet van de Kaukasus en bereikt het Gori, dat al vergroot is door vele stromen. Maar de meest aanzienlijke toename komt van de grote rivier de Aragvi of de Tshornaja, die hij ontvangt bij Mtskheta, en het is al een echte rivier wanneer hij Tiflis binnenkomt, waar hij niettemin bijzonder klein is door de twee rotswanden die dienen. als zijn natuurlijke kades. Het is helemaal niet bevaarbaar in dit deel van zijn koers, en wordt dat niet op een continue manier tot ongeveer vijftig mijlen van zijn mond af.

Ik zei in het vorige hoofdstuk de stichting van Tiflis, in 455, door koning Vaktang-Gourgaslan, die er de hoofdstad van Georgië van maakte, in plaats van Mtskheta, die een religieuze metropool bleef. Deze stad wordt in het Georgisch Tibilis-Kalaki genoemd, wat Hot City betekent, of gewoon Tbilis en Tbilissi (The Hot), vanwege de thermale bronnen die daar te zien zijn, bronnen die bekend zijn uit de vroegste tijden en die baden leveren die altijd door de lokale bevolking worden bezocht en buitenlanders. De plek waar de stad werd gebouwd is een soort trechter gevormd door het samenkomen van twee bergen, aan de voet daarvan,

---

aan weerszijden van de Kour zijn de huizen overvol.

Het gebied langs de linkeroever is het smalst.

Daar, op een middenberm waarvan de rots de basis is, bevindt zich het oudste deel van de stad, dat tegenwoordig de buitenwijk van Avlabar is geworden. Het relatief nieuwere deel strekt zich uit aan de overkant, in een vlakte van ongeveer een werst breed, gedomineerd door de steile berg van Saint David, de hoogste die ik heb genoemd. Alle oude Tiflis is het werk van Georgische vorsten, Tataren-Mongolen en Perzen; maar het is vooral de Perzische overheersing die daar de meeste sporen heeft nagelaten. Sinds het begin van deze eeuw, dat wil zeggen sinds de datum waarop Rusland het land effectief in bezit nam (1802), is er naast de oude een nieuwe stad verrezen, en zowel het individu als de regering zijn toegenomen. Elke dag zijn de constructies, die deze nieuwe wijken een geheel Europese uitstraling geven.

Om heel Tiflis te zien, moet je naar de top van de rots klimmen waarop de Perzische citadel vandaag in puin is gebouwd. Van daaruit domineert men alle delen van de smalle vallei, en het spektakel is echt de moeite van het bekijken waard. In het noorden toont de Kour, doorkruist door drie bruggen, op zijn rechteroever de moderne stad met zijn Russische kerken, zijn hotels, zijn paleizen zelfs, zijn bazaars, zijn brede straten en zijn ruime pleinen, en op zijn oever links , de voorstad van A vlabar, het Georgische fort en de Duitse koloniën met zo'n welvarend aspect. In het zuiden is het de voortzetting van de loop van de rivier, die eilanden vormt waarvan het groen samenvloeit met dat van de tuinen die verfraaien

zijn twee oevers. Aan je voeten heb je de oude wijk van de baden, en voor je een diepe vallei op een van de hellingen waarvan zich vanaf de oude Perzische muren de zo merkwaardige botanische tuin uitstrekt; aan de overkant, aan de andere kant, is de Tataarse begraafplaats met zijn koepels en zijn graven in geglazuurde tegels, en vlakbij, als een bizar contrast, zie je charmante huizen omgeven door frisse tuinen. Ondanks wat ik al had gezien sinds het begin van mijn reis, verraste het panorama van Tiflis me nog steeds door zijn karakter van extreme originaliteit.

Laten we nu, na deze eerste blik, door de stad lopen om eerst het geheel en dan de details te bestuderen.

De stad Tiflis kan worden onderverdeeld in vijf hoofddistricten, twee op de linkeroever van de Kour, het district Avlabar, met een overwegend Georgisch uiterlijk, en vervolgens de Duitse kolonie, die op zichzelf een apart district vormt. Deze kolonie bestaat uit een dubbele rij kleine huizen met tuinen, grenzend aan de weg die naar het openbare park leidt, het Bois de Boulogne de Tiflis, waarachter we het circuit vinden, vaak bezield door de oefeningen van de Russische en Georgische sport. Het deel dat door de Duitse kolonie wordt ingenomen, is het natste van de stad; ze is ook erg vatbaar voor koorts, en haar verblijf zou niet geschikt zijn voor nieuwkomers.

De overige drie wijken bevinden zich op de rechteroever.

De eerste, tegelijkertijd Tataars, Armeens en Georgisch, strekt zich uit van de Kur tot de plaats Erivan. We zien de Tataarse moskeeën en daarnaast de kerk die tot Russische kathedraal is gemaakt als een zegel van het nemen van bezittingen.

---

sion, de bazaar, een Perzische karavanserai; daar bevinden zich ook de warmwaterbaden die hun naam aan de stad hebben gegeven. Dan komt het Salalak-district, bijna volledig Russisch, met de belangrijkste particuliere woningen, huizen en hotels; er is zelfs een paleis, dat van de kroonprins van de laatste koningen van Georgië. Hier wonen de consul van Perzië en die van Frankrijk. We zien alleen zeldzame handelaren. Het derde en laatste district omvat het Erivan-plein en de Galavinsky-Prospect Boulevard, waar het paleis van de gouverneur-generaal staat. Het is voornamelijk op dit plein en langs deze boulevard dat Franse, Duitse, Italiaanse, enz. Kooplieden zich hebben gevestigd, vrij talrijk in Tiflis.

Te midden van de talloze wisselvalligheden die deze stad teisteren, heeft ze vaak haar uiterlijk moeten veranderen. Het pad waarop het vandaag wordt gelanceerd, zal binnen een eeuw zijn volledige transformatie hebben bewerkstelligd. Ik zou het betreuren voor de toerist, in wiens ogen de grootste charme hier is wat er overblijft van de Aziatische fysionomie van de voormalige Georgische hoofdstad. Rusland heeft zijn karakter van ietwat koude grandeur gemarkeerd in alle openbare gebouwen die al door de lokale overheid zijn gebouwd. De nieuwe huizen zijn gebouwd in de Europese stijl, met uitzondering van een aanpassing die noodzakelijk is vanwege het klimaat en bestaande uit een overdekte galerij die rond elke verdieping regeert om deze te beschermen tegen de zon. Alleen in de oude wijken ontmoet men deze huizen waarvan het dak een terras vormt waar de helft van het leven van Georgiërs wordt doorgebracht. Ze nemen daar 's avonds de lucht; we praten, we lachen, we maken muziek, we dansen; dit is de lounge waar we de

---

bezoeken en waar de mooie Georgiërs, een reiziger alles moet zeggen, hun dappere afspraak maken.

De lezer kan al een algemeen beeld krijgen van Tiflis; Het is tijd om hem een gedetailleerde beschrijving te geven van de belangrijkste bezienswaardigheden van deze stad. Een verblijf van bijna zes maanden, waardoor ik erover kan praten, gaf me de middelen om goed te leren kennen.

Laten we eerst de oude Tiflis doornemen. Zonder me te beperken tot enige chronologische volgorde, zal ik deze recensie beginnen met de oude bazaar. Het is geplaatst op de rechteroever van de Kour, tegenover de citadel van Météki, op het kruispunt gevormd door de rue des Arméniens, die afkomstig is van de Europese wijk, de rue des Bains, die naar de Porte d'Érivan leidt, en de ingang van de brug, de belangrijkste van de drie steigers aan de rivier, die het oude Tiflis verbindt met de wijk Avlabar en de Duitse kolonie. Veel steegjes eindigen ook in deze kleine plaats zonder regelmaat waar de bazaar, de Maidan, zich ontwikkelt, omringd door donkere winkels van verschillende groottes, waarvan de meeste op echte gaten lijken, en gevuld met goederen en producten uit het Oosten. Dit is het centrum van zaken, animatie, stadsleven. De kooplieden, in hun winkels, in de nauwe doorgangen die kriskras door de bazaar lopen, in de open lucht op de lege plekken en in de straten, stellen hun goederen tentoon en bieden ze aan. Het zijn arbeiders van alle beroepen, kleermakers, borduursters, wapensmeden, curiosa-fabrikanten, enz., Die voor u werken, sommigen staan, anderen zitten in oosterse stijl, met hun benen gekruist.

Al het fruit, alle eetwaren, al het voedsel van het land worden daar opgestapeld. En overal een menigte van het meest

---

uniek en kleurrijk, komen en gaan; sommige, drukbezette mensen, versnellen hun tempo, anderen lopen kalm als eenvoudige kinderwagens en anderen houden heel erg van belangrijke figuren. De meest uiteenlopende bevolkingsgroepen zijn vertegenwoordigd in deze menigte die, door zijn soorten en de zo gevarieerde kleuren van zijn kleding, voor het verbaasde oog het effect van een caleidoscoop produceert. Georgiërs, Mingrelianen, Perzen, Tataren, Cabardians, Lesghians, Koerden ellebogen zich daar met Kozakken en Russische soldaten. Vrouwen van alle nationaliteiten, gesluierd of onthuld, lopen er ook in hun pittoreske kostuums. In deze mengelmoes van rassen, kopers en verkopers, die een eeuwige kermis vormt, is er een lawaai, een warboel, een drukte waarvan we ons geen idee kunnen vormen.

Wat vooral opmerkelijk is, op de bazaar van Tiflis, zijn de zijden stoffen, de tapijten en de wapens die in Perzië, in Turkije, maar ook in Georgië zelf worden vervaardigd. Ik zal later de gelegenheid hebben om te spreken over de schoonheid van Perzische tapijten. In Tiflis zag ik een paar goede om me te verleiden, en ik weerstond de fantasie om de gelukkige eigenaar ervan te zijn door de zekerheid dat ik nog steeds superieuren zou vinden in het land dat ze vooral voortbrengt. Maar ik kocht een paar wapens met een originele vorm en een superieur temperament, die ik tot de meest waardevolle in mijn verzameling bewaar.

Naast deze grote bazaar heeft Tiflis er nog twee, waar goederen uit het Verre Oosten, Mongolië en China worden opgestapeld, naast de producten van de Russische industrie en vooral objecten die in Moskou worden vervaardigd. Deze verschillende bazaars worden aangevuld door het etablissement

---

ment van een grote karavanserai die te zien is op een schiereiland gevormd door de Kour. Het is de ontmoetingsplaats van alle caravans die in de herfst via de weg vanuit Erivan in Georgië aankomen en het voeden met alle goederen die zich van daaruit naar de andere landen verspreiden. Dit is de groothandel, die bijna alles in handen van de Armeniërs vindt, onder wie enorme fortuinen worden gerapporteerd. Op deze plek werden naast bescheiden winkels,

maar met grote rijkdom, schuren gebouwd die worden gebruikt om de caravans te huisvesten. Het is een oneindig merkwaardig schouwspel om getuige te zijn van de komst van deze eindeloze rijen kamelen onder leiding van hun Perzische, Tataarse en Koerdische dirigenten, met kleurrijke kostuums en woeste gezichten. Onafhankelijk van de goederen die in Tiflis worden beschreven of in de omgeving stromen, brengen deze caravans daar elk jaar duizenden ladingen katoen die vervolgens op grote karren of door middel van andere caravans naar de haven van Poti worden vervoerd. de Zwarte Zee, waarlangs de export van katoen uit dit westelijke deel van Azië naar Europa plaatsvindt. Maar alle handel in Tiflis is niet geconcentreerd in zijn bazaars. In de oude wijken zijn er hele straten met winkels waar handelaars van verschillende beroepen, zowel verkopers als fabrikanten, allerlei soorten voorwerpen aan het publiek leveren die ze zelf hebben gemaakt.

Over nieuwe wijken gesproken, ik zal iets zeggen over Europese winkels die een aanvulling vormen op de middelen die de Georgische hoofdstad aan inwoners en in het buitenland biedt.

Ik moest eerst spreken over het meest actuele en levendige leven van de Georgische Tiflis; Ik zal nu praten over de herinneringen aan zijn vroegste bestaan, dat wil zeggen, aan zijn kerken.

Tegenwoordig delen het christendom en het islamisme het land dat samen Kaukasisch Rusland vormt. Ik heb gezegd onder welke omstandigheden de religie van Christus daar werd geïntroduceerd vanaf de vierde eeuw, afkomstig uit Armenië, de eerste bekeerling. Drie eeuwen later bracht de verovering van de Kalifes aan beide zijden van de Kaukasus de leer van Mohammed, die zijn fanatieke volgelingen overal met wapengeweld probeerden op te leggen.

Vooral in het noorden, in Dagestan, waren ze het meest succesvol. Maar de koningen van het Khartveliaanse ras slaagden er op hun beurt in, door voortdurende inspanningen, het christelijk geloof in de zuidelijke provincies nieuw leven in te blazen. Dit was vooral de missie en de glorie van David III en de beroemde koningin Thamara.

Niettemin heeft de Tataars-Mongoolse overheersing, die bijna tweehonderd jaar duurde, vanaf de invasie van Genghis-Khan tot het begin van de vijftiende eeuw, het christendom in de meeste Kaukasische landen een dodelijke slag toegebracht. De latere veroveringen van de Perzen en Turken vormden een obstakel voor het volledige herstel en vooral voor de verspreiding ervan; ook heeft de Kaukasus vandaag, op een bevolking van drie miljoen mannelijke inwoners, slechts 700.000 christenen van Georgisch en Armeens ras. De rest, met uitzondering van een paar afgodische stammen, een paar zeldzame Vuuraanbidders, en de plaatsen, in grote aantallen, die geen religie hebben, volgen de Koran. Alleen in Dagestan en

---

aan de kusten van de Kaspische Zee zijn er 1.600.000 moslims die behoren tot de twee rivaliserende sekten, Omar en Ali. De bevolking ten zuiden van de keten, die 1.400.000 is, is half christen en moslim. Christenen zijn daarom, zoals we kunnen zien, in een grote minderheid in deze regio, die ze ooit volledig bewoonden en die ze hebben bedekt met tempels die nog steeds min of meer goed bewaard zijn gebleven.

Uit hun onderzoek blijkt de waarneming van een echt Georgische kunst, hoewel samengesteld uit verschillende stijlen, met name ontleend aan de Griekse kunst en Armeense kunst.

Maar het is waarschijnlijk dat er in Georgië kerken werden gebouwd voordat er kerken in het Byzantijnse rijk waren, waarvan de oprichting volgt op de initiatiefmissie van de heilige Nina

in de Kaukasische regio's. De meeste van deze primitieve tempels, intact of in puin, worden toegeschreven aan koning Vaktang-Gourgaslan, die zich in Tiflis vestigde en, na te trouwen met prinses Helena, dochter van de keizer van Oost-Leon, tot twaalf bisdommen stichtte in het zuiden van de Kaukasus. . In de tweede helft van de zesde eeuw arriveerden dertien heilige Vaders uit Syrië in Georgië die op hun beurt verschillende kerken en kloosters stichtten in het binnenland, terwijl aan de oevers van de Zwarte Zee de basilieken van de Griekse koloniën stonden.

De volgende twee eeuwen behoren tot de architectuur van Armenië; maar de elfde luidt de echt Georgische architectuur in, die, door de twee genres Armeens en Byzantijns samen te brengen, toch een bij uitstek nationaal aspect behoudt. De meest opmerkelijke monumenten gebouwd in deze definitieve stijl door

---

de twee meest illustere heersers van de Middeleeuwen van Georgië, David de Hersteller en Koningin Thamara. De Tataars-Mongoolse overheersing legt natuurlijk een pauze op de impuls van religieuze constructies, die aan het begin van de vijftiende eeuw, na de verdrijving van de indringers, wordt hervat; de gebouwen bieden echter niet langer de puurheid van vorm en grootsheid van die van de elfde en twaalfde eeuw, die de klassieke periode van de christelijke architectuur blijven. Ten slotte heeft de Perzische verovering, in de moderne tijd in de geschiedenis van Georgië, ook zijn stempel gedrukt op de tempels die toen gebouwd werden, ondanks de aanwezigheid van ongelovigen; het oude plan is bewaard gebleven, maar de bouwstijl en de smaak voor versieringen zijn die van Perzië.

Hoewel ze veel nuances en zelfs vrij opvallende verschillen in details bieden, vertonen de Georgische kerken onderling, wat de voornaamste arrangementen betreft, een gelijkenis die men overal tegenkomt. Het grootste deel is opgebouwd uit uitgehouwen kalksteen dat vaak een bijzondere witheid behoudt. Er zijn echter enkele in de constructie waarvan zowel baksteen als steen is gebruikt, gerangschikt in afwisselende lagen die het gebouw in twee verschillende kleuren laten strijken. De vrij primitieve kerken waren klein en bestonden uit een enkel schip met twee frontons, de ene in het oosten en de andere in het westen. Aanvankelijk hadden ze geen koepel of koepel. Pas later kregen ze de vorm van een Grieks kruis en werd het transept bekroond door een koepel die werd ondersteund door pilaren, kolommen of een systeem van bogen. Deze koepel, in plaats van rond te blijven als een kluis,

---

nam vroeg de kegelvormige figuur aan die men hem in het algemeen ziet, en die is van een min of meer verbrijzelde puntmuts, geheel rond of met afgesneden zijkanten. Sommige kerken hebben voor hun voordeur een vestibule of proanos bedekt met een gewelfd of schuin dak.

Onder degenen die dateren uit of na de Griekse periode, heeft een aantal zijbeuken, gescheiden van het middenschip door pilaren, bogen of kolommen. Raamopeningen zijn over het algemeen niet erg breed. De halfronde boog domineert, en het ogief heeft, wanneer het wordt gebruikt, niets van de scherpe finesse die eraan is gegeven door het genie van de westerse middeleeuwen. De buitenkant van Georgische kerken is bijna altijd heel eenvoudig.

Er zijn er echter een paar, de minder oude, die een overvloed aan sculpturen en ornamenten bieden die bijna altijd nogal slecht zijn uitgevoerd. Alle binnenkant is min of meer versierd.

Die van de beste tijden, van de elfde en twaalfde eeuw, laten door de finesse van hun details zien wat in die tijd de superioriteit van de Georgische kunst was in vergelijking met de tijd die eraan voorafging en de tijd die erop volgde. We zien een reeks lijstwerk, zuilen, open

maaswerk, palmetten, enz., Die een bloemrijke stijl van echte elegantie vormen. Zowel schilderkunst als beeldhouwkunst hebben de

heeft sterk bijgedragen aan de interieurdecoratie van Georgische tempels, naïeve schilderijen, bas-reliëfs die niet wijzen op een zeer bekwame hand; maar het effect is soms opvallend. Alles wat ik zojuist heb gezegd, en wat in Georgië christelijke kunst vormt, verdient, men kan het van de kant van de reiziger niet ontkennen, een gunstige aandacht, die ik mezelf niet verwijt dat ik het voor mij heb gebruikt, omdat

---

het is vooral in de herinneringen en religieuze monumenten dat de geschiedenis van de oosterse volkeren bestaat.

Tiflis bevat een groot aantal kerken. De exacte en nieuwsgierige Chardin, die slechts tweehonderd jaar voor mij dezelfde plaatsen bezocht, telde veertien, zes behoorden toe aan de Georgiërs en acht aan de Armeniërs, die toen net als nu de twee grote afdelingen van de christelijke bevolking vormden. stad. Een Duitse reiziger uit de vorige eeuw, Guldenstadt, verdrievoudigde dit aantal bijna, waarschijnlijk inclusief in zijn opsomming eenvoudige kapellen en oratoria. Aangezien dit artikel noodzakelijkerwijs een vrij grote omvang heeft, en de algemene opmerkingen die voorafgaan aan de religieuze gebouwen van de hoofdstad en die van de rest van het land, is het voldoende voor mij om wat details te geven over de drie of vier kerken. die in Tiflis een speciale vermelding verdienen. De belangrijkste is de oude Zion-kathedraal, die vlakbij de Kur staat, in het midden van de wijk Grand Bazaar, en die de Russische regering heeft omgebouwd tot een grootstedelijke tempel van orthodoxe eredienst. De Griekse religie is, zoals we weten, ook die van de Georgiërs en de Armeniërs, maar er zijn enkele nuances in het dogma die hun cultus tot twee afzonderlijke communies maken.

De stichting van de kathedraal van Sion (Simeon) dateert uit de eerste eeuwen van de introductie van het christendom.

Ze was vaak kapot; maar er is bij opeenvolgende restauraties voor gezorgd dat de oorspronkelijke bepalingen in acht zijn genomen. De gewelven, de pilaren en de openingen herinneren aan de oude Byzantijnse kunst. Het heeft vier beuken in de vorm van een Grieks kruis, waarvan er één naar het oosten kijkt.

---

herbergt het hoofdaltaar. Vier enorme pilasters geplaatst in de vier hoeken van het transept ondersteunen een koepel bedekt in Georgische stijl met een puntdak.

Het geheel is opgetrokken uit prachtig hardsteen en heeft een nobele eenvoud van uitstraling. We zien in feite weinig versieringen aan de buitenkant. In de eerste helft van de zeventiende eeuw had de kathedraal van Sion een interieurdecoratie gekregen waarvan nauwelijks sporen zijn achtergebleven. Als Chardin de waarheid vertelt, zou er geen reden zijn om er spijt van te krijgen. 'Het interieur van de kerk', merkt hij op, 'staat vol met eenvoudige schilderijen in Griekse stijl, onlangs geschilderd, en door zulke slechte schilders, dat men alle moeite van de wereld heeft om te erkennen wat ze hebben willen vertegenwoordigen (1). maar het wordt verweten te gehecht te zijn geweest aan het reproduceren ervan in hun meer dan naïeve gegevens. Het is beter om het te beoordelen aan de hand van de fraaie publicatie over de Kaukasus, een opmerkelijke verzameling tekeningen, waarvan sommige echte schilderijen zijn, en de versiering van het theater. De mensen vereren in de kathedraal van Sion een relikwie dat zowel een religieus object als een historische herinnering is: ik bedoel het rustieke kruis waarmee de heilige Nina de mensen zegende, en dat bestond uit twee aan elkaar bevestigde wijnstokken met het haar van de heilige.

De tweede kerk die ik wil noemen, is die van Saint-David, gevestigd in. driekwart van de hoogte van de

(1 Voyages of the Chevalier Chardin in Persia and other places in the Orient, Parijs, 1811 (editie Langlès). T. II, p. 76.

---

berg die de stad domineert. Afkomstig uit Syrië in de loop van de vierde eeuw, rond dezelfde tijd als de heilige Nina, die via Palestina vanuit Rome arriveerde, was de heilige David een van de meest ijverige apostelen van Georgië. Alleen Sint-Joris, de eerste apostel van Iverie, waar hij de Georgische kerk stichtte, wordt meer vereerd dan hij. De heilige David woonde in een cel die werd gegraven op de plaats waar de aan hem opgedragen kerk werd gebouwd en is het voorwerp van uitzonderlijke toewijding gebleven. De afmetingen benaderen die van de kathedraal van Sion niet; het is bovendien van een nog grotere eenvoud en heeft daarvoor alleen zijn anciënniteit en de nationale herinneringen die het oproept.

De meest bijzondere tempel is de tempel die te zien is op de linkeroever van de Kour, op de plaats waar hij de stad verlaat en zich een weg baant tussen twee met geweld gescheiden muren van rotsen. Het wordt de kerk van Methkhi of van de breuk genoemd. Is het vanwege de traan die door de rivier in de rots werd bedreven en die zijn loop belemmerde?

Dit is wat de auteur van Letters on the Caucasus and the Crimea vermoedt (1). Maar als we Chardin mogen geloven, die twee eeuwen geleden de tradities van het land verzamelde, werd deze naam eraan gegeven 'omdat een koning van Georgië het stichtte als boete omdat hij, zonder bezwaar, de vrede had verbroken met een prins van hem. buren (2).

(1) M. de Gilles.

(2) Reizen van Chardin, t. II, p. 77.

---

vragen over de oorsprong. Dus ik zal mezelf beperken tot het hier opnemen van de mening die de bouw van de Kerk van de Rupture toeschrijft aan koning Waktang-Gourgaslan, de stichter van Tiflis, die het liet oprichten, misschien om de reden die door Chardin werd aangegeven, in het toenmalige district van de stad. genaamd Nissani en dat de voorstad van Avlabar werd (1). De vorm en indeling van deze kerk duiden in feite op een zeer oude constructie. Door zijn ligging aan de rand van de steile rots die de Kour domineert, draagt het vooral bij aan het schilderachtig maken van het aspect van Tiflis, gezien vanaf de zuidkant.

Ten slotte zal ik ook afzonderlijk de kerk van Petghaïn (Bethlehem) noemen, die pas in de eerste jaren van de zestiende eeuw werd gebouwd en in 1740 werd gerestaureerd door de Georgische prins Amilakvar. Het vervangt, naar men zegt, een zeer oude kerk, waarvan de fundering, zoals we kunnen zien, zeer algemeen is en de fundering toeschrijft aan koning Waktang-Gourgaslan. Ze zit ook heel schilderachtig op een van de steunberen van de rots, waar men de ruïnes van het kasteel van Rostom ziet, de voormalige residentie van de koningen van Georgië. Tegenwoordig is de kerk van Bethlehem toegewezen aan het gebruik van de Armeniërs van de Gregoriaanse eredienst, zeer talrijk in Tiflis, waar hun aartsbisschop woont en waar ze, samen met andere kerken, nog steeds verschillende kloosters hebben. Deze cultus wordt dus genoemd naar de heilige Gregorius de Verlichter, bisschop van Caesarea, wiens prediking aan het einde van de derde eeuw Armenië bekeerde en die de eerste bisschop en de eerste patriarch was. Georgiërs

(1) Brieven over de Kaukasus, p. 277. - The Count of Stackelberg, The Picturesque Caucasus, tekst van de 20e editie.

van de Griekse cultus hebben, zoals ik al zei, hun Catholicos, die onder zijn gezag de andere bisschoppen van Georgië heeft. De Georgische Kerk had in het verleden in Tiflis ook verschillende kloosters, maar die vielen onder Perzische overheersing. Degenen die vandaag bestaan, hebben niets speciaals om hun aandacht aan te bevelen.

Gedrukt door de ruimte en gedwongen om op veel meer details in te gaan voordat ik dit boek sluit, zal ik hier stoppen wat de kerken van Tbilisi betreft, en bovendien een paar woorden zeggen over degenen in de omgeving. Als het geloof van een volk moet worden beoordeeld op de veelheid van zijn religieuze gebouwen, kan geen enkel land concurreren met het Georgische volk. Maar als we het hebben over de zeden en gebruiken van Georgië, we zullen zien dat we in ieder geval wat Tiflis betreft, in dit opzicht een aantal voorbehouden moeten maken.

Volgens Guldenstadt heeft M. Langlès van het Institut de France in zijn uitgave van Chardin een lijst opgesteld in de landstaal van de vijfendertig kerken die we in de vorige eeuw in de Georgische hoofdstad hebben gezien. Als curiositeit geef ik het hier met de uitleg van de Duitse reiziger (1).

(1) “ KERKEN DIE TOT DE GEORGIËNEN BEHOREN.

1. Sioni Sagdari (de kerk van Simeon of Zion); het is de kathedraal; er is een lange inscriptie in Georgische karakters.

2. Djagaris Mamis Sagdari, Kerk van de Vader aan het Kruis; zo worden monniken genoemd.

3. Natlin Zemeli Sagdari, Kerk van de Doper (van Johannes de Doper).

4. Mepis Karis Sagdari, begraafplaats van de tsaar (deze naam werd ook aan de Georgische vorsten gegeven).

5. Karis Mgtis Sagdari, Hofkerk van de Moeder Gods.

G. Koletis Sagdari.

Wat opvalt, wanneer je aankomt in Tiflis, zijn de prachtige ruïnes van de Perzische citadel die op de rechteroever van de Kour nog steeds een heuveltje van rotsen bedekken die voor de Mèkhi-rots zijn geplaatst. Het heette Naraklea Castle en was gebouwd in een formidabele positie om de loop en de uitgang van de rivier te beheersen, evenals de verschillende delen van de stad. Inderdaad, dit fort domineert alles, en als extra voorzorgsmaatregel hadden de onderdrukkers van Georgië een muur gebouwd die afdaalde naar de rand van het water en de communicatie tussen de districten in het zuiden en die in het noorden verhinderde. De omheining van het kasteel van Narakléa, een soort Akropolis of Kremlin, bevatte een citadel, verschillende woningen, militaire vestigingen; het was, kortom, een binnenstad genaamd het district Kalali.

7. Metekhi Sagdari.

8. Zcminda Gaeorgai Sagdari, Kerk van St. George.

9. Antchis Chati Sagdari ; men vindt daar een inscriptie in Georgische karakters.

10. Katholicos Sagdari, Kerk van de patriarch.

11. Mtarar Episcoposi Sagdari, aartsbisschoppelijke kerk.

12. Kharctis Mgtis Chobcli, Aankondiging van Maria; het was ooit een katholieke kerk.

13. Kakhxeti Zcminda Gacorgui ; het is op de linkeroever van de Kour.

14. Golobnis Zirniad Gaeorgai.

15. Meliki Sagdari, op de linkeroever van de Kour: in de buurt is een begraafplaats.

1 en 2. Zikhis Sagdari, Allerheiligenkerk.

3. Petchcrno Sagdari, Kerk van de Verlosser.

4. Kasebis. Kerk van de Heilige Lans.

5. retro, kerk van Saint-Pierre.

De hele geschiedenis van Georgië, gedurende de laatste twee eeuwen van zijn bestaan, wordt samengevat in dat van dit monument van een verovering, eerder te wijten aan de verdeeldheid van de Khartveliaanse vorsten, dan aan de verzwakking van de oorlogszuchtige deugden van hun volkeren.

Ondanks de invasies van de Seljouciden en de Mongolen had Georgië, of beter gezegd het koninkrijk Khartli, hoewel een zijrivier zoals Rusland dat was, toch al zijn kracht van samenhang behouden onder zijn nationale dynastie. Maar bij de dood van koning Alexander I, in 1442, leidde een ongelukkige scheiding tussen zijn drie kinderen tot de opdeling van het oorspronkelijke vaderland in drie afzonderlijke staten, Khartli of Khartalinie (Georgië zelf), Kakhet of Kahétie en Gouriel of Gouria. Al snel werden de feudatoria van de Bagratid-kroon geïmiteerd

6. Sagacheni, Izaäkkerk.

7. Norachemi, nieuwe kerk.

8 en 9. Mognili, Kerk van de boetelingen.

10. Tchigracheni, kerk gebouwd door Prins Tchigrat.

11. Sourpnichani, Kerk van het Heilige Teken (van het Kruis).

12. Khosmani, Kerk van Saint-Khosman.

13, 14 en 15. Vankin Sagdari, kloosterkerken.

16. Kamouani, Kerk van Saint-Kamouani.

17. Sirkiani, Kerk van Saint-Cyrille.

18. Sourbkarabesa, Kerk van de Saint-Precursor of Saint-Jean-Baptiste.

19. Mélékis, kerk van koningen of prinsen.

20. Sourpsasnisi Sagdari, Kerk van Saint-Sussoun.

de ongeveer vierhonderd Armeense katholieken hebben een privékapel; er is ook een Armeens klooster in de stad.

“De moslim-Tataren hebben drie moskeeën.

---

dit voorbeeld en brak af van het gewone volk, terwijl de Eristaws en zelfs de eenvoudige heren ook een pad van onafhankelijkheid betraden dat, door de centrale macht te verzwakken, het land overleverde aan alle lusten en alle agressie van buitenaf. Men kan zich in feite de interne verdeeldheid voorstellen die een dergelijke fragmentatie moet hebben veroorzaakt. De naburige mogendheden maakten niet lang gebruik van de faciliteiten die hun door de

burgeroorlog werden geboden. De Turken presenteerden zich als eerste; maar ze werden al snel verdreven door de Perzen, aan het begin van de zestiende eeuw, onder het bewind van de grote Ismaël, de eerste van de Sophi's. Deze twee vijanden van Georgië hadden aanvankelijk alleen gevochten voor de provincies die aan hun rijk grensden. Ismaël viel het hart van Georgië aan. David VIII, die in Tbilisi regeerde, dapper maar onvoorzichtig, wilde ontsnappen aan het eerbetoon dat door de sjah van Perzië aan zijn vader was opgelegd. Ismaël rent, verovert zijn hoofdstad, verwoest het, ruïneert daar verschillende kerken en werpt in de Kour het vereerde beeld van de Maagd, bewaard in de kathedraal van Sion als het palladium van Georgië, en dat de woeste Timour-Leng had gerespecteerd.

David had tevergeefs geprobeerd zich te verzetten en had zich teruggetrokken in de Kaukasuskloof. Na het vertrek van de koning van Perzië, herenigt hij zijn trouwe Georgiërs, herovert Tiflis van de gouverneur die Ismael daar had neergezet, verdrijft het Perzische garnizoen en bezet het einde van zijn regering, tot 1524, om zijn hoofdstad uit de staat van ondergang waarin de overwinnaar het had achtergelaten. Maar de slavernij van Georgië werd niettemin voltrokken onder het bewind van Ismaëls zoon en opvolger, Shah-Tahmasp, die een manier vond om indirect te regeren, maar met een

---

zeer effectief, in Tiflis, door een proces dat het verdient om gerapporteerd te worden, en waarvan ik het verslag van Chardin leen, terwijl ik hem de verantwoordelijkheid laat voor zijn beweringen, die ik, in het stilzwijgen van de Georgische kronieken, niet kan te beheersen.

De koning liet twee zonen na en verdeelde zijn koninkrijk onder hen. De oudste heette Simon, de andere heette David. Ze waren allebei ontevreden over de verdeling en vroegen in hun oorlog allebei Tahmas om hulp. Het verzoek van de cadet kwam op de eerste plaats. Tahmas antwoordde hem dat hij hem alle landgoederen van de koning, zijn vader, zou geven als hij mohammedaan wilde worden. David accepteerde het feest.

Hij omhelsde de mohammedaanse religie en gaf zich over aan het Perzische leger, dat het land was binnengekomen, met dertigduizend paarden sterk. Hij werd naar Tahmas gestuurd, die toen in Casbin verbleef. Zodra hij deze Georgische prins in zijn macht had, schreef hij aan Simon hetzelfde als wat hij aan zijn broer had geschreven, namelijk om zichzelf van zijn religie te maken en hem te komen zoeken, als hij het domein van zijn vader wilde hebben. voorvaders. Simon, die voelde dat hij om de armen van de Pers werd gedrukt, ging daarheen, maar zonder zijn aanspraak (zijn geloof) te willen verloochenen. Tahmas, die meester werd van de prinsen en van het land Georgië, stuurde de oudste gevangene naar het kasteel van Genghé, vlakbij de Kaspische Zee, en maakte de andere gouverneur van Georgië, waarbij hij zijn naam veranderde van David in die van Daoud-Can (Dâoùd-Khân), wat zijn Mohammedaanse beroep markeerde. Hij werd toen beëdigd

---

van loyaliteit door de grote Georgische heren, en namen hun kinderen en die van David als gijzelaars (1).

Toen Shah-Tahmasp stierf, schudde David, die alleen tegen zijn wil moslim was geworden, het juk van zich af. Maar toen hij de komst zag van een leger dat door de nieuwe sjah van Perzië, Mohammed-Mirza, tegen hem was gestuurd, liet hij Tiflis in de steek, omdat hij zich niet sterk genoeg voelde om weerstand te bieden. Zijn broer vertelde vanuit zijn gevangenis aan Mohammed dat als ze hem de troon van Georgië wilden teruggeven, hij ook klaar was om een mohammedaan te worden. De regeling werd getroffen en de oudste zoon van Luarsab werd in Tiflis geïnstalleerd onder de naam Simon-Khan. Maar terwijl de laatste, eveneens een

onoprechte moslim, geloofde dat hij in het belang van zijn onafhankelijkheid kon profiteren van de verzwakking van Perzië, waar twee vrijers vochten voor de troon, vielen de Turken Georgië binnen op hetzelfde moment als de andere aangrenzende Perzische provincies. Tiflis viel in de macht van de Turkse generalissimo Mustapha-Pasha, en hij was het, naar men zegt, die de eerste constructies van de citadel oprichtte; hij vertrok pas nadat hij het had bewapend met honderd kanonnen, onder de dreiging waarvan de Georgische prinsen hun heerschappij voortzetten zonder onafhankelijkheid en zonder waardigheid.

Schah-Abbas, de vijfde van de Sophi's, was de vreedzame bezitter van de Perzische troon gebleven. In 1602 heeft hij

(1) Reizen van Chardin, t. II, p. 48. Een argument ten gunste van de autoriteit van Chardin in dit deel van zijn vertelling is dat hij slechts een eeuw na de gebeurtenissen die hij vertelt in Tbilisi was; de traditie was dus nog erg recent.

---

er begon een oorlog tegen de Turken, waarvan de successen, samen met de talrijke bewijzen die hij al vroeg leverde van een superieur genie, hem de naam Abbas-le-Grand deden schenken. Nadat hij Tauris en Erivan op de Turken had heroverd, verdreef hij hen uit heel Aderbidjan en Armenië, beroofde hen van alle punten die ze hadden op de kust van de Kaspische Zee en veroverde Georgië en Tiflis over hen. Hij liet de kroon over aan de kleinzoon van Simon, die ook instemde met de wet van Mohammed en de naam Bagrat-Mirza kreeg. Schah-Abbas had tegelijkertijd de koning van Kahetia, Taimuras, onttroond.

De laatste ging naar Constantinopel om de hulp van de Turken af te smeken en hen de hulp van alle Georgiërs aan te bieden om hen te helpen de Perzen uit het land te verdrijven.

In feite werd een Turks leger naar Georgië gestuurd. Aanvankelijk behaalde ze succes; maar Schah-Abbas, die zich haastte om zich te haasten, herstelde spoedig zijn zaken.

Nadat hij de Turken opnieuw had verslagen en verdreven, hield hij zich dit keer bezig met het steviger in bezit nemen van zijn verovering; hij liet daar verschillende forten bouwen, en het is toen waarschijnlijk dat hij aan de vestingwerken van Narakléa deze enorme ontwikkeling gaf die er voor die tijd een vesting van de eerste orde van had gemaakt. Zijn geheugen wordt bewaard in het hoogste deel van de muur, die nog steeds de troon van de sjah wordt genoemd.

De veroveraar wilde Perzië voor altijd het bezit van Georgië verzekeren. Hij vertrouwde de voogdij over de op zijn bevel gebouwde citadellen alleen aan de Perzen toe, hij verwijderde uit de verschillende provincies van Transkaukasië meer dan tachtigduizend families die hij naar Mazenderan, Armenië en naar het hart van de

---

Perzisch, ze vervangen door evenveel Armeense en Perzische families. Maar door zich met een snuifje bij de politiek aan te sluiten, liet hij niets na om de Georgische edelen tot zich te verleiden en aan te trekken. Hij gaf hun geboden in zijn troepen; hij ging aan boord van anderen. De officieren en gouverneurs die hij in het land vestigde, kregen de opdracht alle clementie te gebruiken die verenigbaar was met de zorg voor hun veiligheid. De koning van Tiflis was niet meer dan zijn luitenant, een soort onderkoning gekozen uit het ras van Khartveliaanse vorsten, maar die maar één zorg had, dat hij mensen wilde laten geloven in zijn absolute trouw, en dat hij daarvoor een goede moslim was. , een essentiële voorwaarde die van deze ongelukkige vorsten werd verlangd om helaas op de troon te kunnen blijven zitten! erg vernederd door hun vaders. Er vond een soort verdrag plaats tussen SchahAbbas en Georgië, waarin men, met het nauwgezette respect dat hij toont voor de privileges en de

religie van het land, alle politieke betekenis erkent die de grootste helft van zijn successen heeft gemaakt en die het best gerechtvaardigd is. zijn faam. Voordat hij Tiflis verliet, beloofde hij daarom onder ede aan de Georgiërs, voor zichzelf en zijn opvolgers: " Dat" hun land niet belast zou worden met belastingen; dat de religie niet veranderd zou worden; dat daar geen kerken mogen worden neergehaald en geen moskeeën mogen worden gebouwd; "Dat hun onderkoning altijd Georgisch zou zijn, van het ras" van hun koningen, niettemin een mohammedaan, een van wiens zonen, "hij die van religie zou willen veranderen, de leiding zou hebben " van gouverneur en provoost van Isfahan, tot die tijd "hij volgde zijn vader op."

---

in overeenstemming met de feiten van die tijd en het beleid dat Perzië voortdurend volgde ten opzichte van het Georgische volk.

We hebben in de regels die we zojuist hebben gelezen, deze toezegging opgemerkt van de koning van Perzië om hem niet toe te staan een moskee in Georgië te bouwen. Er zijn echter drie in Tiflis, geciteerd door Guldenstadt. Ze werden gebouwd, voor of na de Perzische verovering, door de Tataarse moslims, op hetzelfde moment dat ze andere veel grotere bouwden in de aangrenzende regio's van de Kaspische Zee. Er is niets heel gewoons aan de moskeeën in Tbilisi, en ik zie het hier terloops en kom nooit meer terug. Ondanks het gegeven woord hebben de Perzen verschillende keren geprobeerd, maar tevergeefs, om er zelf een te hebben. Bij elke poging stonden de mensen in hun christelijke ijver op, mishandelden de arbeiders en wierpen omver wat al was gebouwd.

De Georgische vorsten, nog steeds christenen in het diepst van hun hart, hielden zachtjes de scepter, en de Perzen, die de zaken niet tot het uiterste wilden drijven, stelden de uitvoering van hun plannen uit tot een betere gelegenheid, in de hoop op een dag de waakzaamheid te vermoeien of te verrassen. Georgiërs. Toen ze zagen dat ze niet konden slagen, namen ze tegen het midden van de zeventiende eeuw genoegen met het bouwen in het deel van de omheining van het fort van Narakléa dat grenst aan de muur die het scheidt van de plaats van de Bazaar, een kleine tempel met een minaret. De bewoners konden niets doen om deze constructie te verhinderen op een plek waar de Perzen absoluut de meesters waren. Maar toen de mullah vanaf het platform van de minaret de gelovigen tot gebed wilde oproepen, kwamen de mensen van de Bazaar in opstand en regende het op hen.

---

hagel van stenen, zo erg dat hij ervan moest afdalen, en sindsdien durfde hij niet meer omhoog (1). De Perzen gebruikten liever zachtheid en vaardigheid dan geweld. Dit beleid werd vooral van hen gedreven door de buurt van de Turken, die hun fouten of hun nalatigheid in de gaten hielden om daarvan te profiteren, en de Georgiërs periodiek hun hulp boden tegen de gemeenschappelijke vijand. Tiflis genoot dus een zekere vrijheid in afhankelijkheid, voornamelijk op het gebied van religie.

Desondanks maakte een aantal Georgische edelen plaats om, althans extern, de mohammedaanse religie te omarmen. Ze deden het uit interesse of ambitie, om werk te krijgen aan het Perzische hof, of pensioenen, en opnieuw om hun dochters te kunnen trouwen met Perzische heren en prinsen, en zelfs om de gunst te verkrijgen om hen in de harem van de Verenigde Staten te laten opnemen. koning, waardoor het epitheton van 'laffe adel' dat Chardin hun in dit opzicht geeft, gerechtvaardigd is. Het fort was een toevluchtsoord waar criminelen en mensen die met schulden werden beschuldigd, veilig werden bewaard.

Van de kant van de heersers was het minder de wens om hun soevereiniteit te doen gelden in deze binnenstad, die Perzië in het midden van Georgië vertegenwoordigde, dan om zichzelf met alle middelen beter te maken, zelfs de minst gewetensvolle.

Voor de Perzische citadel, vandaag teruggebracht tot een paar torens en een paar verwoeste muren, op de rots die de kerk van de breuk draagt, was

(1) Chardin, t. II, p. 81.

---

het oude Georgische fort van Methkha, mogelijk gebouwd op hetzelfde moment als de stichting van de stad en van de zogenaamde Methkhi-kerk. Net als het fort van Narakléa beval het de uitgang van de rivier, en wat er van overblijft, toont aan dat niets was verwaarloosd om te profiteren van een positie die al door de natuur was versterkt en dat de werken van verschillende eeuwen onneembaar leken te maken. Nieuwe constructies die een moderne citadel vormen, geven aan dat de Russische regering, tegen elke verrassing in, het bezit van dit dominante punt wilde verzekeren.

Geen van de oude citadellen diende als residentie voor de koningen van Georgië. Ze bewoonden, althans gedurende de laatste drie eeuwen, het paleis of kasteel dat ik een paar bladzijden hierboven citeerde en dat de rots domineerde op een van de steunberen waarvan de kerk van Petghaïn of van Bethlehem is gebouwd. Er zijn ook alleen de ruïnes van dit gebouw, genaamd het Rostom-kasteel, genoemd naar een Georgische koning over wie ik iets moet zeggen om deze herinneringen aan het oude bestaan van Tiflis, die de aanblik van zijn oudsten wakker maakt, compleet te maken.

Van de tien of twaalf heersers die zich van 1569 tot 1724 tot moslim maakten om hun kroon te behouden, bijna allemaal, we moeten hen eren in de ellende van hun toestand, waren christenen gebleven in het diepst van hun hart, en dat deden ze houd niet op om priesters en kerken in het geheim te beschermen. Slechts één toonde zich ronduit afvallig en vervolgde zijn oude religie met een felheid waarvan de Perzen hem geen voorbeeld gaven. Deze prins was Rostom. Het is waar dat hij daarmee

---

probeerde de dood van zijn vader te wreken, vermoord in een opstand in heel Georgië, die volgde, in 1628, op de dood van Abbas-le-Grand. De opstand werd in gang gezet door de koning van Kahetia, Taimuras, die de Perzische heerser van zijn kroon had ontdaan. Rostom was toen in Isfahan, waar zijn vader hem heel jong had gezonden, naar SchahAbbas, die voor hem de troon van Georgië had bedoeld, nadat hij had gevraagd dat deze voor zijn ogen zou worden opgevoed in de religie van Perzië. Hij was als een echte moslim opgegroeid in het koninklijk paleis onder de naam Khosroùs-Mirza, en was naar het kantoor van provoost van Isfahan gekomen, nadat hij meer dan één gelegenheid had gehad om zijn moed te tonen. Shah-Séfi, kleinzoon en opvolger van Abbas-le-Grand, die hoorde van de Georgische opstand, haastte zich om hem als koning te erkennen en hem een leger toe te vertrouwen om zijn koninkrijk in bezit te nemen en er tegelijkertijd wraak op te nemen moord op zijn vader.

De zoon van de laatste koning van Georgië wilde zijn opvolger nemen, om de geest te markeren die hem bezielde, de moslimnaam Rostom (Rustan of Roustam). Omdat hij een groot leger had, had hij er geen moeite mee om Tiflis en andere delen van het land te veroveren; hij onderwierp ook het koninkrijk van Kakhet bijna volledig, en dreef zijn rivaal, Taimuras, dwong hem zijn toevlucht te zoeken in de hoogten van de Kaukasus en verscheidene jaren in verder afgelegen landen te zwerven. Rostom bouwde een sterke citadel in Gori, om meester te zijn over de boven-Kur, verhoogde de vestingwerken van de Perzische citadel en die van Methchhi, en bouwde zichzelf of vergrootte het fort dat zijn naam draagt en waar hij vierentwintig jaar regeerde. (van 1634 tot 1658), waarmee hij zijn ongelukkige vaderland regeerde

een geheel oosters despotisme, dat de Perzen en de Turken nog niet hadden gebruikt. Hij conformeerde zich aan de bedoelingen van zijn suzerein, de meest wrede van de soevereinen van Perzië, deze Schah-Séfi die, in zijn fel wantrouwen, nadat hij de vorsten van zijn bloed, ministers en ministers had laten doden of uit het oog had verloren. generaals van Abbas-le-Grand, eindigde met het verkorten van het leven van zijn moeder, het doelwit van onwaardige gewelddadigheden, en gingen zelfs zo ver dat hij een van zijn vrouwen, zijn favoriete vrouw, neerstak. Rostom bleek het waard zijn luitenant te zijn in dit Georgië, dat hij alleen leek te regeren namens deze bloeddorstige tiran.

De marteling van degenen die hem willekeurig waren aangewezen als de moordenaars van zijn vader, of als de medeplichtigen van de samenzwering tegen zijn dagen, kon Rostom niet tevredenstellen of kalmeren. Hij haatte de christenen, die hem thuis een al te echte afvalligheid verweten; ook zijn regering was slechts een langdurige vervolging van zijn landgenoten die trouw bleven. Deze werden uit alle ambten verdreven en Rostom deed ze ten gunste van afvallige Georgiërs, die net als hij waren opgegroeid aan het hof van Perzië, en die de gewoonten, manieren en ondeugden naar Tiflis brachten die deze koning hem had gegeven. - zelfs het goede voorbeeld geven. Hij trachtte de bevolking te trotseren door een moskee te bouwen aan de oevers van de Kour binnen de muren van zijn paleis, en drong de vernedering zo ver dat een van de meest gerespecteerde tempels in de stad, de kerk, werd gesloopt. .

Maar de Georgiërs vonden, temidden van hun kwalen, troost en steun, maar al te vaak ineffectief, in de christelijke deugden van de mooie prinses.

Mary, vrouw van hun onwaardige koning en zus van Levan, prins of vader van Mingrélie. Ze was eerst getrouwd met de prins van Gouriel. Maar de laatste, die zijn zwager van zijn vorstendom, te zwak of slecht gediend, had willen beroven, merkte dat hij integendeel zijn kleine staat had ontnomen.

Levan, die hem had meegenomen, verblindde hem en nam zijn vrouw weg, die hij zond om de koning van Georgië aan te bieden om zijn steun veilig te stellen. De prinses van Mingrélie was van zeldzame schoonheid, zelfs voor een land waar schoonheid zo gewoon is.

Rostom, die haar had gezien, haastte zich om met haar te trouwen, ondanks het verschil in religie, en als slachtoffer van het complot dat door haar broer tegen haar vrijheid was gevormd, werd Marie gedwongen deze betreurenswaardige verbintenis te doorstaan.

Ze liet niets na om de standvastigheid van haar geloofsgenoten te ondersteunen, maar gebruikte toch met voorzichtigheid alle middelen van een vurig hart en onuitputtelijke naastenliefde. In haar heilige missie en tegen de woede en bedreigingen van de afvallige die haar echtgenoot en soeverein was, werd de zachtaardige koningin van Georgië in het geheim gesteund en geleid door de Catholicos Eudemon, die een voorbeeldig leven eerbiedwaardig maakte voor de ongelovigen zelf. Geërgerd om hem altijd tussen zijn vrouw en hem te ontmoeten, terwijl hij aan zijn advies de dagelijkse stappen toeschreef die ze probeerde ten gunste van de christenen. bovenkant van de wallen (1). Maar hij won niets van deze laffe moord op een moedige martelaar. De Catholicos Christophor, die Eudemon opvolgde, verving hem door

(1) The Picturesque Caucasus, 18e editie.

---

van de koningin als inspiratie en als raad, en, dankzij hun gezamenlijke inspanningen, kwam er een einde aan de vervolging van Rostom, zolang ze regeerde, tegen de onoverwinnelijke standvastigheid van de christenen van Tiflis. Grote eer voor hen en die het verdienden herinnerd te worden, maar ook grote glorie voor deze vrome Maria van Mingrélie die de mensen, in hun herinnering, naast hun koningin Thamara plaatsten.

De dood van Rostom in 1658 gaf Georgië een moment van hoop. Hij had geen kinderen, en het land vleide zichzelf al van het verkrijgen van een soeverein van zijn geloof. Hij vroeg het hardop. De mensen van Tiflis wilden heel sterk dat de koningin, nog jong, zou trouwen met een christelijke prins die haar koning zou worden. Terwijl de commotie dreigende proporties aannam, greep de Perzische gouverneur de weduwe van Rostom en liet haar opsluiten in het fort van Naraklea, waarbij hij dreigde de stad neer te slaan als de minste oproer plaatsvond totdat haar heerser had beslist over de leegstand van de troon van Georgië. en zou zijn keuze bekend hebben gemaakt. Gedurende deze tijd steunde hij met de sjah de kandidatuur van Waktang, een van de zonen van Taimura, deze koning van Kahetia die zich zijn hele leven tegen Perzië en de moslim Rostom had verzet. De laatste had het geadopteerd voordat hij stierf, en Waktang, zich niet bewust van de voorbeelden van zijn vader, bood ook aan om het islamisme te omarmen als hij op de troon van Georgië zou worden geroepen.

Abbas II, toen sjah van Perzië, stemde toe; Watkang zonder aarzelen afvallig en ontving de titel van koning onder de moslimnaam Schah-Navaz. De mensen wilden zich verzetten tegen zijn troonsbestijging. De christelijke edelen waren bereid om zichzelf aan het hoofd van de beweging te plaatsen, en de eristaw was al

---

Ananour had de hoogten veroverd die de stad domineren. Maar de Perzen slaagden erin deze opstand te onderdrukken en Schah-Navaz kon bezit nemen van het koninklijk paleis waar het werd uitgeroepen. Kort daarna kwam een bevel van Abbas II om hem te bevelen zijn vrouw Mariam te verstoten om te trouwen met de weduwe van Rostom, deze ongelukkige koningin Marie wiens invloed gevreesd werd als ze in de vrijheid van haar weduwschap en haar geloof bleef. Ze werd opnieuw gedwongen toe te geven aan geweld, en de Georgiërs zelf moedigden haar aan om dit offer te brengen, dat hen in ieder geval de bescherming bood die het menselijke karakter van de nieuwe koning zijn hele leven effectiever maakte.

Bij zijn bezoek aan Tiflis werd Chardin ontvangen door SchahNavaz, die toen zeer oud werd. Hier is hoe hij zich het eerst uitdrukt: “ Het paleis van de prins is ongetwijfeld een van de mooiste ornamenten van Tiflis. Het heeft grote salons die uitkijken over de rivier en de paleistuinen, die erg groot zijn. Er zijn volières gevuld met een groot aantal vogels van verschillende soorten, een grote kennel en de mooiste valkerij die je kunt zien. Voor dit paleis is er een plein waar bijna duizend paarden kunnen staan. Het is omgeven door winkels en eindigt in een lange bazaar tegenover de paleispoort. Dat is

---

een prachtig perspectief dat het plein en de gevel van het paleis gezien vanaf de top van deze bazaar. 55 Ik zal me niet verontschuldigen voor het voortzetten van mijn citaat en het zelfs stellen van ongebruikelijke limieten. De lezer zal er veel baat bij hebben als ik in dit boek een paar bladzijden wijd aan de reproductie van het interessante verslag van Chardin over de dubbele ontvangst die hem werd gegeven door Schah-Navaz, die hem des te beter verwelkomde omdat hij, als hij naar Isfahan kwam, was de drager van de meest vleiende beschermingsbrieven van de sjah van Perzië. Ik zal uit deze kostbare tekst alleen de details vragen die bedoeld zijn om de beschrijving van het paleis van de koningen van Georgië, dat de gelegenheid was van deze uitweiding achteraf, te vervolledigen, en om ons de luxe en de

gewoonten van het hof van Tbilisi te laten weten, nee niet ten tijde van zijn mannelijke onafhankelijkheid en van zijn ware glorie, maar ten tijde van zijn oosterse gewoonten en zijn valse grootheid.

“De prins (vertelt de reiziger, terwijl hij verslag doet van zijn eerste bezoek, dat plaatsvond op 12 januari in het jaar 1673) bevond zich in een kamer van dertig meter lang en veertig breed, gebouwd aan de rand van de - rivier en allemaal open aan die kant. Het plafond, bewerkt met mozaïek, werd geplaatst op een aantal beschilderde en vergulde pilaren, van vijfendertig tot veertig voet hoog; de hele hal was bedekt met fijne tapijten. De prins en de directeur zaten bij drie kleine open haarden die, met verschillende vuurpotten, de kamer zo goed verwarmden dat men geen kou voelde. SchahNavaz wordt begroet de eerste keer dat je hem benadert, zoals de koning van Perzië doet: je knielt twee of drie passen bij hem vandaan en laat je hoofd zakken tot

---

dan drie keer achter elkaar op aarde. Europeanen hebben het altijd moeilijk gemaakt om de oosterse vorsten op deze manier te begroeten; en omdat het in feite onmogelijk is dat men zich nederiger neerknielt, is het beter om zich niet zo alleen voor God neer te werpen. Ze worden soms van deze begroeting afgezien door te zeggen dat ze uit een andere wereld komen en de beleefdheid van het land niet kennen. Ik groette de prins, drie keer buigend, maar zonder te knielen. Terwijl ik aan het buigen was, een heer die uit de deur van de hal de brieven had gepakt van de koning van Perzië die ik in mijn hand hield en het geschenk dat ik voor de prins had meegebracht, en ze in een grote zilveren kom had geplaatst. , leg dit bassin aan zijn voeten; hij nam het patent, opende het, bracht het naar zijn mond en voorhoofd, stond op van zijn stoel en gaf het toen aan zijn premier om hem de inhoud ervan te vertellen. Daarna keek hij met grote nieuwsgierigheid en plezier naar het heden. Het bestond uit verschillende onderdelen, namelijk: een groot horloge, met een maanbeweging, in een gebeiteld en verguld zilveren doosje; een bergkristallen spiegel gemonteerd in zilver; een gouden geëmailleerde doos om opiumpillen in te doen, de meeste Perzen nemen deze pillen meerdere keren per dag; een volledig gemeubileerde operatiekoffer, met een zeer delicaat en mooi werk; zeer nieuwsgierige en goed gemaakte messen met handvatten. De premier, na het octrooi te hebben gelezen, rapporteerde stilletjes aan de prins wat het bevatte. Alle groten bewonderden het vergulde karakter en de Moresken waarvan de marges, die erg groot zijn, zijn verfraaid.

De presentatie eindigde, de koning, om hem eer te bewijzen, nodigde Chardin uit om plaats te nemen aan zijn tafel, gedekt

---

in de ontvangsthal zelf, en waar hij op het punt stond te gaan zitten met de heren van zijn hofhouding. Ik zal de beschrijving van dit eerste koninklijke feest niet reproduceren, maar geef er de voorkeur aan het verslag van de reiziger van een tweede banket dat vier dagen later in het paleis plaatsvond ter gelegenheid van het huwelijk van een christelijke nicht van Schah-Navaz. ., en waarvoor hij ook was uitgenodigd, evenals de prefect van de kapucijner missie, die gedurende twaalf jaar vanuit Rome naar Tiflis was gestuurd, en een tweede vader van deze zelfde missie, pater Raphaël, erg populair bij de koning, vanwege zijn medische kennis. De Catholicos en de andere prelaten van Georgië woonden ook dit feest bij dat ter ere van een christelijk huwelijk werd gehouden.

Het werd gedaan in de grote salon waar we de vorige zondag hadden gegeten. Ik wilde haar heel graag zien, maar omdat de zaal vol dames was, mochten er geen andere mannen binnen behalve de prins en zijn naaste familieleden, de Catholicos en de bisschoppen. Pas sinds de

Georgiërs onderworpen waren aan Perzië, verboden ze hun vrouwen handel in mannen te verhandelen, en dit verbod geldt nog steeds alleen in de steden. Het bruiloftsfeest vond plaats op een terras van het paleis, omringd door platforms van 60 cm hoog en 1,80 meter diep. Het terras was bedekt met een groot paviljoen, gebouwd op vijf kolommen, tweeëntwintig voet hoog en ongeveer vijf centimeter in diameter. De voering was gemaakt van goud- en zilverbrokaat, van fluweel en beschilderd canvas, zo vakkundig en zo netjes gemengd dat

---

verscheen een lambrisering van bloemen en moresques. In het midden van zo'n soort salon stond een grote bak met water. Het was er echter niet koud, omdat het grote samenstel en de grote verlichte vuurpotten het zo sterk verwarmden dat de hitte erger werd.

toen ik eruit kwam. De vloer was bedekt met fijne tapijten en de hele zaal werd verlicht met veertig grote fakkels. De vier die dicht bij de prins stonden, waren van goud; de anderen waren van zilver. Deze fakkels wegen meestal veertig pond per stuk. De voet heeft een diameter van ongeveer vijftien centimeter; de tak, anderhalve voet hoog, draagt een emmer gevuld met pure talg, die met twee lonten het licht in stand houdt. Dit soort zaklampen zorgen voor veel duidelijkheid. De gasten stonden opgesteld op de perrons. De prins stond achteraan, op een platform hoger dan de anderen en overdekt met een baldakijn gemaakt van een koepel. Zijn zoon en zijn broers zaten aan zijn rechterkant, de bisschoppen aan zijn linkerkant. De bruidegom stond tussen hen in. De prins liet me direct na de bisschoppen bij de kapucijnen zitten. Er waren meer dan honderd mensen op dit feest.

De instrumentspelers stonden onderaan.

“Het avondeten werd op deze manier geserveerd: de eerste tafelkleden werden voor alle gasten uitgespreid; deze tafelkleden waren de breedte van de platforms; toen werd het brood gebracht. Er waren drie soorten, dun als papier, dik met een vinger, en klein snoepje.

Het vlees bevond zich in grote overdekte zilveren bakken. Ze worden in Europa niet zo groot gemaakt. De schaal en het deksel wegen gewoonlijk vijftig of zestig mark. Degenen die de borden de kamer binnenbrachten, plaatsten ze op een tafelkleed bij de ingang; anderen

---

officieren droegen ze voor de schildknapen, die er holle borden mee vulden, die ze aan de gasten hadden gepresenteerd. Ze werden aan prinsen gegeven en vervolgens aan anderen in hun gelederen. Het feest bestond uit drie gangen, elk met ongeveer zestig van deze grote schotels.

De eerste was van alle soorten pilau; het is rijst gekookt met vlees. De tweede gang bestond uit patés, stoofschotels, zoetzure fricasse en soortgelijke stoofschotels. De derde was gebraden. Alle drie de gangen werden gemengd met vis, eieren en groenten voor de geestelijken. Bovendien dienden en dienden ze met geweldige orde en stilte. Iedereen deed zijn plicht zonder iets te zeggen. Drie Europeanen aan een tafel maken meer lawaai dan de 150 mensen die in de zaal van dit feest waren. Het meest bewonderenswaardige was na deze mooie bestelling het buffet. Het bestond uit ongeveer honderdtwintig drinkbekers, bekers, kommen, hoorns, zestig kolven en twaalf kannen. De kannen waren bijna allemaal van zilver, de kolven van glad of geëmailleerd goud; de kopjes en schalen waren, sommige van glad goud, andere van geëmailleerd goud, andere bedekt met kostbare stenen en andere met zilver. De hoorns waren versierd als de rijkste bekers. Deze hoorns zijn van verschillende afmetingen; de meest gewone zijn ongeveer twintig centimeter hoog en vijf centimeter breed, erg zwart en erg gepolijst. Er zijn zelfs enkele die neushoorns en wilde dieren zijn, in plaats van de gewone zijn alleen rundvlees en schapenvlees.

“Ik weet niet hoe lang het feest duurde, want ik heb niet op het einde gewacht. Ik weet alleen dat we, nadat we om middernacht met pensioen waren gegaan, het gebraad nog niet hadden gerezen.

We dronken eerst niet, het was pas bij de derde portie dat we opwarmden, en dat deden we op een verrassende manier.

Het is de gewoonte van het land om de gezondheid van de volwassenen als laatste te drinken, met de grootste bekers; het is om de gasten sterker te bedwelmen, hen uit respect en aandacht aan te sporen te drinken totdat ze dronken zijn. Ze dronken op deze manier de laatste twee uur dat ik op het feest was, en, voor zover ik sindsdien weet, tot de volgende ochtend. De kapucijnen en ik waren vrijgesteld van drinken, en als ik evenveel had gedronken als mijn buren, zou ik op het plein zijn gestorven; maar de prins had genoeg aandacht om te bevelen dat er geen gezondheid bij ons werd gebracht. Toen de gezondheid begon, begonnen de instrumenten te klinken; ze waren vermengd met stemmen. Het concert beviel de vergadering erg; ze leek opgetogen; voor mijzelf vond ik daar niets plezierigs, het leek me integendeel hard en slecht gecoördineerd.

Omdat ik niet verder kan gaan met dit citaat, dat al erg lang is, maar waarvan ik zeker ben dat de lezer er niet over zal klagen, dring ik er bij hem op aan om in het boek de volledige tekst van de relatie van dit huwelijksfeest te lezen, waardoor de reiziger, tijdgenoot met de pracht van Versailles, om de echt koninklijke luxe van dit Georgische hof te overdenken en te beschrijven. De in wezen oprechte, zelfs naïeve toon van Chardin wordt soms geaccentueerd met een vleugje ondeugende bonhomie, wat zijn verhalen pikanter maakt. We weten dat hij protestants was en dat hij zijn toevlucht zocht in Engeland na de herroeping van het Edict van Nantes. Tijdens al zijn reizen, in Turkije, Georgië, Perzië, India, kwam hij niettemin in contact met religieuzen

---

van de verschillende katholieke ordes, toen wijdverbreid in al deze landen, en hij liet nooit enige gelegenheid ontsnappen om hun deugden en hun dienstbaarheid te prijzen. Maar als we het over hen hebben, verschijnt hier en daar de burgerlijke van Parijs, die enigszins sceptisch en spottend is, dan de protestant.

Het is met deze zachte en onvrijwillige boosaardigheid dat hij ons de unieke anekdote vertelt van de prefect van de kapucijnen van Tiflis, die tegen het einde van deze zo luidruchtige koninklijke maaltijd die ze samen bijwoonden, van Schah-Navaz de uitnodiging ontving, die was een bevel, om zijn sparren of zijn luit te laten halen, om een intermezzo van Europese muziek te introduceren in het veel te Aziatische concert dat het feest beëindigde. Gewillig of onwillig was het noodzakelijk om zich te onderwerpen aan deze fantasie van de opvolger van Rostom, die christenen zoals hij niet vervolgde, maar misschien had hij er geen spijt van hen een beetje belachelijk te maken, en was zeker verre van hen in deze omstandigheid. Deze spar werd meegebracht en het was ongetwijfeld nodig om hem op te halen bij de kloosterkerk waar hij werd gebruikt voor de viering van diensten. Nadat de vader het had bespeeld, beval de koning hem om met zichzelf mee te zingen, en de ongelukkige prefect dacht, als een correctie voor het alledaagse gebruik waarvoor hij zijn instrument moest gebruiken, dat hij uit de moeilijkheid kwam. temidden van dit publiek, voornamelijk samengesteld uit moslims, die hen op hun beurt dwongen om christelijke liederen te horen.

Hij zong voor hen eerst het Magnificat, daarna het Te Deum en tenslotte het Tantum ergo. Maar hij was slecht geïnspireerd, en terwijl de prelaten die bij het banket aanwezig waren

ondubbelzinnige tekenen van ontevredenheid gaven, liet de koning hem weten dat deze hymnen hem weinig vreugde schonken en dat hij naar iets moest zoeken.

---

vrolijker. Het was nog steeds nodig om eraan te voldoen, en de arme vader, die Spanjaard was, zong met meer succes enkele liedjes uit zijn land en enkele Italiaanse aria's voor hem. Door zulke eigenschappen kan men de situatie van de christelijke religie in Georgië in de zeventiende eeuw goed beoordelen, zelfs onder die van zijn koningen die het het minst vijandig leken. De rechtvaardiging van deze arme kapucijnen van Tiflis wordt gevonden in de uitleg die aan Chardin werd gegeven door zijn andere metgezel, pater Raphael. Hij verstopte zich eigenlijk niet voor haar [1] dat hij een merkbaar ongenoegen voelde over het gezag dat de onderkoning van hen had overgenomen om hun prefect te verplichten luit te spelen en te zingen waar hij maar wilde; maar dat hun veiligheid zo volledig afhing van zijn goede genade, dat ze hem nauwelijks iets durfden te weigeren.

Voordat ik de oude wijk verlaat, moet ik nog praten over de warmwaterbaden waaraan Tiflis zijn naam dankt. Ze bevinden zich aan het einde van de stad, aan de oever van de Kour en vlakbij de Tsawkissi-beek, waar deze uitmondt in de rivier. Er zijn verschillende bronnen die van nature uit de zijkant van de berg tevoorschijn komen. Ze zijn zwavelhoudend, buitengewoon heet en hebben een hogere temperatuur dan die van de wateren van Pyatigorsk, want het varieert van dertig tot zestig graden; een of twee bronnen zijn echter koud. De kennis en het gebruik van deze wateren gaan, zei ik, terug tot de oudste tijden.

Hun ontdekking is het voorwerp van een legende die onder de mensen gangbaar is. Er wordt gezegd dat een herder hier zijn kudde weidde. Hij merkte op

(1) Reizen van Chardin, t. II, p. 90 en volgende.

---

dat schapen met schurft genezen zonder remedie door deze grond te doorkruisen die werd doorsneden door natuurlijke poelen waar ze, komen en gaan, noodzakelijkerwijs baden.

Nadat hij zijn observaties had meegedeeld, werd er onderzoek gedaan en al snel werd ervaren dat de geneeskrachtige werking van de wateren was vastgesteld. Op deze plaats werden baden opgericht die vroeg op de dag erg populair waren. Tegenwoordig bestaat de thermische inrichting van Tiflis uit grote gebouwen zonder karakter, gebouwd op de bronnen en verdeeld in verschillende kamers, waarvan sommige zelfs in de rotsen zijn uitgehouwen. Er zijn baden, ovens, rustkamers, rond een grotere kamer, met daarboven een koepel waardoor daglicht binnenkomt. Maar, ik herhaal, er zit niets monumentaals in en het is nogal grof geïnstalleerd. De huidige regering zal beslist willen ontlenen aan deze werkelijk uitzonderlijke bronnen waar zij toe in staat is, en het is te hopen dat binnenkort een meer waardige vestiging van de hoofdstad van Kaukasisch Rusland de onbeduidende constructies van vandaag zal hebben vervangen. . Dus ik twijfel er niet aan dat de Tiflis-baden een belang zullen krijgen dat ze op dit moment volledig missen.

De Russen hebben al hun initiatief overgedragen en hun eerste werken uitgevoerd in de zogenaamde Europese wijk, die de nieuwe stad vormt en waarvan ik een korte beschrijving zal geven.

Ik heb de algemene fysionomie ervan aangegeven in de paar lijnen die hierboven zijn geschetst in het panorama van Tiflis, gezien vanaf de rots van Narakléa, en in de samenvatting die ik maakte van de verschillende delen van de stad. De Europese wijk staat in verbinding met de oude stad, die van de Bazaar, de

---

Kathedraal van Sion en de Perzische Citadel, bij het Salalak-district, al binnengevallen door Europa, maar waar het Aziatische element blijft bestaan. Een lange straat, afkomstig van de Bazaar, doorkruist deze wijk Salalak en eindigt op het prachtige Erivan-plein, het centrum van moderne gebouwen. Rusland heeft pas Tiflis sinds het begin van deze eeuw. Alle werken die op dit plein en in de omgeving zijn uitgevoerd, zijn te danken aan de krachtige impuls van de drie meest opmerkelijke gouverneurs van de afgelopen veertig jaar, generaal Yermolof, graaf Woronzoff en prins Bariatinski, aan wie het alleen goed is om zich bij de groothertog aan te sluiten Michel, die nu het bevel voert over de Kaukasus. Er werd een algemeen plan opgesteld voor de nieuwe stad op deze gunstige en vlakke grond die zich ontwikkelt in de richting van de weg van Erivan en Perzië; er zijn grote pleinen, rechte en brede straten, plantsoenen etc. aangelegd. Sommige reizigers vinden dat er tot nu toe weinig is gedaan. Ik deel deze mening niet, en ik geloof dat als Chevalier Gamba en Klaproth, die ons een nogal onflatteus beeld van de hoofdstad van Georgië hebben nagelaten, er nu naar zouden terugkeren, ze het nauwelijks zouden herkennen. De constructies zijn al zeer talrijk, en vooral sinds de pacificatie van de Kaukasus neemt het belang van de nieuwe Tiflis snel toe. Maar de Europese stad blinkt niet uit door originaliteit. Dit is het Rusland van Sint-Petersburg en moderne delen van Moskou hier, met zijn uniforme, correcte, maar koude architectuur. Ware het niet om deze overdekte balkons die als veranda of markiezin elke verdieping van de uit elkaar geplaatste huizen omringen, dan zou men, alles bij elkaar genomen, in een van deze twee steden denken.

Vanaf de Place d'Érivan verlaat u de boulevard Galavinsky, die zich uitstrekt tot aan de Porte de Mingrélie. Deze boulevard vormt een zeer mooie promenade beplant met bomen en omzoomd, over een aanzienlijke lengte, met hotels, geïsoleerd door tuinen, maar ook door groepen huizen, waarvan de bodem is gewijd aan de handel. Hetzelfde geldt voor het plein en een paar straten die ernaartoe leiden, waar je ook, zoals op de boulevard, veel winkels en zelfs verschillende warenhuizen kunt zien die worden gerund door Europeanen, Russen, Fransen, Duitsers, Italianen en Grieken. Sommige zijn zeer rijkelijk gemeubileerd en gedecoreerd met alle luxe van onze grote steden. Er is een Franse kolonie in Tiflis die met succes artikelen uit Parijs verhandelt. Al in 1858 telde de hele kolonie meer dan honderdvijftig mensen. Het zijn vooral zijdehandelaren, juweliers, kappers, naaisters, maar vooral hoedenmakers; Russische dames vinden in Tiflis zelf ook alle middelen om hun smaak voor Franse mode te bevredigen, die zich ook met de dag meer verspreidt onder Georgische en Armeense dames. Van de grootste winkels in deze nieuwe stad noem ik alleen die van MM. Delsolmes, handelaars in nieuwigheden, van de heer Glaser, handelaar in luxe ijzerwaren, een uitstekende Wurtemberger, die mij duizend kleine diensten deed, en de grote Duitse boekhandel waar ik de complete tiendelige uitgave van Chardin's reizen vond, die ik met grote charme gelezen in dit land dat hij zo goed beschreef en waaruit hij mij het verdwenen nationale bestaan deed herbeleven. Er zijn ook erg goede muziekwinkels

---

gesorteerd in piano's, die worden verhuurd zoals in Europa, en ik was blij mezelf deze afleiding te kunnen geven, nog kostbaarder in een verblijf zo ver weg en waar genoegens niet in overvloed zijn.

Het belangrijkste gebouw aan de Galavinsky Boulevard is natuurlijk het paleis van het hoofd van de regering.

Tiflis is het centrum van alle militaire, civiele en gerechtelijke administraties, en het is daar waar de algemene commandant woont die, met een bijna grenzeloze autoriteit, deze

agglomeratie van bijna vijf miljoen mannen regeert, verspreid over beide zijden van de Kaukasus. In 1865 werden deze hoge functies, zoals ze nog steeds zijn, bezet door een broer van keizer Alexander, een ware onderkoning die onder de titel van luitenant van de keizer een rechtbank hield om het prestige van Rusland te ondersteunen. de ogen van deze populaties, nu volledig onderworpen, maar vooral in de ogen van naburige volkeren, die van Turkije, Perzië en alle kusten van de Kaspische Zee. De groothertog Michel-Nicolaïewitch, die het bevel voert in Tiflis, geboren in 1832, is de derde broer van Alexander II. Hij trouwde met prinses Cécile-Auguste, dochter van wijlen groothertog van Baden, Charles-Léopold, en zus van de momenteel regerende groothertog van Baden. Uit dit huwelijk werden in 1866 vijf kinderen geboren, en de laatste twee werden in de Kaukasus zelf geboren. Toen ik aankwam, trof ik de rechtbank in grote rouw, en daarom werden alle recepties opgeschort; op 6 juli daarvoor had de groothertogin inderdaad haar moeder verloren, prinses Sophie-Wilhelmine, dochter van Gustaaf-Adolf IV, koning van Zweden, en groothertogin-weduwe van Baden.

Het paleis waarin de groothertog woont, is een weelderige residentie waar zuilen en beeldhouwwerken niet zijn gespaard, maar die echter niets heeft van de verhoudingen van een van de paleizen die zo talrijk zijn in de twee Russische hoofdsteden. Ik kon het interieur niet bezoeken, dat naar verluidt met grote luxe is ingericht, deels Europees en Aziatisch. Er zijn prachtige salons en vooral een kleine Perzische salon die wordt aangehaald, een echt oosters juweel, allemaal ingericht met de zeldzaamste curiosa, de mooiste tapijten en de rijkste stoffen. Wat dit paleis onderscheidt van de buitenkant, is de prachtige galerij met zuilen die op de eerste verdieping heerst en uitkijkt over het Erivan-plein, omdat het gebouw uitkijkt op dit plein en de boulevard. Voor het paleis strekt zich een grote openbare tuin uit waarin soms een orkest Europese dans-aria's en operamotieven speelt. Er is ook een buffetkiosk waar we thee en andere versnaperingen serveren die we aan hele kleine tafels nuttigen terwijl we de muziek horen. Cafés in westerse stijl bestaan niet in Tbilisi; men ziet alleen op de boulevard Galavinsky enkele traktaties voor de soldaten en het gewone volk.

Opnieuw het hoofdkwartier van een groot leger dat dertig jaar had gestreden om de verovering van de Kaukasus te voltooien, en vandaag de dag de hoofdstad van een nog steeds zeer belangrijk militair bestuur, bevat Tiflis verschillende van dit soort vestigingen, vooral gelegen in de Europese wijk. We zien daar de hotels van de belangrijkste generaals, een zeer goed onderhouden school van cadetten en enorme kazernes om de troepen te huisvesten, die veel meer een legerkorps dan een garnizoen vormen. De grootste,

---

wat echt mooi is, werd gebouwd aan het einde van de boulevard, vlakbij de Porte de Mingrélie.

Ik zal niets zeggen over Russische kerken en kapellen van min of meer recente bouw. Ze werden gebouwd op dit model dat de lezer al kent, en bieden door hun afmetingen en hun versiering niets dat het verdient om ze onder zijn aandacht te brengen.

Wat vanuit architectonisch oogpunt wint van alle gebouwen van de nieuwe stad, is het theater, gelegen op het centrale plein, vooral opmerkelijk van binnen, en dat de gelukkigste mix van artistieke elementen biedt: oost en west. Dit mooie monument werd gebouwd tijdens de regering van graaf Woronzoff, onder leiding van prins Grégoire Gagarin, de restaurateur van de kathedraal van Sion, die de overhand had bij de meeste bouw- of restauratiewerkzaamheden die in de Kaukasus werden uitgevoerd. In het volgende hoofdstuk, gewijd aan het leven en de gewoonten van Tiflis, zal ik de gelegenheid hebben om te spreken

over de inrichting van deze kamer, waar gedurende het grootste deel van het jaar een Italiaanse groep speelt, waaraan een kleine groep is toegevoegd. corps de ballet.

Als we aan het bovenstaande een paar zeer comfortabele hotels toevoegen om reizigers te ontvangen, waarvan de belangrijkste wordt gerund door een Fransman, de openbare tuinen en wandelplekken waarnaar ik zal terugkeren; als we in onze gedachten deze Europese stad, die elke dag vordert, combineren met de oude stad, die van de Khartveliërs, de Tataren en de Perzen, die gelukkig zoveel kenmerken van haar primitieve fysionomie heeft behouden; als we tot slot bedenken dat Tiflis, dat een halve eeuw geleden nog geen twintigduizend inwoners telde, tegenwoordig bijna

---

van zestigduizend, zal men het erover eens zijn dat dit een stad is met het meest originele karakter en tegelijkertijd een heel grote stad. Het bereik van de Kaukasus is de natuurlijke grens die door de soevereine hand wordt gesteld tussen Europa en Azië; De Georgische Tiflis, die Rusland momenteel aan het transformeren is, wordt het kruispunt van de twee beschavingen die er tot nu toe voor hebben gevochten. Achtereenvolgens veroverd door tien verschillende volkeren, geeft het hen nu een vreedzaam asiel waar ze kunnen genieten van een religieuze en burgerlijke vrijheid, waarvan het nut lange tijd onbekend was voor hen.

Na met een voorliefde die ik toegeef, zonder, denk ik, mijn excuses ervoor te hebben beschreven, het interieur van deze merkwaardige stad te hebben beschreven, zal ik dit hoofdstuk eindigen met het verslag van enkele excursies in de omgeving, zonder welke deze beschrijving niet zou zijn compleet.

Het landschap dat Tiflis omringt, zou mooi zijn voor elk land, maar men waardeert het meer als het uit de oven komt dan tijdens de zomer de positie van de stad aan de onderkant van de trechter waar het is gebouwd, realiseert. Ook, na de eerste dagen die ik besteed had aan mijn bezoek aan het binnenland, ging ik te paard op pad om alle plaatsen te verkennen die aanbevolen waren voor buitenlanders; maar vaker wel dan niet ging ik op ontdekking met het risico de weg kwijt te raken, wat mij soms overkwam. Ik zal de lezer voor het grootste deel van deze rassen sparen en zal me beperken tot het bespreken van degenen die mij de meeste herinneringen hebben nagelaten.

Ik werd vergezeld door mijn factotum, koerier, bediende en enigszins bruidegom, Niccôla, van wie ik spijt heb hem te hebben aangeboden, want binnenkort zal ik hem uit mijn verhaal moeten laten verdwijnen, aangezien ik hem moest verdrijven

---

mijn persoon, die hem niet wil ophangen, wat ik mezelf sindsdien verweten heb vanwege twee kleine tekortkomingen onder vele andere: hij was een dief, wat soms gênant is in landen waar men zijn inkomen niet erg regelmatig aanraakt, en bovendien gifmengster , wat veel verontrustender is. Maar hij hield dit beminnelijke karakter nog steeds zorgvuldig verborgen onder zijn Italiaanse sluwheid en onderdanigheid, en hij was op al mijn excursies, des te beter daar hij de hele omgeving van Tbilisi kende of beweerde te kennen.

Ik wilde de zo interessante ruïnes van Mtskheta opnieuw zien en bezocht in detail de kerk van Saint-David of van het Eerbiedwaardige Kruis, waarover ik aan het einde van het vorige hoofdstuk sprak, en waarvan de karakters uit de oudheid duiden op een eigentijdse constructie duidelijk., van die van de kathedraal van deze stad, dat wil zeggen zo oud als de introductie van het christendom in het land. Ik liep weer door deze ruige randen van de Kour-vallei die ik op weg naar de Kaukasus heb beschreven. Op de terugweg wilde ik mezelf het genoegen gunnen de rivier te doorwaden, die, in het midden van een met rotsen bezaaide

bedding, niet zonder problemen verloopt, maar dankzij de kracht van de paarden zonder gevaar verloopt. en zoals gewoonlijk de gevaarlijkste passages van deze bergen.

De meest complete excursie was die ik via Kodjor naar Manglis en Bielikloutch maakte. Ze verdient een gedetailleerd verhaal. Ik ben 's middags vertrokken, om eerst te gaan slapen in Kodjor, dat halverwege is. Als we beginnen, volgen we een zeer steile helling die door steile rotsen loopt met een steeds gevarieerder en steeds schilderachtiger uitsnede. Maar

---

de schoonheid van het oog compenseert je voor de moeilijkheden van de weg. Elk moment, tussen twee grote blokken, zag ik Tiflis op de bodem van de vallei, en de Kour die als een zilveren band in de zon scheen. Het was een zondag; de weg was vol met mensen die van of naar de stad gingen. Deze wegen rond Tiflis zijn minder wegen dan echte paden die naar rechts en naar links vertakken, vaak doorkruist door andere paden die naar de verschillende dorpen en gehuchten verspreid over het platteland leiden. Ik dacht dat ik op het punt stond Kodjor te bereiken, maar nadat ik het verkeerde pad had genomen, bevond ik me aan de andere kant van de berg op wiens helling het is gebouwd. Deze fout verlengde mijn wandeling alleen maar, dat wil zeggen, verlengde mijn plezier, omdat de site prachtig is. Kodjor, Manglis en Bielikloutch zijn de drie plaatsen waar de Russen uit de hogere klassen in de zomer het liefst hun toevlucht zoeken om het warmste seizoen door te brengen. Er heerst in feite permanent een zeer duidelijke relatieve frisheid, dankzij de hoogte van deze verschillende plaatsen en de hoeveelheid bomen die ze schaduw geven. Ik had voorgesteld te profiteren van de gastvrijheid die mij was geboden door een zeer beminnelijke inwoner van Tiflis, M. de Schmidt, die ik onlangs had ontmoet en die een villa in Kodjor bezit. Hij was er niet, en ik moest gaan vragen om te eten en te slapen in een ellendige herberg waar ik een verfoeilijke nacht doorbracht, overgeleverd aan de meest verslindende legioenen bedwantsen waarmee ik op deze reis moest worstelen. het Oosten, waar ze natuurlijk niet ontbreken.

De volgende dag vertrok ik weer naar Manglis.

Niccôla beweerde een zijweg te kennen die ons tijd zou moeten besparen, terwijl we een interessantere wandeling door rustige plekken zouden kunnen maken. Hij bood aan het aan te nemen; Ik stemde ermee in en bekeerde zich niet lang. Na een uur gelopen te hebben, is het waar via het meest pittoreske pad, mijn man, die er eerst voor had betaald, gaf uiteindelijk toe dat hij totaal niet wist waar we waren en welke kant hij op moest. Het pad klom, daalde en kronkelde door een heel dik en geheel eenzaam bos. We ontmoetten daar alleen een Georgische herder die een kleine kudde schapen en geiten leidde. Omdat ik de middelen niet had kunnen vinden om ons hem te laten begrijpen, schaamde ik me echt heel erg, en als ik nog niet het volledige vertrouwen had gehad in degene die zich zo ongemakkelijk had getoond, zou ik waarschijnlijk meer dan verlegenheid hebben gevoeld. . In zo'n geval is het vooral belangrijk om uit het onbekende te komen, en daarvoor, in plaats van je om te draaien en te aarzelen tussen verschillende paden waar niets je vertelt welke je moet volgen, is de beste manier om rechtdoor te lopen, zonder af te wijken. . Alle bossen in de wereld eindigen, en deze was maar een klein bos; dus na een half uur bevonden we ons buiten, en het toeval deed ons op de goede weg vallen, degene die we hadden verlaten; maar we bevonden ons bijna bij het beginpunt, en dus, omdat we tijd wilden besparen, hadden we twee geweldige uren verloren. Zonder naar de verontschuldigingen van mijn man te luisteren, schaapachtig genoeg voor zijn teleurstelling, bracht ik mijn paard in galop.

Na een uur lopen hadden we nog maar een klein Georgisch dorp bereikt, dat niet Manglis was; Het was echt een hele reis om dit doel van mijn problemen te bereiken, dat echter slechts zes competities verwijderd is van Tiflis. De inspanning, de frisse lucht, deze geforceerde wandeling door het bos hadden mijn eetlust opgewekt. Daar kwam ik een kleine herberg tegen, die er erg arm uitzag, maar in de schaduw van prachtige eiken, die bovendien met hun sterke takken alle huizen van dit arme dorp bedekken. Het is de machtige rijkdom van de natuur naast de armoede van mannen. Ik vroeg de herbergier om ons te bedienen wat hij ook maar in bruikleen mocht hebben. Voor alle voorzieningen had hij slechts een stuk schapenvlees, dat hij haastig aan het spit moest doen; waarna hij, als een zorgvuldige herbergier, en daar hij alleen was, voor onze paarden ging zorgen, die op grote schaal werden behandeld en meer tevreden waren met hun voer dan we zouden moeten zijn met ons koken. Het was de dag van avonturen, en terwijl mijn gastheer en Niccôla onze arme dieren, die meer van dorst dan van vermoeidheid stierven, naar de drinkplaats leidden, op enige afstand van het huis, bleef ik verantwoordelijk voor de bereiding van het gebraad. Aan deze uitlopers van de Kaukasus bestaan ongetwijfeld geen spuugendraaiers; Ik was verplicht om het ambt zelf te vervullen en ik sprak mezelf ervan vrij met een geweten dat zijn verdienste verloor, gezien de belangstelling die ik voor het ding had.

Ik lachte een beetje in mezelf, maar als je op reis bent, moet je eraan wennen en je overal voor lenen. Ik was voorbestemd om er nog veel meer te zien. Hoe vaak heb ik tijdens mijn lange dagen van gedwongen dieet, niet in staat om absoluut iets op mijn pad te vinden, spijt gehad van deze gelukkige ochtend en dit gebraad zo goed gekookt

---

op een punt, wat me heerlijk leek, misschien uit mijn eigen liefde voor een auteur en omdat ik er mijn hand in had gestoken!

Na de lunch kreeg de herbergier bezoek van een man van een bepaalde leeftijd, met een open en welwillend gezicht, nogal slecht gekleed, maar met die gedistingeerde uitstraling die de Georgische edelman onthult. Hij was in feite de heer van het dorp. Feodalisme bestaat nog steeds in de Kaukasus, nogal patriarchaal feodalisme en goede wederkerige relaties, vriendelijkheid enerzijds, respect en toewijding anderzijds. Deze heer is een van de kleinste van het land en heeft voor alle inkomsten slechts een paar royalty's aan hem betaald, elk op zijn eigen tijd, zijn zeldzame vazallen. De herbergier stelde me aan hem voor; we wisselden de Europese handdruk uit, en na een paar woorden op de weg die ik moest volgen om Manglis te bereiken, verliet hij ons om terug te keren naar zijn kleine herenhuis, waarvan de muren zorgvuldig waren witgekalkt onder een groep grote bomen. Voordat ik Manglis bereikte, had ik nog bijna twee uur te gaan, over een zeer ruige weg, maar door het mooiste land, bijna altijd wandelend onder die gewelven van eiken van een pracht die je zelden ergens anders ziet.

Manglis is strikt genomen een strofe, een inkwartiering van een zeker belang. Deze militaire kolonie is zeer goed gebouwd; zijn straten zijn breed, zijn huizen schoon; er zijn, onafhankelijk van de troepen, vier- of vijfduizend inwoners. Een deel van het kantonnement stond op het punt Manglis te verlaten en de volgende ochtend was ik getuige van het vertrek van de soldaten die ongetwijfeld naar Tiflis terugkeerden; we sturen ze naar deze hoogten tijdens het hete seizoen, en zij

---

begon ten einde te lopen. Ik had alle moeite van de wereld om onderdak te vinden, want hier is geen spoor van een hotel te vinden. Het lukte me om onderdak te vinden bij een Russische soldaat, gevestigd in een eigen huis, dat niet precies de Schotse gastvrijheid beoefende.

Inderdaad, voor veel geld, zeg ik veel, hij serveerde me een heel slecht avondmaal, en bedtijd was nog verfoeilijker. We zien in Manglis een charmante kerk, gebouwd in de elfde eeuw, toegeschreven aan koning George I; het biedt de karakters van die Georgische stijl die in de volgende eeuw zijn perfectie bereikte.

Ik had al mijn tijd voor mezelf; Ik besloot mijn excursie verder te zetten. Bij het verlaten van Manglis ging ik daarom naar Bielikloutch, een van de zomerresidenties van groothertog Michael. Ik heb eerst een tiental werst de hoofdweg gevolgd, tot aan een militaire post die vlakbij een riviertje ligt dat we oversteken, waarna we op het zogeheten bospad komen. Ik had nog nooit zoiets moois gezien in de Kaukasus. Als het landschap ongetwijfeld grandiozer is, bieden de bomen die de ruggen bebost verre van de krachtige ontwikkeling van de prachtige soorten die de hellingen van al deze hoogten dicht bij Tiflis bedekken. Eiken, berken, fagen, dennen worden hier getoond, soms dicht bij elkaar, soms meer uit elkaar, in al het grillige onvoorziene, de poëtische wanorde van een oerwoud. Ik inhaleerde gretig deze lucht, zo fris en zo puur dat men alleen in het bos ademt. Toen we uit het dichte bos kwamen, toonde een open plek ons een ravijn dat langs de weg liep en aan de andere kant een of twee van deze dorpen.

---

of Georgische auls, altijd zo gelukkig geplaatst, en om wie grote kuddes graasden. van schapen. Na twee uur lopen bevonden we ons op een plateau waar we een kerk in puin ontmoeten. Het deed me denken aan de misschien ondeugende opmerking van Chardin: "De Georgiërs," zei hij, "hebben een nogal vreemde gewoonte om de meeste kerken op de top van de bergen te bouwen, op afgelegen of afgelegen plaatsen, bijna onbereikbaar. We zien ze, en we begroeten ze op deze afstand, van drie of vier competities, en we kunnen er zeker van zijn dat de meeste niet eens in de tien jaar opengaan. We bouwen ze en laten ze vervolgens over aan de lucht, aan zijn beledigingen en aan zijn vogels (1). Het leek voorbestemd om lang mee te gaan, te beoordelen aan de hand van de prachtige, perfect gesneden stenen die bij de constructie werden gebruikt. Ongetwijfeld is het moslimfanatisme hier doorheen gegaan, en vandaag vallen klimop en kamperfoelie dit puin binnen, dat spoedig onder het groen zal verdwijnen. In het midden van wat het schip was, zag ik slechts een paar kapitelen op de grond liggen en een grafsteen, waarop in reliëf een menselijk skelet was uitgehouwen. Vanaf dit plateau gaat de weg constant bergafwaarts. Het land is nog steeds mooi, hoewel minder grandioos. Het is een opeenvolging van kleine bossen van fages en berken, met tussenpozen gedomineerd door zeer grote walnotenbomen die de plaats hebben ingenomen van eiken. Na een uur afdalen ontmoeten we Bielikloutch.

(1) Reizen, t. II, p. 46.

- Het was donker toen ik daar aankwam. Ik vroeg de eerste persoon om het adres van een hotel. Deze man leidde me naar een kleine traktir met een meer dan bescheiden voorkomen.

Het was mijn geluksster die me daar had gebracht. Ik trof daar, al geïnstalleerd, twee reizigers van eerste onderscheiding aan, baron de Kleist, een officier van het Russische leger, en prins Salagoff, een Georgische heer. Ze heetten me hoffelijk en enthousiast welkom en wilden me dwingen hun gastvrijheid te aanvaarden. Ik bewaar de herinnering aan de avond die ik heb doorgebracht in het gezelschap van deze twee charmante mannen, met wie ik in het Frans en Duits een gesprek kon voeren over het meest interessante voor mijn reis. Ze moesten de volgende dag een picknick worden beloofd, die ze me aanboden bij de ruïnes van het klooster van Chamchawilde, een liga verderop, en die ze me aankondigden als iets heel merkwaardigs en de moeite van het bekijken waard. We vertrokken in de ochtend, nadat we een blik hadden

geworpen op Bielikluch, dat ook een militair dorp is dat op de helling van de heuvel is gebouwd. Al deze stanitza's lijken op elkaar met hun brede straten en lage huizen, behoorlijk witgekalkt. Er is niets vorstelijks aan de residentie van de groothertog. Het is een mooi huis gebouwd in rode bakstenen, dat bovendien slechts een rustplaats is waar hij met zijn gezin tot rust komt en waar hij niemand ontvangt.

Het pad dat van Bielikloutch naar Chamchawilde leidt, heeft niet de belangrijkste aspecten van de route die ik de dag ervoor had gevolgd. Het slingert zich door kleine bosjes in rotsachtig terrein waardoor je nauwelijks gelijke tred kunt houden. Maar we hoefden niet ver te gaan. In drie

---

Een kwartier bereikten we het arme dorp, half Armeens en half Tataars, van Chamchawilde, waar alle inwoners bezig waren met het verzamelen van hooi, dat ze tot grote hooibergen maakten, zeer artistiek gerangschikt achter hun hutten. We stegen af in afwachting van de komst van onze bedienden, die te voet volgden met de proviand. Toen ze zich bij ons hadden gevoegd, gingen we naar de ruïnes van het klooster en het kasteel dat het beschermde. Ze bevinden zich twee werelden verder, aan de andere kant van de stroom die niet ver daarvandaan in de rivier de Chram stroomt. Om het te bereiken, moet je een steile helling afdalen die je in deze stroom plaatst, die je doorwaadt, en dan de tegenoverliggende heuvel beklimmen via een pad dat zo steil is dat het soms lijkt alsof het paard op zijn berijder gaat omvallen. Aangekomen op het bovenste plateau, volgen we een pad tussen tuinen beplant met wijnstokken en walnotenbomen, we passeren een kleine kerk met een zeer oud uiterlijk, en kort daarna komen we aan voor de muren van het oude klooster dat grenst aan het kasteel van waarvan alleen vormeloze ruïnes overblijven die een rots bekronen die uitsteekt in de hoek gevormd door de samenvloeiing van de Chram en de stroom waarover ik heb gesproken. Vanaf dit hoge voorgebergte, waar het kasteel trots stond, omarmt het uitzicht een wilde plek, een goed bijpassende frame voor dit adelaarsnest.

Op de bodem van de rots springt de Chram van woede op de blokken die de doorgang belemmeren, en op de achterkant van de berg ziet men grote gaten die niets anders zijn dan holen van beren, zeer talrijk in deze omgeving.

Mijn metgezellen hadden me niet bedrogen. Deze monas-

---

land en dit kasteel zijn het meest merkwaardige dat ik in de Kaukasus heb gezien. Ze verdienen een gedetailleerde beschrijving, die ik echter zoveel mogelijk zal bekorten.

We gingen eerst de omheining van het klooster binnen, bijna volledig bezet door een begraafplaats bezaaid met graven, sommige nog overeind, andere omgevallen. In het midden rijst de kerk op, die niets opmerkelijks te bieden heeft, maar het voorwerp van grote verering is gebleven door de hele omringende bevolking. Men ziet in het interieur een enorme steen zonder ornament, volkomen ruw, waaraan, naar men zegt, een legende is bevestigd uit de tijd van de Perzische overheersing die ik niet heb mogen kennen. Deze kerk is omgeven door enorme walnotenbomen waarvan de dikke schaduw op grote afstand de graven bedekt die rond de tempel zijn opgesteld en die ongetwijfeld de begraafplaats markeren van de monniken die in het klooster woonden. Sommige van deze graven zijn nog perfect bewaard gebleven. Allen dragen het Griekse kruis min of meer diep in de steen gegraveerd. Er zijn er die de ontwerpen presenteren of de meest bizarre vormen beïnvloeden. Ze zijn over het algemeen het werk van buitengewoon primitieve kunstenaars, wier natuurtalent vooral van excentriciteit hield. De meest merkwaardige tombe is zonder twijfel degene waar ik het over ga hebben.

Het wordt bekroond door een stenen paard, zeer grof gesneden; aan de twee zijden zijn twee bas-reliëfs te zien, behandeld met dezelfde onervarenheid, waarin de beeldhouwer waarschijnlijk een allegorie wilde reproduceren waarvan ik de betekenis niet kon vatten. Aan de linkerkant zag hij een krijger omringd door zijn wapens en verschillende harnassen, klaar om zichzelf uit te rusten in

---

oorlog; boven dit bas-reliëf verschijnt het Griekse kruis. Het onderwerp rechts stelt twee paarden voor, waarvan er één een vogel op zijn kop draagt. Wat betekenen deze sculpturen? op welke historische of legendarische eigenschap zinspelen ze? Noch mijn metgezellen, noch iemand konden het mij vertellen.

De omheining van het kasteel grenst aan die van deze begraafplaats. Nadat je het bent overgestoken, bevind je je in een uitgestrekte binnenplaats, die zich voor het gebouw ontwikkelde en die tegenwoordig volledig is bedekt met borstel. Men komt binnen via een deur die doorboord is in een enorme toren, die deze ingang desnoods onbegaanbaar zou maken. Het kasteel en de bijgebouwen zijn niets meer dan een hoop puin, en waar machtige heren verbleven, hebben roofvogels, jakhalzen en zelfs beren zich teruggetrokken. Baron de Kleist wees me, in een gebarsten muur, een soort hol aan waar twee jaar eerder een beer was neergestreken om te bevallen. Ze sloegen de ruïnes en vernietigden het hele kroost; maar een van de soldaten die in deze gevaarlijke strijd in een afgesloten veld werkzaam was, raakte ernstig gewond door de moeder, die door het gevaar van haar jongen woedend was gemaakt. Het kasteel van Chamchawilde was ooit het belangrijkste bolwerk van een van de oudste families in Georgië, het oudste als we teruggaan naar de genealogie: ik bedoel het huis van de Orbeliano-prinsen. Deze genealogie geeft hen, in het land, een oorsprong drie eeuwen eerder dan de christelijke jaartelling. Er wordt gezegd dat het een mandarijnenfamilie was die gedwongen was China te verlaten na een opstand tegen de heerser van dat rijk, waaraan een van de auteurs had deelgenomen.

Hoe dat ook mag zijn in dit opzicht, het is zeer zeker dat het Orbeliano-huis, en altijd met eer, in de meest afgelegen en authentieke annalen van Georgië heeft gestaan, die er een zeer nationale ijdelheid aan ontleent. De Orbeliano zijn ook de oprichters van het klooster dat in de buurt is gebouwd, en men kan zeggen, in de schaduw van hun versterkte kasteel, dat het beschermde tot op de dag dat de mohammedaanse invasie deze prachtige constructies in ruïnes veranderde.

We kozen, om onze lunch te verspreiden, deze schaduwrijke ruimte gevormd door de prachtige walnotenbomen die de kerk omringen. Het was misschien niet erg respectvol voor de doden die daar sliepen, maar afgezien van het feit dat niemand van ons er een slechte gedachte aan had ingebracht, hadden we geen keus, de zon regeerde oppermachtig over de rest, volledig ontdaan van het plateau. Hoewel genomen op deze plek te funerair, onze maaltijd, echte lunch.

op het gras, was niet minder aangenaam. Twee geweldige uren gingen snel voorbij, zittend of liggend op de grond en bespraken de oudheid, de huidige situatie en de toekomst van Georgië. Prins Salagoff, die de geschiedenis van zijn land door en door kent, had er veel plezier in mij te vertellen over de tradities die bovendien alle Georgiërs bezitten, zoals gebruikelijk is bij mensen die geen of weinig geschreven verhalen hebben. Er zou een heel boek voor nodig zijn om volledig over dit soms betreurenswaardige, vaker glorieuze verleden te spreken. We zijn bang om te uitgebreid te zijn bij het schrijven van het verslag van een

lange reis, en we negeren noodzakelijkerwijs, hoewel we het betreuren, de helft van de details die we hebben kunnen verzamelen. Maar de lezer kent het

---

belangrijkste kenmerken van de geschiedenis van Georgië; ze vormden het meest essentiële onderdeel van het innemende gesprek dat mijn nobele en nog vriendelijkere gesprekspartner mij wilde plezieren. Evenmin mag ik hier samenvatten wat M. de Kleist ons vertelde over de oorlog in de Kaukasus en de gebruiken van de bergbewoners.

Deze details zouden een plaats vinden in een speciaal werk over dit onuitputtelijke onderwerp, dat voor mij slechts een aflevering is van het grote werk dat ik, vrees ik, de fout heb ondernomen, want naarmate ik verder ga, lijkt de taak erg zwaar voor mijn kracht. Uit de volmaakte hartelijkheid die heerste tussen mijn twee gesprekspartners, en uit hun gemeenschap van glimp van de toekomst van Georgië, was het gemakkelijk voor mij om te concluderen dat de fusie tussen de twee naties vandaag voltooid is. Aan het einde van het moslimjuk leek de Russische overheersing redding en veiligheid te zijn. Georgiërs zijn dankbaar voor wat Rusland al voor hen heeft gedaan, maar bovenal vol hoop voor wat het nog kan en moet doen.

Het weer werd stormachtig en waarschuwde ons om ons station niet uit te breiden tot Chamchawilde. We vervolgden de richting van Bielikloutch, via een andere weg die niet minder interessant was, maar minder ruig. Maar we hadden te lang gewacht. De eerste druppels water verrasten ons halverwege, en binnen enkele ogenblikken was het een stortregens, die ons dwong onze toevlucht te zoeken in een klein Georgiaans huis aan de kant van de weg, waar me een charmant schilderij van het interieur wachtte dat nog steeds gegraveerd is in mijn hoofd met de spijt, die ik vaak nog een keer zal herhalen, omdat ik het niet met het potlood heb kunnen repareren. Het was een heel gezin, bestaande uit de echtgenoot,

---

echtgenote, van een tweede oude vrouw, die de moeder zou worden van een van hen, van twee reeds volwassen kinderen, een meisje en een jongen, en van twee tweelingen die de jonge moeder droeg. Het Georgische type was er, met zijn nuances van leeftijd en geslacht, en echt, zonder overdrijving (dit wordt vaak bekritiseerd door reizigers die alleen de waarheid vertellen), verdient deze bevolking, in het algemeen tenminste, haar reputatie: traditionele schoonheid. Vooral de jonge vrouw, die het midden van de groep bezette met haar twee frisse en glimlachende kinderen op haar armen, was bij uitstek mooi. Als ze er maar één had overwogen, zou ze zijn genomen voor een oosterse Madonna die uit haar nis of haar lichaam stamde. Ik heb het nooit moe om naar haar te kijken, en ze ontving dit eerbetoon van mijn stomme bewondering zonder schaamte. Toen de lucht was opgeklaard, bedankten we deze goede mensen die het minste aanbod zouden vernederen, en een uur later waren we teruggekeerd naar Bielikluch. Ik was van plan de volgende dag te vertrekken, maar ik gaf gemakkelijk toe aan de smeekbeden van de beminnelijke metgezellen die ik door het toeval, dit fortuin van reizigers, had gekregen, en na een nieuwe en plezierige dag gingen we twee dagen later als oude vrienden uit elkaar, gelukkig .. omdat je elkaar hebt ontmoet en in de hoop weer te ontmoeten. 1 De weg die Bielikloutch met Tiflis verbindt, verdient deze naam veel beter dan degene die mij daar via Manglis bracht. Het is waar dat mijn wandeling, een beetje bij toeval, de moeilijkheden van het pad enorm had gecompliceerd. Bij mijn terugkeer maakte ik kennis met een heel ander deel van de campagne, dat mij ook interessante aspecten opleverde en waar ik enkele aandachtspunten vond. We passeren eerst grote bossen, dan komen we struikgewas

buitensporig dicht, en ten slotte valleien die voor de teelt zijn bestemd, in een daarvan heeft zich een Duitse kolonie gevestigd, die de naam Colony-Elisabeth draagt. Voordat we daar aankomen, komen we een klooster tegen dat eveneens in puin ligt en nog vervallender is dan dat van Chamchawilde. Ook hier is de kerk blijven staan en is zelfs redelijk goed bewaard gebleven; maar overal om je heen zie je alleen de overblijfselen van metselwerk, fragmenten van kapitelen en zuilen die op de grond liggen, vermengd met menselijke botten die tijd of een wereldlijke hand heeft opgegraven uit de graven waarvan de stenen zijn gebroken. Ik stopte even in het Duitse dorp, gelegen en goed beschut op de bodem van een zeer vruchtbare vallei. Tijdens mijn hele reis had ik een terechte voorliefde voor deze zo goed onderhouden en zo gastvrije etablissementen. In deze kolonie kreeg ik uitstekende melk en vooral boter aangeboden die, samen met heel wit brood en twee kopjes superieure thee, mij een heerlijke maaltijd opleverden. 'S Avonds keerde ik terug naar het Hotel d'Europe, opgetogen over deze excursie vol afwisseling en onvoorziene gebeurtenissen, die me kennis hadden laten maken met het grootste deel en het meest merkwaardige deel van de regio die de buitenwijken vormt, verder van Tiflis.

r-

HOOFDSTUK VIII

Manieren. - Douane. - Toepassingen. - Georgisch leven en Europees leven in Tiflis.

Toen ik terugkwam van al deze races, besloot ik me uiteindelijk helemaal thuis te settelen om de winter gemakkelijker door te brengen. Het einde van mijn verblijf in het hotel, waarover ik niet hoefde te klagen, werd gekenmerkt door omstandigheden die wat mij betreft tot de meest ernstige gevolgen konden leiden. Ik had vertrouwen gewonnen in Bakoe, maar eerst als koerier, dat wil zeggen voor een zeer korte tijd, deze Italiaan, die ik nadien als bediende had willen behouden. Dit artikel van de bedienden is van groot belang voor degenen die op reis zijn en de pech hebben dat ze niet weten hoe ze zichzelf moeten dienen. Ik had er beter een uit Europa meegenomen. Ik had er te laat spijt van dat ik dat niet had gedaan.

Deze was mij bij het verlaten van Bakoe aanbevolen door een van zijn landgenoten, die misschien zelf een aanbeveling nodig zou hebben gehad. Behalve dat hij Italiaans kende, sprak hij Frans, een beetje Duits; bovendien meerdere jaren in het land woonachtig, waarvan

---

hij had de taal, hij had alles wat hij nodig had om de plaats van mijn tolk in te nemen. Op zijn herhaalde verzoeken nam ik hem in dienst, en ik moet zeggen dat hij bij verschillende gelegenheden erg nuttig voor me was. Ik heb het hem niet kwalijk genomen omdat hij een leugenaar was, een opschepper; maar hij stal van mij; ik had echter niet het materiële bewijs. Toch heb ik hem over dit onderwerp enkele opmerkingen gemaakt, die hij met protest ontving. warmer van zijn onvergankelijke oprechtheid, hem te hulp riep alle heiligen en alle vloeken van zijn land. Tegelijkertijd probeerde hij de jongens in het hotel weer wantrouwen te brengen. Maar afgezien van het feit dat hij alleen de kast binnenging waar de kist met mijn geld was, en waar ik heel vaak de sleutel in liet, hadden deze jongens van het Hotel d'Europe, allemaal oud in huis, hun waarde bewezen. loyaliteit, die hen tegen achterdocht beschermde.

Omdat ik het niet langer kon verdragen, zei ik op een dag, nadat ik een nieuwe en belangrijkere aftrekking had opgemerkt, tegen Niccola dat ze zich ergens anders moest voorzien. Hij deed dat zonder zijn toevlucht te nemen tot zijn gebruikelijke protesten, die volgens mij neerkwamen op een bekentenis. Ik was te blij om van hem af te zijn om meer

voor hem te zorgen, zelfs om de plaatselijke gerechtigheid van mijn ongeluk te verdragen. Maar een paar dagen na zijn vertrek kreeg ik last van hevige darmpijnen en misselijkheid, allemaal gecompliceerd door hevige hoofdpijn. Ik had al een tijdje hetzelfde onbehagen gevoeld, maar minder uitgesproken; het resulteerde in een overweldigend gevoel van alle ledematen en een grote zwaarte van het hoofd. Ik schreef dit toe aan de uitzonderlijke vermoeidheid die ik heb ervaren sinds mijn vertrek uit Bakoe. De Europese dokter die ik heb laten nadenken

---

ook dat dit motief mijn staat niet vreemd was; maar nadat hij mijn uitleg had gehoord, de symptomen die door hem werden waargenomen en vooral de onderbreking van mijn pols, aarzelde hij niet om te concluderen dat er een mooie en goede vergiftiging was. Bij het verlaten van mij had de Italiaan afscheid van mij genomen. Ongetwijfeld was hij al een tijdje van plan van me af te komen, goed denkend, in dit verre land, om alle faciliteiten te hebben om mijn stoffelijk overschot toe te eigenen. Het is ook waarschijnlijk dat hij met zijn gevarieerde kennis enkele elementen van de toxicologie heeft toegevoegd; de dokter, die geen spoor van mineraal gif had herkend, was in feite van mening dat men mij in verschillende keren een aantal van deze meer geleerde, langzamere en op de lange termijn niet minder zekere plantaardige afkooksels had toegediend, die, wanneer ze lukt niet, breng altijd een grote verstoring in het organisme. Gelukkig had mijn geluksster me op tijd uit de handen van deze gifmenger gehaald. Maar het ongemak dat ik voelde, verdween langzaam en pas na een lange behandeling merkte ik dat ik min of meer genezen was. Zeg ik ruw, omdat mijn maag lange tijd de harde aanval voelde die haar was overgeleverd. Tevergeefs heb ik Tiflis en omgeving laten zoeken naar de auteur van deze duivelse poging: het lijdt geen twijfel dat hij ergens anders werd opgehangen, wat ik hem meer dan eens uit de grond van mijn hart heb gewenst. Hij was verdwenen en sindsdien heb ik niets meer van hem gehoord. Omdat het voor mij onmogelijk was nog erger te vallen, besloot ik door de lokale bevolking te worden bediend, en het was met twee bedienden, een Armeense en een Perzische, dat ik mijn nieuwe onderkomen in bezit nam.

Ik vestigde me in een huis op de hoek van de hoofdstraat van Salalak, die begint bij de Grand Bazaar, en het Erivan-plein. Ik had daar een appartement naar mijn zin ontdekt, bestaande uit vier kamers, een voorkamer, een woonkamer, een slaapkamer en een keuken. Het appartement bevond zich op de eerste verdieping en had uitzicht op zowel de straat als het plein, waar het station van openbare auto's, droshka's, phaetons, enz. Ligt, wat erg handig was voor mij. Ik had ook achter het huis een stal voor mijn paarden gevonden, zodat ik alles bij de hand had om mijn smaak, mijn passie voor wandelen, te bevredigen.

Bij de aanduiding van de kamers van dit appartement mag ik een detail niet weglaten dat mijn keuze had bepaald: ik bedoel het overdekte balkon, waarop de glazen deuren van de woonkamer opengingen, en waar ik de beste uren van de dag doorbracht en vooral van de avond om het komen en gaan van voetgangers, ruiters en auto's te zien op deze prachtige plek van Erivan die alle animatie, het leven en het lawaai heeft van een drukbezochte plaats in Europa.

Ik geef deze details niet omdat ze persoonlijk voor mij zijn, maar omdat ze het Europese leven en het bestaan van buitenlanders in Tbilisi bekendmaken. Het is om deze reden dat ik vraag hier te eindigen, niet meer terug te keren, wat relatief is aan het huis waar ik onderdak had genomen. Het was in feite een symbolisch bouwwerk. Geplaatst op de grens tussen de oude stad en de nieuwe stad, vertegenwoordigde het, net als de stad zelf, Azië en Europa, en

vormde het, van binnen en van buiten, een huis dat zowel Georgisch als Europees was. Om thuis te komen moest ik de kamer op de begane grond oversteken

---

tussen de straat en de binnenplaats. Vanuit de hoek van deze binnenplaats leidde een houten trap, beschermd door een baldakijn op dezelfde manier van gesneden hout, naar een overdekte galerij, waar mijn appartement en de deur van die van mijn eigenaar, die zichzelf prinses Soumbatoff, Armeens, noemde, openging. Dik en mollig , die ik na de eerste glimlach in het begin herkende als een zeer ongepolijste vrouw, zelfs in de mode van haar land, erg zuur en hebzuchtig naar winst, meer dan dat ze toebehoorde aan zo'n hoge dame, was de Armeense. (Ik zal later zeggen wat de reputatie van zijn natie in dit opzicht is.) De achterkant van de binnenplaats was verdeeld tussen de stal, die mij was verleend, en een kleine woning bewoond door arme Georgiërs. dit sombere interieur. We zien dat er voor prinses Soumbatoff geen kleine winsten waren. Inderdaad, terwijl ze troont op haar eerste verdieping, die we deelden en waarvan het oude meubilair een zekere luxe voor het gezin aangaf, huurde ze een deel van haar begane grond aan een Georgische wijnhandelaar die het daar bewaarde. Een soort kleine herberg, altijd vol en soms erg luidruchtig. Maar, ik herhaal, wat me verleidde was dit balkon dat al snel voor mij het middelpunt van het appartement werd. Van daaruit kon ik, vanaf een bewonderenswaardig geplaatst observatorium, op mijn gemak de elementen bestuderen die zo divers waren in deze bevolking van de hoofdstad van Georgië dat ik nu zal proberen bekend te maken.

Toen ik door Tiflis ging, begon ik met het beschrijven van het primitieve deel van de stad, voordat ik het had over de nieuwe constructies. Ik zal dezelfde natuurlijke volgorde volgen

---

in de volgende tabel. Ik zal eerst uitzoeken wat de inheemse bevolking betreft, daarna zal ik zeggen wat het Europese leven in deze bijna Aziatische stad betreft. Maar we begrijpen dat ik, aangezien ik maar één hoofdstuk aan deze presentatie kan wijden, niet alle ontwikkelingen kan geven waarvoor ze vatbaar zou zijn.

De inheemse bevolking van Tiflis (ik gebruik dit woord om te verwijzen naar alles wat niet Europees is) bestaat voor het grootste deel uit twee hoofdelementen: het Georgische element en het Armeense element. Laten we eerst de vertegenwoordigers van de eerste van deze elementen behandelen.

Dat zijn degenen die in het zuiden van de Kaukasus zijn aangewezen onder de algemene naam Georgiërs of Khartvelianen. Ze leefden in dit oude koninkrijk, bekend onder de gewone naam Georgië of Khartli, dat door familieverdelingen of burgerlijke verdeeldheid was verdeeld in verschillende staten of provincies waarvan de namen nog steeds zijn: Cartalinie, Kahétie, de Imérète, de Mingrélie, de Gouriel. Hoewel ze een gemeenschappelijke achtergrond van gelijkenis hebben, wat op dezelfde oorsprong duidt, bieden de inwoners die tegenwoordig de naam van deze verschillende regio's dragen niettemin bepaalde nuances van type, kostuums en gebruiken, die het mogelijk maken om ze te onderscheiden wanneer men gedurende een lange tijd heeft geoefend. terwijl de gemengde bevolking die in Tiflis woont of er regelmatig is.

De schone Georgiërs, de Khartvels, behouden deze schoonheid die de reputatie van hun ras heeft gemaakt. Ze hebben ook niets verloren van dat ridderlijke karakter en die oorlogszuchtige geest die hen ooit een signaal gaf. Niet erg arbeidsintensief, zelfs traag, ze zijn allemaal vuur voor genoegens en hebben niets gedaan om zichzelf te genezen van deze neiging tot

de dronkenschap die reizigers van alle tijdperken hen verwijten als hun enige ondeugd. Deze mensen beseffen bijna in al zijn puurheid het blanke type: regelmatige trekken, expressieve uitstraling, overvloedig haar, veel gemak in de haven en een aangeboren uitstraling van onderscheid; je zou ze allemaal nobel noemen, en dat is in feite hun algemene pretentie. Vrijgevig, zelfs weelderig, gepassioneerd door luxe en representatie, rijke kleding bedekt met borduurwerk, dure wapens en vooral voor de paarden kiezen ze magnifiek, zonder naar de prijs te kijken, de Georgiërs worden galant geruïneerd en zonder dat ze zich er zorgen over maken, zoals de grote heren van het oude regime. De adel, in feite zeer talrijk, genoot een groot prestige onder dit in wezen militaire volk; er zijn nog steeds zeer grote gezinnen in Tiflis en in Georgië die, net als de Orbeliano, over wie ik heb gesproken, hun naam waardig hoog houden en hun verleden enorm voortzetten.

De schoonheid van Georgische vrouwen is spreekwoordelijk geworden.

We moeten ons echter niet voorstellen dat ze allemaal uniform mooi zijn, en vooral ook niet dat ze dat lang blijven. In al de pracht van vijftien tot twintig jaar, neemt hun schoonheid snel af van twintig tot vijfentwintig, en ze merken dat ze al vroeg oud zijn, op een leeftijd waarop onze vrouwen in Europa kunnen doorgaan voor vrouwen die nog jong zijn. Maar onder Georgische vrouwen zijn degenen die mooi zijn erg mooi, en hun aandeel, in de hele vrouwelijke bevolking, overtreft veel dat in andere landen wordt aangetroffen.

Wat op bewonderenswaardige wijze de schoonheid van Georgische vrouwen benadrukt en omlijst, is hun kostuum, dat de

---

de meesten van hen zijn nog steeds erg rijk.

Ik heb er al over opgemerkt, betreffende een portret van een koningin geschilderd op de muren van de kathedraal van Mtskheta, dit kostuum lijkt te zijn bewaard gebleven, zonder merkbare verandering, van de oudheid tot op de dag van vandaag, en geeft het de uitstraling van zo veel koninginnen uit de middeleeuwen, zoals men ze ziet in de oude schilderijen en de miniaturen op perkament van de manuscripten. Ik zal proberen het voor mijn lezers te beschrijven, als ik blij genoeg ben dat ik het heb.

De kleding bestaat uit twee delen, een zeer strak roklichaam, dat zich vormt als een onderjurk van vaak mooi gestikte zijde, en daaroverheen een tweede jurk met wijd open mouwen, ook aan de voorkant open gelaten, deze in lichtere stof, strak de taille door een breed lint, waarvan de lange uiteinden naar de grond drijven; soms wordt deze jurk op zijn plaats gehouden door een van die niello zilveren riemen die artistiek gemaakt zijn door de Kaukasus, waaraan een chique en puur onschadelijk wapen hangt, een kleine dolk, een merkwaardig bewerkt miniatuurpistool.

Deze grootse setting wordt nog versterkt door een kapsel met een echt soevereine uitstraling. Het is een hoofdband, een soort twist in schitterende kleuren, bijna altijd van dezelfde tint als het riemlint, als een diadeem over het haar geplaatst, waaraan een sluier in goud of zilver is bevestigd, en waaraan nog een tweede sluier is bevestigd , van een luchtige lichtheid, die, voorbij het oor, over het onderste deel van het gezicht gaat, dat verondersteld wordt verborgen te zijn, hoewel dat niet het geval is. Dit kapsel, genaamd tassakravi, en dat wordt aangevuld door twee lange vlechten die vaak afstammen

---

schouders tot voeten, is het meest originele deel van het Georgische toilet, dat ook dat is van rijke Armeniërs. Op straat hullen Georgiërs en Armeniërs zich in een lange sluier van min of meer dik wit perkaal; het valt van de bovenkant van het hoofd en bedekt hun lichaam als een mantel, alleen om het middel vast te houden door simpelweg de ellebogen naar elkaar toe te trekken.

In de winter wordt deze sluier vervangen door een speciaal fluweel, meestal in nacarat-kleur, afgezet met bont, met bungelende mouwen, en op de borst gehouden door gouden kronkels of ornamenten van goudwerk.

Men kan het effect beoordelen van een dergelijk kostuum, gedragen door vrouwen van volmaakte schoonheid en wier voordelige maat deze rijke kleding nog meer benadrukt.

Het bestaan van Georgiërs is vooral intern, maar niet minder levendig en niet minder vrolijk. Ik heb gesproken over de smaak van deze mensen voor genoegens. Een van de mannen die de Kaukasus beste kende en van wie ik graag lenen gegevens die ik kan alleen in slechtere termen kon herhalen, graaf Stackelberg, is samengevat in dit korte beeld de constante animatie van Georgian leven: “ Georgiërs, hoewel oorlogvoerende en gewend aan oorlog, zijn vrienden van plezier en hebben in hun karakter altijd een achtergrond van onzorgvuldigheid en vrolijkheid bewaard. Jagen, toernooien, gevechten te voet (tomachas), happy meal en dansen spelen een grote rol in hun bestaan. In de tuinen rondom Tiflis, aan de.

terrassen die dienen als daken van huizen, zie je groepen jonge meisjes en jongens dansen t met een levendige wit. De Lesghinka, die waarschijnlijk afstamt van de Lesghische bergen naar

---

in de valleien van Khartli, is het nationale genoegen dat alle bijeenkomsten bekostigt. We zitten in een kring, de gitaar en de tamboerijn weerklinken, iedereen slaat de maat door in de handen te klappen, en we begeleiden door het geliefde Georgische deuntje te zingen. Een stel snelt de cirkel in en begint met langzame, ritmische houdingen, afgewisseld met sierlijke houdingen. Geleidelijk aan, terwijl het orkest de beweging versnelt, de dansers

kom tot leven, draai, klauw, fladder terwijl je door de arena loopt. Eindelijk, uitgeput en hijgend, hervatten ze hun plaatsen en raken twee mensen in de cirkel aan, die hen bij dit teken onmiddellijk moeten vervangen. Een paar meer gedurfde jousters voegen kracht en vaardigheid toe aan de dans. De een, die een kan wijn op zijn hoofd zet, voert allerlei gymnastische stappen en verdraaiingen uit zonder een druppel van de kostbare vloeistof te gieten. Een ander springt, dartelt, kantelt en staat op, terwijl hij twee dolken rond zijn hoofd en borst laat draaien. Deze luidruchtige genoegens gaan urenlang door, dankzij die koele zomeravonden die zo heerlijk zijn na de beklemmende hitte van de dag (1).

De oude verhalen en de verslagen van de oude reizigers maken op elk moment melding van deze prachtige Georgische, Armeense en Circassische slaven, zo gewild voor de harems van de vorsten en de grote heren van Turkije, van Perzië en zelfs van; India. Zelfs in de vorige eeuw zagen we veel jonge meisjes, die aankondigden dat ze van een moesten zijn

(1) De pittoreske Kaukasus, tekst van het eerste nummer.

---

uitzonderlijke schoonheid, gewelddadig of heimelijk verwijderd in de aangrenzende regio's van de Kaspische Zee of de Zwarte Zee, aan beide zijden van de Kaukasus, vaak zelfs verkocht door hun ellendige ouders, voor min of meer grote bedragen. De eerste zorg van Rusland, zoals men zich kan voorstellen, terwijl ze zich over het land verspreidde, was een einde te maken aan deze verfoeilijke handel die de laatste tijd alleen aan de kusten van

Circassia werd bedreven; de definitieve verovering van de hele Kaukasus zal de terugkeer voor altijd verhinderen.

De Armeniërs bezetten, in het zuiden van Georgië en de provincie die bekend staat als Caspian, het hele land dat zich uitstrekt tot aan de bergen van Araxis en Ararat. Vroeg losgemaakt van dit grote koninkrijk Armenië dat eindigde voor de Georgische monarchie onder de aanvallen van de Turken, de Perzen en door zijn eigen divisies, verwelkomen de Armeniërs van Transkaukasië hun annexatie bij Rusland, wat hun sinds 1828 vrede waard is. en een zekerheid die ze tot dan toe niet hadden genoten, en die ze meer waarderen dan enig ander volk, bijna allemaal gedoemd tot handel en allerlei soorten verkeer.

Door hun liefde voor winst, hun vermogen om het op nauwelijks toegestane manieren te zoeken, door hun gierigheid en hun smerige uiterlijk, zijn ze (ik spreek alleen in het algemeen) de Joden van het Oosten of vertegenwoordigen ze tenminste wat ze zijn. middeleeuwen. De Armeniër is geen soldaat zoals de Georgiër; hij is geboren voor commerciële activiteiten, en wat ik ook heb gezegd over zijn onmatige voorliefde voor winst, hij geniet niettemin een gerechtvaardigde reputatie van eerlijkheid. In het groot als in

---

kleine onderneming, zijn woord is een contract waard. De enen !

de anderen zijn zijn verantwoordelijkheid. Hij vindt er geen

te klein of te groot voor hem. In dit land, zoals in alle volkeren die uitsluitend aan handel zijn gewijd, kenmerkt de hiërarchie van operaties en commerciële situaties die van de voorwaarden. De Armeense samenleving is in feite verdeeld in bijna evenveel klassen als er beroepen zijn, van de kleinste winkelier en de eenvoudige marskramer tot via de grootwinkel, de groothandel en de bankier, op de top van de wereld. ' , bezet door de machtige speculanten die de karavanen besturen en schepen laden op de Kaspische Zee of de Zwarte Zee. Onder de laatste noemen we enkele die enorme fortuinen hebben. De zachtaardige, flexibele en insinuerende Armeniërs hebben het talent om geaccepteerd te worden door de meest fanatieke moslimbevolking, die hen tolereren en soms gunstig behandelen vanwege de voordelen die ze vinden in hun commerciële relaties met hen. En de Armeniërs van hun kant, om in veiligheid te kunnen handelen, zonder begeerte op te wekken, en om zichzelf te beschermen tegen afpersing, moeten ze de rijkdom die ze misschien hebben vergaard goed verbergen; vandaar waarschijnlijk het ellendige aspect waarin ze zich graag laten zien.

Maar dit geldt in het bijzonder alleen voor degenen die handel drijven of in het mohammedaanse land wonen. Het is niet hetzelfde in Tiflis, waar meerdere families grotendeels wonen. We zien prachtige hotels, zoals het landhuis of de khan gebouwd door een hoge officier van Armeense afkomst, kolonel Arzrouni, en zelfs een

---

echt paleis dat een andere Armeniër, golova of burgemeester van de kooplieden van Tiflis, genaamd Archaghouni, midden op de boulevard Galavinsky had gebouwd en dat zonder twijfel de luxe kan evenaren, als het er niet superieur aan is, met de woonplaats van de onderkoning. Daarbuiten ligt Europa, ongetwijfeld door een concessie aan de Russische stad; maar het is Azië van binnen. Er zijn ongeveer vijftig stukken van verschillende groottes, waar al het onderzoek van het Oosten verenigd lijkt te zijn. Ontvangstzalen, concertzaal, kleine salons, slaapkamers, kasten, badkamer, alles is ingericht in de smaak van Perzië, die schilderijen, vergulding, gordijnen en tapijten weelderig maakt en nog steeds de muren en plafonds van duizenden kleine gefacetteerde spiegels siert in plaats van te zijn leeg gelaten. Deze onderscheiding is het werk van Perzische en Turkse kunstenaars, die door de provincies

van de Kaukasus zwerven en hun diensten aanbieden, die ze echt niet te veel vragen, omdat er wordt gezegd dat de prachtige residentie van de golova Archaghouni hem slechts een miljoen kostte en de helft, wat een zeer bescheiden prijs lijkt voor een paleis dat in Europa minstens het dubbele zou hebben gekost. Deze Georgische mogol verdiende zijn fortuin, dat naar verluidt immens is, in de visserij van de monden van de Kour, en het is voor de verkoop van de schahmaia, met andere woorden de koning van de vis, die de haring van deze landen is, dat 'hij heeft de middelen verworven om het zonder deze prinselijke fantasieën te stellen.

De Armeniërs en ook de Georgiërs van weleer leefden niet met deze uitsluitend Aziatische luxe.

De oude huizen tonen echter tegelijkertijd een solide rijkdom en een perfect begrip van de eisen van het klimaat. De geribbelde ramen zijn sterk

---

smal en van binnen bekleed met een fijn houten latwerk dat lucht doorlaat en warmte absorbeert. Om dezelfde reden werd er maar één deur gemaakt in de dikke gevel van de gevel, bijna altijd met slechts twee verdiepingen, en bekroond door dit terras waarover ik heb gesproken, dat 's avonds dient als ontmoetingsplaats bij Georgian maatschappij. Overdag verblijven we in een centrale kamer die zeer ingenieus is ingericht om versheid te verkrijgen. Het begint vanaf de grond en zakt er soms in, en vanuit dit met stenen geplaveide gebied stijgt het door de twee verdiepingen naar het gewelf dat het terras ondersteunt. Een kolom in het midden van de kamer ondersteunt het plafond in houtsnijwerk en versierd met vergulde spijkers. Onderaan verbinden verbindingsdeuren deze bovenkamer met de appartementen op de begane grond, en daarboven, dat wil zeggen ter hoogte van de eerste verdieping, laten binnenramen, waarvan het hout met grote zorg is bewerkt, vrije circulatie naar de frisse lucht, die zowel de bovenkamers als dit soort schip ten goede komt, dat bij warm weer de favoriete plek van het hele gezin is. Rondom staan grote banken, waar mensen kunnen kletsen, maar ook waar ze slapen, want Georgiërs zijn grote liefhebber van dutjes; het klimaat nodigt hen uit om dat te doen.

Maar deze oude huizen, waarvan de inrichting zo goed gecombineerd was om zichzelf te beschermen tegen het verzengende seizoen dat gedurende meer dan de helft van het jaar in Tbilisi heerst, beginnen te verdwijnen; degenen die zijn gebouwd behouden slechts enkele sporen van het oorspronkelijke plan. Hoewel het nog steeds zijn kenmerkende fysionomie behoudt, is de

---

De Georgische en Armeense bevolking van Tiflis laat zich in feite tot op zekere hoogte doordringen door de Europese geest. Ze is minder resistent dan moslims van alle achtergronden tegen bepaalde delen van onze gebruiken en gebruiken, en sterke en zorgvuldig onderhouden relaties met de Russische samenleving en administratie hebben enkele gunstige veranderingen in haar huiselijke gewoonten geïntroduceerd voor een nog grotere fusie in de toekomst.

Moslims leven voornamelijk in het zuidoosten van Cau | doos, het gedeelte dat zich naar Perzië en zee j Caspian, en kreeg voor het, in de admij tieve verdeling van het land wordt geëxploiteerd door de Russische regering, de naam van de provincie van de Kaspische, met inbegrip van die kha; nats lang onafhankelijk van Shirvan, Karabach, en Sheki Kouba, die ik sommigen hadden overgestoken t reis van Baku naar Tbilisi. Deze mohammedanen, die uit Perzië en Turkije kwamen, bleven in het bezit van de landen die ze hadden veroverd. Ze hebben frequente betrekkingen met de hoofdstad van Georgië, waar ze worden herkend aan bepaalde eigenaardige kenmerken. Ze ontmoeten daar de afstammelingen van degenen die

zich daar onder Tataarse, Turkse en Perzische overheersing vestigden maar daar geen vorderingen maakten. Integendeel, hun aantal is afgenomen en hun belang is bijna nul. Ik verwijs natuurlijk naar het verslag van mijn reis naar Perzië, waarin

omvat de mohammedaanse religie en gebruiken, die uitsluitend die van de Perzische natie zijn. Een zeer merkwaardige verscheidenheid aan moslims die men in de hoofdstad van Georgië ziet, maar die daar niet wonen, zijn de Koerden.

De Koerden van Transkaukasië zijn een uitloper van dit volk dat in het noorden van Perzië en Klein-Azië het land bezet waaraan ze hun naam gaven. Degenen die onderworpen zijn aan Rusland wonen langs de Araxis in de provincies Russisch Armenië en Achaltsik. De Koerden aan de oevers van de Araxi's zijn nog steeds nomaden en leven in hun tenten. Het zijn bijna allemaal mohammedaans-soennieten; slechts enkelen zijn nestoriaanse christenen geworden. Moedig, bekwaam in alle oefeningen, is het een genoegen om ze, gewapend met hun bamboelans en schild, op hun paarden te zien, met opmerkelijk enthousiasme, de meest gewaagde manoeuvres en acrobaten. Met een altijd mannelijke en soms heel mooie fysionomie, hoewel het vaak iets heftigs vertoont, zijn de Koerden een van de types die de vreemdeling het meest opvallen, wanneer hij hen toevallig tegenkomt in de straten van Tiflis, wat vaak voorkomt, omdat ze komen daar om hun producten te brengen of als kameeldrijvers.

De verschillende volkeren van de Kaukasus zijn ook van tijd tot tijd vertegenwoordigd in Tiflis. Zij zijn de Nogaïs ,; Tataren van oorsprong, die afkomstig zijn van de randen van de Kuban; de Kabardianen, die de lezer al kent; de Osseten, die de meest centrale delen van de keten bewonen, van wie wordt gezegd dat ze afstammen van de oude Alanen of Ezels, volkeren van het noorden, en die anderen integendeel hindoes-Perzen noemen; de Khvessours, hun buren, nog steeds bedekt met hun maliënkolders, als krijgers uit de Middeleeuwen; de Lesghians, die er prat op gaan het resultaat te zijn van een van de kinderen van deze patriarch Thargamus wiens Georgische afkomst is genoemd, ongetwijfeld een ras

---

inheems, vermengd met de volkeren die in de hoge delen van Dagestan werden teruggedreven, en verdeeld in verschillende min of meer grote stammen, waaronder de Tchetchenses, deze natie werd gedisciplineerd door Schamil. In Tiflis ontmoeten we nog enkele Circassians, Circassians of Adhigués, want niet alle zijn geëmigreerd. Het Circassian-type is, onder al deze bergvolken ,; ongetwijfeld het meest opmerkelijk voor de correctie van de gelaatstrekken, de gladheid van de maat en de elegantie van de uiteinden. De Circassian draagt trots zijn nationale kostuum, zijn kaftan, vaak in flarden, maar versterkt door de schoonheid van de armen. Het is zelfs een onderzoek om zo meer dan bescheiden gekleed te zijn en een geweer te tonen waarin zilver en goud glanst, een prachtige dolk en pistolen bedekt met rijk houtsnijwerk. Degenen die zijn ingelijfd bij de Russische troepen vinden het moeilijk om hun lichte marokko-schoen zonder zool te ruilen voor de Europese laars. De Circassians leven te paard; dat is wat dit schoenensysteem zegt en hoe klein hun voet is. Wat religie betreft, ze hebben ze allemaal en hebben er geen; degene die ze zonder veel enthousiasme volgen, is slechts een bizarre mengeling van islamisme, afgoderij en christelijke herinneringen.

Op basis van wat eraan voorafgaat, moet men oordelen over de oneindige verscheidenheid aan rassen, typen en kostuums waarvan de straten van Tiflis het merkwaardige schouwspel bieden. Het is vooral in de belangrijkste Bazaar, in de Maidan, tijdens de piekuren, dat men een idee kan krijgen van deze zo oorspronkelijk gemengde bevolking. Zelfs een zeer verkorte

beschrijving zou me te ver leiden; bovendien zijn deze details te vinden bij veel reizigers die mij zijn voorgegaan, en ik kan het niet

---

spaken die ze kopiëren. Eén ding lijkt deze verschillende volkeren echter een gemeenschappelijk stempel te geven dat duidt op een zekere lokale uniformiteit in hun diversiteit van oorsprong, en dat is het kapsel. Het bestaat in ieder geval uit een zwarte muts van min of meer fijn schapenbont, de zogenaamde papakha. Bij Georgiërs en Armeniërs neemt dit kapsel steevast de vorm aan van een suikerbrood, terwijl het bij bergbewoners vaak een afgeknotte kegel is, waardoor het lijkt op een

hoge pet of tulband.

Georgiërs zijn geweldige feestliefhebbers. Een van de belangrijkste vindt plaats op 6 januari, Epiphany Day.

Het wordt gekenmerkt door een heel eigen gebruik, gebaseerd op een bizar geloof. De Georgiërs beweren dat men op deze dag, zonder ongemak en zonder risico op ziekte, kan baden in het water van de Kur, te midden van de ijsblokjes die het draagt en uit de bergen haalt. Nieuwsgierig om dit feit te verifiëren, ging ik, op de tijd die mij was aangegeven, naar de hoogten van de linkeroever en van daaruit zag ik in feite een groot aantal mannen aankomen, bij de oever. waar het gelijk is met de

loop van de rivier. Ze kleedden zich uit en gingen resoluut zwemmen; daarna, na een paar minuten van dit ijskoude bad, trokken ze hun kleren weer aan zonder dat ze er ook maar enigszins hinder van hadden. Het is waar dat ze krachtig roerden en snel begonnen te lopen, en hun bad moet dus het effect van een Russisch bad op hen hebben gehad.

Vooral het feest van Saint Nina geeft een geweldige animatie in de straten van Tiflis. Veel Russische dames en vooral een oneindig aantal Georgiërs uit de beste families dragen de naam van deze beschermvrouwe van Georgië;

---

ook zien we op de dag van Sint Nina de auto's met snelheid oversteken, komen en gaan om de mannen in staat te stellen te voldoen aan de verplichting om alle Nina die ze kennen hun verjaardag te wensen.

Maar de meest interessante ceremonie is de ceremonie die elk jaar plaatsvindt in de kerk van Bethlehem (Petghaïn) die ik noemde en die toebehoort aan de Armeniërs van de Gregoriaanse ritus. Niets is zo merkwaardig als het zien van de lange processie van gesluierde vrouwen die daar langzaam de berg beklimmen waarop de kerk zich bevindt.

Het heeft iets mysterieus en poëtisch, zoals een mars van schaduwen; de lange witte chadre die hen geheel omhult, bedekt ook hun gezichten, maar twee prachtige zwarte ogen, die door een opening schijnen, maken duidelijk dat we niet met fantomen te maken hebben.

De uiterlijke toewijding van vrouwen hier overtreft wat zelfs in Spanje en Italië wordt gezien. Georgiërs en Armeniërs verdelen hun leven in drie delen: een, het grootste, vindt plaats in de kerk, het tweede in het bad, en het derde, veel korter, zoals we kunnen zien, is gewijd aan de zorg voor hun huis. De mannen tonen niet zo'n vurige religieuze ijver, behalve de Armeniërs, die hun aanbidding volgen met een regelmaat die men bij de juiste Georgiërs bijna helemaal niet aantreft. Het vasten wordt onder hen op de meest rigoureuze manier beoefend; ze lijken religie alleen te laten bestaan in onthouding. Tijdens de vastentijd eten ze alleen kruiden, wortels en groenten, en over dit onderwerp vragen ze niet om dispensaties, die bovendien niet per definitie worden verleend.

ring. Dit regime is voor hen een versterving des te meer verdienstelijk, aangezien de Armeniërs van nature grote eters zijn en zelfs zeggen dat ze hebzuchtig zijn. We voegen eraan toe, omdat ik alles moet zeggen, dat ze tijdens heilige tijd zelfs in hun huwelijksrelaties onthouding stimuleren; Ik ben tevreden met deze eigenaardigheid, aangezien ik, zoals we ons kunnen voorstellen, in dit opzicht geen vertrouwen heb gekregen.

Europeanen zijn al talrijk in de Kaukasus; de Russen vormen natuurlijk de overgrote meerderheid.

De rest is erg verward, omdat we begrijpen dat het niet is om van zijn inkomen te leven, maar om het juist een beetje te verdienen, dat we van heel ver komen om ons hier te vestigen. Er zijn echter zeer eervolle uitzonderingen op het aantal Europeanen dat in Tiflis het geluk probeert te verleiden; Ik heb er een paar genoemd; Ik moet hieraan toevoegen dat het ondankbaarheid zou zijn om dit niet te doen, meneer Schmidt, apotheker in het Salalak-district, die oneindige vriendelijkheid voor mij heeft betoond.

Zoals we in het vorige hoofdstuk hebben gezien, waren er in het verleden katholieke missies in Georgië; vandaag ontmoeten we nog maar een paar Poolse en Duitse priesters die veel te vertellen hebben. Het leven is in Tiflis onvergelijkbaar goedkoper dan in andere grote steden van Rusland, met name St. Petersburg en Moskou. Dit is de reden waarom veel Russische functionarissen van alle rangen vragen om daarheen gestuurd te worden, en geven de voorkeur aan hun verblijf boven dat van deze twee hoofdsteden, waar ze geruïneerd zijn in representatiekosten. Ze regeren in de Kaukasus zoals de Engelsen in India, maar met meer eenvoud en niet minder grote politieke vaardigheid.

Het Europese leven in Tiflis heeft zijn eigen karakter behouden, op enkele wijzigingen na die worden opgelegd door het klimaat, de gebruiken en de hulpbronnen van het land. Ik zal het bekend maken door over mijn eigen bestaan te vertellen. Ik beschreef mijn huis op de hoek van Place d'Érivan. Ik heb me daar in slechte omstandigheden gevestigd. Mijn vermoeienissen in de Kaukasus, deze abrupte alternatieven van extreem koud tot extreem heet, waartegen ik mezelf slecht had beschermd, maar bovenal denk ik dat de gemene poging van mijn Italiaan mijn gezondheid in zo'n toestand had gebracht. na enige tijd met alle wilskracht te hebben gereageerd, geholpen door alle preventieve wetenschap van mijn uitstekende dokter, werd ik eindelijk begin oktober echt ziek. Ziekte is geen gelukkige aangelegenheid op zo'n grote afstand van het eigen land; spijt van familie en vrienden grijpt je aan, en dit zeer natuurlijke verdriet wordt vaak gemaakt om je toestand erger te maken.

In de greep van een bijna aanhoudende koorts had ik slechte dagen en vooral slechte nachten voorbij. Kinine, misschien te overvloedig ingenomen, kreeg uiteindelijk de overhand van deze hardnekkige koorts, en na veertien dagen was ik weer op de been. Maar het kostte me lang genoeg om mijn gezondheid van Europa te herstellen, en zelfs, in de loop van deze drie jaar van reizen, kan ik zonder de eer te aanvaarden zeggen dat ik nooit helemaal gezond ben geweest.

Deze klimaten vereisen in alles grote nuchterheid en vooral grote voorzichtigheid bij voedsel. In de beginperiode liet ik mijn eten komen vanuit Hotel d'Europe; maar omdat ik wilde leven zoals het land wil, nam ik al snel een kok aan

---

Armeens-Perzisch. Dit is wat veel Europeanen doen. Ik vond mezelf erg goed in het dieet van deze Georgische keuken, niet erg geleerd, niet erg ingewikkeld, maar perfect gezond in zijn eenvoud. Dit brengt me natuurlijk ertoe om te praten over hoe te eten in Georgië.

Het eten is uitstekend in Tiflis. Georgische boeren kunnen het goed vinden met het fokken van pluimvee.

Kalkoenen, kippen, kapoenen, eenden zijn er in overvloed, van goede kwaliteit en tegen zeer redelijke prijzen. De os en het kalfsvlees daarentegen zijn van zeer mindere kwaliteit, de ossen, allemaal van kleine soort, en bovendien over het algemeen slecht gevoed, aangezien het land geen grote weiden heeft. Daarentegen laten schapenvlees en varkensvlees niets te wensen over.

Georgiërs maken hun hoofdvoedsel van dit gerecht, pilau genaamd, dat bestaat uit rijst gekookt in water, waarop met hun sap kleine stukjes schapenvlees worden gegoten die afzonderlijk zijn gebruind. Bij elke maaltijd wordt een grote schotel van deze pilau geserveerd. Het is echt iets geweldigs, en het duurde niet lang voordat ik het als een item op mijn dagelijkse menu vermeldde. Ik heb tijdens mijn reis alle voordelen ondervonden bij het adopteren, in elk land, van het gebruikelijke voedsel van zijn inwoners, vooral als het uit zulk gezond voedsel bestaat en op zo'n natuurlijke manier wordt bereid.

Jagen is er in overvloed in Georgië, maar nog veel meer in Mingrelia; patrijzen en passerende vogels vormen bijna uitsluitend klein wild; voor groot wild is het gazelle, damhert, everzwijn; de haas komt veel voor, niet alleen op de hoogten, maar ook in de vlakten rond Tiflis.

We eten goede en mooie vis, die we dagelijks in de Kour vissen, vooral in het bovenste gedeelte; daar geeft het verblijf in het midden van de rotsen die het levende water opkloppen aan de vissen deze kwaliteit en deze delicatesse die het onderscheidt. Het getij is zeldzaam in Tiflis; het is de Zwarte Zee die het veel meer levert dan de Kaspische Zee.

De groenten zijn die van Europa, aardappelen, kool, bloemkool, aubergine, bonen, erwten, waaraan we wat wortels en kruiden moeten toevoegen uit het land die we aanpassen aan de olie of boter.

De vruchten zijn werkelijk heerlijk. Wij verbouwen in Georgië al onze soorten peren, perziken, abrikozen, appels, noten, enz. Heerlijke druiven zoals de muskaatdruiven worden er ook geoogst; Ik bekritiseerde ze alleen omdat ze te zoet waren: als dessertfruit zijn onze tafeldruiven ongetwijfeld superieur. Maar we hebben niets in de buurt, voor de grootte en de geur, van de witte moerbeien en de rode moerbeien die we bij Tiflis eten. Wat meloenen en watermeloenen betreft, deze bevoorrechte grond brengt ze bijna zonder werk voort, en in zo'n overvloed dat ze per hoop worden verkocht in de bazaars en karavanserais, waar we echte bergen van twee meter hoog zien. Dit wil zeggen dat deze vruchten voor niets zijn; ook de inwoners consumeren er een enorme hoeveelheid van en zonder enig ongemak te ondervinden, wat de Europeanen niet onvoorzichtig genoeg overkomt om er een overschot van te maken. Bij hen leidt dit overmatig gebruik onvermijdelijk tot koorts. Maar Georgiërs slagen er ook in om het zichzelf te geven door te weinig te eten

---

houder voor peren of appels, waarvan ze de slechte gewoonte hebben om ze te plukken voordat ze voldoende rijp zijn.

f Kahetian of Kakhet-wijn is de gewone drank; naire in Tiflis. We kunnen zeggen dat deze regio slechts een grote wijngaard is. Valleien, heuvels zijn volledig bedekt met kruipende

wijnstokken of deze hekjes die op natuurlijke wijze achter de bomen klimmen en bijna zonder cultivatie een wijn produceren die, door zijn kwaliteit en zijn lage prijs, de voorliefde van de Georgiërs tot dronkenschap zou verklaren. Er zijn twee soorten, rood, dik en zeer vol van kleur, wat enigszins doet denken aan de smaak van Bourgondische wijnen, en wit. Onder de witte wijnen is de meest gewaardeerde de gouden wijn, zo genoemd vanwege zijn amberkleur. In Schiraz, in Perzië, in Libanon, wordt ook deze gouden wijn geoogst; die van Kakhet lijkt op Madeira of Marsala, hoewel minder heet en minder sterk. Gewone tafelwijn is goedkoop en toch van goede kwaliteit en zeer aangenaam om te drinken. De hoeveelheid wijn die door Kaheti en de rest van Georgië wordt geproduceerd is werkelijk enorm; het wordt op veertig miljoen flessen gebracht, waarvan niets het land verlaat, waar elke oogst jaarlijks wordt geconsumeerd. We vinden daar dus geen oude wijn, ofwel omdat het moeilijk wordt om die te bewaren, ofwel omdat de Georgiërs er een erezaak van maken om deze overvloedige productie bij te houden waarmee de Voorzienigheid hun land heeft begiftigd. Erkend moet worden dat alles bijdraagt aan het behoud van hun smaak voor wijn. Dat van Georgië heeft inderdaad uitzonderlijke kwaliteiten voor een drinker; het weegt het hoofd niet, zelfs niet in een vrij hoge dosis, en produceert geen,

---

in dit geval voor de gezondheid de desastreuze gevolgen die men opmerkt bij het overmatig gebruik van de wijnen van het Westen.

Voorzichtigheid vereist echter dat de Europeaan, die er niet aan gewend is, het met discretie behandelt. De Russische regering heeft zeventien wijngaarden toegekend onder de wijngaarden die deel uitmaakten van het domein van de oude koningen van Kahetia. De beroemdste wijnen zijn daarna van Princes Tchevtchevadré en Béboutoff.

Een nogal merkwaardig detail om dit artikel over eten af te sluiten. Russen, Georgiërs en Armeniërs observeren de vastentijd zeer strikt; maar gedurende de drie vette dagen die eraan voorafgaan, en ongetwijfeld om zichzelf te compenseren in afwachting van de ernstige onthouding die de moraal hen in het bijzonder oplegt, of om zichzelf een heilzame afkeer van het vlees te geven, ziet men dat ze zich overgeven aan werkelijk buitensporige walging. Het lijkt erop dat ze veertig dagen eten.

Ik zal niets zeggen over mijn innerlijk, zeer vreedzaam geleid door deze plaatselijke bedienden die u bijna in stilte dienen en een toewijding vervangen door volledige overgave die vaak afwezig is, maar die niet van hen wordt gevraagd. Mijn enige beproevingen, die ik niettemin onderging met al het oosterse slijm, waarin ik mezelf voorlopig bestudeerde, kwamen van het karakter dat altijd zuur was geworden van mijn Armeense prinses, die alleen werd geëvenaard door het norse humeur. Van zijn gele hond, een afschuwelijke klein beestje dat ik al zes maanden in de benen had, en elke keer als ik de tuin overstak om binnen of buiten te gaan, met woede naar me blafte.

En trouwens, een woord over de honden van Georgia. We zien een bepaald ras dat we "honden van" noemen

---

Tiflis ”en die sterk lijken op Schotse terriërs; hun lange haar is wit met gele vlekken. Deze honden, die niet worden onteerd door hun staart en oren te verminken, zijn van zeldzame trouw en intelligentie.

Grote liefhebbers van honden, vooral van deze soort, de Georgiërs hebben nog steeds volledig getemde gazellen in hun huizen, die met kinderen spelen en die de komst van vreemden niet afschrikken.

Ik ga zonder overgang naar andere details over.

De Georgische wijnhandelaar die onder mij woonde, speelde vaak met oprecht talent een nogal merkwaardig instrument. Het was een soort kleine mandoline, of liever een miniatuurgitaar, wat voor de gewone gitaar de hoes is voor de viool.

Ik smeekte hem op een dag om het bij mij thuis te komen bespelen, om het zeer speciale effect te beseffen dat dit instrument op afstand produceerde. Hij leende zich er met zeer goede gratie voor en zong zelfs voor mij, terwijl hij zichzelf begeleidde, een paar zeer originele liedjes uit het land, die allemaal als onderwerp liefde of wijn hadden, die twee dingen die Georgiërs dierbaar waren. Dit instrument is in wezen nationaal; hij treedt op in alle kleine geïmproviseerde orkesten waarop we 's avonds op de terrassen dansen. We krijgen een geluid dat me van veraf ononderbroken leek, en dat zelfs van dichtbij lijkt op aanhoudende noten, door de wonderbaarlijke snelheid waarmee de vingers zijn kleine snaren tokkelen en trillen. Als het luid wordt bespeeld, is het instrument scherp en schel, maar het wordt opmerkelijk glad in de piano, verkregen door de snaren nauwelijks met de vingertoppen aan te raken.

Het was in Tbilisi dat ik de Perzische taal leerde, onvolmaakt genoeg, maar genoeg om mijn reis naar Perzië te kunnen ondernemen. Ik wilde geen beroep doen op een professionele meester. Mijn dienaren, die ik met opzet had uitgekozen omdat deze taal van hen was, waren hiervoor voldoende. Ik zou ze de naam van alles vragen en ze het laten herhalen totdat ik de uitspraak had. Ik ging toen op pad om het precies zelf te reproduceren. Na de woorden kwamen de zinnen, en na drie maanden kon ik alles begrijpen wat ze tegen me zeiden; toen ik Tiflis verliet, wist ik genoeg om aan het gesprek deel te kunnen nemen.

Maar ik hoef niet te zeggen dat het hier alleen een kwestie van vulgair Perzisch is; wat betreft de meer verheven taal en vooral met de literaire taal van Perzië, die zo moeilijk toegankelijk is, men denkt dat het veel meer tijd kost om daar te komen.

Het leven dat ik in Tbilisi leidde, was heel vredig en heel verenigd. Ik bracht mijn avonden het vaakst thuis door, druk bezig met het bestuderen van mijn Perzisch en tegen het einde eraan te werken aan boeken die gemakkelijk verkrijgbaar zijn in deze stad, die bijna aan de Perzische grens ligt. Ik las de verschillende werken over de Kaukasus en Perzië die ik had meegebracht en die ik vond te voltooien in de Duitse boekhandel op Erivan Square. Maar bovenal genoot ik van mijn oude Chardin, die me anticiperend naar de landen liet reizen waar ik naartoe wilde gaan. Ik zei dat ik het geluk had gehad een piano te huur te vinden. Ik moet hieraan toevoegen dat ik nog nooit zoveel muziek heb gemaakt, ondanks het slechte humeur, ik durf het niet te zeggen vanwege dit slechte humeur, dat mijn ongenadige eigenaar veroorzaakte

---

gewetensvolle oefeningen, misschien iets te lang voor de avond. Maar ik heb mezelf gecompenseerd door de goedkeuring en de zichtbare voldoening van onze buurman, de herbergier, die gepassioneerd was door muziek.

Ik maakte dagelijkse wandelingen en gaf me over aan alle grillen van het onvoorziene, soms te voet, soms te paard, soms in een auto. Ik dwaalde graag doelloos rond in de oude Georgische, Armeense en Tataarse wijken, in de winkels met zo'n origineel karakter, waar de kreten van de verkopers zich vermengen met het lawaai van de smeden, de wapensmeden, de schoenmakers, vooral degenen die het koper bewerken en die op zichzelf evenveel lawaai maakten als alle anderen. Soms dwaalde ik 's avonds door de bazaars, zo slecht maar zo

merkwaardig verlicht door slechte olielampen, die, door hun rode licht op de achterkant van deze bizarre kraampjes te projecteren, daar interieureffecten produceerden om een Nederlandse schilder of Vlaming te plezieren. . Het gas is Tiflis nog niet binnengedrongen. Zelfs in de nieuwe stad zijn we alleen bij het straatlantaarnsysteem, waarvan de service daar alleen serieus wordt geïnstalleerd. Wanneer je naar de oude wijk gaat, word je vergezeld door een bediende die een paar passen voor je uit loopt, met een lantaarn of een grote lantaarn. Ondanks deze onvoldoende verlichting zijn de straten veilig en is er geen reden om bang te zijn voor een nare ontmoeting 's nachts in de stad zelf. Maar het zou onverstandig zijn om op een onjuist uur buiten de poorten te zijn.

Prowlers, die afstammen van de bergen, vallen daar gewillig achterlijke mensen aan om hen te beroven. Op een ochtend, toen ik de Baku-poort verliet, zag ik een grote plas bloed langs de kant van de weg. ik ben

---

vertelde dat een ongelukkige Tataar de dag ervoor op deze plek was vermoord. Maar in andere omstandigheden zijn het de Tataren zelf die de rol van huurmoordenaars spelen. Tijdens het bezoek dat ik bracht aan de gevangenis, die deel uitmaakt van de nieuwbouw van de citadel, werd mij een hele groep van deze Tataarse struikrovers getoond die zeer recentelijk gevangen waren genomen en die daar aanwezig waren in het gezelschap van een behoorlijk groot aantal criminelen die tot van de meest uiteenlopende nationaliteiten. Al deze mijnen klonken niet goed, en ik zag ze daar liever dan ze te ontmoeten, vooral 's nachts, in de holte van een pad.

Tiflis heeft verschillende openbare tuinen, waar de vreemdeling kan gaan vragen om een paar momenten van rustige afleiding. Ik heb al gesproken over het paleis dat zich uitstrekt voor het regeringspaleis; Ik noemde ook het park en het racecircuit, gelegen in de buurt van de Duitse kolonie. Achter de hete baden, op de helling van de heuvel, kan men nog steeds de tuinen van de oude koningen zien, met terrassen in rijen en gevuld met prachtige bomen die buitengewoon dik zijn. Twee Tataarse tuinmannen houden daar een soort klein buffet, waarin je thee kunt drinken.

Ik ben er verschillende keren geweest om een aangenaam uurtje in de koelte door te brengen, waarbij ik me moest afleiden van de aanblik van de stad, die een steeds nieuwe aanblik is. Tiflis heeft ook een botanische tuin waarvan het weelderige groen contrasteert met de donkere overblijfselen van de Perzische citadel eromheen. Alle planten, alle struiken van Europa en Azië worden gekweekt op deze bevoorrechte plek, die de klimaten van beide delen van de wereld samenbrengt. In het kleine park van de Duitse kolonie doen we dat wel eens

---

de muziek die wandelaars daar aantrekt. De kolonie zelf dient als doel voor een wandeling, en mijn voorliefde, bij de lezer bekend voor dit soort etablissementen, trok me daar vaak aan, hoewel het, net als het park, erg vochtig is, aangezien het op het land ligt. dan de rest van de stad. Wandelingen in deze richting, waar meer ruimte is, worden meestal met de auto gedaan. Zo laten de mooie mensen zich ook elke dag zien langs de boulevard Galavinsky en de route de Mingrélie die erop volgt.

Dit brengt me natuurlijk ertoe om iets te zeggen over de auto's die we in Tiflis zien. Ze zijn er in groten getale, en de schoonheid van bepaalde bemanningen die niet alleen tot de belangrijkste Russische functionarissen behoren, maar ook tot de hoge en oude samenleving van het land, zou je soms doen geloven dat men in een stad in Europa woont. Buitenlanders en degenen wier middelen het niet toelaten, zoals ze zeggen, om een auto te hebben, hebben de beschikking over gehuurde koetsen, waarvan sommige, tamelijk elegant, worden

getrokken door begaanbare paarden. De onderkoning, die geweldige bemanningen heeft, gaat vaak op pad, vergezeld van twee piketten van Kozakken, die constant voor en achter zijn auto galopperen.

Maar ik gaf er de voorkeur aan om deze weg naar Mingrélie te voet te volgen, die niets anders is dan een continue golving van niet erg snelle beklimmingen en afdalingen. Als we de poort met deze naam verlaten, bevinden we ons in het midden van tuinen die zich voornamelijk aan de linkerkant van het pad uitstrekken en een massa groen vertonen vanwege het grote aantal fruitbomen dat nog bossiger is geworden door de wijnstokken die achter hun stam klimmen . en verstrengelen met hun

---

takken. Daarmee komen we aan in Tiflis, een van de meest vruchtbare kantons van Georgië, de proviand die de verschillende bazaars en de talrijke winkels van de stad voeden. 'S Morgens was het een ononderbroken processie van zeer kleine karren en wagens, getrokken door ossen en gevuld met groenten en fruit.

Soms kwam ik echte zwermen kalkoenen tegen.

Een of twee mannen leidden er honderd of honderdvijftig, en toen een van hen weigerde te lopen of vermoeid te gaan liggen, namen ze haar vast en droegen haar heel geduldig in hun armen.

Omdat ik zoveel mogelijk de gewoonten van het land wilde leren kennen, wilde ik mezelf het genoegen geven, waarvan ik zei dat het erg groot was, van een Georgisch bad of liever een Perzisch bad genomen in het oude kuuroord dat ik voldoende gaf. idee, dus ik kom er niet op terug.

Dit bad is bijzonder ingewikkeld. Uit angst dat ik de Georgische jongens niet zou begrijpen in de vele en noodzakelijke uitleg die ze aan de zwemmers geven tijdens zulke verschillende operaties, die allemaal het Perzische bad vormen, liet ik me vergezellen door mijn bedienden met wie ik kon ik hoor. We beginnen met naakt te worden; dan, nadat je bij wijze van voorbereiding een paar ogenblikken hebt doorgebracht in een eerste kamer die een verstikkende oven is, word je gedwongen een tweede kamer binnen te gaan waar opspringen, drie grote natuurlijke poelen vormen, bronnen met een temperatuur die stijgt tot boven veertig graden. We dompelen ons erin onder en blijven daar zolang we het kunnen verdragen. Naast elk bassin staat een houten bed waarop de zwemmers zullen kunnen

---

verlengen, en dan begint de massage, wat een aangeleerde en vooral een zeer lange operatie is. Deze massage.

uitgeput in al zijn regels, gelooft men te zijn opgehouden; maar er is geen compleet Perzisch bad zonder de laatste operatie, waar, naar men zegt, al zijn heilzame werking verblijft. Een bader, ik zeg liever een beul, grijpt je vast; hij pakt je armen, benen, tilt ze op, trekt eraan, zwaait ermee, kraakt de gewrichten, draait je om, draait je om, hurken op je rug en

met de palm van de hand sla je scherpe slagen, echte en goede slagen, op de achterkant van de nek en op de schouders.

Deze kleine middeleeuwse martelscène is eindelijk voorbij, je wordt overspoeld met verschillende emmers heet, om niet te zeggen heet water, dan spons je, droog je je, geef je een badjas, en je wordt naar een aangrenzende kamer gebracht, waar je moet het is waar, besteed een half uur voordat u uitgaat, het roken van uitstekende tabak in chibouques die uw

oosterse illusie compleet maken. Dit is wat een Perzisch bad is. De lezer zal begrijpen dat ik dacht dat ik hier moest stoppen met dit Georgische plezier.

Bovendien zijn de Georgiërs, net als alle klassen van de bevolking, dol op deze baden, die ze niet alleen in de zomer maar ook in de winter gebruiken.

In feite vinden we in Georgië een echte winter van Europa, zoals we hebben gezien uit de notitie van graaf Stackelberg, waarvan ik het zesde hoofdstuk van dit boek heb doorgestuurd. Deze winter is echter niet erg streng. Gedurende de hele periode die ik in Tiflis doorbracht, in 1865-66, zag ik maar één keer, in januari, een beetje sneeuw en geen ander ijs dan de

---

ijspegels die de Kour daar uit de bergen brengt. Het is voor dit seizoen het klimaat van Zuid-Frankrijk; maar in de zomer, en vooral vanwege de nauwe ligging tussen twee bergen, is de hitte in Tiflis buitensporig.

Iedereen die het zich kan veroorloven de stad te verlaten, trekt zich terug op het platteland. Russen die tot de high society behoren, gaan op vakantie naar de koele hoogten waar ik de lezer heb meegenomen, naar Bielikluch, Manglis, Kodjor. De rijke Georgiërs gaan naar hun bezittingen min of meer ver weg, of naar de dorpen waarvan ze nog steeds de heren zijn. Wat de Armeniërs betreft, de zorg voor hun vak verhindert dat ze wegtrekken. Alleen de kleine Russische functionarissen, die geen persoonlijk fortuin hebben om de bescheidenheid van hun salaris te compenseren, besteden in Tbilisi, maar met tegenzin, het hete seizoen. Al met al is het klimaat in de stad echter gezond, behalve tijdens het regenseizoen, dat voorafgaat aan en volgt op de winter, en wanneer de koorts soms vrij intens is.

De winter is het enige theaterseizoen. Maar ik woonde zelden de show bij, die me alleen een Italiaanse groep bood onder het middelmatige niveau en weinig waardig om gehoord te worden in dit theater van Tiflis, dat een echt juweeltje is. Van gemiddelde afmetingen, als deze kamer zich niet onderscheidt door een groot uiterlijk, presenteert ze binnenin een decoratie van een zeer poëtische originaliteit, die al een eerste schouwspel is dat wordt aangeboden aan degenen die er voor het eerst binnenkomen. Het plafond, het gordijn en het frame van het podium, de omtrek van de galerijen tonen een overvloed en in

---

tegelijkertijd een keuze uit dessins en kleuren die je doen dromen van Duizend-en-een-nacht. Het is in feite Perzië geschikt voor gebruik in het Westen. We moeten hier zonder enige beperking het talent van prins Gagarin prijzen, die deze mooie kamer in Tiflis versierde en schilderde. Het is vooral vanwege zijn goede smaak dat ik het zal prijzen. Omdat hij een versiering moest realiseren die hij volledig oriëntaals wilde maken, wist hij op zijn hoede te zijn voor deze overdrijving, ik zou zeggen van deze extravagantie, die de meeste van onze Europese schilders inbrengen in hun composities die beweren door de Oriënt geïnspireerd te zijn. Hier is alles sober, eenvoudig en toch zeer rijk en vooral opperste elegantie.

Bijna geen goud, geen felle toon, meer tinten dan kleuren, en het veelvuldige gebruik van die Perzische tinten die op gemiste tinten lijken en in hun opzettelijk gedempte tinten zo fluweelachtig en zo zacht aanvoelen. ' Het canvas is een heel allegorisch beeld, waarmee de kunstenaarsprins de unie van Rusland en Georgië wilde vertalen. In het midden is een groep van twee vrouwen die de twee naties vertegenwoordigen. Links, vluchtend in de verte, zien we Sint-Petersburg en de Neva, het Kremlin en de andere monumenten van Moskou; hieronder staan de symbolen van religie, landbouw en handel van het Russische rijk. Aan de rechterkant is Tiflis, dat ook weggaat, met zijn oude kasteel, zijn oude kerken, zijn bazaar, de

steile oevers van zijn rivier en, als symbool, Georgische wapens, gebruiksvoorwerpen van goud en zilver, prachtige stoffen, enz.

Dit alles, ik herhaal, is gegroepeerd met grote kunst en heel gelukkig poëtisch.

Ik heb nog niet over de Russische samenleving gesproken, en dat doe ik ook niet

---

Natuurlijk wil ik dit hoofdstuk niet beëindigen zonder te zeggen wat ik daar vond aan goede ontvangst, middelen en plezier. De Russische wereld, in Tiflis, is vooral wat een officiële wereld wordt genoemd. Het is een hele regering, bestaande uit een zeer grote staf, die Rusland onderhoudt in de hoofdstad van haar Kaukasische koninkrijk.

Ik zal het in een paar regels samenvatten. Ten eerste, de opperste leider, die de keizer vertegenwoordigt; zijn exacte titel is die van 'gouverneur-generaal van de Kaukasus ', maar, in overeenstemming met de gewoonte en de realiteit van de dingen, heb ik hem de onderkoning kunnen noemen, want, bekleed met al het liefdevolle vertrouwen van zijn broer, beveelt hij met een bijna soevereine autoriteit, die bovendien wordt verklaard door de grote afstand waar de Kaukasus is geplaatst ten opzichte van de hoofdstad van het rijk. De groothertog Michel is bovendien opperbevelhebber van het 'leger van de Kaukasus ', dat, ondanks de uiteindelijke verovering, nog steeds aanzienlijk is (meer dan honderdduizend man) en wordt gehandhaafd alsof het oorlog voert, nee twijfel. voor latere ontwerpen die de toekomst zal onthullen. Als zodanig heeft hij vier luitenants-generaal onder zich, van wie er slechts één, die het bevel voert met de titel hetman of ataman, de divisie die volledig uit Kozakken bestaat, niet in Tiflis woont.

Assistent van de groothertog, als hoofd van het hele burgerlijk bestuur, is een intieme adviseur en staatssecretaris, die na hem de eerste persoon in het land is. De hele Kaukasus is verdeeld in zes burgerregeringen; die van Tiflis, die de eerste is, heeft daarom, naast dit opperhoofd, een bepaalde civiele gouverneur, eveneens met de titel van vertrouwenspersoon. Dan komt een derde hoge ambtenaar, met de rang van staatsraad,

---

die, onder de naam van curator, het Kaukasische schooldistrict leidt: vanuit het oogpunt van openbaar onderwijs en wetenschap is Rusland dus verdeeld in slechts tien schooldistricten; dat wil zeggen al het belang dat zijn regering hecht aan de voortgang van de verlichting in de Kaukasische provincies.

Nu, onder deze eerste hoogwaardigheidsbekleders, opereert een waar leger van werknemers van alle rangen, gehoorzaam aan de hoofden die de verschillende takken van het bestuur in ondergeschikte volgorde leiden. Er is ook een hele technische dienst die onder leiding staat van een generaal van dit wapen en die een groot aantal ingenieurs en verschillende agenten telt. Het is gemakkelijk voor te stellen welke middelen zulk personeel biedt voor de samenstelling van wat een samenleving wordt genoemd. Bij deze elementen die door het burgerlijk bestuur worden geleverd, waar we een paar superieure mannen en een groot aantal vooraanstaande mannen ontmoeten, moeten we de massa van officieren toevoegen, die bijna drieduizend vijfhonderd bedraagt voor de hele Kaukasus. En die, in Tiflis is dat minstens duizend.

Ze zijn bijna allemaal perfect opgevoed, opgeleid, hebben gemakkelijke relaties en zijn, door de charme van hun goede humeur, een grote hulp en een groot genoegen voor de buitenlander die in Tiflis woont.

Het huis waar ik met de meeste onderscheiding werd begroet en tegelijkertijd het meest met deze goede gratie, die nog steeds een levende traditie is in Rusland op oude Franse manieren,

was dat van de staatssecretaris Baron de Nicolai, wiens naam herinnert aan zijn oorsprong en die de eminente functies bekleedt van plaatsvervanger van de groothertog voor het burgerlijk bestuur. Het is bij hem dat ik ging

---

Ik breng mijn avonden het vaakst door en ik zou mezelf niet alleen in een Europese kring hebben geloofd, maar ook in een Parijse salon, dankzij de geest van de heer des huizes die zowel solide als charmant was. Ik heb zijn broer, de baron-generaal van Nicolai ook veel gezien, met wie ik een band heb gevormd die ongetwijfeld mijn grootste geluk was tijdens mijn verblijf in Tiflis. Een werkelijk superieure geest, die de meest uitgebreide kennis bezit, ik kan de meest uitgebreide zeggen, op manieren die niet minder voortreffelijk zijn dan zijn broer, deed generaal Nicolai me denken aan die oude Franse adel wiens herinnering bewaard is gebleven in de verschillende hoven van Frankrijk. " Europa . De Nicolaï van Rusland moet weliswaar geen katholiek zijn, maar moet uiteraard afkomstig zijn van het huis dat in Frankrijk hun naam draagt en waarvan een van de leden in een min of meer verre tijd de dienst in Rusland zal hebben aanvaard, waar haar familie leeft sindsdien met de grootste achting. Na met grote onderscheiding gediend te hebben en al zijn rangen te hebben verworven in het Russische leger, en in het bijzonder in de Kaukasus, bekeerde generaal Nicolai zich sinds mijn verblijf in Tiflis tot het katholicisme, gedreven door een onweerstaanbare en zeker zeer ongeïnteresseerde roeping. In feite verlatend zijn hoge positie, eer, de wereld, het bestaan van respect en aanhankelijke achting die hem omringden, zocht hij, amper vijftig jaar oud, vrede en vergetelheid in Grande Chartreuse de Grenoble, waar hij nu is. Moge dit boek hem en zijn broer een openbare uiting geven van mijn dankbaarheid voor alle tekenen van delicate vriendelijkheid die ik gedurende bijna zes maanden van hen heb ontvangen. De herinnering aan hun perfecte welkom is de

---

dierbaarste herinnering die ik heb meegebracht uit de Kaukasus.

Het zou te lang duren, en zou de lezer niet interesseren, om alle mensen op te sommen die ik heb gekend en bezocht in Tiflis, en met wie ik het geluk heb gehad om enkele vriendschappen te sluiten die ik heb gehad. Europa. Maar ik wil dit artikel niet beëindigen zonder hier een naam te geven, door ze in de eerste rij van de huizen te plaatsen waar ik de meest sympathieke ontvangst vond, de familie van generaal Tshernayeff, aan wie ik te danken heb dat ze zulke charmante avonden hebben doorgebracht, dus dan de graaf en gravin Koskll, die ik vaak bezocht in hun charmante huisje in de Duitse kolonie, waar ze me ontvingen met die hoffelijkheid, vermengd met hartelijkheid, die eigen is aan de Livonische adel.

Een laatste huis boven alles, voor mij het meest gastvrije, dat ik niet kan weglaten, is het consulaat van Frankrijk, toen beheerd door een man die de naam droeg van een van de meest illustere en beste moderne beroemdheden van zijn land. De hertog van Isly, zoon van maarschalk Bugeaud, was niet geboren voor diplomatie. Hij was zijn leven begonnen als soldaat en officier in dat Afrikaanse leger waar zijn roemrijke vader zo populair was gebleven.

Maar hij miste het heilige vuur ervan. Sommige tegenslagen hadden hem ertoe gebracht een meer lucratieve positie te zoeken, en hij was naar het belangrijke consulaat van Tiflis geroepen door de bijzondere bescherming van keizer Napoleon III, die (het is een gerechtigheid die ik vooral graag wil geven). hem in zijn ongeluk) zonder onderscheid de diensten die aan zijn land werden bewezen, beloond, zelfs in de families van degenen die niet doorgingen voor zijn partizanen. Holland, eens beter

gedeeld, omdat ik geen diplomatieke agenten had in Georgië, Perzië en de meeste andere landen die ik had voorgesteld te reizen, en aan de andere kant misschien Europese hulp nodig zou hebben tijdens mijn. Toen ik Parijs verliet, had ik mezelf voorzien van een Franse beschermingscertificaat dat ik had verkozen boven elk ander. De hertog van Isly deed deze internationale kredietbrief zeer hoffelijk eer aan; zijn huis werd voor mij geopend en tegen het einde werd het het mijne.

Als diplomaat en zakenman liet de Franse consul misschien te wensen over; het was iets dat moest worden geregeld tussen zijn regering en hemzelf. Maar als man van de wereld vond ik zijn samenleving oneindig aangenaam, ondanks zijn grappige militaire abruptheid, die deed denken aan het vaderlijke karakter, waarvan hij soms de bijtende en originele uitstraling had. Desondanks, of beter gezegd daardoor, warm van hart, snel teruggekeerd en, kortom, een van die perfecte brave jongens van wie er een snel en volledig de metgezel wordt, beter nog, de kameraad.

Het hof van de broer van de keizer, zei ik, was in grote rouw, en tijdens mijn verblijf in Tiflis ging deze rouw door met een ernst die werd verklaard door de diepe tederheid van de groothertogin OlgaFéodorovna. Voor de uitstekende moeder die ze had verloren (1) .

Het was daarom niet nodig om mij aan de groothertog voor te stellen, en ik kan persoonlijk niets zeggen over deze rechtbank, die in

(1) Toen ze de vrouw werd van de groothertog Michel, moest prinses Cécile Auguste de Baden, volgens de gewoonte, haar voornaam inwisselen voor deze twee Russische namen.

---

het gewone leven, waarbij de keizerlijke luitenant al zijn pracht bewaarde, toen een soeverein waardig, voor de omstandigheden waarin het nodig was om deze gemengde bevolkingsgroepen een hoog idee van de Russische macht te geven.

De samenleving van Tiflis werd getroffen door deze rechtssituatie. Wel heb ik een paar feesten kunnen bijwonen en oa een bal en een concert gegeven ten behoeve van de armen. Vooral de bal was erg briljant. Ik zag de high society van Tiflis daar bijeengekomen, heel talrijk, heel elegant, en waar Russische en Georgische schoonheden, verward, een aanval deden met kleding en gracieuze manieren. Een van de bijzonderheden van het bal was de nationale dans, de lesghinka genaamd, die rond het midden van de avond werd uitgevoerd door een paar Georgische dames en prinsessen. Er moeten verschillende varianten in deze dans zijn, of in ieder geval meerdere figuren. De lesghinka die ik daar zag dansen was een soort Spaanse fandango, echter met ernstige terughoudendheid uitgevoerd door de vrouwen alleen. De mannen vormden een kring om de dansers heen, tevreden met de tijd te verslaan en in de handen te klappen. Het bal eindigde met een loterij gehouden door de belangrijkste dames van Tiflis, zowel Georgisch als Russisch. Het concert toonde me ook een tentoonstelling van toiletten die de aanwezigheid onthulde, in Tiflis, van Franse naaisters en hoedenmakers, die in feite de toon zetten in de Kaukasus zoals in de steden van Europa.

Ook verdwijnt met de dag het nationale kostuum, zo origineel en zo gracieus, en wordt het vervangen door Europese mode. De uitvoerders van dit armenconcert waren eenvoudige amateurs. Ik hoorde een van de hofdames van de groothertogin die kwam opdagen

---

van echt talent. Ik zal niets over anderen zeggen, we hebben niet het recht om veeleisend te zijn van mensen van de wereld die hun steun willen verlenen aan een goed werk.

Ik merkte ook in deze twee omstandigheden, en deze opmerking had ik al eerder in het theater gemaakt, dat wat de klederdracht betreft ook de mannen zich lieten winnen door de stroming die de vrouwen meevoert. Er zijn maar weinig Georgiërs die naar een Europese bijeenkomst gaan met hun schitterende kleren die allemaal met goud zijn geborduurd en met deze prachtige wapens die ze nooit hebben achtergelaten, zelfs niet in het leven van de samenleving. Tegenwoordig verschijnen de broek en het frac in de salons van Tiflis, net als in die van Parijs, Londen en Berlijn, en weliswaar met veel gemak gedragen door deze adel, die niettemin een veel grotere uitstraling heeft onder zijn traditionele kleding. Ik verweet dit de Georgiërs van mijn kennis, want ik had ook met een aantal van de voornaamste families intieme en zeer prettige relaties opgebouwd; zij antwoordden mij, niet zonder enige verlegenheid, dat ik gelijk had; maar het begint modieus te worden om Europeaan te lijken: in het licht van de aldus begrepen ijdelheid en eigenwaarde, verdwijnt de traditie snel, en het oude kostuum, zowel voor vrouwen als voor mannen, zal uiteindelijk niets meer zijn dan een voorwerp van nieuwsgierigheid.

Ik was eind februari aangekomen; Ik had Tiflis niets meer te vragen, en ik begon mijn voorbereidingen te treffen om naar Perzië te gaan. Sinds mijn vertrek uit Parijs in april van het voorgaande jaar was bijna een heel jaar verstreken. Mijn tijd scheen mij goed besteed te zijn. Ik had Rusland in zijn grootste lengte doorkruist; de oevers van de

---

Volga, op een parcours van meer dan driehonderd mijlen, was voor mijn ogen gepasseerd; Ik had, in meer dan de helft van zijn omvang, de westkust van de Kaspische Zee omzeild; tweemaal was ik de immense keten van de Kaukasus overgestoken; Ik had in hun grootste straal de hele omgeving van Tiflis doorkruist, en eenmaal gevestigd in de hoofdstad van Georgië, had ik in de beste omstandigheden de tradities, aspecten, gebruiken en gebruiken ervan kunnen bestuderen. Mijn reis verliep voorspoedig en al met al werd het begin gemaakt om me aan te moedigen.

Dat ik op een zeer onvolledige, vooral zeer onervaren manier vertaalde mijn observaties en mijn indrukken; ' dat ik zonder voldoende reliëf het aspect van de objecten en plaatsen die ze hadden voortgebracht, reproduceerde, dat is maar al te zeker. Maar ik hoop dat het publiek, als ze er echter mee instemmen zich met mijn boek bezig te houden, rekening zal houden met mijn goede wil; een verdubbeling van de inspanningen en een grotere gewoonte in de loop van dit werk, waarvan het eerste deel ten einde loopt, zal mij misschien in staat stellen om in de volgende delen zijn toegeeflijkheid beter te herkennen. Alleen bid ik dat de mensen mij langs mijn weg zullen passeren of liever de afwezigheid van welke weg dan ook, waardoor ik alles, de belangrijkste dingen en de kleinste details, de geschiedenis van de mensen en de daden en gebaren van mijn te onbeduidende persoon meng. Ook, na de lezer te hebben verteld over mijn duistere bestaan in Tbilisi, vraag ik om dit verhaal, dat hem niet had moeten interesseren, te volgen met enkele overwegingen over het heden en de toekomst van deze Kaukasische provincies die ik ga verlaten.

Rusland kostte slechts iets meer dan een half uur

---

eeuw om door politiek of door wapens, aan het zuidelijke uiteinde van zijn rijk, dit soort koninkrijk apart te vormen, half Aziatisch en half Europees, dat vandaag bijna vijf miljoen zielen omvat (1).

j In 1800 verwierf het Georgië en Imeretië; in 1814, j Dagestan, de Chirvan, Karabach en Talisich; in j 1828 Armenië met Erivan; in 1829 Akbasia, J Mingrélie, Gouriel en de pachalik van Achaltsik; in | 1858, de Tchetchenie de Schamil, die de verovering van de hele

linkerflank van de Kaukasus verzekert; in 1864 tenslotte, f Circassia, dat wil zeggen dat alle Circassian landen op de rechterflank landden. Ik was een beetje getuige van het einde van de strijd en de verovering.

Tiflis en Georgië waren de kern waaromheen de verschillende gebieden die tegenwoordig het Kaukasische Rusland vormen, aldus zijn gegroepeerd. Het is vooral voor Georgië dat de Russische overheersing een zegen is geweest. Ik zei zijn slavernij, eerst door Turkije en vervolgens door Perzië, en ik droeg het beeld van deze vernedering tot aan het einde van de zeventiende eeuw. De volgende eeuw ging heel vredig voorbij, maar het einde was verschrikkelijk.

De voorlaatste Georgische koning, Heraclius, die profiteerde van de anarchie waarin Perzië zich bevond als gevolg van wedstrijden om de troon, had zichzelf onafhankelijk willen maken en had zich onder de bescherming geplaatst van Rusland, dat hem zijn hulp beloofde in het toenmalige nodig zijn. Aga-Mohammed, de stichter van de Kadjar-dynastie, na

(1) De officiële statistieken van 1871 geven, voor de bevolking van om het even welke nationaliteit en om het even welke afkomst, het cijfer van 4.661.824.

---

verdreef zijn rivalen en plaatste onder zijn gezag de verschillende Perzische provincies, en besloot in 1795 Georgië terug te brengen naar de oude gehoorzaamheid. Verbaasd door de snelheid van de bewegingen van zijn vijand en nog niet in staat te zijn door Rusland te worden gered, ging Heraclius niettemin op pad om zichzelf te verdedigen. Aan het hoofd van slechts tienduizend Georgiërs aanvaardde hij de strijd tegen het Perzische leger van veertigduizend man sterk. Maar na wonderen van moed werden deze zwakke overblijfselen van een dappere natie verpletterd, en de koning zag zich genoodzaakt zich terug te trekken in de kloven van de Kaukasus. Mohammed greep Tiflis gemakkelijk, die hij met de meest woeste wreedheid behandelde. De kerken werden met de grond gelijk gemaakt, de priesters werden afgeslacht; Zestienduizend gevangenen van beide geslachten volgden het Perzische leger, dat beladen met buit terugkeerde (1). maar deze laatste en meer wrede beproeving had bij dit volk zo'n gruwel van het mohammedaanse juk geïnspireerd, dat men zich kan voorstellen hoe gretig hun laatste koning was om zich twee jaar later in de armen van deze machtiger en machtiger te werpen. natie, zeker menselijker. Dit is wat me deed zeggen dat de Russische overheersing, aanvankelijk gewoon beschermend, al snel volledig soeverein, de redding van de veiligheid voor Georgië was geweest.

(1) Ik neem deze regels uit Malcolms uitstekende geschiedenis van Perzië.

Sindsdien, hetzij in al deze uiteengereten provincies van het voormalige koninkrijk Khartli, of in het veroverde deel van Armenië, of in de Tataarse landen van de Kaspische Zee, stopte Rusland, naarmate de annexaties vorderden, niet om de dingen te verbeteren. en van mannen die het zichzelf als het doel van zijn beleid lijkt te hebben gesteld, en dit is alleen wat de verovering of de overheersing van het ene volk over het andere kan rechtvaardigen.

Maar er moet nog veel gebeuren. Godsdienstvrijheid is volledig gegarandeerd, burgerlijke vrijheid is gegarandeerd, voortbeweging wordt beschermd en eeuwenoude gewoonten van brigandage worden krachtig onderdrukt, Europeanen en de inheemse hogere klassen vinden in Tiflis al vestigingen waar hun kinderen voldoende onderwijs kunnen krijgen; maar de landbouw, de handel, de industrie en de kunsten hebben nog veel vooruitgang te boeken om de ontwikkeling te bereiken waartoe zij in staat zijn. Daar ligt de toekomst. Het is aan deze zaken zo belangrijk dat de aandacht van de Russische regering moet worden geschonken, en

ik heb de zekerheid ervan verworven in de gesprekken waarmee ik de eminente man die in de Kaukasus leiding geeft aan de verschillende takken van de administratie, Baron Nicolai, de gevraagde verbeteringen zullen niet lang op zich laten wachten. Ze zijn evenzeer in het belang van de natie die regeert als in dat van een bevolking die heel gemakkelijk te leiden is en die zich laat zien in beslag genomen te worden door haar welzijn en haar welvaart. Het is vooral een verbetering die aan alle andere moet voorafgaan; het bestaat erin dit prachtige land, dat zich aan beide zijden van de Kaukasus uitstrekt, te voorzien van een reeks wegen die bijna volledig moeten worden aangelegd.

Dit vertegenwoordigt ongetwijfeld een aantal miljoenen waarvan de

---

totaal kan je doen aarzelen; maar de huidige situatie kon niet langer duren. Bovendien zal men ruimschoots worden beloond voor zijn vorderingen en zijn offers door een onmiddellijke toename van de landbouw- en fabricageproductie en van de commerciële beweging.

Nu ik dit extreme punt verlaat dat Rusland op het Aziatische continent vormt, zei ik tegen mezelf dat dit land in de min of meer nabije toekomst misschien grote gebeurtenissen op zijn grondgebied zal zien voorbereiden die zijn grenzen zullen overschrijden en, wie weet, voorbij de Indus. Met mijn geest bezig met het lezen van de geschiedenis van dit immense rijk, dat ik bestudeerde terwijl ik er doorheen bladerde, werd ik getroffen door de bijna profetische toon van dit stuk, dat in de ogen van veel historici voor authentiek doorgaat en dat we het Testament van Petrus de Super goed. Hij traceerde voor zijn opvolgers het pad van ambitie en glorie waarop hij Rusland wilde zien lopen en noemde hen het drievoudige doel van hun voortdurende denken en hun projecten: Turkije, Perzië en India, dat wil zeggen, het Oosten, die Rusland moet domineren en regenereren, om in deze formidabele toename van de macht de middelen te vinden om op zijn beurt het Westen te domineren. Zonder Turkije of Perzië te hebben veroverd, hebben de afstammelingen van de Grote Tsaar echter al meer dan één provincie van hen afgenomen, en Rusland kan, in de nieuwe situatie die de gebeurtenissen in Europa lijken te creëren, om één uur voorzien. zou van haar zijn, de mogelijkheid om, als ze die heeft, haar plannen tegen de twee belangrijkste moslimmachten uit te voeren.

India blijft. degene die

---

eenmaal daar kunnen we het zonder het goud van " Engeland" stellen. Nu bezit Rusland al de Kaspische Zee, waar ze een vloot onderhoudt, en alleen heeft ze haar havens; het heeft een deel van Turkestan ten oosten van deze zee ingenomen; altijd in dezelfde richting en door India te naderen, bracht het zijn ondernemingen naar Bukhara, Balk, Samarkand; Hier is het in de buurt van Afghanistan, en het heeft minder afstand te gaan dan het is overgestoken om India te bereiken. Zullen we deze gigantische strijd van Rusland en Engeland zien vechten om het Indiase continent? Velen, en ik ben een van hen, geloven dat de eeuw niet zal eindigen zonder getuige te zijn van dit grote conflict, en misschien het nieuwe beleid van Groot-Brittannië, om alles aan Europa over te laten en er niet bij betrokken te raken. vrees in dit verband.

Reeds in het begin van de eeuw was een dergelijke expeditie gepland tussen Rusland en Frankrijk, dat wil zeggen tussen Paul I en de jonge consul Bonaparte, die al zijn genialiteit in het opstellen van dit project had gestoken, om ten hoogste tegelijkertijd zo avontuurlijk en zo praktisch. Een Frans legerkorps zou via de Donau, de Zwarte Zee en de Don naar de omgeving van Zarizin worden vervoerd; de Wolga nam hem mee om hem naar Astrachan te brengen, vanwaar schepen die van tevoren waren voorbereid hem naar het andere uiteinde

van de Kaspische Zee brachten, naar de haven van Asterabad, waar het Russische legerkorps zou komen.

"Het gecombineerde leger zal marcheren, zal de " steden Herat, Férah en Candahar passeren en zal spoedig " de rechteroever van de Indus bereiken. Als alles " aldus geregeld is, bestaat er geen twijfel over het succes" van de site van het bedrijf. De mysterieuze dood van Paul I kwam om de uitvoering van het project te stoppen. Zal het zichzelf vernieuwen met een andere kracht? en wat zal het zijn? Zal Rusland het avontuur alleen proberen? Ze is al op weg naar India, en als ze ooit de ontwerpen wil bereiken die aan haar worden toegeschreven, dan is het in de provincies van de Kaukasus, aan de oevers van de Kaspische Zee, dat voor haar uitgestrekte rijk een binnenmeer is geworden. ze zal zich concentreren op de voorbereidingen voor deze expeditie die Alexander waardig is en waaraan de wereld zal toejuichen, niet om te onderwerpen, maar om India te bevrijden dat ze onderneemt (1).

(1) Dit project voor een Frans-Russische expeditie naar India, waarin verschillende plaatsen worden genoemd die de lezer kennen door mijn relatie, is een zeer zeldzaam stuk.

Het werd ingevoegd in een publicatie gemaakt in 1840 en met deze titel: Mémoire de Leibnit à Louis XIV, sur la conquête de l'Égypte, uitgegeven, met een voorwoord en aantekeningen, door M. de Hoffmanns, gevolgd door een projectexpeditie naar India over land, overeengekomen tussen de eerste consul en keizer Paulus I in 1800. Ik dacht dat ik dit merkwaardige deel als bijlage moest geven omdat het verband houdt met de geschiedenis van de landen die ik zojuist heb bekendgemaakt.

De lezer zal in de korte bijlage die ik aan het einde van het boek heb geplaatst ook informatie vinden over de Kaukasus, ontleend aan het werk van MM. Gagarin en Stackelberg, die voltooien wat ik zei.

HOOFDSTUK IX

Van Tillis tot de Perzische grens. - Route van Armenië. - Erivan. - Naghtchivan. De Araxis.

De eerste helft van maart was gewijd aan de voorbereiding van mijn vertrek en het brengen van afscheidsbezoeken.

De hertog van Isly had gewild dat ik deze veertien dagen bij hem kwam doorbrengen, en wel met zo'n hartelijke aandrang dat ik hem niet kon weigeren. Hij hielp me bij al mijn voorbereidingen en hij stopte er die rusteloze hitte in die hij besteedde aan degenen van wie hij hield. Nu ik in de Kaukasus nog beter reisde, kocht ik een sterke en zeer solide tarantasse in de vorm van een koets, waarvan de koffer op een dubbele gordel rustte, wat hem veel elasticiteit gaf; het enige minpunt was dat het erg zwaar was, waardoor er meer dan eens extra paarden nodig waren.

Ik verliet Tiflis op 19 maart 1866 om de weg naar Armenië te nemen, die mij naar Perzië zou leiden. Terwijl ik wegliep, dacht ik aan alle goede vriendschappen die ik in deze gastvrije stad had gesloten. EEN

---

vreemdeling heeft niet het recht om te pretenderen op attenties en attenties in de landen die hij voor zijn plezier reist, door fantasie en simpele gril. Ik was des te dankbaarder voor degenen die mij, zonder mij te kennen en zonder in het minst verplicht te zijn, mij zo goed hadden ontvangen en zo hartelijk hadden behandeld.

Voor een paar stations volgde ik dezelfde route die ik had genomen vanuit Baku naar Tiflis, tot aan Astafi, waar het zich splitst; we verlaten dan links het pad dat naar de Kaspische Zee leidt en dat de lezer kent, en we nemen het pad dat rechtstreeks naar het zuiden afdaalt en via Erivan naar de grens van Perzië gaat. Het had de afgelopen dagen veel geregend en door de modder en de sporen was het moeilijk om te lopen. Bij Kodi had ik het geluk een van de postbodes te ontmoeten die heel goed Frans sprak en erg aardig was. Hij gaf me een kaartje naar Sarwâan, het volgende station, zodat ik zonder uitstel van mijn relais kon worden voorzien. Helaas (wat te vaak gebeurt) waren er geen paarden en moest ik daar slapen. Maar het huis werd bewoond door prinses Hassan-Beg, de vrouw van een van de grootste heren van de naburige provincie Karabach, en haar zoon. Er waren maar twee kamers, waarvan er één was ingenomen door de prinses en haar jonge zoon en de andere door zijn gouverneur. Deze gouverneur was toevallig een Fransman, die zich haastte om mij een deel van zijn kamer voor mij en mijn twee bedienden te geven. Men kan zich de congestie voorstellen. Het lukte me zo goed als ik kon en bracht het grootste deel van de nacht door met het lezen van de kranten uit Europa die ik had meegebracht.

De regen bleef de hele nacht vallen.

De volgende dag, 20 maart, vertrok ik weer met verschrikkelijk weer. De modder was zo dik dat het bijna onmogelijk was om vooruit te komen. Niettemin passeerde ik verschillende posten terwijl ik een vlak land doorkruiste en karakterloos was, maar nieuwsgierig naar de Tataarse gehuchten die men ontmoet en die bestaan uit onder de grond gebouwde huizen en waarvan de opening wordt ondersteund door houten palen. Deze woningen zijn zo goed verborgen dat men ze zou passeren zonder ze op te merken als de aandacht niet werd getrokken door de honden die ze op daken houden die lijken op zoveel heuvels van aarde. Toen ze de tarantasse hoorden aankomen, kwamen een paar echt mooie vrouwen, die ons bijna woest aankeken met hun prachtige ogen, uit hun holen, in hun volledig rode kostuums en hun hoofd gewikkeld in een rode zakdoek gemengd met wit. De kinderen, die op dezelfde manier gekleed waren, onderscheidden zich ook door hun ogen van grote schoonheid. Het aanzien van het land was altijd uniform, en je zou gedacht hebben door een woestijn te trekken. Na een paar uur van deze saaie reis, nog vervelender gemaakt door de regen die echter leek te eindigen, arriveerde ik aan de rand van de Chram, deze luidruchtige en snelle rivier die ik vanaf de top van de ruïnes had gezien. van het kasteel van Chamchawilde en die niets van zijn onstuimigheid had verloren. We steken het over op een hele grote brug, en na een andere minder sterke rivier te hebben overgestoken, komen we aan bij het station van Astafi, waar we slapen. Hier nam ik afscheid van prinses HassanBeg. Ze was een vrouw van zeldzame schoonheid; Ik heb zelden zulke mooie gezien. Haar type was nogal Italiaans.

Ze was gekleed in Europese stijl met een zwarte zijden jurk en reisde comfortabel in een paardenkoets van een van de eerste fabrikanten in Parijs, waar ze met haar man had gewoond, maar niet lang genoeg om te hebben kunnen leren de taal Frans. Ze verliet Tiflis om naar het land van haar man te gaan, in de buurt van Shusha, de hoofdstad van Karabach, waar men in de zomer van grote frisheid geniet. Deze prins Hassan-Beg is een van de weinige Tataarse Khans die de Europese gewoonten heeft overgenomen en de Russische overheersing zonder een tweede gedachte heeft aanvaard.

Op woensdag 21 maart ben ik vroeg vertrokken bij Astafi, om de posten te verdubbelen, als het mogelijk was. Het weer was fantastisch en na deze twee verfoeilijke dagen van regen was

ik verrukt om in een prachtige zon te wandelen, waarvan de hitte werd getemperd door de koelte van de grond.

De komst van de lente kwam tot uiting in de knoppen waarmee de bomen bedekt waren en de wolken van groene vlinders die in de heggen een paar nauwelijks bloeiende bloemen foerageerden. De weg liep door velden waar kuddes geiten en schapen op een oud grasveld graasden. Het was een heel karig schijntje voor deze arme dieren; ze zagen er echter minder ongelukkig uit dan de kuddes paarden die ik ook ontmoette en die een dun skelet vertoonden. Die dag, na de eerste twee stations, begonnen de prachtige bezienswaardigheden te zien. Van daaruit wordt de weg steeds pittoresker; we lopen tussen met bomen begroeide rotsen, en vele beekjes, gevoed door de lenteregens, liepen aan alle kanten, herleven

---

het groen op dit land dat in de zomer verschroeid is door de zon.

Om Erivan te bereiken, is het noodzakelijk om een reeks bergen over te steken die deel uitmaken van de grote keten van de SchahDagh, die niet de hoogte van de Kaukasus bereikt, maar nog steeds erg hoog is. Het pad, eenmaal op de hoogten, gaat altijd bergopwaarts, soms langs een afgrond en soms afdalend in een vallei, die soms breder wordt en dan plotseling smaller wordt. We kwamen dus op een station waar we twee tschapars of soldaten van onregelmatige troepen kregen om ons te vergezellen, uit angst, zo werd gezegd, voor de struikrovers die dit deel van de weg teisteren, dat van daaruit in zeer hoge bergen valt. Dit station bevindt zich bij de ingang van de grote kloven, op een bewonderenswaardige plek, omgeven door eeuwenoude eiken van grote schoonheid.

Terwijl we door deze prachtige kloven liepen, kwamen we soms grote karavanen tegen, waarvan de kamelen elkaar volgden in lijn met vrij oosters slijm, geleid door Turkse dirigenten, in bonte tulbanden en grimmige blikken, maar die er niets mee te maken hadden. 'Eng. Sommigen zagen eruit als zwarte Afrikanen; het waren waarschijnlijk de zonen van negerinnen, slaven in de harems.

Wat me niet verbaasde, was dat ik geen dief of rover zag. Ongetwijfeld werden ze gerespecteerd door onze tschapars, twee krachtige Tataarse ruiters die hen slecht zouden hebben ontvangen. Als ik dan voor deze nieuwe reis nog steeds geen angstaanjagend verhaal te vertellen heb, zal de lezer mijn kleine fantasie willen aanvallen. De sites werden vernieuwd met hetzelfde karakter; maar hun schoonheid zou er nog steeds zijn geweest

---

groter als de bomen hun gebladerte hadden gehad. Door te klimmen waren we in het sneeuwgebied aangekomen. Het uiterlijk was dat van een winterschilderij; overal zagen we witte donzige tafelkleden dat de zon begon te smelten. Het station waar ik de nacht doorbracht was erg koud en slecht opgezet. Ik kon mezelf geloven in een van die kloven van de Kaukasus waar ik zoveel had geleden.

De volgende dag vertrok ik vroeg, met een zware dag voor de boeg, want hier is de reis midden in de winter. De vorst, het ijs maakten de weg glad, en ik profiteerde van het advies dat de postmeester mij had gegeven om bovendien twee paarden te laten spannen voor de drie, die tot dan toe voldoende waren geweest om mijn zware tarantasse te slepen. Vanaf het tweede station bevond ik me op een plek omringd door sneeuw en waar de kou intens was. Ik feliciteerde mezelf met het versterken van ons team; het pad werd in feite steeds sneller en gladder. We liepen langs grote afgronden die we hadden verzorgd om te begrenzen door grote bomen die een veiligheid vormen op deze weg, die is binnengevallen door ijs, en waar het tempo van de paarden zo onzeker is.

We waren nog steeds aan het klimmen, en het aspect van de bergen begon een werkelijk imposant Hyperborean spektakel te bieden. De vegetatie verdween en men kon alleen de toppen onderscheiden waarvan de verblindende witheid contrasteerde met het zuivere blauw van de lucht. Na een paar uur lopen, zag ik, vanaf een heel hoog plateau, een grote waterlaag voor ons uitstrekken. Het was Lake Goktcha.

Voordat we daar aankomen, komen we een heel merkwaardig dorp tegen. Het is een kleine kolonie Russische Malakanes, deze schismatische Grieken die, verdreven uit Rusland door Catharina II, in het zuiden van de Kaukasus verschillende vestigingen vormden waar ze zorgeloos wonen. Deze Malakanes drinken geen wijn of sterke drank en zijn even hardwerkend als nuchter. Ze verdragen met volledige berusting de ballingschap die hun is opgelegd door een onverdraagzaamheid die het moderne Rusland niet meer kent.

Het meer Goktcha of Sevanga ligt ongeveer 6000 voet boven het niveau van de Zwarte Zee. Het is een van de grootste watermassa's die op zo'n hoogte bekend zijn. Voor. Om daar aan te komen, moesten we echter een helling van bijna 600 meter afdalen vanaf het bovenste plateau vanwaar ik dit soort bergzee had gezien, gevoed door sneeuw, een plateau dat het hoogste punt vormt van de ketting die ik overstak. Dit enorme bassin, tachtig werst lang en dertig werst (ongeveer twintig bij acht mijl), zou de immense krater zijn van een wonderbaarlijke uitgedoofde vulkaan. Rondom staan de besneeuwde toppen van Aïgrigar, Schah-Dagh en KongourDagh. Een veelvoud aan stromen en stromen, waarvan de belangrijkste de Zenghi is, voeden ook dit bovenste reservoir.

Het postkantoor bevindt zich honderd passen van het meer, aan de rand waarvan we enkele ellendige boten zien afgemeerd van de inwoners van het dorp, ook wel Goktcha genoemd, die geen andere middelen hebben dan vissen in deze kristalheldere wateren.

Met deze prachtige sneeuwrand is dit geweldig

---

massief groen tafelkleed zag eruit als een enorme spiegel, ingelijst in ivoor of albast.

Als je Goktcha verlaat, loop je langs het meer, constant stijgend en dalend over een echt gevaarlijk pad dat je vaak dwingt je auto achter te laten, uit angst om in dit meer te rijden, waar in feite meerdere auto's en zelfs caravans zijn vertrokken. omhoog, de dieren hebben zoveel moeite om deze bijna constant ijzige weg bij te houden. We compenseren onszelf door de aanblik van het meer en door dat van een eiland dat vijf of zes werst van de kust verwijderd is, en dat me de koepels van de kerken liet zien die behoren tot een Armeens klooster dat een van de curiositeiten van de regio is en dat Ik had mezelf beloofd om terloops te bezoeken. Tegenover is het kleine dorpje Samakapirt, en verder, aan het einde van het meer, dat van Gelenovka, waar ik even stopte, in de hoop daar de nacht door te brengen om de volgende dag mijn bezoek aan dit eiland, dat ook de naam Goktcha draagt.

Maar dit station leek me in eerste instantie zo slecht, dat ik besloot verder te gaan en nog een post te maken.

Het was een zware klus. Op het niveau waar we waren afgedaald, begon de sneeuw te smelten, en dit veroorzaakte zoveel modder en zulke sporen, dat ik onfeilbaar meer dan eens zou hebben gestort zonder de hulp van mijn twee dappere tschapars, die, met onwankelbare toewijding, vergelijkbaar, elk moment riskeerde ik verpletterd te worden door de wielen door mijn tarantasse soms aan de ene kant, soms aan de andere kant vast te houden. Na een uur van zeer reële en perfect gerechtvaardigde trances, kwam ik eindelijk aan in Aghti, een klein dorp dat voor de helft uit Armeniërs bestaat en voor

de andere helft van die Russische Malakanes die ik noemde.

Ik vestigde me daar voor de nacht.

Op vrijdag 23 maart stond ik vroeg op om mijn expeditie te volbrengen, die me behoorlijk wat tijd zou kosten. Een lichte cavaleriepost van onregelmatige troepen was gestationeerd in het dorp waar ik had geslapen. De onderofficier die het bevel voerde en de Armeense dienstplichtige, Deodatus-Arakelles-Wank heette, bood aan mij te vergezellen en liet me bovendien het paard van een van zijn mannen uitlenen. We vertrokken en ik moest terug naar dit Armeense dorp dat aan de rand van het meer ligt, precies voor het eiland van het klooster. Het was 's ochtends nog te vroeg om aan boord te gaan van het meer, waarvan het oppervlak in dit seizoen nog steeds' s nachts bevriest, echter een beetje, maar voldoende om de voortgang van de boten te belemmeren. Deze ijskorst begon echter te smelten en we kregen te horen dat we rond één uur konden inschepen.

Bovendien was er geen boot en moesten we wachten tot er een van het eiland werd gestuurd, dat elke dag komt om degenen op te halen die daarheen willen.

Het dorp Samakapirt was op zich al een curiositeit die ik mezelf heel blij achtte te hebben mogen kennen. Het bestond alleen uit ondergrondse woningen zoals verschillende gehuchten die ik op de weg was tegengekomen. Mijn metgezel had er geen moeite mee ons welkom te heten in een van deze bijzondere huizen, en ik wachtte daar heel geduldig tot ze kwamen om ons te waarschuwen voor de komst van de boot, terwijl ik met grote belangstelling de vreemde installatie bestudeerde die ik onder mijn ogen had. . In een ruimte die als entree diende, werden de instrumenten geplaatst.

---

grondbewerkingsmachines, schoppen, harken, enz. Van daaruit kwamen we bij een reeks kamers of liever stallen en stallen waarin de mannen samen met de dieren leven. Eenmaal gezeten op een soort oosterse bank, bij een vuur waarvan de rook al deze ondergrondse vertrekken vulde, zag ik koeien vredig achter me liggen, en even later zag ik, door die dikke rook heen, hoe een schaduw van mijn zijde naar voren kwam. Het was een dier dat ik aanvankelijk niet herkende; maar toen hij heel dicht bij me was, zag ik dat het een kleine kameel van drie maanden was, die mijn handen kwam likken zoals jonge kalveren dat doen. In andere kamers zagen we ossen, kalveren en schapen door elkaar gegooid liggen met allerlei voorwerpen, stalbenodigdheden, harnassen, kruiwagens, enz. Het plafond van deze grotwoning werd ondersteund door houten pilaren. Het huis was groot en voldeed volledig aan het doel waarvoor het was gebouwd, namelijk het beschermen van vee en mensen tegen de kou in de winter.

Het was nog steeds erg koud aan de oevers van het Sevangameer; het lijkt erop dat het in de winter erg intens is.

Ten slotte kregen we te horen dat de boot die ons zou brengen, de kust naderde. We klommen een hoogte van waaruit we het meer en het eiland in vogelvlucht konden zien, en we zagen in feite een boot die vrij snel zijn weg baant door de lichte ijslaag die het oppervlak bedekte, wat water. We hadden alleen tijd om van de heuvel af te dalen, en we ontmoetten een van de oversten van het klooster die al van boord was en te paard arriveerde, gevolgd door zijn dienaar. De meerdere

---

begroette ons met grote vriendelijkheid en leidde ons de boot in. Een van mijn Armeense bedienden diende ons als dragoman en stapte er behendig uit, in het Armeens vertaalde wat ik zei in de Perzische taal.

Nauwelijks van boord gegaan, de. Superior leidde me het klooster binnen, een groot gebouw gebouwd van grove steen. Voor het huis bevond zich een houten veranda, waaronder in de zomer banken waren geplaatst om de lucht uit de zon te halen. Als we het huis binnenkomen, zien we een lange gang met aan weerszijden cellen, die bestaat uit twee kamers, waarvan één dienst doet als voorkamer, waar we van alles neerzetten, zoals schoonmaakspullen, bezems., Borstels, enz.

de andere is een kamer om te werken en te slapen. Het aantal religieuzen dat in het klooster van Goktcha woont, is niet talrijk; het bedraagt slechts negen, vier superieure monniken en vijf inferieure. De algemene overste, die zich net zo minzaam toonde als degene die me aan land kwam brengen, liet me de kerk bezoeken, die zich in het klooster bevindt en die is gewijd aan de Maagd. Het is ongetwijfeld om deze tempel te beschermen tegen Perzische invasies dat de stichters van het klooster hem in het centrum van het klooster zelf hadden geplaatst, waar hij beter verdedigd kon worden. Niet ver daar vandaan, op een hoogte die het hoogste punt van het eiland vormt, liggen de ruïnes van een ouder klooster, dat moet dateren uit de tweede of derde eeuw na Christus.

Later, zo vertelde de overste, bouwden ze op deze plaats de kerk gewijd aan Sint-Jan die we daar zien en waarvan de datum door de religieuzen wordt gespecificeerd in het jaar 360.

Aan deze primitieve constructies werden achtereenvolgens bijgebouwen toegevoegd, zoals cellen, refterijen, ruimte om brood te bakken. Dit alles bestaat nog steeds, ondersteund door sterke gebeeldhouwde houten pilaren.

In de oude refter, die erg groot is, zijn verschillende zeer oude graven te zien. De deuren van deze kamer, van zeer merkwaardig gesneden hout, lijken op dezelfde manier uit de oudheid. De ene, de deur waardoor men van buitenaf binnenkomt, vertegenwoordigt een episode in het leven van de heilige Johannes; de andere leidt naar een kleine kapel, ook heel oud, gewijd aan Sint-Michiel. De bodem van deze oude kerken is, zo werd ons verteld, gezegend en als heilig beschouwd; het stof dat daaruit wordt teruggebracht, is een conserveringsmiddel voor veel kwaad; je hoeft het alleen maar in je zakken te hebben om veilig te zijn tegen ziekten. De bediende die me vergezelde, trof een voorziening voor zijn moeder, die hij in Teheran hoopte te vinden. Na met grote belangstelling dit oude klooster te hebben bezocht, dat nu verlaten was, met uitzondering van de kerken, keerden we terug naar het nieuwe klooster, dat niettemin ongeveer duizend jaar bestaat; en de overste, die naar zijn naam Karatoun-Wartabet wordt genoemd, nodigde ons uit voor zijn maaltijd.

Het was een mager diner, want we waren in de vastentijd; toch was het niet precies een ankerplaatsmaaltijd. Het avondeten bestond uit olijven, cakes, kruiden en aardappelpuree gemengd met olie, aardappelen met suiker en linzen. Als aperitief kreeg ik, voordat ik aan tafel ging zitten, een glas arak aangeboden en het avondeten werd weggespoeld met zeer goede wijnen uit Kahetia.

Na het eten nodigde de voortreffelijke vader me uit voor de avondzegening, waar een vleiende verrassing voor me in het verschiet lag. Ter ere van mij hadden deze goede religieuzen het idee om hun kerk te verlichten, en ze hadden zichzelf gekleed in prachtige brokaten kleding. Ik werd geraakt door deze aandacht en ze konden genieten van mijn

emotie. Alleen vond ik het erg jammer dat ik niets begreep van de Griekse hymnen die ze met nasale stem zongen, op de oosterse manier, noch vooral van de gebeden die ze zo vriendelijk waren om tot de hemel te richten voor het goede succes van mijn leven. Perzië. Na de zegen sprak ik mijn dank uit aan pater Karatoun-Wartabet en zijn religieuzen voor hun hartelijke en vleiende ontvangst, en we namen afscheid van hen; maar eerst moest ik een fles wijn legen waarvan ik bijna zou zeggen dat het champagne is, voor mijn gezondheid. Ik gaf ze een reden voor hun goede wensen, en ik liet ze blij achter met dit bezoek, dat meer had opgehouden dan ik had beloofd.

De boot die me terugbracht zette me verder naar het zuiden en op de weg naar Erivan, die ik zou vervolgen, naar dit dorp Gelenovka waar ik al was gepasseerd, bewoond door Karaïtische Joden die de gebruiken en tradities volledig hebben overgenomen. Russische gewoonten. We kennen de bewering van dit deel van het Israëlitische volk dat het geëmigreerd is in een tijd vóór de komst van Christus en als gevolg daarvan niet verantwoordelijk kan worden gehouden voor de dood van de Zoon van God.

Ik verbleef in Gelenovka bij de postmeester, die me zo goed mogelijk behandelde. Ik had zijn huis de dag ervoor slecht gezien. Ik vond een goede kamer in zijn huis. Ik had de gelegenheid om kennis te maken met de uitstekende vis

---

van het Sevangameer, enorm groot en beroemd in de hele Kaukasus. Het was daar dat mijn gedienstige onderofficier me verliet, met de wens terug te keren naar zijn post; maar het was pas nadat ik mijn maaltijd had gedeeld en met mij had gedronken voor onze wederzijdse gezondheid.

Op 24 maart vertrokken via hetzelfde pad van sneeuw en modder dat ik al maar al te goed kende, keerde ik terug naar Aghti en duwde mijn wandeling zoveel mogelijk om, als het mogelijk was, dezelfde dag in Erivan te kunnen aankomen. Maar het pad was echt berucht en echt gevaarlijk. De paarden kwamen vast te zitten en de tarantasse ging niet vooruit ondanks alle inspanningen van mijn dappere Tataren, en hoewel de afdaling vanaf het meer van Goktcha ononderbroken was tot in de buurt van Erivan. De nacht verraste ons op twee stations in die stad, en ik moest bij mezelf toegeven dat het onmogelijk was om verder te gaan. Dus stopte ik en ging in een slecht bed liggen na een nog erger avondmaal.

Zondag 25 juni waren we al vroeg aan de slag. Onderweg begonnen de ruiters die mij vergezelden, om mij af te leiden, evoluties van bijzondere vrijmoedigheid uit te voeren. Een van hen slaagde er zelfs in om in volle galop van zijn paard een levende vogel te vangen, die op de grond lag. Het was echt merkwaardig om te zien met welke vaardigheid deze ruiters in galop hun geweren in de lucht gooiden en ze tijdens de vlucht vingen. Ik had hetzelfde gezien in Algerije en ik merk dat de Arabieren nog sterker zijn voor deze oefeningen dan deze Armeniërs en deze Tataren.

Bij de tweede paal, de laatste voor Erivan, zag ik het prachtige schouwspel zich voor mijn ogen ontvouwen.

---

aan de reiziger Mount Ararat. Deze aanblik deed in mij alle herinneringen aan mijn kindertijd ontwaken. Ik herinnerde me de tijd dat ik de Bijbel las in het gezelschap van mijn moeder, die me met zoveel kennis en aanbiddelijke vriendelijkheid deze zo ontroerende bladzijden uit de geschiedenis van de mensheid uitlegde. Deze berg Ararat, de ark van Noach, de duif die werd gestuurd om te zien waar de aarde was en of het water het had verlaten, dit grassprietje dat het terugbrengt en dat de hoop is voor het droevige hart van de mens, dit alles kwam tot

leven in mijn geest toen ik daar voor mij deze grote top zag waar de boot die het lot van de mensheid droeg, landde.

De Ararat vormt een grote kegel van dertienduizend voet hoog die gescheiden is van de rest van een grotere bergketen. Ernaast ligt de kleine Ararat, die ook door een brede baai van de grote is gescheiden. Al deze toppen waren bedekt met sneeuw.

Ik kwam rond het middaguur aan in Erivan; Ik maakte het mezelf gemakkelijk genoeg in Hotel de la Poste en bracht de rest van de dag door met het doorzoeken van de stad, waarbij ik een meer gedetailleerd bezoek uitstelde tot de volgende dag. De geschiedenis van Erivan heeft vooral betrekking op die van Perzië, dat het bezat, evenals Naghtchivan, in alle soevereiniteit, gedurende verscheidene eeuwen. In het volgende deel zal ik daarom enkele details in dit verband kunnen ingaan die ik door het gebrek aan ruimte hier niet kan opnemen. Rusland heeft Erivan pas sinds 1828 bezet; de verovering ervan leverde generaal Paskewitsch de titel van Erivansky op.

Wat Erivan het meest opmerkelijk bevat, is zijn moskee. Ik was een beetje verbaasd over de straten, de bazaars en de andere monumenten; maar de grote moskee is een voorbeeld van islamitische religieuze architectuur.

---

manen zo mooi als je kunt zien. Het bevindt zich achter de belangrijkste bazaar. Vóór het strekt zich een binnenplaats uit in het midden waarvan een stel immense fages rondt. De zuilengalerij van de moskee komt uit op deze binnenplaats. Het is niet door zijn afmetingen dat deze tempel opmerkelijk is, we komen er veel grotere tegen; vooral deze is ondiep. Maar het biedt een bepaald cachet dat het mij superieur lijkt te maken aan veel andere Arabische en Moorse moskeeën die ik heb gezien. De moskee van Erivan is gebouwd in Perzische stijl, hoewel de schilderijen die zo bizar en zo bont zijn waarmee ze versierd is een beetje het hindoeïstische karakter aannemen.

Het gebouw wordt bekroond door een blauwe porseleinen koepel en een minaret met het meest originele effect die op dezelfde manier bedekt is met porselein. Op de binnenplaats werden verschillende schoolgebouwen opgetrokken voor jongens van alle leeftijden, van de jongste kinderen tot jongeren van achttien jaar en ouder. Leerlingen zitten in een kring en lezen hun lessen voor om ze beter te leren. Tegenover de moskee, aan het andere uiteinde van de binnenplaats, verrijst een halfrond paviljoen, dat ongeveer de vorm heeft van de moskee en daaraan een hanger is. Moskee en bijgebouwen zijn perfect onderhouden en, ik herhaal, het is vooral in Erivan dat je moet zien Bij het verlaten van de moskee bezocht ik het paleis van de oude serdars (Perzische gouverneurs) in het fort.

Het enige dat overblijft van dit prachtige paleis is de kamer die de Spiegelzaal wordt genoemd, vanwege de vele spiegels, maar van klein formaat, die de muren bedekken. Het ziet eruit als een enorme gefacetteerde spiegel die duizenden

---

bind soms de objecten vast die zich in de kamer bevinden of bewegen. De hele omtrek van de muur, bovenaan, is versierd met portretten van de verschillende serdars; we zien ook verschillende portretten van Roustam, de held van Perzische verhalen, vertegenwoordigd in verschillende houdingen. In de citadel was een veel grotere moskee gebouwd dan degene waarover ik heb gesproken; het valt in puin, zoals het paleis van de serdars. Er zijn echter nog steeds enkele fresco's van grote frisheid. Erivan Citadel is geplaatst aan de rand van de Zenghi-rivier, waar ook het grootste deel van de stad is gebouwd, op heuvels die aan de rivier grenzen.

Deze citadel heeft een zeer grote omsingeling, maar lijkt op alle Perzische forten die ik in het volgende deel zal kunnen bekendmaken en veel beter zal kunnen gebruiken.

Op aanbeveling die ik uit Tiflis had meegebracht, was ik perfect ontvangen door de gouverneur van Erivan, generaal Astafieff, en door zijn vrouw. Ik ging naar hun huis op de avond dat ik aankwam en ontving een vriendelijke uitnodiging om voor de volgende dag te dineren. Na de maaltijd, die hun innemende manieren het meest plezierig maakten, wilden ze me rondleiden in de Serdar-tuin, waar een charmant Perzisch paviljoen (kolà frengui) is, achthoekig van vorm, dat het verdient om gezien te worden. Op de top van deze rotonde is er een verdieping met dubbele ramen, waarvan sommige uitkijken op de tuin en de andere naar binnen uitkomen in de grote ronde kamer.

Ik kon Erivan niet verlaten zonder het beroemde Edjmiazin-klooster te bezoeken, gelegen op drie of vier mijlen van de

---

stad. De gouverneur, door een teken van beleefdheid waarvan ik in de war was, gaf me een escorte van ruiters met wie ik op dinsdag de 27e mijn excursie maakte in een plaatselijke phaeton die, ongetwijfeld om eer te bewijzen aan het escorte, me naar binnen leidde twee uur naar Edjmiazin. Ik zal niets zeggen over het pad, dat bijna altijd een vlakte volgt waarin we alleen een klein Armeens dorp tegenkomen, genaamd Schirabad, waar we een oud fort in verval zien raken of waarschijnlijk door iemand in deze staat van verval raken. oorlogen waar dit land zo vaak getuige van is geweest.

Ik had een brief van generaal Astafieff voor het hoofd van het district, maar daar hij afwezig was, deed zijn secretaris me met grote bedachtzaamheid de eer van het Edjmiazin-klooster. Dit klooster is het belangrijkste van heel Armenië. Het is omgeven door een enorme omheining, voorheen zeer versterkt, om zichzelf te beschermen tegen de aanvallen van de Perzen die het land onophoudelijk verwoestten. In het midden van deze omheining bevindt zich het klooster, gedomineerd door de kathedraal, die een geheel oosters karakter heeft.

De monnik die me had ontvangen vergezelde me overal om me alles te laten zien. Het hoofdgebouw van het klooster is immens groot en bevat zeer grote kamers, die elk hun bestemming hebben. Er is een refter voor de zomer en een voor de winter, waar alle paters bezig waren met het nuttigen van hun maaltijden; een zeer mooie boekhandel of bibliotheek met een unieke collectie bijbels en historische werken van werkelijk opmerkelijke geschriften; vervolgens een ontvangstruimte waar onder andere de portretten van verschillende koningen van Armenië werden verzameld

---

die van de stichter van Edjmiazin of liever van de prins die het heeft hersteld. De kathedraal, gebouwd in de vorm van een Grieks kruis, verdient het om genoemd te worden vanwege zijn portaal in gebeeldhouwde roodachtige stenen, maar niet vanwege de fresco's zonder stijl en zonder originaliteit die het gewelf sieren. In het midden van de kerk verrijst een altaar op de plaats waar, naar men zegt, in een wonderbaarlijke verschijning Jezus zijn voet zette. Dit altaar wordt bekroond door een oud portret van de Maagd. Ernaast is een prachtig gebeeldhouwd zwart houten baldakijn dat de kerk van Edjmiazin vertegenwoordigt, aanwezig, verzekerde me mijn cicerone, van een van de pausen van de zestiende eeuw. De monnik trok toen het gordijn dat voor een ander altaar staat, waarop een kolossale zilveren urn is geplaatst met de beroemde olie die slechts om de zeven jaar vloeibaar wordt. De schat van het klooster is buitengewoon rijk. We zien verstekjes bedekt met parels en edelstenen, kerkversieringen op dezelfde manier verrijkt met edelstenen, evenals zijden kleding die speciaal in China en India is gemaakt voor het Edjmiazin-klooster, dat in de stof zelf wordt

weergegeven. er is nog steeds een pastorale staf van de grootste waarde bewaard gebleven, een herinnering aan de Armeniërs van India, die talrijk en sommigen zeer rijk zijn in dit land. Als relikwieën, die ik als een curiositeit beschouwde, kreeg ik een stuk van Noachs ark te zien. Voor de schilderijen zijn de schilderijen die in de verschillende kamers van het klooster bestaan, net als die in de kathedraal, lager dan middelmatig. Ik zag onder meer een slechte kopie van de Madonna della Seggiola uit het Palazzo Pitti in Florence, en dat de monnik die mij leidde niettemin werd toegeschreven aan Titiaan, met een

---

ranzig en een voldoening die me aan het lachen maakte en de drang wegnam om hem onbruikbaar te maken.

Na alles te hebben bewonderd, wat mooi was en wat niet, maar vooral de zeldzame kennis en de naïeve toereikendheid van deze goede monnik, ging ik op bezoek bij het grote stuwmeer dat vlakbij het klooster ligt, een werkelijk opmerkelijke constructie, alles in prachtige harde stenen vakkundig gepolijst. Hij ontvangt het water door de gapende mond van een zeer goed gebeeldhouwde zeeleeuw. Achter dit bassin, aan de linkerkant, strekken zich grote stallen, stallen en uitgestrekte binnenplaatsen uit waar de vele kuddes van het klooster, dat in dit opzicht zeer rijk is, verzameld zijn: driehonderd paarden, vierduizend schapen, vijfhonderd kamelen, enz. .

Buiten dit deel gewijd aan alle materiële belangen, is er nog steeds een kerk met de naam Saint Grayanè, vlakbij de graven van verschillende patriarchen of catholicos, waarvan het Edjmiazin-klooster het gebruikelijke verblijf en de plaats van begrafenis is.

Voordat ik deze kerk verliet, werd ik meegenomen naar een kleine ondergrondse gang met het graf van Saint Gayanè. Om mijn bezoek compleet te maken, kreeg ik opnieuw een derde kerk te zien die was gewijd aan Saint Romsini, een zeer onopvallende kerk, en ten slotte een vierde gewijd aan Saint Chogabat. In dat van Saint Romsini is ook een kleine tunnel gemaakt waar het graf van de heilige wordt getoond. Naast het klooster ligt het dorp dat ook de naam Edjmiazin draagt. Er is alleen een prachtige karavanserai die de laatste Catholicos had gebouwd. Deze patriarch van de Armeense religie was enige tijd daarvoor overleden. Maar

---

Om hem te bedanken, vroeg ik om zijn luitenant te zien, die hem in de tussentijd verving in het patriarchaat en de regering van deze religieuze metropool Armenië. Ik had in hem te maken met een karakter dat heel anders was dan mijn onwetende en spraakzame monnik, en ik was gunstig onder de indruk van zijn air van waardigheid en tegelijkertijd van minzame eenvoud.

Terug in Jerevan bleef ik daar nog een dag, en na een nieuwe en charmante avond met de gouverneur en mevrouw Astafieff te hebben doorgebracht, nam ik afscheid van hen zonder hen mijn dank voor hun vriendelijke ontvangst te kunnen laten accepteren. Donderdag 29 maart 's morgens vervolgde ik mijn wandeling richting de Perzische grens. Ik had gemerkt dat ik mijn tarantasse-rijtuig kwijt was, te zwaar voor de huidige staat van de wegen, en in plaats daarvan had ik twee lichtere auto's gekocht, van de zogenaamde trojka, een voor mij en de andere voor mijn bedienden en de bagage. .

Deze uitwisseling leek in eerste instantie niet erg gelukkig te zijn. We waren nog maar net een stukje af of een van de wielen van de trojka waar de bedienden zaten los van de auto, en ze stonden op het punt zwaar te gieten. Ze waren er alleen maar bang voor. We hebben het wiel weer op zijn plaats gezet, het vastgemaakt met een spijker waarmee de koetsiers nog zijn voorzien, en we hebben onze trein hervat.

Tot aan het eerste station gaat het pad door een zeer vlakke vlakte en vervolgens over een weg die wordt begrensd door hoge muren die tuinen omringen. Soms was het nodig om te stoppen om de buffels te laten passeren die uit de stal werden gehaald en die vanwege de warming-up waarin ze zaten

---

de nadering van de lente, rende met snelheid om te gaan en zich onder te dompelen in de stromen, om zich op te frissen. Toen ze onze auto's ontmoetten, waren ze bang, wilden vluchten en ontsnapten ze schreeuwend en ploegd de aarde met hun hoorns. We passeerden toen voor een huis in de buurt waar een groep mannen was gestationeerd die naar een ander keek, terwijl ze de dansen van het land uitvoerden. Het was een geheel oriëntaalse dans - en bestond slechts uit een paar min of meer wulpse bewegingen, en degene die erop danste had het bovenlichaam volledig bloot en de lendenen omgord met een soort rok.

Het pad liep altijd tussen deze tuinen door langs een pad omzoomd door populieren tot we aankwamen bij het station Davalou, dat helemaal aan de voet van de berg Ararat ligt. In Davalou maakte ik kennis met een oude Armeense die zich op deze plek als postmeester had gevestigd. Hij was attent, bood me een uitstekende wijn aan en vertelde me dat hij het jammer vond dat ik de zomer niet had gekozen om deze route te volgen, omdat ik heel mooie excursies had kunnen maken op de hellingen en kloven van de berg Ararat, die te zien waren vanaf daar in al zijn grootsheid. Op dit station werd ik bijna overreden door de trojka van de bedienden, waarop ze bezig waren met het inladen van de bagage. Ik had beslist spijt van mijn zware maar eerlijke tarantasse, die me nog nooit zulke trucjes had uitgehaald.

Twee paarden waren al getuigd, waarvan er één een zadelpaard was dat van een tschapar was gekocht en dat nooit had getrokken; de paarden begonnen samen te spelen, tegen elkaar aan te schuren, werden geanimeerd en namen toen de

---

beet bij de tanden, mijn twee bedienden omver te werpen en, een paar passen verderop, de trojka zelf, met koffers, dozen, keukengerei, enz. Mijn koffers waren helemaal kapot en al mijn bagage was in de war. Ik raakte de auto bijna aan toen hij op volle snelheid startte, en ik zat bijna vast in de wielen. We hebben de trojka grootgebracht, we hebben de koffers en dozen zo goed mogelijk vastgebonden, en aangezien er geen andere paarden op het postkantoor waren, vertrokken we toch met deze en kwamen we veilig en wel aan bij Sardarak, een slecht station waar ik had. om de nacht door te brengen en waar ik nooit in moeilijkheden kwam.

De goede postbode had ervoor gezorgd dat er in mijn kamer een vuurtje ontstak, want het was bitter koud; maar ze had de voorzorgsmaatregel niet genomen om de open haard te openen, dus er was geen manier om hem te houden.

Ik was echt rokerig. Als gevolg hiervan werd het huis binnengevallen door een menigte mensen die een overheidsmedewerker, die verantwoordelijk was voor het opsommen van de bevolking, daar had opgeroepen om hen te registreren; maar hij had geen haast om te verschijnen op de afspraak die hij had gemaakt. Deze mensen, die niet wisten hoe ze de tijd moesten doorbrengen, kwamen zonder ceremonie, met een half dozijn, in mijn kamer, en ze keken me aan met een onbezonnenheid die niet brutaal was, maar zeer gênant. Eindelijk arriveerde de volksteller en stuurde snel zijn werk, en ik was helemaal vrij om een slecht avondmaal te hebben gevolgd door een slechte nacht. Dit detail komt vaak naar voren in mijn verhaal. Ik smeek de lezer om te geloven dat ik de verveling ervan begrijp. Maar dit is het gebruikelijke toeristenjargon, en bovendien heeft de maag, net als de geest en het hart, zijn geheugen.

Toen ik op de ochtend van 30 maart Sardarak verliet, was de zon net opgekomen en wierp haar eerste stralen op de top van de berg Ararat, die alleen bij de dageraad werd verlicht, terwijl de rest van de berg nog in duisternis was ondergedompeld; het was een verrassend effect. De weg volgt een vlakte die links en rechts wordt begrensd door hoge bergen. Die aan de rechterkant zijn de bergen van Turkije, waarvan de berg Ararat een onderdeel is. De Turken noemen het Agri-Dagh. We passeerden een station genaamd Nourachin, waar ik voor het eerst van mijn hele reis, wat er ook geschreven is over het gebrek aan orde dat heerst in de Russische posten, een onbeleefde postbeambte ontmoette, die zich gemakkelijk liet overwinnen. plaats. Bij Balpost, het volgende station, was ik getuige van iets dat nog buitengewoons was. Hij was een leider van de tschaparen die net deden alsof hij geen Armeens verstond en op zeer arrogante toon eiste dat mijn bediende alleen Turks tegen hem sprak. Al deze stations sinds Erivan zijn gewoon ellendige dorpen. Degene waar we 's nachts aankwamen, was een echte stad, ooit heel groot, heel bloeiend en nu veel gevallen, Naghtchivan. Ik verbleef daar heel gemakkelijk in een huis dat de Russische regering ter beschikking stelt van reizigers, wat een geweldige bron is, want het postkantoor is verfoeilijkt.

Ik was door Tiflis aanbevolen aan de gouverneur van Naghtchivan en aan die van Erivan. Generaal Astafieff had, zoals we hebben gezien, eer betoond aan deze aanbeveling; de gouverneur van Naghtchivan, de heer Changiri, ontving me met niet minder goede genade;

---

hij was zo vriendelijk om me zelf door de stad te leiden en me de bezienswaardigheden te laten zien.

Naghtchivan is gebouwd op heuvels waartussen stromen stromen waarvan het water vervolgens door aquaducten buiten de stad wordt geleid om te worden gebruikt voor het besproeien van het omliggende platteland, en ook om molens te draaien die water produceren, meel dat nodig is voor consumptie. Er is een enorme bazaar in Naghtchivan, die bestaat uit zeer lange galerijen, waar eetwaren en oosterse dingen worden verkocht. Aan het einde van de stad bevinden zich nog de ruïnes van een moskee, die moet dateren uit een periode veel eerder dan die van de Sophis (Safids), dat wil zeggen de eerste eeuwen van het islamisme. Op een bepaalde afstand ontmoeten we een oude Perzische poort geflankeerd door twee hoge bakstenen torens, evenals een grote toren die op een kerker lijkt. Al deze gebouwen getuigen van een grote pracht uit het verleden, door de rijkdom van de ornamenten en de solide manier van bouwen. De kerker die ik zojuist noemde, is bijna rond en volledig bedekt met verzen uit de koran die in groene kleur zijn geverfd. Aan die kant, dat wil zeggen in het zuiden, lag de oude stad, nu in puin, triest om te overwegen en slechts een hoop aarde en stenen vormde. Verderop is een Armeense begraafplaats omringd door een Perzische vesting of citadel die uit twee achter elkaar geplaatste muren bestaat en slecht gebouwd is. Op deze Armeense begraafplaats laten we het graf van Noach zien, een kleine rotonde, waarin we door een lage deur naar beneden gaan, en waar we alleen de plaats van het graf zien, waarop we op feestdagen een lamp aansteken. Het is allemaal verzameld op één heuvel, en een beetje lager

---

Er is een kleine, half verwoeste moskee, waar de Perzen en Tataren tijdelijk de lijken deponeren van de doden die ze willen begraven in Kerbela, een van hun heilige plaatsen nabij Bagdad, waar Imam-Ali en zijn zoon Imam-Hocein. De vieze geur die uit deze moskee kwam, belette me om binnen te komen. De Grote Moskee van Naghtchivan bevindt zich

vlakbij de bazaar, aan de rand van de hoofdstroom. Het staat op instorten en de gouverneur zag de noodzaak in om het te sluiten om ongeluk te voorkomen. Afgezien van wat ik zojuist heb gezegd, is er niets opmerkelijks aan Naghtchivan. Maar dankzij de ijver en intelligentie van de huidige gouverneur, meneer Changiri, worden elke dag oude ruïnes gerepareerd en worden er nieuwe verbeteringen aangebracht.

De volgende dag, 1 april, precies Paasdag, maakte ik met de gouverneur een excursie te paard naar het klooster van Kermir-Wank (Rode Klooster), gelegen aan de Araxia, die op enige afstand langs Naghtchivan stroomt. Dit klooster leunt tegen een berg van rood graniet, waaraan het zijn naam ontleent. Zijn situatie is zeer gelukkig. Vanaf zijn platforms domineren we de Araxis, die de voet van de muren baadt in zijn heldere water. Om daar te komen, moet je een rivier doorwaden, een arm van de Araxe. Het klooster werd ooit versterkt door dikke muren en torens die aan alle kanten afbrokkelden. Hier en daar, zoals in Perzië, herkent men de aanwezigheid, in de grond, van waterleidingen door talrijke putten die elkaar opvolgen en die toegang geven tot deze ondergrondse kanalen. Er zijn slechts twee oude monniken in het Kermir-Wank-klooster. Het is onmogelijk om meer te zijn

---

gastvrij en minzaam. Dit bezoek eindigde vrij snel, zo zagen we, twee werelden daarvandaan, een fort uit de tijd van de koning van Perzië Abbas-Mirza, die de naam Abbas-Abad draagt. In het midden van dit soort zeer vervallen citadel verrijst een heel mooie Armeense kerk in puin.

Deze vrij lange excursie had me erg moe, waarschijnlijk omdat ik ziek was geweest en zelfs twee dagen had gewerkt aan de koorts, die me diezelfde avond overviel en pas de volgende woensdag verliet. Ik was daarom genoodzaakt om nog drie dagen in deze nogal saaie stad Naghtchivan door te brengen dan ik had gepland. Maar deze tegenslag werd gecompenseerd door de goedkeuring van het gezelschap van meneer Changiri, die me trouw hield en ik zal liefdevol gezelschap toevoegen. Ik was goed gedeeld, zowel in Naghtchivan als in Erivan, aan de kant van de vrouwelijke samenleving, en mevrouw Changiri leek me te strijden om vriendelijkheid jegens mij met generaal Astafieff.

Op donderdag 5 april vertrok ik, voldoende hersteld, weer om Djoulfa aan de Perzische grens te bereiken, een stad zo'n veertig werst van Naghtchivan.

Het weer was niet zo goed als de hele week ervoor. De wind was in de regen, die vanaf het begin van de weg begon te vallen. Ik voelde me dubbel gelukkig dat ik niet verplicht was geweest, door een langere duur van mijn ongesteldheid, nog een paar dagen te wachten in Naghtchivan, want als de regen aanhield, zou ik zeker moeite hebben gehad om de bergen over te steken. Waterlopen die men op de weg tegenkomt en die, bij gebrek aan bruggen, vaak onpraktisch zijn doorwaadbare plaats. Ik stak eerst de Naghtchivan-vallei en de oude begraafplaats over

---

Armeens, waar ik niets opmerkelijks zag. Het pad strekt zich uit over een vlakte van zeer trieste eentonigheid. De regen en de wind werden nog steeds triest. Een paar min of meer melancholische gedachten kwamen bij me op. Ik stond op het punt een land te verlaten dat door de Russische overheersing nog steeds een beetje Europees maakt. Nog een paar stappen en ik bevond me duizend mijlen uit Europa, midden in de Aziatische wereld, midden in de moslimmaatschappij. Welk lot wachtte mij buiten de Araxis? Deze Arax, in mijn leven als beginnende reiziger, werd mijn Rubicon. Voordat ik het overstak, keerden mijn gedachten terug naar mijn geboorteland, ik zag opnieuw de sparrenbossen en de oude eiken die het nederige dorp omringen waar ik ben geboren en het oude landhuis waar mijn familie woont.

De reis naar Perzië is beslist niet een van die reizen waarbij men grote avonturen riskeert, die mij bovendien niet schenen te willen. Dit land, dat tegenwoordig vreedzaam wordt bestuurd, wordt veel meer gereisd dan in de vorige eeuw, omdat het zo onrustig was; de manier om daarheen te reizen is nu veel bekender; Ik zag geen gevaren, en toen, zoals het personage in de komedie: "Ik weet niet hoe ik tegenslagen van zo ver weg moet voorzien." Hoe zich tegen deze vijanden te beschermen? En als iemand zo ver van zijn familie is, verstoken van de hulp van ware wetenschap, overgeleverd aan huurlingen, zou iemand dan niet bang moeten zijn om door verveling om te komen als het kwaad je niet doodt? Het was met deze overwegingen zo impopulair, dat ik de lezer om vergeving smeek, dat ik het land van de Duizend-en-een-nacht naderde. Maar toen het weer opklaarde, volgde mijn donkere bui, en ik zei tegen de chauffeur dat hij zich moest haasten om eerder bij de Arax te komen.

Nadat we bij de doorwaadbare plaats twee rivieren waren overgestoken, kwamen we in een kloof van kleine rotsen met de meest bizarre vormen; ze leken op de ruïnes van een kasteel. Al deze rotsen waren van hetzelfde rode graniet dat de berg vormt, aan de kant waarvan het klooster van Kermir-Wank verrijst. Eindelijk kwamen we aan op het station. Het was niet zonder opnieuw het risico te lopen mijn nek te breken, nog een truc die mijn trojka met me uithaalde.

De onhandige koetsier die me reed, nam het op zich om met een van de wielen een muur omver te werpen die als bewaker aan de kant van de weg diende, op een plek waar hij uitkeek over een diep ravijn. De paarden, die meer humor hadden dan hij, wierpen zich instinctief terug in het midden van het pad en ik was alleen maar bang.

We hadden een enorme diepgang van zesentwintig werst meegemaakt. We hadden er nog vijftien om te verzenden. Het was een kwestie van twee uur. Het was al laat toen we Djoulfa bereikten, waar ik de nacht doorbracht. De volgende dag, 6 april, stak ik de Araxe over. Ik was in Perzië.

BIJLAGE

ik

Algemeen karakter van de Kaukasische bergbewoners.

Uittreksel uit de schilderachtige Kaukasus, door Prins Gagarin en Graaf Stackelberg, Inleiding (i).

Laten we naar de bergbeklimmers komen, over wie we vooral de lezer willen spreken. Het is werkelijk een wonderbaarlijk schouwspel dat dit conflict van oorlogszuchtige, rebelse, fanatieke volkeren die over een gebied van 800 werst de meest opvallende contrasten vertonen, de meest verbazingwekkende mengelmoes van rassen, talen, gebruiken en tradities, instellingen. Opgesloten in een maagdelijk en ontoegankelijk land, zonder wegen, zonder communicatie met de vreemdeling, leven deze stammen, tot in het oneindige gefragmenteerd, in onwetendheid over de rest van het universum en zonder gemeenschappelijke band die hen met elkaar verbindt.

In Dagestan zien we de Avaren en de Mekhtouli-stam stevig vastgemaakt aan het huis van hun khans; de inwoners van Akoucha gehoorzamen blindelings de cadi, hun politieke en religieuze leider, terwijl de Koubetchis en Andis, geregeerd door de oudsten, zich bezighouden met industrie in hun dorpen en alleen de wapens opnemen voor de verdediging van het gebied; hier vechten de Koïssouboulines, de stam van Nazrane heldhaftig tegen de rebellengroepen van Schamil en verkrijgen een erevlag voor hun

(1) De lezer moet worden gewaarschuwd dat deze tekst dateert uit 1847, vóór de verovering van de Kaukasus.

---

moed en loyaliteit aan Rusland; daar deden de Goumbètes, Yitzchkérines, Aoukhs, die vatbaar waren voor diefstal en plundering, vergeefse pogingen om door onze militaire linies te breken.

Elders, onder de naties gegroepeerd tussen Elbrus en de Zwarte Zee, observeren de Kabardiërs en de Nogaïs een hiërarchische organisatie en erkennen ze de macht van hun vorsten. De Abadseks vormen een federatie van kleine opperheren die, zonder erkende titel, het land in evenveel kantons verdelen als er verschillende eigendommen zijn. De Oubuiks, bezorgd en turbulent, werden tijdelijk beïnvloed door een slimme man, Hadji-Berseck, die, zonder andere rechten dan zijn moed, zijn intelligentie en de steun van een groot gezin, zichzelf oprichtte als een regering en alle zaken leidde. van zijn volk. Ook hier zien we gelijktijdig de Djighetes, de Natoukhadjes zich vrijwillig onderwerpen en hun afgevaardigden naar Rusland sturen, terwijl de Chapsougues en de Oubuiks een opstand proberen te plegen en tegen Fort Golovin aan de Zwarte Zee komen neerstorten.

Temidden van deze chaos van instellingen en rassen, kan men niettemin enkele kenmerken van gelijkenis in de toepassingen en in het karakter van de naties begrijpen die het meest van elkaar geïsoleerd zijn.

Zo vinden we bijvoorbeeld overal dezelfde liefde voor onafhankelijkheid, die geen belemmering laat voor individuele licenties; een oorlogszuchtige ijver die men vanuit de wieg handhaaft; grote vaardigheid in het hanteren van wapens en bij alle lichamelijke oefeningen; een aangeboren voorliefde voor plundering en plunderingen, waaraan kleine groepen van vijf tot zes individuen deelnemen, bij gebreke van een serieuze expeditie. Al deze mensen zijn ongelooflijk nuchter, mede door hun onzorgvuldigheid en hun ellende. Gierstpap vormt de basis van hun maaltijd, en de keel van een schaap wordt pas afgeslacht als een geëerde gast arriveert. Eenmaal op het platteland leven ze van een voorraad met honing gekneed meel, waarvan ze amper een kwart pond per dag eten. Met grote spierkracht, tot een verbazingwekkende gewoonte van oorlogsmoeheid, voegen ze zich bij een onoverwinnelijke luiheid en een diepe minachting voor landbouw en handenarbeid, gereserveerd voor vrouwen, slaven en gevangenen. De vrouw, gekocht voor de kalim (vergoeding in wapens, vee of geld), is nog maar één slaaf in het huis van haar meester. De zorg voor het huishouden, de pijnlijke arbeid van het land, dat is haar lot, zolang ze jong en sterk is; dan komen rivalen om zijn rechten af te nemen en zijn plaats in de huiselijke haard te verstevigen. Onvruchtbaarheid, ziekte en soms oneerlijke verdenking zijn voldoende voor een echtgenoot om zijn vrouw tegen betaling terug te sturen naar haar familie

---

schade evenredig met de waarde van de kalim. In sommige stammen, onder vooraanstaande en prinselijke families, genieten vrouwen een gelukkiger lot; gewoonte bewaart een zekere onafhankelijkheid voor haar en plaatst haar onder de bescherming van haar ouders, vooral wanneer ze bij het trouwen haar echtgenoot een aanzienlijke bruidsschat meebrengt die de waarde van de kalim overtreft, die onder prinsen over het algemeen gelijk is aan de som van één duizend roebel in zilver.

Over het algemeen zijn de manieren van deze bergbeklimmers puur; ze negeren de ondeugden waarmee de Transkaukasische bevolking wordt verweten, en dronkenschap is zeldzaam onder hen, hoewel ze soms misbruik maken van bouza of djava, een drank die wordt verkregen door het koken en fermenteren van druiven. Gevoelens die hen eren zijn

respect voor oude mensen, strikte naleving van de plichten van gastvrijheid, toewijding aan vriendschap. Dit gebruik wordt echter alleen waargenomen tussen leden van dezelfde stam of ten opzichte van geloofsgenoten. Een buitenlander, een christen (ghiaour), zou onfeilbaar worden geplunderd, ongeacht de kounak die hem beschermt.

Een opvallende eigenschap van al deze volkeren is een bewonderenswaardig stoïcisme en een verbazingwekkende minachting voor de dood. Vaak verzetten plunderaars, drie of vier in aantal, zich tegen overmacht en worden ze in stukken gehakt in plaats van zich over te geven, en dit zonder opgetogen te zijn door de gevoelens van eer en plicht van de soldaat, of zelfs geëlektrificeerd door moslimfanatisme. stammen die geen enkele religie hebben. In hun ideeën wordt elke krijgsgevangene een slaaf, en door deze overtuiging verkiezen ze de dood boven gevangenschap. De liefde voor wraak bezielt ook al deze primitieve mensen en onder hen sanctioneerde de wet van bloed. Een belediging om weg te spoelen, een familiehaat wordt van generatie op generatie als een erfenis doorgegeven. Maar als de familie van de agressor rijk is, is verzoening mogelijk, en zelfs voor de moord op een familielid zag men de beledigen een verlossing in geld of vee accepteren. Dit soort gevallen wordt beoordeeld door Adat, wat gewoonterecht is gebaseerd op tradities, waarvan de meeste dateren van vóór de adoptie van het islamisme.

De Adat varieert van stam tot stam, terwijl de Shariat, of burgerlijke wet die uit de Koran voortkomt, onder alle moslims hetzelfde is. Soms worden de verschillen uitsluitend onderworpen aan de arbitrage van de priesters, die het beste deel winnen en de fabel van de oester en de pleitbezorgers vernieuwen.

Deze mullahs of effendi's zijn de enige literatoren onder hun landgenoten, die geen geschreven taal hebben. Ze leggen de Koran uit, lezen en schrijven Arabisch, het enige idioom dat over het algemeen wordt gebruikt te midden van honderd barbaarse dialecten. De kracht en het respect die deze mullahs genieten, varieert

---

aanzienlijk in overeenstemming met de min of meer religieuze ijver van deze stammen. Voor sommigen is het islamisme slechts een mode-aangelegenheid, een voorrecht van de edelen. De pelgrims die de reis naar Mekka maakten, trokken een witte tulband aan en namen de titel van hadji aan; terwijl ze hun onwetendheid behouden en hun leven van armoede voortzetten, eisen ze een bepaalde overweging op en maken ze inbreuk op de privileges van de mullahs.

Een opmerkelijk instituut, dat overal in de bergen van de Kaukasus te vinden is, is dat van de abreks. De gevolgen van een misdaad, de onderdrukking van een leider, of soms het verlangen naar eenzaamheid en de meedogenloze emoties van oorlog leiden ertoe dat individuen hun stam verlaten en alle banden van het sociale leven verbreken. Verzameld in bendes van tien of vijftien man, kiezen ze een ontoegankelijke retraite en wijden ze zich uitsluitend aan het plunderen en uitroeien van ghiaours; maar hoewel ze de naburige Russische dorpen zorgen baren, slagen ze er niet in hun landgenoten los te kopen en hen duur te laten betalen voor hun doortocht. Deze bandieten dragen de naam van abreks, en in sommige plaatsen die van hadjiretes. Soms vormen ze grotere verenigingen, nemen ze hun vrouwen en kinderen mee en stichten ze dorpen waarvan de enige industrie beroving is, de enige wetgeving de wet van de sterkste. De dorpen Achitli en Tchirkat, in Dagestan, bevatten alle abreks van naburige volkeren. Onder de Adighés zijn de bronnen van de Laba en de Ouroup het gewone toevluchtsoord van deze woeste emigranten.

De oneindige fragmentatie van de Kaukasische stammen en de vijandigheid die tussen hen heerst, getuigen van hun gebrek aan gezelligheid en de afwezigheid van de ware gevoelens van patriottisme. Soms verenigen ze zich en gehoorzamen ze tijdelijk een enkele leider om

een gemeenschappelijk belang te verdedigen, agressie af te weren of oorlog te voeren. Maar deze kortstondige federaties vallen spoedig uiteen, verscheurd door intriges, wantrouwen en de strijd om persoonlijke belangen. Dit gebrek aan overeenstemming bestaat niet alleen tussen leden van dezelfde natie, het wordt ook aangetroffen onder de inwoners van hetzelfde kanton, van hetzelfde dorp. Bij de Tchetchènes (of Tchetchenses) ziet men vaak de helft van een auule (zo worden hun dorpen genoemd) de Russen als vrienden ontvangt en de andere helft de bossen in vlucht, waarbij vrouwen en kinderen in de handen van de overwinnaar worden achtergelaten. Zo'n dorp heeft tien eed van trouw afgelegd, gevolgd door evenveel verraad, mogelijk gemaakt door de grootmoedigheid van de autoriteiten, die de gijzelaars nooit de verraderlijkheid van hun families ondersteunen. Een bepaald persoon heeft twintig keer als gids gediend, soms voor de Russen, soms voor de inboorlingen, en 's avonds vindt hij hem de vijand van degene die hij' s ochtends diende. Alle belangrijke leiders komen vroeg of laat om, vermoord

---

door hun strijdmakkers, en het afgelopen jaar (1846) zijn er verschrikkelijke voorbeelden van soortgelijke rampen gezien. Deze bergbewoners, ontvlambaar en begiftigd met een levendige fantasie, worden gemakkelijk verheven door de hoop en beloften die hun hartstochten vleien. Als de geest van overdrijving van de oosterlingen hen goedgelovig maakt en zich snel in de gekste ondernemingen stort, aan de andere kant voert hun vluchtige en uitdagende karakter hen al snel in de tegenovergestelde overdaad en dompelt hen in ontmoediging.

Hoewel deze algemene kenmerken min of meer tot alle inwoners van de Kaukasus behoren, zijn er niettemin stammen die zich onderscheiden door hun eigen eigenschappen. Temidden van de gewoonten van turbulentie en gewelddadigheid die we hebben genoemd, zien we de vriendelijke manieren van de Karachais aan de voet van Elbrus, de Koubetchis en de Andis in Dagestan, vreedzame stammen die zich alleen bezighouden met hun industrie en hun kuddes. In dezelfde regio bewonder je het arbeidsintensieve leven van de Avaren, de Koïssouboulines, de Salataves, die in het midden van de dorre rotsen een ondankbare grond cultiveren en, in terrassen aan de zijkant van de bergen snijden, de bovengrond naar wonderbaarlijke hoogten transporteren. Een fenomeen dat onbekend is onder de Adighés, en dat niet

is van mening dat onder de Lezgues (Lesghiens) de heropleving van fanatisme is | Moslim en de alomtegenwoordige invloed van de geestelijkheid. De verschijning van profeten, zoals Kazi-Mollah en Schamil, die politieke machten verenigden met pauselijke functies, de uitbreiding van de krijger en de religieuze sekte van de Muriden zorgden voor opmerkelijke veranderingen in de toestand van dit deel van de Kaukasus. De ontwikkeling van een dergelijk onderwerp zou ons te ver voeren, en we zullen hier eindigen met deze schets van het karakter van de bergbewoners.

II

Kaukasische producten.

Tweede uittreksel uit de schilderachtige Kaukasus, inleiding.

In de nomenclatuur van de natuurlijke rijkdommen van de Kaukasus zullen we alleen de objecten vermelden die momenteel in de handel komen en nog zo weinig ontwikkeld zijn in dit land vanwege de primitieve toestand van de bevolking, het gebrek aan afzetmogelijkheden en de moeilijkheid van communicatie.

Plantaardige apogie. - Buxus-, walnoot- en eikenhout zijn er in overvloed aan de kusten van de Zwarte Zee, en Mingrelia exporteert aanzienlijk naar de havens van Zuid-Rusland en verscheept het zelfs naar handelaren in Triëst.

Gerst, gierst, rijst, maïs, tarwe, vlas, hennep, sesamzaad leveren bijna overal overvloedige oogsten op. Alleen al de regering koopt jaarlijks 300.000 zakken tarwe met een gewicht van zeven poeders, waarvan 140.000 worden geleverd door de provincie van de noordelijke Kaukasus en 160.000 door Armenië, Cartalinia (Khartli) en andere Transkaukasische districten.

Katoen wordt verbouwd in Armenië, Shirvan en nabij Elisabethpol, en levert minstens 60.000 poeders per jaar op.

Meekrap slaagt perfect aan de kust van de Kaspische Zee, van Kizliar tot Bakoe, en er worden ongeveer 80.000 poeders geëxporteerd. Ze gelooft er ook in het wild in.

Saffraan, suikerriet, indigo en verschillende kleurstofplanten uit Azië worden ook met wisselend succes geteeld, maar zonder positieve resultaten voor de handel.

Wijngaarden zijn er in alle beschutte streken van de Kaukasus en de teelt varieert per plaats. In Mingrélie en Imérète (Imérétie) klimt de wijnstok in slingers op de bomen, waarvan het loof wordt gesnoeid om de invloed van de vochtigheid in deze beboste streken te verminderen. Op droge en zanderige plaatsen kruipen de wijnstokken zonder steunen over de grond.

Overal volgen we de Europese methode, en bij voorkeur het systeem van hekjes, zoals in Italië. Kahetia, zo rijk aan wijn, produceert jaarlijks 2.000.000 védros, en de stad Kizliar exporteert meer dan 300.000 via de Wolga naar Rusland.

De kappertjes rijpt in het wild op de Kizliar-steppe en wordt geïmporteerd in het binnenland van het rijk.

Tabak, die algemeen wordt gebruikt in de Kaukasus, levert een gemiddelde consumptie op van 150.000 poeders van verschillende kwaliteiten, zowel in wortelen als in sigaren.

Dierenrijk. - De leerling van vee beslaat een groot deel van de bevolking van de Kaukasus. De gehoornde dieren zijn niet van de grootste omvang, maar ze zijn het voorwerp van een vrij actieve handel met de pachaliks die aan Turkije grenzen. De beste soorten schapen worden vaak gevonden en de wol wordt door de bergbewoners geweven voor de behoeften van het land. Huiden en talg zijn ook een voorwerp van interne handel.

Ook paardenrassen verdienen aandacht. De mooiste paarden zijn de Karabach en Koerdische hengsten; de meest duurzame, de meest onvermoeibare, die van Erivan in het zuiden en Kabarda in het noorden.

In het wild levende viervoeters zijn het doelwit van overvloedige jachtpartijen. De steenbok en de gemzen verlaten nooit de hoge bergen; maar het lukt ons om ze te bereiken, en hun horens verkopen goed. De beer, de wolf, de hyena, de jakhals zijn de enige vleesetende dieren van de Kaukasus. De tijger van de kleine soort wordt alleen gezien in de beboste bergen van Taliche, op de grens met Perzië. Slechts één regio van de Kaukasus heeft nog steeds bizons. In het land van de Abadza's. in de hoge valleien van Zelentchouk en Téberda trekt dit nobele dier, op de vlucht voor de aanvallen van de inboorlingen, zich terug in de meest ontoegankelijke eenzaamheid.

In de vlakten, in de biezen van de moerassen, vinden we overal antilopen, wilde zwijnen, reeën, damherten en hazen.

De pelikaan komt veel voor aan de Kaspische kust, evenals de zwart-witte zwaan. De fazant, de heidehaan en de boshaan, de patrijs, de trap, de gans, de eend, de kievit, de houtsnip en andere trekvogels komen vooral voor in de vlakten en de bossen van de Kaukasus.

De visserij heeft een groot aantal werknemers in dienst, vooral aan de monding van de grote rivieren. Die van Astrachan, Kizliar en Salian worden door de regering gehuurd voor meer dan 60.000 roebel per jaar. De visserij in de monden van de Kuban is ook een groot voordeel voor de Kozakken van de Zwarte Zee. Kaviaar en gezouten of gerookte vis worden naar Rusland gestuurd, waar de vraag naar dit artikel erg groot is.

De handel in bloedzuigers is een bedrijfstak die in bepaalde regio's van de Kaukasus een grote ontwikkeling doormaakt. In Armenië, Georgië, Imeretië en ten noorden van de bergen, in de buurt van Kizliar en Georgiewsk, zijn er vijvers en rivieren waar bloedzuigers in overvloed zijn, en elk jaar komen ontdekkingsreizigers die door Rusland zijn gestuurd om ze te zoeken, Hongarije en Galicië.

De leerling van bijen is slechts een bijkomstige bezigheid van alle inwoners van deze streken, en we noemen het hier alleen ter wille van de vorm.

De opvoeding van zijderupsen, gevestigd op de twee hellingen van de Kaukasus, waar de moerbeiboom groeit, is echter alleen van wezenlijk belang in Transkaukasië. De provincies Chéki en Chirvan houden zich meer dan alle anderen bezig met dit soort industrie, dat nog veel te doen is.

---

nog. De geproduceerde zijde is van tweede en derde kwaliteit.

Naast de binnenlandse consumptie is de export van dit artikel 30.000-40.000 poeders, waarvan tweederde naar Rusland gaat. De waarde van poud varieert van 75 tot 120 zilveren roebel.

Mineraal koninkrijk. - De bergen van de Kaukasus worden zo weinig onderzocht in termen van hun minerale rijkdom, dat de schatten die ze bevatten pas in een verre toekomst terecht zullen worden gewaardeerd.

De winning van metalen is nog iets dat moet worden ondernomen en waarvoor slechts zwakke pogingen zijn ondernomen. De kopermijnen van de Khramm-vallei en die van Allaverdi worden verhuurd aan een Grieks bedrijf.

Baku-naftabronnen leveren 200.000 tot 300.000 pouds per jaar op.

Witte nafta komt in deze opsomming slechts voor een totaal van 500 poeders binnen. De overheid exploiteert de Koulp-steenzoutmijn in de provincie Armenië. Bovendien worden een half miljoen poeders zout verzameld en verkocht rond het schiereiland Apcheron en in de buurt van Kizliar; maar er zijn veel plaatsen waar de lokale bevolking hun zout zonder betaling krijgt.

In 1844 werd een kolenmijn ontdekt in de bovenste Kuban-vallei en een andere veel rijker in Imeretië. Dit laatste kolenbekken lijkt van groot belang en de producten worden al geëxporteerd door Rodoute-Kalé. Toen dit kostbare mineraal werd gevonden in de Kaukasus, werden de prachtige antracietafzettingen van Grushowka ontdekt in het land van de Don, wat een nieuw tijdperk van activiteit beloofde voor de industrie van Nieuw Rusland.

Industrie. - De vervaardigde producten van de Kaukasus zullen alleen een zekere mate van verbetering bereiken door de toename van luxe en de behoeften van de inboorlingen. Tegenwoordig is de consumptie minimaal, arbeidsintensief en het land is rijk aan Russische en Perzische producten.

De wollen en katoenen stoffen zijn van een zeer inferieure kwaliteit. Alle bergbeklimmers en vooral die van Dagestan zijn bezig met het vervaardigen van grove platen. Het Andi-volk staat bekend om het maken van vilten jassen die bourkas worden genoemd, een dikke en zijdeachtige stof die de Kaukasiërs beschermt tegen alle hevige luchten.

Het tapijt in Azië is een samenvatting van al het meubilair dat is uitgevonden door de luxe van het Westen, en het wordt overal in de Kaukasus gemaakt. De beste zijn die van Kouba, zowel vanwege hun consistentie als vanwege de schittering en de goede smaak van de ontwerpen.

Het weven van allerlei soorten zijden weefsels beslaat tweeduizend weefgetouwen in Shemakhaet en wordt op veel plaatsen op kleine schaal beoefend.

Het beroep van wapensmid is dat wat de inwoners van de Kaukasus beoefenen

---

met het meeste succes, en dit is een gevolg van hun beschavingsgraad De dorpen Lagitch, in Shirvan, en Koutkachi, in het district Chéki, vervaardigen de beroemdste wapens met bladen. De beste wapens worden gemaakt in Dagestan, Tchirkeï, Klounsak en vooral onder de Koubetchis of Gankhs, waarvan het de enige bezigheid is. Deze wapens zijn vaak luxueus versierd, bedekt met gouden inlegsels of afgezet met zilveren niellage. Dubbelloops geweren en percussiebatterijen waren niet onbekend bij deze arbeiders, die ze aan de Russische autoriteiten aanboden als bewijs van hun bekwaamheid. De Tataren van de Chamkhal van Tarki en de Koumuiks geven het beste humeur aan de dolken, die door hun wonderbaarlijke grootte het sabel vervangen in verschillende landen van Dagestan.

Laten we tot slot, om deze nomenclatuur te sluiten, in Transkaukasië enkele leerlooierijen, tabaksfabrieken, mechanische zagerijen, een glasfabriek en een suikerraffinaderij noemen, de eerste voorlopers van het industriële tijdperk die de toekomst in petto heeft voor deze landen.

III

Project van een expeditie naar India via Rusland en de Kaspische Zee.

Voor het eerst uitgegeven, in 1840, door M. de Hoffmanns, die het toeschrijft aan de eerste consul Bonaparte.

Doel van de expeditie.

Om de Engelsen zonder terugkeer uit Industan te verdrijven, om deze mooie en rijke landen van het Britse juk te bevrijden, om nieuwe routes te openen naar de industrie en handel van de beschaafde naties van Europa en naar Frankrijk in het bijzonder, dat is het doel van een expeditie. waardig om het eerste jaar van de negentiende eeuw te vereeuwigen en de regeringsleiders die deze nuttige en glorieuze onderneming bedachten.

Bevoegdheden die eraan moeten deelnemen.

De Franse Republiek en de keizer van Rusland, om een gecombineerd leger van 70.000 man naar de oevers van de Indus te sturen;

De keizer van Duitsland, om de Franse troepen doorgang te geven en hun middelen te vergemakkelijken om de Donau af te dalen naar zijn monding in de Zwarte Zee.

Verzamelen in Astrachan van een Russisch leger van 35.000 man, en het transport naar Astrabad.

Vanaf het moment dat het project van de expeditie definitief stopgezet zal zijn, zal Paul 1st bevelen geven zodat het in Astrakhan een leger van 35.000 man bijeenbrengt, waarvan 25.000 reguliere troepen van alle wapens en 10.000 Kozakken.

Dit legerkorps zal onmiddellijk inschepen op de Kaspische Zee en naar Astrabad worden gebracht om daar te wachten op de aankomst van het Franse leger.

Astrabad wordt het hoofdkwartier van de gecombineerde legers; alle oorlogs- en voedselvoorraden zullen daar worden gevestigd; het wordt het centrum van communicatie tussen Indoustan, Frankrijk en Rusland.

Route die het Franse leger zal nemen om van de oevers van de Donau naar de oevers van de Indus te komen.

Een korps van 35.000 man van alle wapens zal worden losgemaakt van het leger van de Rijn.

Deze troepen zullen met boten op de Donau aan boord gaan en deze rivier afdalen tot aan de monding in de Zwarte Zee.

Aangekomen bij Pont-Euxin, zullen de troepen transportboten passeren die door Rusland worden geleverd, de Zwarte Zee en de Zee van Azof oversteken en onder Taganrok van boord gaan.

Dit legerkorps moest vervolgens langs de Don gaan en de rechteroever van de rivier opgaan naar een Kozakkenstad genaamd Piati-Isbianka.

Op dit punt zal het leger de Don oversteken en over land reizen naar de buurt van de stad Tzaritzin (Zarizin), gebouwd op de rechteroever van de Wolga.

Ze gaat aan boord van deze rivier en daalt af naar Astrachan.

Daar gaan de troepen aan boord van koopvaardijschepen, steken over de hele lengte de Kaspische Zee over en komen aan in Astrabad, de maritieme stad van Perzië.

Dan, nadat de Fransen zich bij de Russen hebben gevoegd, zal het gecombineerde leger vertrekken, de steden Herat, Férah en Candahar passeren en spoedig de rechteroever van de Indus bereiken.

Duur van de reis van het Franse leger.

Om de Donau af te dalen naar zijn monding in de

Zwarte Zee 20 dagen.

Van de monding van de Donau naar Taganrok 16 » Van Taganrok naar Piati-lzbianka 20» Van Piati-Izbianka naar Tzaritzin 4 »Van Tzaritzin naar Astrakan. 5 »Van Astrakan naar Astrabad., 10» Van Astrabad naar de oevers van de Indus. 45 "

120 dagen.

Het Franse leger zou er dus vier maanden over doen om van de oevers van de Donau naar de oevers van de Indus te komen; maar om niets te forceren, wordt aangenomen dat de reis vijf volle maanden zal duren; als het leger daarom begin mei 1801 vertrekt, moet het tegen het einde van september naar zijn bestemming worden teruggebracht.

We zien dat de helft van de reis over water en de andere helft over land zal worden afgelegd.

Middelen van executie.

Door op de Donau te varen, moet het Franse leger zijn veldgeschut en hun caissons meenemen.

Ze heeft geen kampeerartikelen nodig.

De cavalerie, de lichte troepen en de artillerie mogen hun paarden niet meenemen; alleen zadels, harnassen, zadels, lijnen, hoofdstellen etc. etc.

Aangekomen bij de monding van de Donau, klimt het leger op de transportschepen van Rusland. Terwijl het aan boord gaan, zullen commissarissen en stafofficieren over land en per post reizen, sommigen naar Taganrok en Tzaritzin, anderen naar Astrakan.

De commissarissen die naar Taganrok zijn gestuurd, zullen met Russische commissarissen samenwerken om de mars over land van het leger te regelen, van Taganrok naar Piati-lzbianka, om het podium voor te bereiden en onderdak te maken, ten slotte om alle paarden en auto's die nodig zijn om artillerie te vervoeren en legerbagage.

Deze zelfde commissarissen zullen tot overeenstemming komen met degenen die naar Tzaritzin zijn gedetacheerd,

---

om het aantal boten samen te brengen dat nodig is voor de doorvaart van de Don, die op dit punt iets breder is dan de Seine in Parijs.

De commissarissen die in Tzaritzin gestationeerd zijn, zullen ervoor hebben gezorgd, en van tevoren: 1. Op drie of vier punten tussen de Don en de Wolga alle kampobjecten en voorzieningen te verzamelen die nodig zijn voor het leger tijdens zijn mars.

2 ° Om onder Tzaritzin het voldoende aantal boten te verzamelen om het Franse leger aan de Wolga aan boord te brengen en het naar Astrakan te brengen.

De commissarissen die naar Astrachan worden gestuurd, zullen de schepen gereed houden om het leger in te schepen, en de proviand zal gedurende veertien dagen aan boord worden genomen.

Wanneer het Franse leger in Astrabad van boord gaat, zal het daar de volgende voorwerpen aantreffen, die zullen zijn verzameld en voorbereid door de commissarissen van de twee regeringen: 1 ° Oorlogsmunitie van alle soorten en zware artillerie.

(Deze munitie kan worden getrokken uit de arsenalen van Astrachan, Kazan en Saratoff, die in overvloed aanwezig zijn.) 2 ° Trekpaarden voor het transport van artillerie en munitie van het gecombineerde leger.

3 ° Rijtuigen en paarden voor het vervoer van bagage, pontons enz.

4 ° Paarden zadelen om de Franse cavalerie en de lichte troepen te bestijgen. (Deze paarden kunnen worden gekocht tussen de Don en de Wolga, bij de Kozakken en de Kalmyks; ze worden daar in ontelbare hoeveelheden aangetroffen, zijn het meest geschikt voor dienst in de landen die het toneel van militaire operaties zullen zijn, en de prijs in zal bescheidener zijn dan waar dan ook.) 5 ° Alle kampeerartikelen die het Franse leger nodig heeft tijdens zijn mars naar de oevers van de Indus en daarbuiten.6 ° Opslag van lakens, canvas, kleding, hoeden, helmen, handschoenen, sokken, laarzen, schoenen, etc. (Al deze voorwerpen worden in grote hoeveelheden aangetroffen in Rusland, en goedkoper dan in de andere staten van Europa. De Franse regering kan voor deze voorraden handelen met de directeuren van de kolonie Sarepta, zes mijlen van Tzaritzin, op de rechteroever van de Wolga. Deze kolonie van evangelisten, die doorgaat voor de rijkste, de meest ijverige en de meest precieze om zijn verplichtingen na te komen, heeft zijn hoofdstad in Saksen; het is daar dat het nodig is om orders te verkrijgen zodat de kolonie Zarephath zorg draagt voor van de voorraden.) 7 ° Een apotheek gevuld met allerlei soorten medicijnen.

(Het kan worden geleverd door de kolonie Zarephath, waar al lang een apotheek bestaat die concurreert om de variëteit, de goedheid van medicijnen, met de keizerlijke apotheek van Moskou.) 8 ° Opslag van rijst, erwten, meel, gries, gezouten vlees, boter, wijn, sterke drank enz. enz.

9 ° Kuddes ossen en schapen. (Erwten, meel, gries, gezouten vlees en boter zullen uit Rusland worden gehaald; alle andere voorwerpen worden overvloedig gevonden in Perzië.) 10. Voorraden voer, gerst en haver. (Haver zal uit Astrachan worden gehaald; het land zal voer en gerst opleveren.)

Opmars van het gecombineerde leger van Astrachan naar de oevers van de Indus ; maatregelen om het succes van de expeditie te verzekeren.

Voordat de Russen in Astrabad van boord gaan, zullen commissarissen van de twee regeringen worden gestuurd om alle khans en andere kleine despoten van het land op de hoogte te brengen dat het gecombineerde leger zal moeten oversteken: ' Dat een leger van de twee machtigste naties van het universum moet passeren hun domeinen om India te bereiken; dat het enige doel van ■ ' deze expeditie is om te rijden van Hindustan Britten, die hebben 'verslaafd deze mooie land, ooit zo beroemd, zo krachtig, zo rijk' in de productie en in de industrie, trok ze alle volkeren van de wereld om deel te nemen in de gaven en gunsten van alle soorten waarmee het de hemel behaagde ze te vervullen; dat de vreselijke staat van onderdrukking, van "ongeluk en dienstbaarheid waaronder de volkeren van deze landen vandaag zuchten" de grootste belangstelling in Frankrijk en Rusland heeft gewekt; "Als gevolg daarvan, de twee regeringen hebben besloten om mee te doen" krachten om vrij India uit de tirannieke juk en barbaarse • < Engels; dat de vorsten en volkeren van alle staten waar het gecombineerde leger doorheen moet trekken niets te vrezen hebben; dat integendeel, “ze worden uitgenodigd om met al hun middelen samen te werken voor het welslagen van deze nuttige * < en glorieuze onderneming; dat deze expeditie rechtvaardig is vanwege haar "onrechtvaardige zaak die van Alexander, die de wereld wilde veroveren " geheel; dat het gecombineerde leger geen bijdragen zal heffen, 'in onderling overleg zal kopen en contant zal betalen voor alle voorwerpen die nodig zijn voor' zijn levensonderhoud; dat de strengste discipline haar in ' plicht' zal houden ; dat aanbidding, wetten, gebruiken, manieren, eigendom, vrouwen overal gerespecteerd zullen worden, enz., enz.

Volgens een soortgelijke proclamatie en door vriendelijk te handelen,

---

chise, loyaliteit, het lijdt geen twijfel dat de khans en andere kleine prinsen vrije doorgang door hun respectieve staten zullen verlenen; bovendien, verdeeld omdat ze allemaal onder elkaar zijn, vinden ze zichzelf te zwak om serieuze weerstand te bieden.

Als de Franse eerste divisie in Astrabad arriveert, zal de Russische eerste divisie moeten starten; de andere divisies van het gecombineerde leger zullen achtereenvolgens volgen, op een afstand van vijf tot zes mijlen van elkaar; deze divisies zullen met elkaar communiceren door kleine detachementen Kozakken. Een lichaam van vier- tot vijfduizend Kozakken, vermengd met lichte cavalerie van reguliere troepen, zal de voorhoede vormen; de pontons moeten het altijd onmiddellijk volgen: deze voorhoede zal bruggen bouwen over rivieren, hun benaderingen verdedigen en waken over de veiligheid van het leger in geval van verraad of een ander ongeval.

De Franse regering zal aan de opper-generaal van de expeditie wapens uit de fabriek in Versailles overhandigen, zoals geweren, karabijnen, pistolen, sabels, enz .; vazen en andere porseleinen voorwerpen uit de fabriek van Sèvres; horloges en klokken van de meest bekwame kunstenaars van Parijs; mooi ijs; prachtige Franse lakens in verschillende kleuren,

zoals scharlakenrood, karmozijnrood, groen en blauw, de favoriete kleuren van Aziaten en vooral Perzen; fluwelen; bladen van goud en zilver; vlechten en zijde uit Lyon; wandtapijten van de gobelins, enz., enz. Al deze voorwerpen, op de juiste wijze verdeeld onder de vorsten van deze landen en aangeboden met de gratie en vriendelijkheid die zo natuurlijk zijn voor de Fransen, zullen dienen om deze volkeren het hoogste idee te geven van vrijgevigheid, nijverheid en macht. Van de Franse natie, en om daarna een belangrijke tak van handel te openen.

Een selecte groep geleerden en allerlei soorten kunstenaars moet deelnemen aan deze glorieuze expeditie. De regering zal hun de kaarten en plannen toevertrouwen die mogelijk bestaan over de landen die door het gecombineerde leger zullen worden doorkruist, evenals de meest gewaardeerde memoires en werken die over deze landen gaan.

Ballonvarenden en ambachtslieden zouden erg nuttig zijn.

Om deze volkeren te inspireren met het hoogste idee van Frankrijk en Rusland, is het raadzaam om, voordat het leger en het hoofdkwartier Astrabad verlaten, in deze stad een aantal schitterende festivals te houden, vergezeld van militaire ontwikkelingen, zoals in de feestdagen van Astrabad.

---

die in Parijs worden gevierd met grote evenementen en memorabele tijdperken.

Als alles aldus is geregeld, bestaat er geen twijfel over het succes van de onderneming; maar het succes ervan zal afhangen van de intelligentie, de ijver, de moed en de trouw van de leiders aan wie de twee regeringen de uitvoering van het project zullen toevertrouwen.

Zodra het Gecombineerde Leger de randen van het industriegebied bereikte, begonnen de militaire operaties.

EINDE VAN TOME ONE.

INHOUDSOPGAVE

VAN HET EERSTE VOLUME

Pagina's.

VOORWOORD IX-XV

BOEK EEN

Rusland

EERSTE HOOFDSTUK

Livonia en Koerland. - Riga. - Mittau 1 HOOFDSTUK II

Sint-Petersburg 45 HOOFDSTUK III

Moskou. - Troïzki. - Nizhny Novogorod. 110 HOOFDSTUK IV

DE VOLGA. - Wasili-Soursk. - Kosmoden-Jansk. - Tshabaksar.

- De Tschouasses. - Schwyeisk. - Kazan. - De Tataren.

Simbirsk. - Singala. Samara. - Wolsk. - De Duitse koloniën. - Saratoff. - Kamyschin. - De Kozakken.

Zarizin. - De steppen. - ■ Tshornaja. - Jenotajeffsk. - De Kalmyks. 167

HOOFDSTUK V Pagina's.

Astrakan. - Monden van de Wolga. - De Kaspische zee. - Kust. - Derbent. - Bakoe. - Van Baku tot Tiflis 217 HOOFDSTUK VI

De Kaukasus. 277 HOOFDSTUK VII

Tiflis. - Georgië .. 345 HOOFDSTUK VIII

Manieren. - Toepassingen. - Douane. - Georgisch leven en Europees leven in Tiflis. 410 pk

Van Tiflis tot de grens van —Rdût'e / Me l'Arménie. Erivan. - Naghtchivan. —Jt ^ paxe 460 BIJLAGE 489

EINDE VAN DE TAFEL IN HET EERSTE VOLUME.

Graoé door J. ù'ei.rendor / èT \ j ^ 2 n. cht / iao. heeft gemaakt.

Apthus- B ertrand, redacteur '.

Imp. Spoiler.